8767

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. XIX. і XX. — Р. VII.

(Видає редакційний комітет).

ЛЬВІВ ✠ З друкарні Ставропигійского Інститута під зарядом М. Рефця. ✠ 1910.

НИВА

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця в о'бємі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го. Предплата виносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодиноке число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адмінїтрадиї:

Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 19 і 20.

ЗМІСТ:

о. Антоній Глодзїньский: **Орґанїзация церковних брацтв** 569

о. Н. Будка: **Дісципліна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия** 579

о. Юлїян Твардиєвич: **Душпастир а учитель** 595

о. Кость Курилло: **Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америцї** 602

Рецензиї: *о. Т. Войнаровский*: **Вплив Польщі на економічний розвій Украіни-Руси** (*о. М. Щепанюк*) 614

о. Ів. Савицкий: **Ще о молитвослові для шкільних дїтий** 618

Дописи: *о. К. Кравчук*: **Ще про клєрикальну пресу у нас** 620

Зі сьвіта: *С. Г.* **Всесьвітний евхаристичний конґрес в Montreal** 622

Всячина: (Протест Сьвят. Отця. — Нове Motu proprio п. Пія X. проти медернїстів. — До розвязаня „Сільону". — Реколекциї для сьвящеників львівскої архіепархії. — Нові іменованя. — Про посьвячене гр. кат. катедри в Філядельфії. — Страшні злочини на ченстоховскій „Ясній Горі"). 624

Надіслане. 630

Переписка редакциі. 632

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 19. і 20. Львів, в жовтни 1910. Рік VII.

Бібліотека наукового товариства імени Шевченка

о. Антоній Глодзіньский.

Орґанїзация церковних брацтв.

(Конець).

3. Специяльні задачі брацтв жіночих.

Справу орґанїзациї жіночих брацтв і душпастирскої над ними праці мусимо тут також обговорити основнїйше. Участь жіноцтва в загальній роботї цїлого брацтва може бути дуже видатна і хосенна.

По містах головним і майже одиноким контїґентом робітниць в ріжних добродїйних стоваришенях і брацтвах суть власне женщини і то зі всїх станів. Тою тихою, на внї позірно мало солїдною працею підтримує ся релїґійне житє по містах; тою працею хоронить ся велике число убогих від всякої нужди, материяльної і моральної, як се можна дуже добре видїти на орґанїзациї слуг у Львові і по більших містах*).

*) Мимоходом треба зазначити, що значний, дуже значний процент слуг руских, що приходять з селїв до більших міст, марнує ся по містах, бути може головно з причини браку опертя о відповідну орґанїзацию, яка булаби конечна при наших церквах. Чисто сьвітска орґанїзация тут не вистарчає.

У Львові істнує така орґанїзация при церкві ОО. Василиян на жовківскім і у СС. Василиянок; сю послїдну провадить о. Гузар з великим по-

Жіночі брацтва повинні переймити на себе передовсїм такі задачі, до яких женщини суть вже з природи більше покликані. До таких задач належалоби:

А) Піднесенє християньского житя в родинї і вихованє молодежи.

Б) Опіка над убогими, особливо дївчатами.

В) Несенє помочи хорим.

А. Піднесенє християньского житя в родинї і співучасть в праци над вихованєм молодежи.

Се єсть може найважнїйшою задачею жіночого брацтва. Розумне покермованє змаганями в тім напрямі буде заразом найвдячнїйшим полем для душпастирскої праці в парохії. Конференциї на сей темат мусять про те бути старанно приготовлювані.

Сьвятим єсть огнище родинного житя! Єго осередком єсть завсїгди лагідна християньска матїр, вірна жінка і мудра ґаздиня. В праведній родинї всїм якось лекше і милїйше жиє ся, всї щиро і вірно сповнюють свої обовязки. Родина і рідна хата єтсь найважнїйшою школою, в котрій заправляє ся молодше поколїнє до релїґійних практик, до християньских чеснот, до праці і ощадности, до чесного і скромного житя. Нїяка школа не заступить домашного вихованя серед праведної родини. Яке житє в родинах, таким єсть оно серед цїлого народу. Горе таким родинам, де ґаздують легкодушні жінки, не вихованї в дусї чеснот житя християньского, не заправлені до сповнюваня великих обовязків материньских. Тож праця християньского жіноцтва, якого елїтою мають бути сестрички, має головно сконцентрувати ся в самій родинї*).

1. Так горячо препоручена в посланію практика **спільних молитов з цїлою родиною** може найскорше знайде послух у християньских материй, у сестриць. Нехай отже Отцї духовні такой старанно екзеквують, щоби приреченє, зложене на брацкім обітї що до точного сповнюваня приписів статута, було і що до спільних молитов в брацких родинах фактично сповнюване.

Спільні молитви суть не лиш богатим жерелом ласк, але

жертвованєм але і з превелькими успіхами. Ті Вч. Отцї, що працюють в сих брацтвах моглиби більше о тім сказати, як вдячним полем до праці суть власне ті згадані жіночі брацтва.

*) Практичною до конференций на темат християньскої родини єсть популярна і з талантом написана книжочка: O. F. Cozel. Rodzina chrześciańska. Kraków 1908. Wyd. II. стор. 188. Цїна 60 сот. [Nakład Apostolstwa modlitwy, Kraków. Kopernika 26.]

они, власне ті спільні молитви може найбільше пособляють піднесеню і усьвяченю житя родинного *).

2. В користнїйших услівях душпастирскої праці можна би подумати і о тім, щоби з інїциятиви сестриць і під їх патронатом були устроювані для дївчат короткі кількатижневі курси шитя, вареня і в загалї курси домашного господарства. Найлекше було би перевести в житє такі змаганя, де єсть захоронка, або де є ідейна а в тім напрямі виобразована учителька. Шкільні власти і краєвий Видїл вже від двох лїт старають ся о виобразованє учительок в тім напрямі через уряджуванє для учительок (довших навіть півріч-них) курсів домашного господарства при фахових школах. Знайдуть ся і публичні фонди, котрими можна би поперти льокальну акцию в справі уряджуваня таких курсів для сїльских дївчат. — На разї найскорше і найлекше можна би устроювати курси обмежені тілько на науку шитя і крою біля **).

3. Так само можна би подумати, — де заходить до сего потреба — щоби підчас пільних робіт в лїтї і на час жнив устроєно в селї рід захоронки для малих дїтий навіть при помочи місцевих сил, сли нема на місци служебниць. Можна до того ужити якусь поважнїйшу женщину, або і дївчину, котрій кожда сїльска учителька може подати інструкцию, як треба розумно заняти дїтвору (курс фреблївский). Дїти сходили би ся в громадскім або брацкім льокалю (родичі свої дїти рано припроваджують а вечером забирають з собою до дому). Молоко і харч на двократне посиленє приносять з дому і мусить бути кухня, де можна би страву загріти або зварити.

4. Єще важнїйшою єсть справа належитої опіки над малолїтними слугами і пастухами. Велике єсть

---

*) Найновійші мислителї і проповідники, шукаючи за причинами соціяльного і морального занепаду новочасної суспільности, дійшли до заключеня і заголосили: „Родини перестали молити ся“! Треба особливо горячо препоручати в парохіях, щоби той давний звичай спільних молитов і побожних читань в родинах був наново відновлений. А як велику вагу мало колись в давнинї у наших предків домашне богослуженє! Ікона розпятого Спасителя, уміщена в родинній кімнатї, най стане наново тим найпочетнїйшим місцем, де збирають ся всї члени родини враз зі слугами на спільну молитву і складають у стіп Спасителя подяку за одержані ласки, будь то шукають потїхи в хвилях смутку і недолї. (Dr. Heimbucher. Die praktisch soziale Tätigkeit des Priesters, стор. 157.).

**) Всїм, що інтересують ся наукою домашного господарства, мігбим препоручити отсї три книжочки, які видав катол. нїмецкий Volksverein а то:

1) Die Haushaltungschule. Ein Lernbüchlein für Schülerinen der Haushaltungschule. (ціна 60 сот.)

2) Wegweiser zum häuslichen Glück. Praktischer Leitfaden des Haushaltungsunterrichtes für Jungfrauen. (60 сот.)

3) Das häusliche Glück. (für Frauen und Mütter mit vollständigem Haushaltungsunterricht) (90 сот.) Всї три книжочки видані через Volksvereinsverlag в M. — Gladbach.

Протягом трех лїт розійшла ся книжочка перша (т. є Die Haushaltungs-Schule) в 70,000 примірниках.

занедбанє дїтий особливо з найбіднїйшої верстви сїльскої людности. Місто ходити до школи бодай до скінченого 13-го року, іде така дитина на службу, сповняє занадто тяжкі послуги, не досипляє ночий, не має де вигідно переспати ся, достаточно не відживляє ся, а о моральній опіці то і не говорити. Така молодїж майже з реґули не ходить до церкви, а здичінє обичаїв поступає у неї серед компанії на пасовисках в спосіб застрашаючий. Уживанє дїтий до пасеня худоби можна би справдї назвати систематичним заправлюванєм молодежи до всего злого.

Сего лиха вправдї не удасть ся нам цїлковито усунути, все таки можна єго значно зменшити через відповідні установи. Можна отже установити з рамени брацтва комітет опіки над малолїтними слугами, котрий би функционував на взір сиротиньскої ради, в спосіб парохом і брацкою радою ближше означений *).

Б. Несенє чинної помочи убогим і хорим.

В сїй акциї повинно брацтво сестриць спомагати змаганя брацтва мужеского особливо в таких напрямах, де розходить ся о працю серед жіноцтва.

1. Сестрицї могуть заняти ся обдарованєм убогої шкільної молодежи одежию і шматєм. Шкільний фонд місцевий має звичайно на ту цїль також якісь гроші. Теба за ті гроші накупити материялів; заможнїйші ґаздинї враз з своїми доньками нехай пошиють (спільно в брацкім домі) для дїтий одїж, шевцї най пороблять чоботята, (може також безплатно) і в той спосіб може удасть ся обдїлити всї убогі дїти, котрі того потребують.

2. Рада сестриць могла би постарати ся, щоби убогим шкільним дїтям, котрі мають далеко до школи, достарчувано в зимовій порі в школї теплої страви (молоко і хлїб). Значнїйшу часть тих коштів покриють радо самі інтересовані родичі. Де є молочарня, там легко прийде перевести таке дїло в житє. А таким зарядженєм дуже піднесла би ся фреквенция в школї.

3. Дїти, що мешкають далеко від школи, можна би в зимі в часї заверух і морозів привозити до школи а по школї назад по них приїхати. Мусїли би се робити заможнїйші ґазди, що посилають і свої дїти до школи, per turnum.

---

*) Н. пр. Передовсїм самі члени брацтва мусїли би піддати ся постановам що до трактованя слуг. Не принимати на службу дїтий понижше 13 лїт. Дати слузї відповідне і вигідне місце до спаня. Посилати слугу правильно до церкви і на катехизацию; посилати на науку доповняючу. Взагалї мають ґазди слугам дати родительску опіку. Слуга за своє неморальне поведенє може бути виключений з під брацкої опіки; такого слугу не вільно приймати на службу до брацких родин. Старші слуги повинні належати до брацтва молодежи і т. д.

4. Роля опікунки чи патронки убогих і всїх помощи требуючих пристала особливо женщинам з інтелїґенциї, як то женам сьвященників, женам учителїв. Длятого най не відтягає ся інтелїґентне руске жіноцтво від харитативної праці в жіночім брацтві. Праця на тім поли дає кождому нагоду пізнати потреби і болї нашого люду, она спонукає не одного до хосенної дїяльности, яка ублагороднює житє і одиниць дїйствуючих і житє цїлої громади. Буває не раз, що і благородна панї дїдичка щиро займає ся долею бідних *).

В. Обслуга хорих і стараня о поправу санїтарних відносин в селї.

Ся важна справа була вже обговорена в точцї 6-тій попереднього уступу. Специяльно жінкам припаде в участи більша часть працї в тім напрямі. Пізнанє засад гігієни дїтий а особливо немовлят, стараня о добру обслугу поліжниць, о позисканє для села відповідно вишколеної служебницї, о відповідне вивіноване — назвавбим хлопскої — ратункової стациї — се булиби ті всюди по селах актуальні задачі в повисшім напрямі.

4. Канонїчна ерекция брацтва і позисканє відпустів **).

Церковне брацтво єсть добровільним стоваришенєм установленим повагою Епископа і позістаюче під Єго надзором для сповненя добрих або милосердних учинків. Розуміє ся, що спо-

*) Позволю собі тут навести два приміри такої дїяльности.

В селї Прилбичах бл. п. Вд. Мати нашого Архиєрея була правдивою опікункою убогих і шкільної молодежи. Школярі діставали при кінци шкільного року титулом премії за добру науку поросятко з двора. — Які патриярхальні відносини лучать сей достойний дім з селянами, пізнати хотьби з сего факту. Видївем фотоґрафію молоденького (може 6 лїтного) хлопчика — теперішнього нашого Архиєрея — разом з одним дуже поважним старенькім мужиком: дитина споглядає щиро в праведне лице старця і мов веснянним леготом обливає єго душу, а старець з не меншим теплом і довірєм споглядає на дитину, наче відгадує Єго покликанє.

Також будуючою єсть добродїйна дїяльність двора в Більчу, в повітї борщівскім, резиденциї княгинї Тереси Сапіжини. В ей добрах єсть 12 захоронок під зарядом С. С. служебниць. Ся достойна панї опікує ся особливо школою і шкільною молодежию, а дїти приходять до школи чистенько поубирані, „бо на то дуже уважає княгиня". З ініціятиви княгинї запроваджено в Більчу науку кошикарства, яку она богато вивінувала. Княгиня приходить часто з своєю донькою до школи і прислухує ся науцї з шкільними дїтьми. Раз довідавшись, що оден учитель побиває дїти, зараз інтервенїювала в тій справі у управителя школи. З цїлої дїяльности сеї Панї пробиває ся між иншими мов золота нитка тенденция, виховати свої дїти і в тім напрямі, щоби потрафили оказати своє добре серце добрими учинками для простого народу.

**) Пор. підручник о відпустах О. Фр. Берінґера в перекладї польскім п. з. Odpusty. Podręcznik dla duchowieństwa. Kraków 1890. Видавництво ОО. Єзуїтів.

сіб праці церковних брацтв (якого небудь напряму) має головно на метї помагати своїм членам до совершеннїйшого осягненя цїли житя і улекшити вірне сповнюване Божих і церковних заповідий. Брацтва уважає Церков яко побожні стоваришеня, що мають свою означену ролю в орґанїзациї дїецезиї.

Таким брацтвам, котрі суть канонїчно повагою Церкви затверджені і позістають під єї надзором і управою, могуть бути надані специяльні привилеї на відпусти і инші ласки. Першим конечним услівєм до зискання брацких відпустів є канонїчна ерекция (затвердженє) брацтва. Право канонїчної ерекциї брацтва прислугує дієцезальному епископови. Яко actus supereminentis auctoritatis episcopalis належить се право до важнїйших справ дієцезиї (maiora dioecesis negotia).

Прошенє о ерекцию (затвердженє) брацтва подає ся до Епископа. Вносить єго настоятель дотичної церкви взглядно парохиї. До прошеня треба з регули долучити статут, в котрім має бути між иншими виразно поданий спосіб ужиткованя добровільних жертв і складок, позаяк тих жертв і складок не вільно уживати на инші цїли, як тілько на ті, на котрі дав епископ позволенє (пор. §. V. alin. 13 статута).

Було би дорбе умістити в статутї припис слїдуючого змісту: „О. провідник брацтва, яким єсть раз на все кождочасний парох, може в разї перешкоди поручити якому иншому сьвященикови (напр. сотрудникови) виповнюване функций провідника в брацтві. Так само має повні права о. провідника кождочасний адмінїстратор парохиї“.

Брацтво силою самої канонїчної ерекциї єще не позискує відпустів. Ерекция брацтва єсть тілько конечним услівєм до наданя відпустів. Прошенє о наданє взглядно виєднанє відпустів для брацтва треба вносити до Епископа *).

Булоби річию вказаною, щоби брацтво мало для себе свій окремішний престол. Кілька брацтв, коли де в селї так є, могуть мати оден спільний престол.

Епископ має право брацтва візитувати і видавати відповідні для них розпорядженя. Також маєток брацтва позістає під надзором епископскої власти.

До брацтва канонїчно еригованого і збогаченого відпустами, треба принимати вірних тілько після приписаних в тім взглядї норм, щоби ті вірні стали ся участниками відпустів. Доступають проте звичайно члени по раз перший повного відпусту

*) Буде річию Ординарияту розсудити, які привилеї і які відпусти були би вказані і пожиточні для наших брацтв церковних, орґанїзованих в спосіб препоручений Впреосьвящ. Митрополитом.

в дни принятя до брацтва (услівє: сповідь і причастіє) *). Хто раз важно був принятий до брацтва, позістає єго членом на все, хиба що добровільно виступить або буде виданий за якийсь учинок.

Сповнюванє приписаних статутом практик вправдї не обовязує під гріхом, на кождий однак спосіб їх занедбанє було би соблазняючим, сьвідчило би о непостоянности і обоятности такого члена і може бути підставою до виключеня такого члена з брацтва.

5. Брацкі торжества.

Нову орґанїзацию брацтва треба впровадити в житє в спосіб торжественний.

Передовсїм треба пояснити вірним в кількох проповідях цїль і значенє брацтва, беручи за підставу до сих проповідий пастирске посланіє до народу. З тої причини треба конче постарати ся о повний текст сего посланія. (від ОО. Василиян в Жовкві.)

В тих проповідях треба сильнїйше замаркувати потребу зміцненя християнського житя в цїлім народї, отже і в тутейшій парохії, потребу лучности на поли християнського милосердія і працї для добра загалу а передовсїм для поправи долї бідних. На основі статута п ясніти в популярний спосіб програму дїяльности брацтва, при чім треба піднести передовсїм ті моменти, котрі мають для громади більше актуальне значенє а нарід їх вже добре порозуміє.

Рівночасно було би добре починити відповідні старання о канонїчне затвердженє брацтва і о позисканє відпустів, щоби вже в часї першого брацкого торжества могли вступлюючі члени користати з повного відпусту.

Перші загальні збори членів мали би відбути ся з торжественною Службою Божою, благословенїм Найсьв. Дарами, обходом і проповідию. По проповіди складає кождий брат

---

*) Може не буде зайвим про надавані брацтвам відпусти подати деякі інформациї з вище названого підручника Beringera о відпустах:

Брацтво Найсьв. Тайн має повні відпусти між иншими: 1) в день вступленя в члени брацтва, 2) в годинї смерти, 3) в великий четвер. Услівя (як все): сповідь і причастіє. (стор. 494).

Брацтво тверезости. Повні відпусти: 1) В день принятія. 2) В дни патрона брацтва 3) В годинї смерти. Також заупокойні Служби Божі за членів брацтва, відправлені в місцевій церкві, суть якби були відправлені при упривілейованім престолї. (стор. 614).

Стоваришене християнських материй. Відп. повні: 1) В день вступленя. 2) В годинї смерти. 3) В означені дни празничні (стор. 638). 4) Раз на місяць, коли зґромаджують ся, щоби вислухати науки.

Стоваришене родин для спільних молитов вечірних перед образом сьв. Родини. Повні відпусти: 1) В день принятія. 2) В день щорічних загальних зборів для відновленя обіту 3) В означені дни празничні.

окремо торжественний обіт, як приписано в статутї По богослуженю відбуває ся перша того рода сесия.

Понеже братя і сестриці мають після постанов статута 4 рази до року сповідати ся і приступати до причастія а то в часї чотирох рокових постів, прото треба і сю постанову використати для добра членів. Причастіє моглоби бути спільне торжественне і получене також з відпустом. Треба би отже визначити раз на все чотири торжественні брацкі днї і можна би в тім взглядї н. пр. так собі зарядити.

1. В день сьв. Андрея п. яко в день патрона брацтва брацке торжество: брацке поминальне богослуженє, спільне причастіє, відпуст мігби бути евентуально зааплїкований за померших членів, по богослуженю цїлорічні загальні збори.

2. В страстний четвер спільне причастіє повний відпуст).

3. В празник сьв. ап. Петра і Павла спільне причастіє всїх членів брацтва (повний відпуст).

4. В празник Успенія Пр. Д. М. (повний відпуст для членів брацтва).

6. Загальнїйша орґанїзция брацтв, деканальні збори відпоручників і центральний провід.

Коли ходить о видосконаленє в брацтвах методи працї та о єї погдубленє, то найлїпшим на се способом було би устроювати від часу до часу — що року а бодай раз на два роки — **збори відпоручників брацтв з цїлого деканату.** (порівн. §. VIII. alin. 1). В таких зборах повинні би брати участь передовсїм всї наставники (старші братя) і учителї брацтва. Присутні на тих зборах сьвященники нехай лишають ширшу свободу дїланя самим делеґатам, а самі нехай би держали ся троха в резерві, бож се школа вправ для орґанїзациї. По торжественнім богослуженю, благословеню Найсьв. Дарами і всенароднім відспіваню „Тебе Бога хвалим“ наступає сесия відпоручників на підставі добре обдуманої програми. Тут отвирає ся широке поле до працї (не до попису!) для всїх тих орґанїзаторів, котрим орґанїзаторский талант єсть даром от Бога свише даним Бо не забуваймо, що тайна доброго успіваня всякої суспільної роботи залежить від єї орґанїзациї, а дар орґанїзованя єсть справдї талантом, який не кождому є даний. При тім не соломяних огнїв треба нам, а педантичної та витревалої працї.

---

4) Раз на місяць в довільнім днї, о скілько хто через цїлий місяць вірно виповнив обовязок спільної молитви перед образом сьв. Родини.

Головний престол в церкві єсть упривілійованим, коли члени зійдуть ся на Сл. Б. за упокой померлого члена. (стор. 638).

Крім відпустів повних дістають брацтва цїлий ряд відпустів частних, які суть привязані вже не до сповіди і причастія, але до сповненя побожних практик приписаних статутом.

Справа скромного угощеня делеґатів моглаби бути в той спосіб уреґульована, що кожде брацтво дало би на сю ціль якусь відповідну складку. Очевидно, при спільнім столї повинні би засїдати також і сьвященики. Так практикує ся навіть на таких з'їздах, як нпр. на з'їздах делеґатів „kółek rolniczych". Такою установою улекшило би ся навіть сьвященикам участь в зборах, бо инакше такі збори були би другою „конґреґацією".

Здавби ся також **центральний провід для всїх брацтв з цїлої дієцезиї.** Подібно як союзи або бюро патронату надають напрям роботї і спомагають орґанїзацию своїх союзних стоваришень, так і ту можна би при помочи якоїсь відповідної центральної управи значно піднести і духа ініциятиви і інтензивність працї між брацтвами.

Центральний провід заняв би ся між иншим видавництвом потрібних до роботи з брацтвами книжочок, видаванєм ріжних инструкций а навіть контролею і евіденциєю дїяльности брацтв. Певно, що на таку орґанїзацию треба фондів і що треба би на таку цїль брацтва відповідно оподаткувати. На кождий спосіб бувби се досить незначний податок.

Нинї ще о тім передвчасно говорити, бо о скілько я знаю, число таких брацтв ще мале. І власне ся послїдна обставина спонукала мене упросити редакцийний комітет „Ниви", щоби сю розвідку видано також окремішною відбиткою в цїлях дальшої пропаґанди*). При тім просивбим Всч. Отців, щоби не спускали з ока справи орґанїзациї брацтв, бо час не стоїть.

Нам більше як кому иншому треба забрати ся до з'орґанїзованя тих найлїпших ревнителїв житя християньского, яких не забракне в жадній парохії, тим більше, що і терен до того рода суспільної працї є вже майже всюди добре підготований. Що наші заходи в тім напрямі не змарнувалиб ся, маємо на се найлїпший приклад на Словінцях, котрих відродженє є результатом плянової роботи тамошного духовеньства. Також і в Нїмеччинї задивляє католицка суспільність весь сьвіт своєю взірцевою орґанїзациєю. На евхаристичнім конґресї католиків в Кольонії, що відбув ся в липни 1909 року, було звиш пів мілїона відпоручників всяких католицких корпораций Яку то моральну силу репрезентувала ся сума людий!

В нашім краю істнує вже одна ширша католицка орґанїзация дієцезальна Такою орґанїзациєю есть: „Związek katolicko-społeczny" dyecezyi przemyskiej, заініциований лат. Епископом

*) О скілько моя скромна оферта була би принята, буду готовий прибути на кождє візванє на з'їзд деканальний (соборчик) з устним в тій справі рефератом.

Преосьвящ. І. С. Пельчаром в році 1907. *) **)

*) Гляди книжочка п. з. Listy pasterskie i instrukcye o organizacyi katolickiej i т. д. Przemyśl 1907. Nakładem wydawnictwa dyecezalnego przemyskiego. Ціна 40 сот.

**) Зарис орґанізациї Z. K. Sp. є слїдуючий: Осїдком товариства, яке є оперте на статутах затверджених Намістництвом, є Перемишль; круг его дїланя цїла дієцезия (§. 1).

Цїлию Z. K. S. є між иншим: тїснїйша сполука католиків, що працюють для добра загального (§. 2).

Між средствами є подані (в §. 3.) такі: будова каплиць; приватна наука катехізму; попираие місий і реколекций; праця над усуненем пяньства, розпусти, лихви, картярства; стараие о відповідне сьвяткованє сьвяточних днїв; недопускаие до процесів; розшируваие добрих письм; закладаие або спомаганє читалень, захоронок, інтернатів для бідної молодежи; охорона еміґрантів, закладаие або попираие брацтв, всякого рода спілок, кас пожичковых, кружків господарских і християньских гостинниць; попираие домашного і красвого промислу; устроюваие парохіяльных і дієцезальных віч.

Членом K. Z. S. може бути кождий католик.

Члени стоваришеня суть участниками ласк духовних, які їм признасть сьвята церков.

Річна вкладка виносить не менше як 24 сот. (§. 4).

Девять десятих гроший призбираних в той спосіб в парохії лишає ся в парохії на потреби льокальні. Решта то є $^1/_{10}$ віддає ся на цїли орґанізациї центральної, якою есть Комітет дієцезальний. (§. 5).

Підставою „Z. K. S.“ суть Związki parafialne, розміщені по парохіях. Роботою в „Z. p.“ кермує видїл, котрий називає ся в тій орґанізациї Парафіяльною радою.

В склад парафіяльної Ради, котрої число членів може виносити до 24 або і більше (в міру потреби, напр. 3—4 села), входять члени з вибору і — річ дуже замітна і хосенна — делеґати істнуючих в селї стоваришень. З поміж членів параф. Ради визначує ся делеґатів на Раду дієцезальну і до Комітету деканального.

„Związki parafialne“ не суть формальними стоваришенями; они суть лише льокальним орґаном Z. K. Sp., — мимо того функціонують они так само як яке стоваришене.

Загальні збори „Z. paraf.“ мають відбувати ся по можности зо 2 рази до року. Они мають характер віча — навіть називають ся: „парафіяльним вічем“; — головною їх цїлию є пропаґанда, реферати і поученє.

На чолї центрального товариства стоїть Комітет дієцезальний з осїдком в Перемишли, позістаючий під протекторатом Епископа. Комітет дієцез. складає ся з 30 членів, яких вибирає що три роки дієцезальна Рада. Комітет дієцезальний має помагати до орґанїзованя Парафіяльних związków, провадить їх евіденцию, принимає до відомости письменні звіти про їх дїяльність, про стан каси, уряджує віча і удержує стале бюро інформаційне. Дієцезальна рада се загальні збори, в яких беруть участь делеґати вислані на Раду з поодиноких парафій і делеґати декадальні. Дієцезальна рада сходить ся що три роки. Она має між иншими вислухати звіти з трилїтної дїяльности Комітету і цїлого товариства.

Для переведеня сеї орґанїзациї в житє уряджено між иншими дледуховеньства в році 1907 перший суспільний курс, який відбув ся в Пер„О мишли. До замітнїйших рефератів на тім курсї належав реферат п. з. я праці католицко-суспільній в Познаньщинї, який виголосив редактор часописи п. з. „Ruch chrześciańsko-społeczny“ ks. Zimmermann з Познаня. Реферат сей був поміщений в цїлости в дієцезальнім вістнику п. т. Kronika diecezyi przemyskiej ч 10 з р. 1907.

о. Н. Будка.

Дісципліна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия.

(Дальше).

В. Зближенє Болгар до Риму.

Найнеприємнїйшим сусїдом византийскої держави були Болгари. Они поселились вже від V. ст на берегах Дунаю і нападали часто на византийску державу [110]). На християньство перейшли підчас великих місийних праць Фотия в р. 864. [111]) Новонаверненому князеви болгарскому Богорисови (по хрестї Михайлови) дав Фотий в р. 865. великий пасторальний лист, в котрім поучує Болгар о вірі і дісципліні церковній. Однак той лист не поміг богато, бо був за вчено і вишукано написаний [112]). Мале число грецких місионарів вислане з Константинополя (бо Болгари не мали єще свого єпископа) не відповідало тяжкій роботї місийній; до Болгариї заходило богато єретиків і проповідували і ширили там богато забобонних і пустих думок [113]). Се, а ще більше полїтичні причини спонукали Богориса звернутись до папи Николая в р. 866. з листами, в котрих поставив до папи понад сто питань і просив о латиньских сьвящеників. Врадований з несподіваного відзисканя части старого вікарияту Тессальонїки [114]) під свою юрисдикцию, дав

---

[110]) Cedren. 424—42 . Anast. Vita Nicol. 116—117. Quien. Or. Christ. I. 96—112. Голубиньскій. Краткій очеркъ исторіи 27—78. Hergenr. Ph. I. 594—617. Hefele IV. 346—352. Pichler I. 192—19 . Markovič I. 436 439.

[111]) Енцикліка Фотия з р. 867. (Migne 102. Ep. 13. col. 721—741) згадує, що ще не минуло два роки від наверненя Болгар, а вже ввійшли там Латиняне.

[112]) Ep. 1. Neander IV. 53. „Взагалї видно, що ученый і високообразований Фотий не вмів так добре поставити ся на становиску тих людий, як западний єпископ простїйшого успособленя, що привик приставати з людьми того степеня образованя".

[113]) Nic 1. Ad cons. Bulgar. c. 106. порівн Pargoire, L' eglise byz. 216—221. 319—330 про грецкі забобони.

[114]) Реституциї забраних через Льва Ізаврийского 730. р. з під папскої юрисдикциї иллїрийских провінций, домагали ся папи все; сам Фотий хотїв їх папі віддати (порівн. висше, III. 1. А.); так отже зискав папа Николай в добровільнім переходї Болгар до него лише св їдавні права, не нарушуючи нїчиїх чужих.

папа славні: Responsa ad consulta Bulgarorum в 106. главах і вислав їх двома єпископами Павлом і Формозом до Болгарії [115]).

Кілька глав в тих відповідях є меньше або більше полємічної натури проти вузкосердної грецкої дісципліни. Богато приписів, котрі уґрували непрактичні грецкі місионарі в цїлком неважних справах у Болгар, викликали богато сумнївів. Папа їх виясняє, викладає латиньску практику (гл. 3.), а при деяких точках відкидає грецку практику яко неузасаднену. І так називає папа неузасадненими: заказ купати ся в середу і пятницю (гл. 54); припис під тяжким гріхом тримати руки на грудях при молитві в церкві (гл. 54); або, що приймати сьв. Причастє вільно лише припоясаному (гл. 55.); заказ їсти мясо зьвіряти, що єго забив евнух (гл. 57.) або їсти нечисті зьвірята, або такі, що були забиті без проливу крови (гл. 43, 90, 91.); відмовлюванє сьв. Причастия такому, що єму пливе кров з носа або уст (гл. 65.). Всї ті і тим подібні точки дісципліпарні Греків відкидає папа і зазначує, що приписи Ст. З. мають бути виконувані не буквально, але після їх духа. Годить ся папа з заказом накривати голову мущин в церкві (гл. 58 і 56.) і на приношенє первістків з овочів (гл. 89). За то називає папа ложним твердженє Греків, що лише у них є правдиве миро і те роздїлює ся на цїлий сьвіт (гл. 94.). Як сильно був папа Николай проти супружа сьвящеників, а мимо того як лагідно поступав з жонатими сьвящениками, видимо з гл. 70. На питанє: чи треба жонатих сьвящеників почитати, чи їх нагнати, відповідає папа: „Quo respondemus, quoniam licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen Dominum imitari convenit, qui solem suum, ut evangelium testatur, oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Deicere vero Eum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Judam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero Apostolorum deiecit". Папа кінчить увагою, що лаїки взагалї не повинні судити клириків, бо на се є єпископи [116]). На поставлені Богорисом сумнїви що до правности патриярхату і питанє, котрі патриярхати є правдиві (гл. 92.) і хто є другим патриярхом (гл. 93.), відповідає папа: Дїйсних патриярхатів є лише три, через Апостолів основаних: в Римі, Александриї і Антіохії. Називають вправдї єпископів з Константинополя і Єрусалиму також патриярхами, але ті не мають рівного авторитету. Бо столиця в Константинополи не є основана Апостолом, також синод в Нікеї не згадує нїчого про патриярхат в Константинополи. Він завдячує своє істнованє ласцї і волї цїсарів византийских. А нинїшний Єрусалим то не давний, нинї зруйнований. Рангою другий патриярхат в церкві є після Нїкейского синоду патриярхат Александрийский [117]).

---

[115]) Mansi XV. 401–433 Jaffé I. n. 2123. p. 249. Hergenr. Ph. I. 607. сл. Hefele IV. 347–351. Baron. a. 866. n. 1—7.

[116]) Pichler I. 193. підносить, що папа образив в гл. 70. грецкий клир, бо за остро єго осудив. Оно так виглядає; але в гл. 70. видно попри рѣго-

Леґатів папских приняли в Болгарії дуже приязно. Богорис не думав допустити в краю двох обрядів, а зближенє до Риму відповідало дуже єго політичним плянам, длятого відіслав грецких місионарів, а зажадав сьвящеників з Риму. Папа їх выслав і латиньска місия в Болгарії розвинула скоро велику дїяльність.

Г. Енцикліка Фотия з р. 867. Другий синод Фотия і зсадженє папи з престола.

Перехід Болгар до Риму роздражнив Фотия до живого, бо він числив їх наверненє на християньство за свою найбільшу славу. Страта юрисдикції над Болгарами на річ непохитного противника і видаленє грецких місионарів уважало ся образою грецкої церкви і византийскої держави. Коли Фотий довідав ся, що папскі леґати в Болгарії відкинули миро, котре він Болгарам післав, і миропомазували другий раз[118]), миропомазаних миром Фотия, зміркував, що тепер прийшла для него хвиля відплатитись папі і свою личну справу з папою переробити на справу загальну цїлої церкри. Всьо було до простого нападу на папу готове і Фотий забрав ся до него з цїлою енергією. Стара, тепер сьвіжо роз'ярена ненависть национальна віддавала єму найбільшу прислугу. Він, найученїйший з Византийців постановив скликати великий синод цїлого Сходу і на нїм знищити свого личного противника, зсадити єго з престола папского.

Він уложив в тій цїли енцикліку повну закидів на „латиньскі блуди" і вислав єї до трох східних патриярхів, запрошуючи їх на синод до Константинополя[119]). Він написав єї як „*οἰκουμενικὸς πατριάρχης*". Наперед висказав в нїй свій жаль ізза страти юрисдикції в Болгарії на річ „безбожних і погорди гідних людий, що виринули з темноти" (Западу), котрі „як дикі вепри" знищили повних надїй новонавернених Болгар і „відвернули їх

ристичну теорию папи Николая (єго думку), також лагідну єго практику для жонатого духовеньства, що в гл. 70. є і важнїйше і зміняє остру теорию папи основно. Pichler бере гл. 70. за односторонно.

[117]) Tomassin. P. I. L. 1. c. 1'. n. 1.

[118]) Латиньскі місионарі мали до поновлювання миропомазаня свої причини. Они уважали Болгарию за область латиньскої юрисдикції, де могли миропомазувати лише епископи. Грецкі сьвященики, що після свого обряду миропомазували сейчас по хрещеню, були сторонниками Фотия і миро походило від Фотия. А Фотий і єго сьвященики були на синоді 863. р. с. 1. і 3. позбавлені всїх гідностий сьвященичих (порівн. III. 1. Б.), а приняте мира від Фотия булоби в додатку посереднім признанєм єго як патриярхи. З тих причин не узнавали они миропомазаня грецких сьвящеників. Прин. Hergenröther, Ph. I. 195. Она була провокациєю лише для того, що Фотий шукав нагоди зімститись на папі. Без особистих рахунків Фотия з папою не була би та цїла справа певно так небезпечною.

[119]) Migne, P. G. t. 102. Ep. 13. col. 721–741. Baron. a. 863. n. 33–44. Hergenröther, Pt. I. 642–648.

від правдивої віри, впроваджуючи у них нестійні і неправні (неканонічні) звичаї". Відтак наводить поодинокі оскарження Латинян.

1. Латиняни запровадили у Болгар противний старому переданю піст в суботу. 2. Они віддїлили перший тиждень посту чотиридесятниці від прочого посту і позволили Болгарам їсти молоко, сир і на иньші обжирства. 3. Они учать Болгар зневажати сьвящеників жиючих в правнім супружу (як манїхеї), а тимчасом самі управляють неморальність. 4. Миропомазаних сьвященіками не жахають ся наново миропомазувати, уважаючи наше миропомазанє за непотрібне і неважне. Через ті всї безумства кпять собі з Божественних Тайн. Они вправдї покликують ся на се, що лише єпископи мають право миропомазувати, але відки они мають таке право? Анї Апостоли, анї Отцї, анї жаден синод таких прав не видали. Бо, коли не вільно сьвященикам миропомазувати, то їм також хрестити не вільно, не вільно осьвячувати, а коли так, то тодї сьвященик не є нїчо більше, як лаїк. Яко 5. точку закидів удовідняє Фотий широко чотирнайцятьма арґументами, що Латиняни сфалшували додатками символ віри, затверджений вселеньскими соборами і голосять нову науку, що Дух сьв. походить не лише від Отця, але також від Сина.

Всї ті безбожности, нарікає дальше Фотий, ширять Латиняни між Болгарами. Коли він о тім довідав ся, заболїло се єго сильно і він не спічне „доки не піднесе з'умашедших з їх упадку і не припровадить їх назад во двори Господні". „Тих предтечів схизми, тих слуг антихриста, ошустів і ворогів Бога" він вже осудив постановами сьвятого синоду, т. зн. они є вже викляті на підставі давнїйших постанов синодальних і прав Апостольских і викинені з церковної єдности, він лише застосував ті постанови до лжеучителїв і подав се до відома. Ті права церковні є слїдуючі: ad 1: c. ap. 64. (65. або 66.) і Trull. c. 55., котрі заказують піст в суботу; ad 2: Gangr. c. 4. Trull. c. 13., що хвалять супруже сьвящеників; всьо проче є очевидною безбожностию, котрої сама згадка заслугує вже на анатему.

Що така арґументация „єреси" Латинян не доказує, є річию зовсїм ясною. Постанови Трульского синоду і c. Ap. 64. не були Латинянам передані, що після самого Фотия не грозило нїякою небезпекою (Порівн. III. 1. A.), а для прочих закидів не найшов він жадних канонів; годї отже доглянути ту їх переступства.

Представивши ті злочини Латинян, просить Фотий патриярхів, щоби помогли єму їх викорінити і прислали леґатів на синод, бо є єще много иньших справ до полагодженя. Прийшли именно з Западу скарги на тамошного єпископа ізза єго тираньства [119]).

---

[119]) Се могли писати до Фотия два суспендовані папскі леґати, Захария і Родоальд, або хто иньший невдоволений. Порівн. Hergenr. Ph. I. 647. n. 34.

Енцикліка кінчить ся пересторогою, що до шести вселенських соборів треба вчислити семий також яко вселенський.

Виходить з сеї енцикліки, що Фотий мимо своїх давнїйших здорових думок про дісципліну, поставив єї тепер на рівнї з догмами. Задля розличної дісципліни осуджує Латинян на вічний огонь. Се слїпо ритористичне становище, що єго можна пояснити лише сильною ненавистию до Латинян, видало свої овочі в XI. ст. Підстави, що їх положив Фотий сею енцикліком, використав Керулярий так, що о бороді сьвященика і „Аллилуя в піст“ говорив як о правдивих догмах [120]).

Заповіджений синод відбув ся таки того самого року [121]). Цїсар Михайло проводив. Папа, як перший патриярх в Церкві, а до того неприсутний, не міг бути осужденим навіть після грецької дісципліни. З тої причини мав Фотий виступити в єго оборонї і доперва спонуканий доказами єпископа, рішив ся засудити папу. Се була однак лиш удана формальність, бо цїлий сей синод, скликаний в цїли осудженя папи і від Фотия зовсїм зависимий, був вже в своїх підставах неканонїчний. Виною папи було єго тираньство на Западї, образа цїсара в листах, мішанє ся до Болгарії, ширенє єресий та нехтованє канонів. Оскаржуючі і сьвідки, по найбільшій части наняті, доказали вину і папу як винного тяжких злочинів і негідного понтифікату зсаджено з престолу і обложено анатемою. Анатему розширено на всїх, що з папою тримали [122]). Щоби синод дістав вигляд вселенського, виступили на нїм ложні лєґати трех орієнтальних патриярхів. Повновласти для них зладжено в Константинополи [123]). З підписів — а було їх коло тисячки — була найбільша часть фалшована [124]).

В цїлости сьвідчить сей синод Фотия, як і єго перший, про найнизший упадок канонїчної дісципліни в церкві византийскій, з причини слїпого сервілїзму византийских єпископів

[120]) Порівн. Лебедевъ, Очерки 220–224.

[121]) Anast. Praef. ad c. VIII. Mansi XVI. 5. Nicet. Vita Ign. Mansi l. c. 256 Metrophanes, Ep. ad Manuel l. c. 417. Conc. VIII. c. 6. l. c. 401. Allatius, De Synodo VIII. Photiana 5–8. De cons. l. II. c IV. 546 547. Hergenr. Ph. I. 649–653. Hefele IV. 352 357. Лебедевъ, Исторія 107–108. — Акти синоду спалено на VIII. всел. синодї. Вісти про сей синод заховали ся лише від противників Фотия. Є річ певна, що синод відбув ся; пофалшовано лише вселенськість синоду, много актів і підписів.

[122]) Conc. VIII. c. 6.

[123]) Ibid. Порівн. Hergenr. Ph. I. 651.

[124]) Anast. l. c. Лебедевъ l. c. замічає, що всї дані про сей синод від ворогів Фотия є сама ложь, а головно що до підписів. Здає ся, каже він, неначе би Анастазий дивив ся був крізь вікно, як Фотий фалшував тисячу підписів. По що мав Фотий фабрикувати тисячу підписів, коли він яко вчений знав добре, що на жаднім синодї не було тисячу отцїв. Противники брешуть ту без міри. „Что папа былъ отлученъ и анаѳематстованъ на соборѣ, это конечно совершенно справедливо“. Коли однак переглянемо дотеперішне поведенє Фотия, то оно тут у цїли єго змагань є природно таке, яким єго акти представляють. Він-же ішов до цїли „per fas et nefas“!

ідеї державній і з причини без'оглядної полєміки проти примату Риму.

Прогнанє соперника з Боргарії на вселеньскім синоді було певно першою цїлию синоду. Але головна річ була таки, очевидно, знищенє примату Риму і поставити на єго місци Новий Рим і лише звідси походить детронїзация папи. В тій хвили, коли Фотий зробив себе судиєю папи, стояв він вже над папою, а до сего стремів він цїлою силою. Гордість Византийців станула тепер на вижинї всїх змагань, але на жаль знов коштом знасилуваної канонїчної дісциплїни і коштом інтересів цїлої Церкви.

Однак зсадженє папи з престола через Фотия не було нїяк відкиненєм примату, бо пізнїйше признав Фотий примат знова виразно [125]). Ми маємо ту перед очима того самого Фотия, що в р. 859. признав свобідно примат Риму і хвалив віру римской церкви, того самого, що в р. 861. назвав всї звичаї, не ображаючі віри, зовсїм „невинними“ і хотїв так радо відступити папі Іллїрию, а тепер в р. 867. називає все давнїйше льояльно *признанє єресию і злочином, за який зсаджує папу з престола*, того Фотия, що від самого початку своєї духовної кариєри ішов лише ошукуванєм і лестию, що судить все після хвилевого інтересу ту саму річ в ріжний спосіб. Тут, коли Фотий *стоїть на вижинї своїх змагань, видно ясно, що він є репрезентантом* і інкарнациєю всїх церковних і національних, дісциплїнарних і догматичних справ, пересудів і ріжниць византийской церкви в відносинах до римской; ту маємо повний образ цїлого розвою права і патриярхату грецкої церкви, сконцентрований так, що видно, куда він зміряє. В завзятій боротьбі проти прав римского примату послугував ся Фотий як головним оружієм відступленєм Латинян від церковного переданя. Подібно як Трульский синод, хотїв він приневолити Латинян, щоби узнавали грецку дісциплїну як одиноко управнену. А що він робив се лише тодї, коли єго Рим відкидав, то всї ті єго з'усилля не є ревностию для правовірности, а личним інтересом, византинїзмом.

Зсадити папу з трону мав цїсар Людвик II. Фотий післав єму свої постанови синодальні і просив, щоби вигнав папу з Риму. Числив ту Фотий на непорозуміня Людвика з папою Николаєм, а тому й на удачу цїлого пляну. Попри се старав ся зробити папу і Латинян у Болгар зненавидженими, представляючи їх як єретиків. Він написав в імени цїсаря до Болгар на сю цїль уложене, Латинян дуже ображаюче письмо [126]), в котрім попри пять закидів з згаданої енцикліки поставив ще нові три:

---

[125]) Pichler I. 185.

[126]) Anast. Vita Nicol. 116. Nicol. ep. 70. ad Hincmar. Mansi XV. 355—361. Jaffé I. 2179. p. 253. Baron. a. 867. n. 42—62. Hergenr. I. Ph. 641.

1, Латиняни осьвячують на великодні сьвята разом з Тїлом Христовим ягня, що противить ся с. Ар. 3. 2. Латиньске духовеньство не жахає ся стричи бороду. 3. Диякони виходять у них на єпископів без попередного сьвяченя на сьвящеників [127]). Але головною річию в тім письмі було поясненє Болгарам теорії перенесеня примату зі старого Риму до Нового, тодї дуже улюблена тема [128]). Фотий пояснив їм, що рівноуправненє (Trul. c. 36) є нинї за мало, бо Константинопіль є першим вселеньским престолом Церкви [129]).

Д. Відповідь Западу на вісїм першихъ спірних точок дісциплїнарних.

Коли папа дістав відпис енцикліки Фотия від своїх лєґатів, що вернули з Болгарії, зміркував відразу ситуацию і видав до Гінкмара з Раймс і иньших єпископів Западу ширше письмо, в котрім поясняє, о що розходить ся і взиває цїлий Запад до борби проти оскаржень Фотия. Причиною ненависти і закидів Фотия є, так поясняє в тім письмі папа, непризнанє Фотия патриярхом і латиньска місия в Болгарії. Відтак розказує, що він (папа) доси в сїй справі зробив, вичисляє точки оскарженя і запрошує до однодушного виступленя проти Фотия. Програму оборони проти тих оскаржень пропонує слїдуючу: латиньска дісциплїна і наука має ві всїх вичислених точках своє узасадненє. Що до сьвяченя диякона на єпископа без попередного сьвяченя на пресвитера, то сей закид чути від такого чоловіка, що сам з лаїка нагло в протягу тижня став єпископом, є дїйсно обуруючим. Присвоєнє титулу „*οἰκουμενικὸς πατριάρχης*“ і теорию перенесеня примату з причини перенесеня цїсарскої столиці треба з гори відкинути як зовсїм неузасадненну, бо Константинополь пізно заложений, не є апостольского походженя. Так само безосновним є бажанє, щоби лєґати з Риму мусїли підписувати якийсь формуляр символа віри, бо підчинений не може тягнути до відвічальности свого настоятеля, передовсїм нїколи такий підчинений, що як інтруз і чужоложник зістав осуджений.

---

[127]) Lämmer H., Papst Nikolaus I. und die byzantinische Staatskirche seiner Zeit. ст. 46. називає Фотия за то, що він уґрунтував тих „пять єретичних точок“ „mikrol gistisch gelehrter Patriarch“.

[128]) Norden W. Das Papstum und Byzanz ст 9. називає того рода неґованє примату „konstantinische Schenkung in byzantinischer Deutung“.

[129]) Pichler, I. 186. пише проте: „Николай пішов ту за далеко, коли в листї до Гінкмара писав, що Фотий відкидає примат Риму, а присвоює его собі самому... Так остро того речення не сказав ще жаден Грек“. Ми однак не маємо жадної причини папі, що говорить се між иньшим (8 закидів) наводячи се словами: „praetendunt, gloriantur“ (Ep, 70. Baron. a. 86 n. 54.), не вірити, якраз в тій точцї, коли пиьше приймаємо. Се відповідає також цїлому тодїшному стремленю Фотия і его часу. Порівн. Hergenr. Ph. 656—663.

Наслїдком сего папского поклику є два апольоґетичні письма Єнеаса, єпископа з Парижа і Ратрамна, ученого монаха Венедиктинця з Корвей, як також т. зв. „письмо рефутацийне", зладжене на соборі в Вормс в р. 868. Опроверженє закидів Фотия дїє ся в тих письмах спокійно, без пересади і лайок, хоч не у всїх однаково сильно. Найлїпше письмо є Ратрамнове: „Contra Graecorum opposita Romanam Ecclesiam diffamantia", де в IV. книзї говорить про дісциплїну [130]). Рефутацийне письмо Вормского собора зладжене в тім самім дусї, що письмо Ратрамна, є однак далеко слабше [131]); письмо Єнеаса „Liber adversus Graecos" є найслабше [132]).

З огляду, що в тих всїх творах головно описують автори широко латиньску дісциплїну, не будемо, щоб остати при нашій темі, подавати їх змісту, але беручи вісїм точок оскарженя Фотия за підставу, вибирати будемо з них лише то, що кидає сьвітло на грецку дісциплїну.

Перед обговорюванєм поодиноких точок дісциплїнарних подають Єнеас і Ратрамн дуже трафні загальні уваги.

Греки заслугують скорше на закиди, бо они випродукували таку скількість єретиків. Їх теольоґи занимали ся колись розвязуванєм найважнїйших питань церковних, а нинї зійшли вони на дрібничкових і злобних борців [133]). Їх цїсарі мішають ся, місто самим учити ся в церкві, до догм і дісциплїни Церкви, присвоюють собі уряд єпископский і потуряють всему тому, що їх попередники респектували. Їх закиди не потребують властиво жадного опроверженя, бо по перше нема в спорі нїчого важного, догматичного, а по друге звичаї обох церков є однаково оправдані. Лише єдність віри є потрібна, а не єдність звичаїв. Они були все розличні і нїколи не нарушували єдности Церкви, а нинї не вдоволяють ся Греки тим, щоби заховувати свої питомі звичаї, лиш хотять їх за всяку цїну накинути иньшим нациям як обовязуючі, хотяй они їх нїколи не знали. Они видять в ріжницях дісциплїни неоправдану небезпеку, а то лише грецка легкодушність може з сего робити так великі оскарженя. Всї ті закиди можна би властиво промовчати, колиб они не були спосібні дати згіршенє слабим і необученим, або звести їх на манівцї. Загально кажучи, є всї ті закиди по части ложні, по части єретичні, або забобонні, всї разом лише погорди гідні [134]).

---

[130]) Migne, P. L. t. 121 col. 225—346. Три перші книги обговорюють „Filioque".

[131]) Responsio Episcoporum Germaniae, Migne. P. L. t. 119. col. 1201—1212.

[132]) Migne, P. L. t. 121. col 685—762. має 210 глав. Порівн. Werner, Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur, III. §. 387. 9—10. §. 428. 137—140. Hergenr. Ph. I. 675—682. Лебедевъ, Очерки 296—301. 323—349. Marković, I. 459—460.

[133]) Aeneas, l. c. Praef. col. 686.

[134]) Ratramn, l. c. l. I. c. 2. col 228. l. IV. c. 1. col. 303.

Відтак переходять до обговореня поодиноких осьми закидів Фотия. Ми представимо в сьвітлї тих письм лише грецку дісципліну.

1. Піст тижневий[135]). Найстарша форма посту тижневого є піст в середу і пятницю[136]). Коли зачав ся піст в суботу, тяжко доказати. Ратрамн каже, що впровадили єго апостоли Петро і Павло. Синод в Ельвірі в р. 306. с. 26.[137]) доказує, що піст в суботу вже тодї був в застосованю. Але там, де він істнував (Іспанїя, Рим), витиснув піст в середу з уживаня і так зайшли великі ріжниці в тижневім постї[138]). З Греків мала лише церков Александрийска якийсь час піст в суботу[139]), а грецкі аскети постили що дня (отже і в суботу) мимо того, що с. ар. с. 64. накладав за піст в суботу острі церковні кари. Трульский собор повторив в с. 55. с. ар. 64. і додав, що піст в суботу не сьміє бути в застосованю, бо противить ся с. ар. 64. Фотий опер ся на тій постанові трульского собора і закинув Латинянам, що они нарушують постом в суботу, апостольскі переданя. Ратрамн звертає Грекам увагу, що піст в суботу має також за собою апостольске переданє, впрочім сей звичай не є на Западї загальний, подібно як і Греки самі мають у себе ріжниці в постї. Но заховуванє або незаховуванє сего звичаю є само в собі річию індіферентною; так ті, що постять, як і ті, що не постять в суботу, добре роблять.

Нема жадного припису в Н. З. про сей піст; спір про се не має отже жадних рациональних підстав. Обі церкви повинні держатись своїх передань. Перед Трульским синодом не заколочувало се мира, не треба отже і тепер нїкого змушувати тримати піст в суботу проти передань своєї церкви, або єго ломити.

2. Великий піст чотиридесятниці.[140]) Як сама назва вказує, повинен той піст тревати 40 днїв. Але вже від перших часів церкви було обчислюванє їх ріжне; сей піст обіймав шість, сїм і більше тижнів. Було се зависиме від числа днїв, що в них не постило ся і від сего, чи послїдні дни великого тижня вчислювано до чотиридесятниці, чи нї

---

135) Ratr. IV. 3. c l. 31—317. Aen cc 169—173. col 739—741. Resp. Ep. Germ. l. c. col. 1205. D. — 1208.

136) Const. Apostol L. V. c. 15. Pitra, I. 276—278. Binterim, Denkwürdigkeiten, B. V. Ph. 2. 112—121—133. Werner, l. c. § 428. 198

137) Hefele, I. 166.

138) H. np. Nicol respons. ad consult. Bulgar. c. 4. приписує для Болгар піст лише в пятницю.

139) Ratr. IV. 3. має єю відомість правдоподібно з Сократа і мабуть лише за єго часів був такий звичай. Порівн. Лебедевъ, Очерки 325.

140) Ratramn l. c. IV. c. 2—4. col. 306—311. 317—322. Aen. c. 174—177. col. 741—743. Resp. Ep. Germ. l. c 1208—1211. Binterim, V. 2. ст. 46—60. Лебедевъ, Очерки 330—338. Werner l. c.

У Греків не числив ся цїлий великий тиждень до посту чотиридесятниці, бо тодї і так треба було постити, з причини страстей Христових; звідси тревав у Греків піст перед Великоднем сїм тижнів [141]). Латиняни мали все шість тижнів. Відчислюючи шість неділь, як днї, в котрих не постило ся, постили они разом лише 36 днів, десятину року. Чотири днї бракуючі до сорок постили Латиняни від середи (т. зв. попелець) семого тижня, але правдоподібно тому, що уважали піст 36-дневний як десятину року, не дуже строго. Молочних страв вільно було через ті чотири дни уживати [142]). Тих чотири днї є якраз се, що Фотиєви у Латинян відносно до посту чотиридесятниці сильно не подобає ся. Після него є се щось так гидкого, що він не хоче навіть цитувати канонів; сама згадка про се осуджує вже Латинян.

Ратрамн поясняє дуже обширно, як то Латиняни постять своїх сорок днїв, притягачи до порівнання грецку практику. Є, каже він, три роди практики посту: зі 7, 8 і 9 тижнями. Причина сеї ріжниці лежить в тім, що не всї днї тижня постить ся. Латиняни постять шість тижнів і чотири днї семого, а не постять лише в неділю. Греки, що не постять неділї і суботи, хотячи постити сорок днів зачинають піст вже вісїм тижнів перед Пасхою. Пять днів тижня посту через вісїм неділь (5×8) є сорок. Третий спосіб посту Несторіянів і Яковитів має лише 36 днів. Они не постять також ще в пятницю, тому зачинають піст девять тижнів перед Пасхою, але постять разом після рахунку 4×9 лише 36 днів, хотяй числять сей піст за сороко дневний.

В той спосіб постять Латиняни так само сорок днів, як Греки, і закид Фотия є неузасаднений. Але Латиняни постять попри се лїпше, бо острійше чим Греки. При питаню посту, часу, покори, напоминає Ратрамн Греків, щоби навчили ся покори і не дражнили Латинян закидами, нестійними, дісциплїнарними дрібницями, котрі через совісне виконуване переданя є похвали, а не нагани гідне.

3. Супруже сьвящеників. [143]) Ратрамн боронить латиньску практику о целїбатї сьвящеників, „хоть она є уза-

---

[141]) Const. Apost. l. V. c. 13. Pitra, I. 274—275.

[142]) Binterim, l. c. 57. 58.

[143]) Ratramn l. c. L. IV. c. 6. col. 324—332. Aeneas, l. c. cc. 95—168. col. 721—739. Resp. Ep. Germ. l. c. 1211. Werner l. c. §. 438. 139. §. 447. 194—199 Binterim l. c. 285—329. Laurin, Der Coelibat der Geistlichen 97—118. Лебедевъ, Очерки 342—349. Tomassin. P. I. l. II. c. 64. n. 1—10. p. 288—293. Ep. August Roskovány, Coelibatus et Breviarium. T. I. Monumenta coel. a I—XIII. s. Dr. Hugo Lämmer, Das Impedimentum ordinis und seine Anvendung auf den Klerus der orient. Riten. Archiv für Kath. KR. 10 (4) 1863. S. 242—251. До канонів: Hefele, Balsamon.

саднена недостачно“ [144]). Лїпше арґумен-тує тут Єнеас, а именно зі сьв. Письма, з Отців церкви, канонів і декретів папских [145]). Історичні доводи, що на них опирають ся оба латиньскі апольоґети і Фотий, ставляємо в звязи на передї.

Практика старої Церкви має много за Латинянами, але також много за Греками. В трох перших християньских столїтях були жонаті і нежонаті сьвященики і єпископи, але загальне стремлїнє було до целїбату [146]). Запад рішив ся на целїбат вже в IV. столїтю. З початком VI. столїтя був целїбат для всїх клириків на Западї вже регулою [147]). Остра vita canonica була аж до X. столїтя найлїпшою підпорою западного целїбату. Але і на Сходї був добровільний целїбат або повздержність жонатих по їх сьвяченях. В церкві западній тримали ся все, а в східній до Трульского синода тримали ся таких засад. 1) Духовеньству висших сьвячень відмовлювано все можности оженя. 2) Сьвячені були лише нежонаті або unius uxoris viri. 3) Жонатим перед сьвяченями розказувано уважати жену за сестру і мати єї так, якби єї не мало ся [148]). Партикулярні синоди: Анкира р. 314. с. 10., Неокезареа, р. 314—325. с. 1, Халкидон, р. 451. с. 14. заказують духовним завязуванє супружа по сьвяченях. Собор Нїкейский р. 325. мало що не завів целїбату, лишив однак справу нерозвязаною. В 3. с. заказано було клирикам спільне пожитє з чужими жінками (*συνείσακτοι*, sybintroductae), на що покликують ся Енеас і Ратрамн як доказ для целїбату — зовсїм неслушно. Хотяй однак супруже перед сьвяченями було дозволене, а Собор Нїкейский не приписав повздержности по сьвяченях, то таки панувало на Сходї так перед як і по Соборі Нїкейскім пересьвідченє, що лише повна повздержність від супружа є відповідна клирикам. Се видиме із численних місць сьв. Отців [149]), головно зі сьв. Епіфанія [150]). Він признає вправдї, що декуди жиють духовні з жінками, але се „дїє ся не після канонів“, лише проти них — ізза недбальства настоятелїв Церкви або з браку таких, щоби хотїли жити в повздержности [151]). Так отже було на Сходї в деяких диєцезиях зака-

---

144) Лебедевъ l. c. 345. Tomassin l. c. n. 6. p. 89. пише: „Ratramnus vehementius quam cautius impetebat urgebatque canonem 3. Nicen. conc, ut clericos omnino omnes ad continentiam coarctaret“.

145) Ратрамн має меньше текстів, цитує за се новелї Юстиніяна.

146) Порівн. два найстарші жерела дісциплїнарні з церковною дісциплїною перших столїть: Apost. Const. l. IV. c. 17. Pitra I. 325. за супружем а c. ap. 25. (al. 26. 27.), Pitra I. 18. за целїбатом.

147) Laurin, Der Coelibat, 66.

148) Lämmer l. c. 242.

149) Порівн. Aeneas, Ratramn. l. c. Roskovány зіставив до сего велику скількість таких місць.

150) Roskovány I. 49—51.

151) Roskovány l. c. 50 Лебедевъ l. c. 346—347. Binterim l. c. 294. 295

зане духовеньству супруже приставанє з жінками, в иньших повздержували ся духовні добровільно, а в деяких жили з жінками. Навіть устави Юстиніяна були за повздержностию клириків від жінок. L. 48. §. 1. C. de Episc. l 1. t. 3. каже виразно: Хто жиє в супружу, не може бути вибраний на єпископа [152]).

В VI. столїтю виробила ся загально така практика, що єпископи мусїли бути нежонатими, а сьвященики могли женити ся. Одиноке позитивне сьвідоцтво з часу перед Трульским синодом за супружем сьвящеників, що єго також Фотий з'ужиткував в своїй енциклїцї як доказ на узасаднене грецкої практики є с. 4. синоду в Гангрі (в половинї IV. ст.). Сей канон грозить карами церковними таким, що не хотїли би брати участи на Службі Божій, котру приносить жонатий сьвященик. Він однак був виданий проти Евстатиянів, що відкидали супруже і сторонили від жонатих сьвящеників, отже не ослабляє висше представленого загального стремлїня за целїбатом [153]).

Рішаючим для супружа сьвящеників на Сходї був Трульский синод [154]). Однак всї пять канони, що сюди відносять ся, мають в собі много суперечних постанов, бо вийшли не з ревности для уреґульованя дісципліни, але з полеміки проти латиньскої практики. Канон 6. (відновлений с. ар. 25.) заказує ординованим від піддиякона в гору заключати супруже [155]). А 13. канон, що єго Фотий наводить в енциклїцї проти Латинян, позволяє проти дотеперішної практики (гл. висше 3. заг. засада), жонатим зіставати по ординациї дальше в супружу. Він постановляє: „В римскій церкві мусять ті, що хотять доступити дияконату, або присвитерату, приобіцяти, що не будуть зі своїми жінками дальше в супружу зіставати. Но ми позволяємо їм продовжуване супружа після апостольских канонів (с. 6. [156]) Хтоби схотїв такі супружа дїлити, має бути усунений, а клирик, що відпускає свою жену під покришкою релїгії, має бути екскомунїкований. Коли би при тім обставав, то має бути здеґрадований. Однак піддиякони, диякони і сьвященики мусять в часї, коли мають сьв. Службу, встримати ся від своїх жінок, бо вже синод в Картаго розпорядив, що хто [157]) править сьв. Службу, мусить бути чистий". Так отже постановляє 13. Трульский канон, що сьвященикам не вільно опускати своїх жінок

---

[152]) Порівн. Laurin l. c. 106.

[153]) Порівн. Hefele, I. 782. Laurin, Der Coelibat 107 Werner, l. c. 197.

[154]) Порівн. висше II. 2.

[155]) Hefele III. 332. Бальзамон подає однак в поясненю сего канона, що сей канон переступали дуже часто; доперва Лев VI. усунув надужитя своєю 3. новелею.

[156]) с ар. 6. заказує опускати жінку без жадного дальшого старання о ню, що також Трульский синод увзглядняє в с. 48. Але з сего с. ар. годї вивести постанову 13 Трульского канона, що позволяє і наказує продовженє супружа по ординациї, хиба через єго знає :луване. Порівн. Werner, l. c. 195 Zonar ad 13. і ad 30. c.

[157]) Hefele III. 333. і нота 1.

по ординациї, они мусять їх затримати яко жінки під загрозою тяжких кар церковних. Але с. 30. робить від сеї постанови виїмок. Канон 30. постановляє іменно: Сьвященикам „в краях варварів“ (на Западї, в Італії) позволяє ся відпущенє жени під покришкою релїгії „з огляду на їх боязливість і їх чужі звичаї“. „Задля згіршеня“ заказує остаточно с. 12. під карою усуненя єпископам спільне пожите з їх жінками. Жінки тих, що стали єпископами, мають після с. 48. іти до котрогонебудь, але відлеглого монастиря.

Хотяй синод повторяє, що „хто править сьв. Службу мусить бути чистий“, хотяй він признає, що жонатий єпископ дає згіршенє, хотяй синод позваляє жонатим сьвященикам, живучим поміж Латинянами, встримувати ся від жінок, то мимо сего заказує і то під карою усуненя шлюби чистоти по ординациї і то лише з мотивів полємічних проти латиньскої практики. Поклик на синод в Картаго (390 р. с. 2 і 401 р. с. 4.) є зовсїм не на місци, бо він домагає ся постійної повздержности, а не лише на час, коли править ся Службу Божу[158]). — Єпископ мусить опустити свою жену (с. 12.), сьвященик мусить єї задержати (с. 13.), але деколи може єї опустити (с. 30.), перед сьв. Службою мусить ся від неї встримати (с. 13.) — сю збірку постанов тяжких до погодженя з собою видав синод, як сам каже, на се, щоби дісципліна мала лїпші успіхи. Але він так лише каже, бо так суперечні постанови не могли помочи дісципліні, а в дійсности єї пошкодили, спиняючи натуральний розвій. Тими постановами положив Трульский синод раз на все конець стремлїням до повздержности, а зменьшуванє безбрачного житя між духовеньством було конечним їх наслїдком.

Фотий покликав ся в енцикліці на Трульский синод і не найшов проти целїбату жадного лїпшого аргументу, як сей, що нежонаті сьвященики Латинян грішать проти чистоти і що целїбат потягає за собою відкиненє супружа.

Ратрамн оправдує латиньску практику і оскаржує церков східну, що она переступила канони про взнеслу чесноту чистоти і повздержности сьвящеників Коли навіть погани високо цінять ту чесноту, коли Ст. і Н. З. так високо єї ставлять, то она заслугує також і від Греків на похвалу, а не на нагану. Греки не мають жадного змислу для чистоти, коли погорджують целїбатом, котрий робить слуг церковних спосібнїйшими до сповнюваня їх обовязків і є сам в собі стремлїнєм до християньскої досконалости. Щоденне обходженє ся з Тїлом і Кровю Спасителя виключає змисловість. Се зрозуміла у Греків лише церков в Тессальонїці, коли у них усуває ся сьвящеників, що хотять

---

158) Сеї старозавітної постанови не можна примінити до сьвящеників Н. З., бо они правлять Службу Божу що дня.

Про клопіт Вальзамона в своїх схоліях погодити ті суперечні Трульскі канони порівн. Tomassin. P. I. l. II. c. 65. n. 7—10. Baron. 692. n. 18—27.

по ординації оставати в супружу з своїми жінками[159]). Коли Греки не мають нїчого до закиненя такому поступованю питомої громади церковної, звідки вони приходять виступати проти целїбату сьвящеників латиньских? Коли они відкидають тепер целїбат, то їх предки є проти них. Історичні аргументи Ратрамна за целїбатом у Греків використали ми висше на вступі сего уступу о целїбаті.

4. Миропомазанє[160]). В трех перших християньских столїтях удїляли миропомазаня і єпископи і сьвященики. Миропомазувано сейчас по хрещеню, а що хрестили звичайно сьвященики, то они і миропомазували[161]). На Сходї так і остало. На Западї вже в V. ст. єпископ правильно миропомазував[162]). Але та практика не була стала, часами миропомазували і сьвященики[163]), однак в IX. ст. була она після Ратрамна загальним правилом т. зн. що лише єпископ міг миропомазувати.

Розгнїваний на Латинян за поновлюванє миропомазаня в Болгарії називає се Фотий безчещенєм тайни і питає, хто то видав таке розпорядженє, що лише єпископ може миропомазувати. Він о тім нїчого не знає. А замовчав при тім звісну річ, що єго і через него ординованих сьвящеників оголосив папа за лаїків, що отже ними удїлене миропомазанє було взагалї неважне, а не тому, що там не миропомазував єпископ.

Енеас і Ратрамн не зачіпають практики грецкого миропомазаня, відповідають лише просто на питанє Фотия. Они доводять, що лише єпископ правильно миропомазує і то зі сьв. Письма (Діян. 8, 14—17. 9, 1. слїд.), з переданя[164]) і з висшости єпископів над сьвященіками. При тім називають закид, що латиньске миро є собі звичайна вода, простою ложию.

5. И отъ Сына (Filioque[165]). Одинока догматична спірна точка о походженю сьв. Духа „і від Сина“ не належить в рами нашої розправи. Фотий доводить походженє сьв. Духа лише від Отця коло сорок аргументами, подібно широко доводять се походженє „и отъ Сына“ Ратрамн і Енеас. Замітимо лише, що наука о походженю сьв. Духа „и отъ Сына“ тодї ще нездефінїована в догмат, хотяй в об'явленю добре узасаднена,

---

[159]) Ratramn. l. c. col. 328. 329. Він не подає, звідки має сей факт.

[160]) Ratramn. IV. c. col. 332—334. Aen. c. 178—181. col. 743—746. Resp. Ep. Germ. l. c. 1212 Binterim I. 1. ст. 208—209. Лебедевъ, Очерки, 337—342. Werner §. 442. 174. §. 428. 139.

[161]) Binterim, l. c

[162]) Порівн. декрета папи Іннокентия I. (402—417): ad Decent. Mansi III. 1028. Jaffé I. n 108. p. 25. і папи Гелязия (492—496): ad Ep. Lacan. Mansi VIII. 37. Jaffé I. n. 91. p. 55.

[163]) Binterim, l. c. 222.

[164]) Порівн. вступ сего уступу. Лебедевъ називає миропомазанє епископами (Очерки, 342) „крайность“, хотяй, як сам признає, обряд сам в соб. є після сьв. Письма і переданя оправданий, в своїй формі величавий, і „не можетъ заслуживать рѣшительного порицанія“.

[165]) Hergenröther, Ph. I. 684—711. Лебедевъ, Очерки 301—323.

не була причиною до роздїлу Церквей; не була в IX. ст., бо Фотий тодї ще приставав з Латинянами, що не могло би дїяти ся, коли би їх уважав за дїйсних єретиків; але і в XI. ст. не була причиною роздїлу, бо тодї о тій спірній точцї не було бесїди.

6. „Осьвячуванє“ агнця на Великдень разом з Евхаристиєю перечить Ратрамн [166]). Можливо, каже він, що десьтам лучило ся таке надужитє, але годї подумати, щоби се було формальне „осьвяченє“. Клали агнця пасхального під олтар і благословили єго; Греки зробили відай з сего благословленя „осьвяченє“ [167]).

7. Борода сьвящеників [168]). Фотий закинув латиньскому духовеньству стриженє бороди як дуже поважне надужитє. Ратрамн, Енеас і нїмецкі єпископи говорять знов о сїм закидї, як о чімсь дуже дрібнім, що лише заслугує на жартованє. Се правда, кажуть они згідно, що латиньске духовеньство стриже бороду. Сей звичай, то старе переданє, що опирає ся на наслїдуваню сьв. Петра, котрого видимо на старих образах з обстриженою головою і бородою, як також на старім правилї церковнім: Clericus nec comam nutriat, nec barbam (III Carthag. c. 44.). І латиньский звичай є лїпше оснований, чим грецкий, бо Греки поступають проти I. Коринт. 11, 4. 7. 20., коли плекають бороду, пильнують волосє, як жінки, що прикривають голову рїжними прикрасами з материї. Се є пустота.

8. Сьвяченє диякона на єпископа з перескоченєм пресвитерату. Ратрамн і нїмецкі єпископи перечать, начеби у Латинян сьвячено диякона на єпископа без попереднього сьвяченя на пресвитера [169]); Енеас однак признає, що таке було кілька разів, але виїмково [170]). Сам признає, що се є надужитє, що однак може бути тим оправдане, що в єпископатї є також пресвитерат. Всї три за то повтаряють увагу папи Николая і дивують ся зі сьмілости Греків в ставлюваню таких закидів, коли у них навіть лаїк винесений зістав неканонїчно відразу на єпископа.

*

* *

Сварка о такі дрібниці в так поважній хвилї для цїлої Церкви є сьмішна і безконечно сумна. Але ся полеміка о вісїм

---

166) Ratramn. l. c. IV. c. 7. Resp. Ep. Germ. l. c. 1212. не знають о сїм нїчого.

167) Порівн. Hergenröther, Ph. I. 679.

168) Ratramn. IV. c. 5. col, 321—324. Aeneas, cc. 182—186. col. 746—748. Resp. Ep. Germ. l. c. 1212. кпить з закиду: „si sanctitas posita est in barba, nullus sanctior hirco“. Порівн. Thalhofer, Ueber den Bart der Geistlichen. Archiv. f. kath. KR. B. 10 (N. F. 4.) 1863. S. 93—109. Tomassin. P. T. L. II. c. 37. n. 14.

169) Ratramn. IV. c. 8. col. 334. Resp. Ep. Germ. l. c. 1212.

170) Aeneas l. c. c. 210. col. 759. 760.

спірних точках дісципліпарних була лише покришкою в загальній борбі проти жерела всьої дісципліни, проти примату папи. Папа звернув був в письмі до Гінкмара на се увагу і Ратрамн і Енеас забирають також слово о тій найважнійшій точці спору. Ратрамн [171]) називає Рим середоточкою церковної єдности вибраною Христом і Апостолами на столицю християньства. І Греки се узнали, коли у історика Сократа читаємо, що ариянський синод в Антиохії був неканонічний, бо папа не був там заступлений (Н. Є. II. 8. 13.), коли с. 5. синоду в Сардиці постановляє апеляції до того Риму, коли про се сьвідчать численні рішеня папів і цїсарів. А передовсїм загально звісно, що вселеньскі собори не можуть без папи буги вселеньскими [172]). Нагана що нею обложив папа Лев єпископа Анастазия з Тессальонїки, доводить, що папу уважали також в грецких дисцезиях за найвисшого судию в церковних справах. Єпископ з Константинополя все підлягав папі; доперва з часом здобув собі друге місце по папі і то лише почесне, без нарушеня прав римского єпископа. Як доводи на се приводить Ратрамн Nov. 131. с. 2 цїсаря Юстинїяна, де каже ся виразно, що папа стоїть перед всїми єпископами і патриярхами „et post illum CPolitanae civitatis sedeat archiepiscopus“, цитує з історика Сократа (Н. Є. II. 8. 13. і V. 8.) признанє повної власти папскої через єпископа Акация в письмі до папи Сімпліция, (котрого попередник Фелікс потягнув був Акация до відвічальности за занедбуванс обовязків). О перенесеню примату з Риму не можуть Византийцї навіть говорити.

Енеас [173]) виводить примат Риму наперед з 3. канона другого вселеньского синоду і то в такий спосіб: Коли єпископ з Нового Риму дістає найблизше почесне місце по єпископі зі старого Риму, то тим самим є висказана висшість послїдного. Дальше цитує численні декрети папскі (Льва I., Геязия, Григория I.) і синод в Сардиці, а також протест папи Григория Великого проти титулу οἰκουμενικὸς πατριάρχης, прибраного через Івана Постника. Послугує ся при тім і фалшивими документами: Praefatio Concilii Nicaeni, канони папи Сильвестра і т. зв. Donatio Constantini [174]). З сего послїдного документу аргументує,

---

171) l. c. IV. c. 8. col. 334—346.

172) Тут цитує Ратрамн між иньшими також фалшиві документи (що їх ложно приписували Сократови): „Acta Silvestri Papae“, і з них виводить, що папа одержав привілей бути головою сьвящеників римскої держави від цїсаря Константина; се видно на всїх соборах, де папа президував. l. c. col. 336. 337.

173) l. c. c. 187—210. col. 748—762.

174) l. c. c. 209 col. 758. Порівн. до сего: Tomassin. P. I. l. 1. c. 5. n. 14. Hergenröther, Katholische Kirche und christlicher Staat 360—372. „Donatio Constantini“ (як також видумана „легенда о Сильвестрі“) є франконьского походженя. Енеас є перший, що тих документів уживає. Папа Николай I., що проти цїсаря Михаїла так сильно представляв папскі права, не покликує ся на ті документи. Так само папа Гадриян I. (хоть Піхлер I. 146 твер-

що, коли Константин, опускаючи Рим, передав римску область з провінциями папі так, щоби коло него жаден земский пануючий не резидував, з того ясно слїдує, що папскому престолови належить ся високе почитанє. Сї фалшиві жерела не ослабляють однак богатого материялу історично-певних жерел.

З дотепер представленої полеміки видимо, що Латиняни мали в области дісципліни далеко свобіднїйші і здоровші погляди, чим Греки. Педантичне, односторонне і декуди впрост неможливе тримане ся і ургованє переданя через Фотия противить ся зовсїм понятю дісципліни. І на жаль зробив се Фотий, найученїйший чоловік свого столїтя, що так здорово висловлював ся давнїйше о дісципліні. Він впровадив і заостив сї спірні точки дісципліпарні, що по обох сторонах були на повних основах історичного розвою; а зробив се з еґоістичних, честилюбивих мотивів, щоби пімститись на папі за непризнанє его патриярхою. Некритичний загал грецкий приняв личну справу Фотия за загальну, национальну.

Се негідне становище Фотия в дісципліні, з якого жадає єдности дісципліни так, як доґматичної, підхопив в XI. ст. его земляк, Керулярий наново, але ще більше штив ю, зі ще більшою ненавистию і ограниченєм так, що зробив кожду здорову думку, всякий поступ і якебудь зближенє прямо неможливими і не лише спричинив схизму, але і унїю утрудчив до нинїшного дня.

(*Далї буде*).

в. Юлїян Твардиевич.

Душпастир а учитель*).

Душпастир як і учитель має що до молодежи шкільної одну і ту саму задачу: дїлати на вироблене у дитини релїґійно-

дять що уживав!). Перший раз послугував ся в Римі тими документами папа Лев IX, (Франк) проти Керулярия і виписав з них довші місця. (Гл. Will, Acta 72—74). Бальзамон помі тив їх в своїх коментарах ціли, щоби після них знати всї папскі права, які після теорії перенесеня примату прислугували патриярсї Цполїтаньскому. Сей акт даровизни називає Пихлер головною причиною розділу церквей. I. 220. Порівн. Werner, §. 246. S. 265.

*) Гл. слїд. стор.

морального характеру, котрого зачатки мусять почати ся вже в часї науки в народній школї. Природно отже, щоби душпастир і учитель згідно разом працювали. Що такої згоди у нас по найбільшій части нема, то всї здорово видим. А при незгодї і неприязнім успособленю мусить то ідейне дїло, над котрим згідно працювати нам належить, потерпіти дуже діймаючу шкоду.

В слїдуючих стрічках хотївбим подати деякі причини, котрі складають ся в многих случаях на ненависну неприязнь межи учительством а сьвященьством, як і подати ради душпастирям, як мають поступати, щоби повстале напруженє ще не побільшати, а по можности уменьшати і ухиляти.

Отверта ворожнеча великої части наших учителїв супротив душпастирского клиру єсть так давна, як наш державний закон о народних школах. Кажу: отверта ворожнеча, бо та часть учительства, котра від часу знесеня церковного надзору шкільного і заведеня теперішних Рад шкільних, а особливо від часу оголошеня державного закона о народних школах з 14. мая 1869., заявляла ся безвзглядними нападами на церков і клир, вже і перед тим обережно і скрито виявляла то своє успособленє. Переміна думок широких кругів не відбуває ся нагально; що але нагально виступає, то змінений спосіб виявленя думок. Так було в р. 1869.

Що таке неприязне становиско тогди так явно виступило, дасть ся то легко пояснити. Учителї почули ся — як они думали і голосно то говорили — „увільненими від утиску клиру", почули себе независимими; хотяй в першій радости не добачали, що лише поміняли церковний надзір за державний. Менше благородні характери находять все вдоволенє в нападаню на свого дійстного чи мнимого противника як раз в хвилї его обезсиленя; а таких характерів много находило ся в р. 1869. Ними початий настрій поплив вскорі як найширшими струями.

А і сам закон з р. 1869 причинив ся немало до піднесеня і збільшеня неприхильного становиска учительства зглядом духовеньства. В §§ 26 до 42 того закона о народних школах поставлено образованє учителїв на цїлком новій основі. Коли в часї Марії Тереси і Іосифа II. учителї приспособляли ся до

---

*) В знаменито видаванім двотижневнику для катол. клира Австрії, „Correspondenzblatt-ї", стрітав ся я з статїею о наведеним заголовку, а вдумуючи ся нераз перед тим в справу неприязних, а що найменьше немилих відносин межи учительством а сьвященьством, найшов у тій статї мов відбитку мною передуманого.

Уважав я всегда і нинї уважаю справу мирного пожитя сьвященика-душпастиря і учителя, особливо по селах і малих місточках, за дуже важний чинник в успішнім душпастированю, проте хочу нинї подїлитися гадками до порушеної справи відносячими ся, а в наведеній статї упорядкованими; еляборат нинїшний не буде в переважаючій своїй части самостійною працею, а лише репродукциею в формі вільного толкованя з додатками самостійними, приміненими до наших відносин. — Авт.

свого званя при тодїшних школах нормальних в три — зглядно шестимісячних курсах, котрі то курси від р. 1849 продовжено на оден рік а від р. 1852 на два роки, — то в р. 1869 появляють ся власні, осібні заведеня з 3, а пізнїйше 5-лїтними курсами науки і образованя, так названі семинарі учительскі. В першім одушевленю взято новоосновані заведеня за якийсь рід висших шкіл, а не за то, чим они дїйсно суть, яко фахові школи; як рівнож не подумано над тим, що спроможність тих фахових шкіл до посередниченя в певнім загальнім образованю, полишає ся без сумнїву далеко по заду гімназий; стало ся отже, що молодий учитель з „нові школи", переціняючи образуючу вартість свою семинара, почував ся управненим уважати себе, що найменьше за рівнорядного що до образованя з духовним, і відповідно до того приміняв і своє поведенє зглядом него.

Нїгде правди дїти, що в кількох минувших десятках лїт ворожий настрій до духовеньства самих учителїв многих семинарий учительских впливав шкідливо на учеників а пізнїйших учителїв. В тім дусї ведений молодий абсольвент семинара виходив вже з певним упередженєм против сьвященика, як свого мнимого ворога. Що зачало само образованє, то викінчувала і поглубляла потім виступаюча зараз агітация і намова. Тій послїдній удавало ся то дуже легко, бо чиж то штука молодого — бо двайцятьлїтного або мало що над двайцятьлїтного мужчину, мілко хотяй широко образованого — позискати для напряму, котрого одинокою заповідею єсть лише опозиция против церкви і єї органів? До опозициї кождий молодий чоловік вже і так єсть розположений.

А тепер подумаймо о тероризмі, якого ворожі церкві і духовеньству агітатори-учителї уживали і нині подекуди уживають зглядом більше уміркованих товаришів. Без пересади можна сказати, що у двох кляс тероризм єсть до найвисшого степеня посунений, а то при соціял-демократах що до робітників і в учительстві. При тім треба взяти на увагу неімовірно ворожий тон, на який до недавна єще були настроєні органи учительскі, як також і безскропулятність в поборюваню інакше думаючих товаришів, щоби зрозуміти, яким способом многі внутрішно зовсїм не ворожо взглядом віри і духовеньства успособлені учителї, ідуть при даній случайности рамя в рамя з ворогами церкви і сьвященика

Дотепер наведені причини могли би пояснити ворожнечу великої части учительства до клира; однак годї нам бути односторонними і несправедливими і всю вину лише учителям приписувати; ту правда в давнім Вергілієвім реченю: Peccatur intra muros et extra... Подекуди причиняє ся і клир до заостреня неприязних відносин. Не хочу говорити о тім, що в часї перед р. 1869 декотрі духовні не трактували учителя з належитою прихильностию і взглядами: то суть часи, котрі вже далеко від нас і нинї не могуть вже мати впливу. Але то треба конечно

зазначити, що і потім як і тепер подекуди сьвященик за много недовірчиво і шерстко відносить ся до учителя, і то нераз в часї коли єго єще близше не пізнав; або знов противно: що єсть для учителя упереджаючим, показує ся єму зза много людскої сторони, або знижає ся до завеликої довірчивости для учителя, стоячого на всякий случай низше від него що до образованя, і тим способом свою власну повагу підкопує; вкінци через неоправдане занедбуванє годин шкільних, котрі надомір стають ся тягарем для учителя, бо він мусить надзорувати дїтвору, як також через незнанє приписів шкільних себе в очах учителя дискредитує. Що дотичить незнаня законів шкільних, то належало би при богословских іспитах з катехитики і педагогіки вимагати від кандидата, щоби знав добре бодай рамовий державний закон шкільний і головні краєві устави шкільні. Таке знанє постанов правил придасть ся єму дуже в практиці, бо — як сказав оден старий практик — народному учителеви імпонує оден рескрипт мінїстерский яко доказ о много більше, як двайцять, хочби і як переконуючих містць сьв. письма.

То були би найважнїйші зверхні причини утрудняючі згідну спільну працю сьвященика і учителя; попри тім належить єще увзгляднити декотрі внутренні, в природї уряду учительского лежачі причини, котрі в сказанім змислї могуть рівнож шкідливо дїлати.

Ту перед всїм належить навести якийсь рід самопереціненя, котрого небезпека дуже близька для народного учителя. Як вже сказано, цїле образованє учителя іде в широкість, а проте не може буги відповідно глубоке. Молодий чоловік єсть аж надто склонний до того, щоби об'єм свого знаня мірити числом предметів, з яких він мусїв в своїм часї складати іспити. І справді, укінчений кандидат учительский може хвалити ся великим числом таких предметів; а єго круг видженя, не виходячий поза межі курсів семинарицких, за тісний, щоби — подібно висше образованому — сягнув в глуб знаня а не лише в многість поверховних відомостий.

Другою такою небезпекою званя учительского єсть певний рід примховатости, претенсйональности. Так як в селї шкільні дїти мають безусловно приміняти ся до приказів учителя, і всяке дебатованє або супротивленє єсть виключене, хотїв би учитель видїти то само і в житю поза своєю шкільною дїяльностию. Проте тяжко приходить єму принимати чужі гадки, несприяючі єго наклонам, і поводувати ся чужими постановами. Природно, що з того повстають розличні незгодини, противні мирному пожитю учителя з сьвященіком.

Третою вкінци небезпекою званя учительского єсть брак розуміня для надприродних проблємів, пливучий з браку введеня в неодностайні основи фільозофії, а в звязи з тим рід наклону до поверховного трактованя або также і до насьмішливого осуджуваня релїгійних правд. В образованю учителїв пізнаєм наглядно великі шкоди, пливучі з односторонного образованя,

увзглядняючого лише фаховий інтерес; таке образованє — хоть і як то прикро сказати — єсть лише обрахунком, тресурою. Природна річ, що до глубшого образованя потреба би і довшого часу як 4 роки семинарских курсів. Питанє отже велике, чи не належало би виступати за продовженєм часу науки для учителїв народних, і то раз вже в інтересї поглубленя самої науки — quo quis doctior, eo modestior, а по друге також для того, понеже учитель вступав би в свій стан, не так як тепер, нераз дуже за молоду, але як зрівноважений характер.

* * *

Тілько що до відношеня межи клиром а учительством, як оно нам пересїчно представляє ся. Перейдем тепер до омовленя нашого другого заложеня: як душпастир має заховати ся взглядом учителя.

Уряд і становиско душпастиря супротив учителя єсть без сумнїву трудне без огляду на то, чи учитель єсть єще добре успособлений, чи — що природно річ єще утрудняє — в своїх поглядах і житю стоїть оподаль сьвященика.

Головним правилом в нашім питаню повинно бути: душпастир по всякій можливости най старає ся жити згідно з кождим учителем. Не єсть то неможливою річию в більшости случаїв, хотяй не можу непризнати поодиноких виняткив, от хочби на основі моєї питомої довголїтної практики.

Ту перед всїм пожаданим було би душпастирови відносити ся до учителїв, з котрими разом працювати має, в принятих межи образованими людьми формах товариского конвенансу і з певного рода прихильностию. Власне люди з середним образованем, яке наше учительство в пересїчи посїдає, уважають найчастїйше і то дуже на зверхні форми і цїнять сьвященика після єго товариского поведеня; обставина, на яку нераз може замало уважаєм. Таким гладким і поважним поведенєм душпастир вже упередно успособить добре для себе ті круги учительства, котрі таке поведенє цїнять. Однак так само має заховати ся душпастир також взглядом тих учителїв, у котрих остентативно або лише ненарочно обявляє ся певний рід рубашности або простацтва; колибисьмо знизили ся до рівного їм поведеня, то відносне індивідуум погадало би собі о духовнім: quasi unus ex nobis factus est. Само собою розуміє ся, що ввічливість і чемність душпастиря не повинні переступати границь, щоби не вироділи ся в якийсь рід гоненя за популярностию і приязнею. І ту стоїмо перед дальшою гадкою: най душпастир відносить ся до учителя завсїгди з відповідним тактом і певним родом резерви. Тим не хочу сказати, щоби був замкнений і не доступний; але єго поведенє повинно бути того рода, щоби учителеви нїколи не прийшло на гадку уважати і трактувати душпастиря як рівно поставленого товариша; що впрочім і при лучаючих ся справах душпастирства межи учителем

і сьвященикомъ, мусїло би мати шкідливі наслїдки. Очевидно, що не кождому дано: удержати ту відповідно примінену резерву, і тим способом неоден душпастир, хоть може і найлучше взглядом учителя успособлений, стає ся для тогож неприязним головно длятого, що не умів заховати золотої середини.

До удержаня доброго відношеня межи учителем а душпастирем причинить ся много пошановане прав учителя з сторони душпастиря. Єсли години релїгії неоправдано опускає ся або тіїж продовжає ся поза означений час, наколи в клясї дає ся дїтям поученя, які після приписів шкільних належать до учителя кляси, єсли сьвященикови забагає ся давати учителеви поученя в тім, як він урядові книги вести має, або робити єму неприятні уваги що до ладу і урядженя салї шкільної і то в присутности дїтий шкільних, наколи на конференциях вимагає ся привилеїв, котрі противлять ся законам шкільним, — тогди очевидно не може бути бесїди о добрій згоді. В справах переступленя компетенциї суть, як відомо, всї урядові особи дуже чутливі, також і духовні. Що однак прислугує одному, мусить ся признати то і другому, отже пошановане правної сфери учителя! В тій цїли конечно однак, щоби сьвященик набув ясного понятя о правній сфері учителя в школї і о своїй власній, і так приходимо знов до висше вже іменованої вимоги т. є. знаня законів шкільних!

Не без ваги для мирного пожитя сьвященика і учителя буде також і то, єсли сьвященик удїляє своєї помочи учителеви при евентуальних трудностях з сторони родичів дїтий або властий місцевих; очевидно поміч та повинна іти лише так далеко, як далеко позволяють на то засади і обовязки душпастиря. Ту нераз одно поученє, поясненє або запосередниченє душпастиря може много помочи учителеви, а тим самим піднести значеніе і повагу сьвященика у него.

Вкінци до зносного співробітництва і пожитя сьвященика і учителя може не мало причинити ся також інтересованє ся фаховими справами учителя. Розумію то так, щоби душпастир лише виразно прошений учителем о раду або поміч, в тих справах, не відмовляв їх учителеви, але радивбим нїколи не бути інїциятором в таких справах; бо на случай неудачі тратить сьвященик на повазї у учителя і буде приневолений взяти на себе цїле odium тої неудачі.

Реасумпциєю і мовби короною нинїшного розважаня о заховану ся душпастиря взглядом учителя будуть слїдуючі два правила: одно: душпастир не повинен собі нїколи на нїщо взглядом учителя позваляти і нїчого собі прощати, а друге: повинен свої принципи і засади всегда високо держати. Наколи учитель і тогди не схоче бути в приязнім відношеню до душпастиря, то все таки не буде міг відмовити єму свого тихого бодай поважаня і почести.

Тому, що учитель єсть не лише співробітником нашим але — як то у нас часто буває — і парохіянином нашим, то нале-

жало би еще пару слів сказати о нашій дїяльности душпастирскій межи учительством.

Після теперішних відносин у нас, сьвященик в річах совісти дуже мало має до дїла між учительством: на жаль у нас дуже немного учителїв таких, котрі би не лише по імени, але також і практикуючими були католиками. Наколи має ся до дїла з учителями добре взагалї успособленими, котрі однак з боязни перед тероризмом іначе думаючих товаришів заховують ся здержливо і боязко взглядом віри і сьвященика, то треба впливати на них не впрост, а в напрямі осягненя певної серіозности житєвої, совістности в званю і сьвідомости відвічальности. Само собою розуміє ся, що учителїв вірних католицкій церкві, належить відповідно цінити і в даним случаю по всякій можности їм помагати і до промоциї причиняти ся.

Що до учительок, то загалом беручи, суть они лучше успособлені взглядом душпастиря, як їх товариші-мужчини. Кажем загалом, бо наколи учителька раз вже прийде до ворожого церкві і сьвященикови успособленя, то виступи єї будуть о много більше фанатичні і рафіновані, як учителя. Добре успособлені учительки вимагають дуже старанного і обережного душпастирского проводу, бо їх побожність вироджує ся нераз зі шкодою для релїгії і практик релїгійних в нудку сентиментальність. При тім належить душпастирови числити ся з жіночою непостійностию як і з певними моральними небезпеками, на які може бути виставлена незамужна по більшій части учителька. Не треба ту підносити, що душпастир сам мусить старанно уникати всего того, що могло би пошкодити доброму імени єго і учительки. Наколи можна надїяти ся доброго успіху, то молодшим учителькам о незрівноваженім еще напрямі житя, належить поручати частїйше приниманє сьв. Тайн.

Вкінци не можу не звернути уваги на проявляючий ся в послїдних лїтах рух організацийний межи учительством, стремлячий до еманципациї в кождім напрямі. В тім еманципацийнім стремленю нашого краєвого учительства нема — славити Бога — поки що проявів ворожих церкві і духовеньству; не треба бути однак пророком, щоби предсказати, що може вже в недовгім часї наступить цїлком не бажана зміна тактики учительства в борбі о осягненє ним намірених цїлий. Коли бо наше учительство пересьвідчить ся, що власна, краєва організация, хочби і як взірцева і карна, при неприхильнім успособленю безпосередних властий і краєвого правительства, не доведе єго до бажаної цїли, приступить до найтїснїйшої злуки з загальноавстрийским союзом учительским. Та злука мусить силою неумолимої консеквенциї фактів і їх наслїдків довести до того, що і наше учительство зсолїдаризує ся з своїми ческими і нїмецкими товаришами і прийме до своєї програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовеньства. Та еволюция в успособленю учительства являє ся тим правдоподібнїйшою для кождого,

хто видить загальний майже індеферентизм релїгійний і зависть о хлїб насущний у нашого учительства.

Не стояти би прото загалови духовеньства бездїльно а і придивляти ся апатично рухови орґанїзацийному нашого учительства! Князї церкви нашої, посли наші а передовсїм люди могли би, о скілько можна, попирати еманципацийнї стремленя учительства, ідучі в напрямі поправи віднос ин службових і материяльного биту, а кождий з нас рядових борців повинен приязним, тактовним і всегда повним гідности поступованєм взглядом учительства доказати, що они не вороги єго. Тим і лише тим способом могло би ся — при помочи Божій—удати, єсли не запобігчи висше сказаній ворожій евелюції в успособленю учительства взглядом духовеньства, — то бодай видерти з рук противника оружіє, котрим бл на нас мав ударити при оправдуваню перед сьвітом своєї ворожнечі против нас.

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці.

(Дальше).

31. Церква Пренепорочного Зачатя Пр. Дїв. Мар. у Філядельфії, Па., (катедра руск. кат. Єпископа для Русинів в З'єдинених амер. державах.[1])

Завязок філядельфійскої громади припадає на початок 1890 р. Недалека від Нюйорку Філядельфія стягала і стягає наших заточників в своє нутро, в якому находять добре платну роботу. Та, бачить ся, мож булоб і злотом обложити церкву, єсли би лише ті душпастирюючі там Отцї на Божу хвалу рядили і кермували церковним дїлом, а не руководили ся личною приватою та манєрованєм нашого переселенця. Чорною ниткою тяг-

[1]) Гляди: Письма з Америки „Руслан" 1909 р.; Причинки до станов. руск. кат. церкви в півн. Америцї, „Нива" 1910 р. (II, III, стор. 138, 174, 201.).

неть ся історія дїяльности тамошнього душпастиря, тепер відступника о. Грабара [2]).

---

[2]) Широкозвісний москвофіл, засуспендований за явні і яркі докази в користь росс. схизми, з приходом Еписк. Ортиньского основує „індішендентно-дарославну громаду“ у Філядельфії з кількаиайдятьма лемківскими родинами. Се цїкавий причинок на йще цїкавійше курйозум схизмо і москво-фільских аґітацій тут і там між нашим народом.

Філядельфійский суд розбирав майже цїлий рік справу, торкаючу ся руск. кат. церкви сьв. Михаїла в Філядельфії Па., в якій то справі не аби яку ролю відограв згаданий о. Грабар.

Передовсїм йшло про те, що брацтво сьв. Арх. Михаїла, приналежне до „Общества русскихъ брацтвъ“, вважало себе виключним зверхником сеї церкви на підставі чартеру виготовленого після права пенсильванїйского стейту (держави) з 1855 р. Ся правна новеля каже, що церква мае стояти на сьвіцких тростїстах, які повинні бути американьскими горожанами. Уряд церковний та майже цїле брацтво „Общества“ зажадали судовою дорогою, щоби сьвященик Епископом поставлений, як і сам Епископ Ортиньский не мав жадного права до церкви, анї до уряду церковного, взагалї, щоб не міг до нїчого мішатись. І так дїйствуючому тодї сьвященникови о. Чижевичови виповіли місце, стримали платню, а проти Епископа скликано славне віче схизматицке. І так уряд церковний замкнув насильно церкву перед народом і сьвящеником, а тим самим перед Епископом. Епископ Ортиньский велїв правити богослуженє в латиньскій архіепископскій церкві Архієпископа Райна, а сам тимчасом винайшов на North Franklin Str. 816. гарну церкву, яку купив від епископальних пресбитерян. Ізза тієї нагоди „Общество“ взялось „остро“ до дїла, затарасувало вхід до церкви і прикликало собі о. Івана Грабаря на свойого душпастиря. З більшою радостю почав аґітувати згаданий сьвященик проти Епископа і отверто ширив і ширить схизму, та і за се зістав засуспендований. Мимо сього йде до церкви, править богослуженя, бо так велить йому брацкий видїл і уряд церковний. Тодї Епископ приказав замкнути церкву аж до покінченя судової розправи. Суд розібрав совісно, переглянув множество документів достарчених із обох сторін, переслухав знатних сьвідків як нпр. самого рим. кат. Архіепископа Філядельфії Райна і в кінци видав таке рішенє (в дословнім переводї):

Президент суду Мк. Мічель, высказуючи погляд суду, рішив: Що будинок знаний, як. гр. кат. церква сьв. Арх. Михаїла був уживаний на службу Божу згідно після способу і обряду гр. кат. церкви для Русинів. — Що гр. кат. руска церква є удїльною частию рим. кат. церкви і яко така остає під властию і наглядом Римского Папи. — Що після канонїчного права рим. кат. церкви не вільно жадному сьвященикови правити богослуженьв якій небудь кат. церкві, доки не одержить власти від Епископа сеї дієцезиї, в якій находить ся така церква. — Що удїляти або відбирати сю власть належить виключно до епископа дієцезиї. — Що у Філядельфійскій дієцезиї надавати або відбирати власть сьвященикови може за почином Папи Архіепископ Райн, котрий силою буллї „Ea semper“ передав свою юрисдикцию, о скільки вона відносить ся до гр. кат. руськоі церкви, Епи

Відай тільки Божому Провидїню та розпорядкови Петрового престола треба завдячити, що ся, одна з найкращих та найбільших громад не впала у ворожі руки, яким вже бачилось, що мають її під своїм правлїнєм, — бо як раз під ту хвилю [3]) на се місце, приписане булею, приходить Єпископ Ортиньский, обнимаючи керму руск. кат. церкви та її дїточок та застає море межиусобиць, посеред яких водить верх росс. православна

скопови Ортиньскому. — Що під теперішний час о. Грабар не має жадної власти анї від Архієпископа Райна, анї від Епископа Ортиньского, служити в якій небудь католицкій церкві філядельфійской дієцезиї. — Що власність церковна мусить бути ужитковапою яко дім для релїґійної служби після прав, приписів і звичаїв гр. кат. руської церкви. — Що ні члени, ні урядники корпорації не мають права вибирати сьвященика. — Що власть вибору сьвященика після приписів католицкої церкви належить до Епископа гр. кат. руської церкви, яким під той час є Стефан Сотер Ортиньский — Що урядники корпорації не мають власти, а тим самим не можуть виконувати права назначуваня сьвящеників до вислуги в гр. кат. церкві сьв. Михаїла Арх. — но Епископ Ортиньский має право назначувати сьвященика для церкви, який то сьвященик буде провадити сю церкву після обряду гр. кат. релїґії, як чартер сего як раз вимагає. — Що урядники корпорації, домагаючі ся права назначуваня собі сьвященика, хотять допняти пустої річи, бо так роблячи, як раз нищать заявлені в чартері наміри, що вони хотять заснувати корпорацию і церкву для релїґійного, прилюдного служеня після обряду гр. кат. церкви. — Що урядники не сьміють замикати церкви або затарасовувати ся у нїй, або не допускати або перешкаджати в справованю релїґійних Богослужень в церкві.

Повисше рішене філядельфійского суду бє немилосерно по лицю не тільки нещасного о. Івана Грабара, но і тих усїх сьвящеників, які дїйствують без юрисдикциї, та дає їм сьвітлу відправу, що вони не мають власти служеня в нїякій руск. кат. церкві. А позаяк між іншими (росс. схизм. місия) був і о. Грабар ініциятором сього процесу, то се рішене являєть ся йому сумним доказом цїлковитого незнаня прав і приписів католицкої церкви.

Понад то виявило ся в судї, що о. Грабар має більші браки „de rebus fidei", бо під присягою зізнав, що ті, які його покликали на душпастиря при церкві сьв. Арх. Михаїла у Філядельфії, є Русинами гр. кат. обряду, на коли ті самі під присягою зізнавали, що не признають головою своєї церкви Петрів Престіл.

Вкінци і для церковних урядників і для трустїстів, не меньше і для всїх Русинів католиків в Америцї се судейске рішене є серйозною пригадкою, що невільно їм самим покликувати, вибирати або звільняти сьвященика з душпастирства, бо сї дїла належать виключно до руск. кат. Епископа в Америцї. Та вельми сумно, що такі пригадки і науки нашим Русинам в Америцї мусять давати аж чужинцї, цїлком іншого віроісповіданя!

[3]) В останніх днях листопада 1907 р. обнимає Еп. Ортиньский душпастирство Філядельфії, як місце резиденціональне руск. кат. Епископства та titulus vitae приватного житя.

аґітация [4]) і що йно новозроджена „Русск. Ам. Вѣстник-омъ“ ненависть та неоправданий жаль ізза виіменованя С. С. Ортинь-

---

[4]) Годї навіть сумнївати ся, щоби з приходом русс. кат. Епископа росс. православна місия випустила наш нарід зі своєї опіки. І бачить ся, як раз длятого скріпляє вона свою позицию материяльно і морально всякими аґентами призначеними на філядельфійску територию. Не для своїх „Россіян“, але для наших Лемків відновляє храм і т. д. Росс. офіц. шематизм: Андреевская церковъ, свящ. Чернавин, 726, Erie Ave, Philadelphia Pa. Рівнож місто Бальтіморе недалеко від Філядельфії дістає репрезентацию, яка в тім-же шематизмі записана: Воскресенская церковъ, свящ. Константинъ Селецкій, 2713, Jefferson Str Baltimore, Md.

Понад усе зручним в аґітацийнім ділї в користь росс. схизми являєть ся о. Крохмальний, який в сю хвилю люструє і орґанізує, бачить ся, за благословенєм Архієп. Платона околицю Філядельфії та й гострить зуби і на саму Філядельфію!

Ось (в дословнім перекладї з анґлїйскої мови) документ „Credo“ о. Крохмального, який в тисячних примірниках розсипано поміж наш нарід та офіцияльно доручено (згаданим отцем) деяким вище поставленим Американцям у Філядельфії:

Россійска народносте!

Слухай, що говорять наші діди і правітцї зі своїх гробів: длячого жертвуємо нашу кров за нашу православну віру і россійску народність? Якою дорогою йдуть наші внуки? Горе! горе їм!

Слава Ісусу Христу!

Понад триста тринайцять лїт, як наші вороги Поляки з їх Єзуїтами й сьвященниками старались відтягнути нас від нашої старої восточної православної Церкви і довести нас до Унії з Римом. Се правда, що коли папа Климентий VIII. підписав згоду, що для нашої церкви остане, як було т. є. православний спосіб, але слідуючі папи зломили сю чортівску згоду цїлком й нїколи не шанували наших прав в Римі. Вони то старались завести в нашім православнім обрядї латиньскі винаходи, а нашу россійску народність привели зрадою і хитростию до латиньскої віри. Теперішний папа Пій X. постановив цїлком навернути россійску народність на латиньску віру і в тій цїли післав він до нас до Америки попа-прищіпку айрисских біскупів Епископа Сотера, а з ним прокляту булю, в котрій висказав ся, що присилає того Епископа для рускої народности. Відповідно до сього Епископ з Давлїї зачав кликати до Америки своїх вірних „католикїв“. Завважавши, що нарід зачав повставати проти того, почав себе називати без нїякого права греко-католиком. Ради Бога скажть, яким він є греко-католиком той Епископ, если підчас богослужень уживає латиньске vellum, який він є Грек, коли не лиш грецкий патріярх, але і навіть звичайні Греки на віддаль трех миль оминають його, як латиньску слабість? Яким він є греко-католицким Епископом, коли в старім краю проголошено його з'умашедшим а для мітри і омофора приїшов сюди продавати россійску народність? Що за Епископ є він, не маючи права висьвячувати жонатих мущин на сьвящеників, а його сьвященикам не вільно миропомазувати дїтий?

ского на амер. Єпископа. І в кілька місяців починають ся ін-

Братя-Россіяни! Тою булею Римский папа забороняє нашим сьвященикам правно хрестити наші дїти після нашого православного обряду і приневолює наші дїти хрестити після латиньского обряду. Кромі того заказує нашим сьвященикам женити ся і силує, щоб вони вели кавалерске житє, так як католицкі сьвященики, — а ті бідаки нажахані полишаючи свої жінки в старім краю, жиють тут зі слугами. Кромі сього тою булею ми маємо занехати наш российский календар і маємо обходити наші сьвята враз з латиньскими. Одним словом, ненаситний італїйский папа ломить цїлком наші российскі права і силує нас стати проклятущими латинянами І чому спимо? Чому кладемо наші карки під ланцух? Чому маємо кланяти ся до ніг проклятих ворогів Поляків? Чому маємо обезславляти віру наших предків, православну віру і нею погорджувати? Та віра, яку приняв сьв. Волод мир у Києві від Греків, є наша православна віра. Вона є наша российска віра, та коли ми до сього часу є Россіянами, ми рішені не заховувати Унїяцкої віри (Унїя з Римом), але Росспйску віру. Чи не знаємо, що унїяцка віра є те само, що латиньска віра, лиш з грецким обрядом?! Чиж не знаємо, що унїяцка віра є вовком в овечій шкірі, є зіпсутим мостом ведучим Россиян до Латинян Нї! нї! Ми були в старім краю гноблені Єзуїтами, Мадярами і Поляками. Чому малибисьмо бути тут в Америцї у вільній Вашинґтона землї обдерті з наших націоналных прав Айрискими Епископами та їх ту прищіпкою Сотер м (Ортинским)? В якій цїли ми обдерті з наших вільних прав, за які наші попередники гнили в ланцухах! Вставайте братя! чи не чуєте, як голосно кличуть нас наші прадїди зі своїх гробів? Не заперечуйте вашим российским синам православної віри Христа. Не лишайтесь підлими Юдами-зрадниками. Тепер разом братя! На бік з нашими ворогами, які стараютъ ся затуманити вас! Знаєте, що в наших жилах тече российска кров наших предків і наших мучеників! Не страшним нам є римский, італїйский Папа!! Бог з нами і Його Мати і Син Бога з нами. Се є наше богацтво і наша сила!

Щоб проте хоронити нашу народність Российску від тих нападів, задумалисьмо оснувати тут у Філядельфії российску-галицку-православну громаду і запрошуємо кождого бути присутним на слїдуючу неділю о 4. годинї. Кождий православний Россиянин з Галичини і Угорщини повинен бути присутним, бо єсли нї, то не будемо в силї витримати зі зрадниками нашої віри. Прийдїть братя і сестри, а ми дамо раду, як дїлати, щоб знищити наших ворогів. Відложім усьо на бік і прийдім усї як один на той збір. На тім зборі буде предсїдательствувати Rev. Іван Крохмальний з Пасейку, Н. Дж. який є нашим найвірнїйшим Отцем российским і вірним нашій российскій народности Кромі того будуть там і другі российскі сьвященики і патріоти. Перед зборами буде велика вечірня. В разї, як би вам хто перешкаджав прийти на наші збори, не вірте їм, вони найгіршими вашими ворогами, які хочуть убити в нас нашу российску душу. Кромі того запросїть, щоб Унїяти пристали до нас і прийдїть разом наглядно пересьвідчити ся, де є правда, а де ложь Збори будуть 23. сїчня 1910 р. у неділю о 4 год. з полудня на розі 9-тої і Spring Garden вулиці.

Філядельфія, Па.

Комітет для нової православно-галицкої Церкви.

триги угроруских сьвященикiв, вязані місцевим угроруским душпастирем[5]).

Щоб єю відозву прочитати до кінця, треба мати велику силу терпимости; — і не знати чому чудувати ся, чи повінїзмови і бідноті ума спімненого Отця, який в старім краю був корифейом „твйордости“, чи любови сього рубля, який обильно лливе від Архіврея российского Плятона для таких Юдів в Америці. Треба занотувати і те, що ся відозва в квітни 1910 викликала таки роздор між галицким народом у Філядельфії Па. Страшенно бідні наші переселенці, як довго між ними находять ся такі провідники!

[5]) Угрорускі сьвященики по своїй довірочній конференції предложили Еписк. Ортиньскому одного зі своїх Отців на епископского секретаря для угроруских справ церковних, но як раз такого Отця, який субсидіонований місячною платнею від угорского правління (не знати quo titulo), привів Владику в богато колізий. Та їх бажания частково лише спонили ся, бо Преосьвященый Сотер переконавшись про „сумлїнність“ згаданого секретаря о. Куротноки, волїв остатись без угроруского секретаряту.

А осьде лист присланий Епископови Ортиньскому на підставі рішеня Executive Comitee з дня 15/12 1909, який дословно позволяю собі навести:

Ваше Преосвященство:

На основѣ вашего обѣщанія, котрое Вы заступникамъ пряшевскымъ священникамъ (оо. Кубекъ, Гануля, Мигалѣй) про покой Вашъ и про добробытіе церкви нашей, на „вашую честь эпископскую“ изявили, что на просьбу угроруского народа и священниковъ не отречете вашу помощъ, дабы мы своего эпископа получили, — мы, для установленія нашего Гаррисбургскаго совѣтованія, з дня 23-го Септембря с. р., заслали къ вашему Преосвященству оо. Лавришиньъ и Мирошшай, съ просьбою, но вы Владыко, безъ основателной причины и аргумента, отказалися помощи.

Владыко: Кто привѣтствовалъ перваго гр. кат. епископа Американскаго: Мы-ли угрорусскіи, ци ваши украинци? — Они отдалися вамъ ажъ тогда, коли уже черезъ ваши галицкіи газеты (Дїло) удостовѣрилися, что вы ихъ цѣлямъ готовъ служити всѣми силами и властію вашего достоинства. А тогда они неприступно обкружили васъ и сей часъ началася погамна, но заѣла б рьба противо насъ, отдаленіе нашихъ найревнійшихъ собратей, спровадженіе, импортованіе, толпами украинскихъ духовниковъ, когда угрорусское священство и народъ эще одушевлялися за Вами. Гдѣ запровадили ваши священники — честь пзятіямъ, — унію и васъ Владыко, якый хосенъ принесли парохіямъ, народу, церкви, епископу? За ихъ стоплями процвила ненависть между народомъ, священниками и епископомъ, борьба огорченная, процесы и самое кровопролѣтіе, о чемъ до вашего пришестнія, мы тутъ ничего не знали. Вы, Владыко, на дяку и пользу украинцевъ, самъ подѣлили, противо вашего слова, парохіи, а „гунгаровъ“ зневажали, пренаслѣдовали. Эсли мы не говоримъ правду, то опросится вашихъ поважнійшихъ священниковъ.

Владыко: До пришествія вашего, хотяй и поздни айришки епископы, не имѣюще ни понятіе о нашей церкви, пренаслѣдовали насъ, мы, „гунгаре“ задержали, захранили унію противо богато плаченной россійской агитаціи-

Нині вже всї дїла у Філядельфії приведені до ладу [6]), але власним кервавим потом невтомимого труду Батька нашого люду, Епископа Сотера. Та за те повними пригорщами пасквильового болота обкидувано Архієрея три роки, опльовано всї наші церковні і народні сьвятощі і особу Владики, не оставлено на ньому ні одної сухої ниточки... І се в докладї прийшло ся перенести таку Голгофту передовсїм від своїх!..

Дїйсне відродженє громади припадає на кінець 1908 р., в якім то часї купив Владика церкву на катедру (816 North Franklin Str.), якої торжественне посьвяченє відбуло ся 30 мая 1910 р. До опису нової катедри, про яку я згадав у моїх „Письмах з Америки", неможе полишити незгаданою прегарну нову каплицю сьв. Йосафата Арх. Полоцкого з величавою Його іконою монахійского живописаня, та з найгарнїйшим кивотом на вівта-

---

но и противо вашихъ украинскихъ священниковъ, когда они, якъ то и Вы, добрѣ знаете, выголосили: „проч вїд Риму", — захранили мы черезъ чтвертъ столѣтія, а за вашего двулѣтнаго дѣйствованія, якъ тѣмъ явно хвалятся „православны" газеты, оставило вашу патериссу и унію высше 20.000 вѣрниковъ. Но прото мы шизматики, ребелланты, а ваши священники, чудеснымъ способомъ, стали ся столбами непоколебимыми католичества. Сумна логика: А по двухъ лѣтахъ якъ будетъ выпозирати унія въ Америцѣ?

Владыко: Мы надѣялися, что первый въ Америцѣ епископъ станется любимымъ, безпристрастнымъ Отцемъ, хранителемъ всѣхъ гр. кат. вѣрниковъ, безъ взгляду на ихъ политическое убѣжденіе, на ихъ происхожденіе, на ихъ народность, и составитъ одну сильну, могущую, Американскую гр. кат. церковъ, — но тяжело обманулися: Вы, Владыко, отъ первої годины вашего пришествія окружаетеся едино украинскими предводителями, а охотно служите ихъ стремленіямъ, что таити не возможно, ибо то голосятъ и твердятъ ваши газеты явно, ваши священники въ церквахъ, „ексъ амбоне", а особенно же ваше пристрастіе.

Владыко: Америка великый и широкый край, нашъ народъ щирый благодарный къ тѣмъ у которыхъ видитъ любовъ, отданность, ту имѣютъ довольно мѣсца и два епископы, — здѣлайте ласку, не дайте церкви нашей очевидно пропадати, застановить борьбу, такъ политическу, якъ религійну, между народомъ, задержитъ слово ваше Эпископское, подайте намъ руку къ покою и помощи, чтобы мы своего епископа получили: Вамъ благодарна будетъ церковь, весь народъ и мы съ нимъ, и засѣетъ между нами теплота согласія и вѣрники научатся, что тутъ въ Америкѣ, грѣхъ былъ старокраевыми партійностями розбивати силу народа.

Преосвященный: Подайте намъ руку къ злагодѣ, чтобы и Вы спокойно могли управляти вашимъ стадомъ, и мы работати для пользи нашихъ вѣрниковъ, чтобъ отстранити публични полеміи, борьбу, которая не приноситъ ни Вамъ славу, ни намъ хосенъ, чтобъ мы могли застановити противо Васъ оппозицію, въ оборонѣ нашой зачатую борьбу предъ верхностями ибо если Вы, Владыко, откинете сіе наше послѣднее приближеніе и просьбу тогда мы на жаль наш, всѣми силами, но откровенно, мужески будемъ

рі, якому другого нема в цілій Америці. Нутро цілої церкви, стилево мальоване, робить вражінє так торжественне, що мимоволї корить людину до землї та каже її від серця прохати Сього, що у кивотї милосердить ся над сьвітом та над тими бідними руськими дітьми, розсипаними десь по цілій землиці..

Варто хоч з боку приглянути ся, як то тепер пливе і пливе той нарід по працї в сьвяточний день до катедри, бо там „наш

захранятн самыхъ себе и народъ намъ позѣренный противъ пищенія, пренаслѣдованія, гибели, якую Вы намъ угрорусскимъ и старопартійнымъ галицкимъ русинамъ предуготовили и всякими способами препровадити глядаете. Мы тогда, такъ безпощадно, якъ немилосердно Вы пренаслѣдуете насъ, досвѣтчиме предъ верхностію, что Вы, Владыко, не соотвѣтный на такъ великаго значенія достоинство, якимъ есть Американское епископство, котраго гр. кат. вѣрники для ихъ произхожденія, старокраевыхъ обычаевъ, убѣжденій, идей и прочее, потребовали были, отца милостиваго, вождя розсудительнаго, который былъ совокупилъ, сгромаждилъ безпартійно, а не главу одной партіи политической, яже ненавистію относится къ каждому, кто эй политическимъ идеямъ не служитъ. Мы то все досвѣтчиме, но засвѣдѣтелствуеме и то, что Вы, Преосьвященный, не лемъ агентами, но и власноручными письмами подущали вѣрниковъ приходахъ нашихъ, противо угрорусскихъ священниковъ.

Эсли пропадеме въ борбѣ, то пропадемъ якъ мужіе: медлительною смертію не даме себе, черезъ Васъ Владыко, вашимъ совѣтникамъ и приверженцамъ уничтожити.

Повторително молимъ васъ, про покой народа, про пользу церкви, ейже Вы первымъ епископомъ статися, подайте намъ способъ приближенія, а о томъ ласкаво увидомити насъ рѣшительнымъ отвѣтомъ, на адресу о. Лавришинъ, (Рев. Корнилъ Лауришинъ, 210, Грандъ Стреетъ, Трентонъ, Н. І.), якъ „ад гес“ предсѣдателя нашей акціи и обороны, и то просимъ подъ осемъ, — 8, — днями, пока наши готовы просьбы, меморанды, на соотвѣтныя мѣсца не заслали, и пока до крайности огѣрченный народъ не зробитъ неможливымъ дальшее приближеніе. Перікулум ін мора и мы сойдемся у вашего Преосвященства и полагодиме дѣло для совѣсти и чести.

Владыко: Кто сію борьбу нашу противо Васъ, якъ епископа, за схизму хотѣлъ бы представити, той бы злобный, или дурный чоловѣкъ былъ. Мы васъ, якъ епископа, учтиме, но и отъ васъ могли бы мы жадати, что бы Вы, якъ Отецъ-епископъ управляли насъ, такъ, якъ здѣшнїи айришскіи, или наши старокраеви епископи. Мы не епископство нападуеме, но только боронимеся противо вашего дивного поступованья, а что мы католическаго духа люде, то мы ясно показали такъ тутъ, якъ и въ старомъ краѣ.

Повторительно молимъ вашего приближенія и отвѣта и съ глубокимъ почтеніемъ пишемся:

Дня 15-го декабря, г. 1909.

Въ имени угрорусскихъ и старопартіи галицкихъ священниковъ:

Корнилій Лавришинъ, А. А. Голоснай,
Э. А. Кубекъ, Г. И. Мартякъ,
О. Николай Чопей, Ѳеофанъ А. Обушкевичъ.

Владика", мовляв, і в серце радість влїє і на смуток дасть лїки. Тямлю не одну хвилю з мойого там побуту: церква битком набита, в очицях померклих від праці блищать хрусталї-сльози — сам Преосьвященний проповідає, а нарід схиляєть ся, як під серпом дозріле колосє пшениці, нишком в низ і плаче... А вла-

---

Рівночасно ті самі Отцї висилають другий лист до Їх Еміненциї Апост. Делеґата у Вашинґтонї, якого дословний переклад з анґлїйскої мови звучить так:

Ваша Ексцеленціє!

Вірю, що Ваша Ексцеленция знають про се, що гр. кат. клир з Угорщини мав мітинґ 23 вересня 1909. Там було 50 сьвящеників присутних особисто а около 15 виразило письменно приняте рішень мітинґу. Боістнуючі неспокої в наших церковних справах могли би бути полагоджені лиш другим епископом. Для того всї сьвященики походячі з Угорщини узнали одноголосно за конечне прилучити ся до акциї петиціонованя у властивих властий. і робити всьо можливе і конечне, щоб осягнути іменованє другого епископа на місце еп. Ортиньского. На тім мітинґу вибрав клир комітет складаючий ся з 6 сьвящеників, уповажняючи їх до уложеня петиций до властивих властий і робити всьо можливе і конечне, щоб осягнути номінацию другого епископа з помежи клиру мункачівскої або пряшівскої дієцезиї. Той комітет — котрого я головою — мав богато нарад від того часу. Було рішено порадити ся еп. Ортиньского в тій справі, позаяк він попередно обіцяв комітетови клиру робити що можливо, щобисьмо дістали нашого главного, осібного епископа. Прото я пішов до еп. Ортиньского в товаристві о. В. Мірошая, просячи облегчити уложенє наших церковних справ і трудностий, помочи клирови з Угорщини дістати другого епископа. Позаяк еп. Ортиньский тоді не дав нам вдоволяючої відповіди, а наші люди не видїли результату з акциї клиру, то провідники, комітет, яких вибрано на попереднім мітинґу наших людий в Braddock і Scranton рішили скликати наших людий на другий мітинґ. Ми, комітет клиру, боячись, щоби сей мітинґ не пішов за долеко, рішили знов удати ся до еп. Ортиньского і написали ему лист в тій справі. В відповідь на той лист я дістав запрошенє від о. Підгорецкого в імени еп. Ортиньского на нараду. Та нарада відбулась в Nev-York-у дня 5. сїчня 1910 в присутности о. Н. Чопея і В. Мирошая. Там ясно висказали ми наше становиско, именно — позаяк нашим наміренем є осягнути другого епископа, то ми радо зробимо, що в нашій силї, если еп. Ортиньский радо допоможе нам до осягненя другого епископа, а до того часу щоб стан перед его приходом сюди був відновлений т. є щоб всї парохії і духовеньство з Угорщини лишились виключно під юрисдикциєю і наглядом дієцезальних епископів. О. Підгорецкий обіцяв оповістити еп. Ортиньского о нашім предложеню а повідомити нас о его рішеню. О. Підгорецкий просив нас не допустити до скликаного вже мітинґу наших парохій, однак позаяк час був за короткий — мітинґ був скликаний на 11 сїчня, ми не були в силї задосить учинити его жаданю. І так 9 сїчня 1910 я получив вість від о. Піогорецкого, що еп. Ортиньский хоче приняти комітет нашого клиру на наради в день 10 сїчня. Ми приняли се і явились перед еп. Ортиньским, а по довгій розмові і дея-

дичі слова Христовим Євангелієм відновляють покошлявлені серця нашого люду і кличуть з Божественним: приходіть до мене всі... І йде нарід і скріпленим, моцнійшим вертає до праці будденної, та й відпорнійшим на легіон ворогів, які умістно заставляють засітки на нього.

Щоб представити сю видатну діяльність чи схарактеризувати сей великий капітал праці, який вложив Преосьвященний Сотер у кожду область душевного і економічно-суспільного житя в майже мертву вже громаду, а яка на диво, пробуджена, могучо поширшала, розросла ся, та вже тепер стоїть приміром і звертає на себе очі усіх руск. кат. церков. громад в Америці, — треба відай писати осібну книжку. Старчить спімнути, що

ких вияснениях еп. Ортиньский сказав нам, що хоче нам помочи в нашій акциї дістати другого епископа, висловив свою готовість лишити парохії і клир з Угорщини під виключною юрисдикциєю, контролею, наглядом латиньских дієцезальних епископів, бо він припускає, що ріжнимо ся народностию, бесїдою, звичаями, вихованем, народними політичними засадами від него і его клиру з Галичини та що ми лиш перешкаджаємо єму в его роботї для добра его церквей і народу, але рівночасно визнав, що готов се зробити лиш під умовою, що лишать его самого, не нападаючи его по ґазетах і петиціях до властий. Також просив нас предложити нашу просьбу на письмі. Ми приняли пропозицию і обіцяли з нашої сторони вплинути відповідно, однак рівночасно сказали ясно, що нїчо не маємо до роботи з публїкованами статями по ґазетах, бо не маємо власти роспоряджати в тій справі.

Заки ми, комітет клиру, предложимо нашу петицию еп. Ортиньскому письменно, осьміляємось просити Вашу Ексц. о пораду і гадку в тій справі. Не роблю сего урядово, не для оголошуваня, але довірочно. Не хочемо робити нїчо, щоб опісля не могло бути санкціоноване Вашою Ексц. Прошу Вашу Ексц. ласкаво розважити теперішні условини наших церковних справ і порадити нам що робити в тім дїлї. На мітинґу виражено принятє всїх рішень того мітинґу. Я поставив внесенє зложити всї наші тяжкости в руки Вашої Ексц. і еп. Ортиньского а на его обіцянку просити его о поміч і посередництво в тій справі дістати другого епископа для нашого клиру і люду. Однак делеґати наших парохій не потвердили нашої акциї, але противно підозрівали нас, що хочемо зрадити наш нарід. Протокол того мітинґу буде засланий пізнїйше В. Ексц., але для інформациї хочу сказати, що ухвалено зірвати всяку злуку з еп. Ортиньским, не передавати церковного маєтку на его імя, не платити єму cathedraticum; а сьвящеників прошено зірвати всяку злуку з еп Орт., не споминати его імени на Службі, не просити або принимати від него юрисдикциї або діспензациї, ані жадної урядової комунїкациї. Також ухвалено заслати до Риму петицию о назначенє другого епископа для народу і клиру з Угорщини. Серед таких условин, клир тиснений народом, не можна сподївати, щоб можливим було дружне порозуміне або уложенє з еп. Орт. Прото глядаємо денебудь знайти розвязку наших церковних справ, а іншої розвязки нема, як вернути до status quo, який істнував перед назначенем і приїздом еп. Орт.

на румовищи тамошніх змуршавілих схизматицких і схизмофільских брацтв, неначеб під чародійним доторкненєм, виростають нові, переняті католицкою ідеєю та любовю до свойого народу. Бож чи не є гордостию філядельфійскої громади ся нова молодеча Січ і сестрицтво Пренеп. Зач. Пр. Дїв. Мар., які взяли собі за мету бути щирими Русинами-католиками, та обучуючи

т. є. до дієцезальних епископів Заходить також питанє що-до сьвященикiв виказаних еп. Орт. в его газетах, що они остають без юрисдикциї, отже суспендованих. Хочемо і жадаємо, щоб се було полагоджено Виноваті сьвященики най будуть покарані і звільнені від суспензиї. Заходить також питанє що-до нових парохій. Еп. Орт. орґанїзує в кождій маленькій місцевости віддїльні парохії для Галичан, як в Scranton, Wilkesbarre, Monessen, Pert-Amboy, Carteret, Harleton, однак рівночасно не позволяє для людий з Угорщини, без сьвященика, і еп. Орт. не хоче кликати жадного сьвященика з Угорщини, а принимає лиш таких сьвящеників, які радо прилучить ся до его партиї, хотяй би они прийшли без позволенія епископа мункачівского або пряшівского. Під теперішну хвилю Chicago, Minneapolis і West-Virginia — одна місцевість без сьвященика. Заходить також питанє що-до принимаия необразованих схизматицких сьвящеників, — які попередно були як сьвіцкі греко-католиками — до гр. кат. церкви, руйнуючи оттак пошановане добре образованих сьвященчків.

Всьо прямує до сего, що в полагоджуваню наших церковних справ еп. Орт. має бути поминений. Прото бажаним є, щобисьмо були лишені виключно юрисдикциї і контроли дієцезальних епископів, доки не назначить ся другий епископ. Коли Ваша Ексц. потвердять се, радо будемо просити о се письменно о згоду і апробату еп. Орт.; але коли В. Ексц є іншої гадки, коли не принимає за правду факти, то лишаєсь одинока дорога — винайти факти, зарядити доходженє. Прошу делеґовати одного або двох дієцезальних епископів, в котрих дієцезиях є греко-католики, а який обізнаний з нашими церковними справами, і каліть єму доходити, винайти правдиві факти і правдиві условиия і най він вискаже свою гадку о сих справах. Ми хочемо здатись і предложити факти, документи і все доказати. Ми оскаржені перед Вашою Ексц. як бурителї, аґітатори, але ми ними не є. Ми старались успокоїти людий, але ціла, рішеня, партийність еп. Орт. побудили нарід до тої степени, що ми не в силї контролювати їх. Коли не будемо уважати на гадку, бажаня нашого народу, можемо бути готові виганими бути з наших парохій. За 20 лїт наш нарід був лишений собі, без власти церковної, він був призвичаєний управляти церквою, люди самі упрашали, виберали сьвященика, відпускали їх. Сей звичай не може бути стриманий відразу, людий треба учити, образувати і поволи провадити до переконаня, що се має ся змінити і право церковне має бути застосоване І ту є похибка еп. Орт., він старав ся робити се силою, старав ся уживати вплив народа проти сьвящеників, бурив в богато випадках проти них, сподївав ся знївечити вплив сьвящеників, вигнати їх, однак — бути може — прийшов тепер до заключеня, що не може управляти церквою, народом без або проти сьвящеників. Він є неможливий ту в Америцї, навіть межи українськими сьвященіками ту є велике негодованє, незадоволене против

других неосьвічених іще, приєднувати їх для Христа і Його церкви! І як зелень по дощику ростуть та розростаються ся наші твердині: Просьвіта, школа, читальня, руський Банк, печатня, книгарня і т. д. А всї конечні на чужині! А „Душпастир“ чи не шле з Філядельфії тепер проміня каголицкого сонця правди у хаги наших переселенців, розкинених по великій Америці? А сї многі приготованя на духовну семінарию і учительский інститут? А сї многі проповіди, що в грудях серця обернуть і змінюють їх та ведуть дїточок під покров Тієї, якої золотими черенками пишаєть ся імя вирите на храмовім камени? Так, глянувши з одної сторони на тії зелїзні дїла Епископа Ортиньского, здвигнені для філядельфійскої громади, а з другої читаючи сї несумлїнні дописи Правди, Вістників і т. п.„ — так, мимохіть рвуть ся слова анґлїйскої поговірки: to the blindman always a night! — *слїпому завсїгди темно!*

еп. Орт., бо він не обходить ся з сьвященіками як з джентельменами, але як з рабами, перекидає їх без нїякої причини майже кождих 3—4 місяцї, обходить ся з ними з погордою. Еп. Орт. сам знає, що є неможливий для народу і клиру з Угорщини і се причина, що хоче нас опустити, лишити *під старанєм дієцезальних епископів*. Ми і наш нарід аж до часу, доки не дістанемо нашого епископа, будемо задоволені. Длятого прошу смиренно Вашої Екск. о гадку в тій справі. Если Ваша Екск. згодять ся на се, то предложимо наше прошенє в тій справі письменно слїдуючого четверга еп. Ортиньскому і будемо старати ся успокоїти наш нарід, улагодити суперечки о стілько, о скілько нам наша сила позволить. Що до мого особистого випадку, маю повідомити Вашу Екск., що я повідомив мій нарід на річнім мітінґу, що Ваша Екск. зарядили менї платити еп. Ортиньскому катедратікум, але они рішили не платити єму ні цента, позаяк не приняв SS. 100, не прийшов і не посїтив своєї парохії і не дав менї сьв. елеїв. Они сказали менї, що если я заплачу щось еп. Орт., то відтягнуть се з моєї пенсиї. Коли я посїтив еп. Орт., він ясно сказав менї перед о. Мирошаєм, що не узнає мене, о. І. Чопея і Евг. Гомічкова — всї з Trenton своєї дієцезиї — гр. кат. сьвященіками. По такій декларациї Ваша Екск. сами можуть судити, яке моє відношенє до еп. Ортиньского.

Ваша Екск! Прикро менї за всї ті непорозуміня між нашим народом, але говорю чесно, *що не я одвічальний за них, я не помогав буритись*, але дїлав і хочу все дїлати як добрий кат. сьвященик Моєю виною є лиш то, що маю на язицї, що й в серцї. Говорю правду кождому завсе! Єсьм гордий за моє добре імя і репутацию перед епископами і моїм народом. Моїм єдиним старанєм є заслужити собі ту саму репутацию перед Вашою Екскеленциєю.

Прошу вибачити, если є що острого в моїм листї, і прошу ласкаво честь менї *зробити Вашою ласкавою отцївскою порадою в повисшій справі*. Поручаючи себе і мою смиренну просьбу ласкавости Вашої Екск. — остаю Вашої Екск. смеренний слуга і послушний син

Корнель Лавришин,
ректор гр. кат. церкви в Трентон, Н. Дж.

Під нинїшну хвилю громада з дочерними церквами [7]) числить до 8.000 душ; обслугує її трех сьвящеників, та і сам Преосьвященний, де лишень потреба, помагають в сповненю душпастирских обовязків. Школу веде фаховий учитель, маючий всї старокраєві потрібні студиї і іспити. Дїтий записаних до школи в 1910 р. 100.

Адресар: Reight Rev. S. S. Ortynskyj, greek cath. Bishop of U. S. A. 816 North Franklin Str. Philadelphia, Pa.

Rev. Joseph Boyartchuk, [8]) Bishop's secretary — Rev. Zachar Orun, 8) editor of the „Dushpastyr", greec kath. montly. — Rev. John Ostap, rector of the gr. cath. Church. — 821 North Franklin Str, Philadelphia, Pa.

(Дальше буде).

РЕЦЕНЗИЇ.

о. Тит. Войнаровський. **Вплив Польщі на економічний розвій Украіни-Руси. Історично-економічна розвідка, Львів 1910.**

Під таким заголовком появила ся недавно розвідка крилошанина о. Тита Войнаровського, посла до державної ради і звісного неутомимого робітника на ниві народньої просьвіти. Розвідка інтересна для нас духовеньства не тільки тому, що написана сьвящеником, але іще більше, що вказує духовеньству ясну, певну дорогу, куди йому йти і стреміти, щоби для загалу своїх вірних вибороти щаслившу колись долю. Мігби

[6]) Епископ Ортиньский обнявши Філядельфію остав ся без церкви, бо уряд церковний з'революционований росс. православ. агітациею, почав замикати церкву перед дїйствуючим там під той час сьвящеником о. Чижовичом. Прийшло до довгого процесу. Вкінци церкву правно признано руск. кат. Епископови у Філядельфії. Ся церква стоїть нині замкнена, але вже Епископом; і так на попідах старої громади зродилась нова, повна живучої сили а сьвідома себе і своїх вірувань і переконань.

[7]) Chester, Pa., Coatesville, Pa., Willmigton, Pa. Про ті наші церковні громади головно йде нині росс. схизм. місиї, щоб їх загорнути до свойого фартушка. ОО. Крохмальний і Заклиньский як раз сповняють се посланництво.

[8]) Сї згадані Отцї сьвячені в 1909 р. для Америки Ексц. Митрополитом Андр. Шептицким і вислані тут на місию.

хтось вправдї запримітити, що обовязок духовеньства є головно провадити людство до вічного щастя, а до дочасного щастя і добробиту нехай його приспособлюють ті, котрі до того є покликані. Та як раз ті зпоміж нас, що таке говорять — а на жаль між нашим духовеньством часто стрічають ся того рода голоси — здаєть ся самі гаразд не розуміють до чого вони є покликані. Певно, перший і найголовнїйший обовязок кождого сьвященика є дбане о вічне спасенє людських душ після вказівки самого Спасителя: „Глядїть вперід Божого царства, а всьо проче придасть ся вам“, однак, если той перший обовязок є як слїд зрозумілий, то з ним безсумнївно лучить ся як конечна консеквенція з добре поставлених преміс той другий обовязок, именно дбалість о економічне піднесенє свого народу. Се дав нам до пізнаня не раз і не два, а при кождій нагоді наш божественний Учитель і найсовершеннїйший взір в способі провадженя душ до Бога. Мов живий стає менї перед очима прекрасний евангельський образ безграничного милосердя Ісуса Христа для людської недолї і дбалости. иого для дочасних людських потреб. Вокруг Ісуса зібрали ся тисячі народа, з жаждою вичікуючи Божого слова; заслухані в Його небесну науку і захвачені її надземною красою вони забувають на то, що вже час їм покріпити умучені сили тїла, яке також домагаєть ся свого права. Вже сонце склонило ся до супочинку, вже вечерний сумрак починає залягати паруючу від цїлоденної спеки землю, а товпи народу слухають і слухають і здаєть ся слухалиб до віка. Аж ось Апостоли приступають з найбільшою пошаною до Ісуса і кажуть: „Господи, пусти людий, аби купили собі їсти“. Ісус звертає лагідні, повні надземного блеску очі в сторону зголоднілої товпи і відповідає спокійно але з натиском: „Дайте ви їм самі їсти“. Так! Дайте ви їм самі їсти — се приказ найвисшого Законодавця, даний Апостолам, се заповіт зобовязуючий усїх тих, котрі коли небудь будуть мали щасте звати ся иого учениками, голосителями иого науки.

В виду того очивидного обовязку, наложеного на нас через Спасителя, тим цїннїйша є праця одиниць, котрі не тільки посьвячують свої сили для добра меньшого брата, але старають ся потягнути за собою ще й других до тоїж самої ідейної праці. І власне з того становиска треба нам оцїнювати книжку о. Войнаровского. Книжка дїлить ся на три части; перші дві мають характер історичний, а трета є більше інформацийного змісту.

В першій части Автор виказує головно на підставі праць визначних польських істориків, якто польські королї від часів окупації українських земель Казимиром Великим вважали їх за своє „дїдицтво“, а в наслїдок того роздавали їх польській шляхтї ігноруючи цїлковито споконвічні права місцевого українського населеня. Наслїдки того були такі, що велика земельна власність перейшла помалу в чужі, українському елементови

спеціяльно ворожі руки, український селянин зістав позбавлений усіх людських прав і трактований через свого пана-експлоататора гірш худобини, а могучі і колись богацтвом пишаючі міста зістали помалу через систематичне витискане українського міщанства спольщені, а зглядно зжидовáтілі, в наслїдок чого міста цїлковито підупали що до свого значіня — культуральних центрів давної Руси. Не лїпша доля стрінула під польським панованєм українську церков та її духовеньство, яке до того мусїло часто терпіти від самоволї і бути польського шляхтича, котрий вважав його за своїх підданих.

Мало що змінило ся положенє нашого селянина по прилученю Галичини до Австрійскої держави. Сє тому, що з одної сторони австрійска конституція застала нашого селянина крайно неосьвідомленим, а з другої сторони польська шляхта здужала давні форми своїх відносин до селяньства затримати в руках; експльоатація і утиск тревав далї, тїльки троха в делїкатнїйшій формі тай трошки менше отверто, як колись за давної Польщі. Отсе зміст другої части.

Та для нас не так цїнна та перша і друга часть розвідки, як третя часть, бо то, чого довідуємо ся головно в першій части, можемо ширше і лїпше пізнати з монументальної працї проф. М. Грушевського. Тут воно має вартість о стільки, о скільки читача інформує, що в працї над економічним підвигненєм нашого селяньства нам нема що оглядати ся на Поляків і може від них ожидати якоїсь інїціятиви в тій справі, котрі як фактичні керманичі в краю вже з обовязку свого становиска булиб до того з'обовязані. І головно то на цїли мав, як здаєть ся, о. Автор, щоби декого з нас вилїчити з ілюзий що-до можливости згоди з нашими сусїдами в тім зглядї.

За теж кінець другої части — де говорить ся про сучасне значїнє парцеляцій, а далї цїла третя часть має для тих всїх, котрим лежить на серци доля селяньства, велике інформацийне значїнє. Тут виложено дуже приступно і переконуючо, які чинники впливають шкідливо на наше селяньство, — а з другого боку поучує, що нам дїлати, аби запобічи певній руїнї селяньського стану у нас. А та руїна селяньського стану мусїлаб безусловно наступити, еслиб перейшли задумані правительством пляни пр. торговельних договорів з балканськими краями, а далї довершенє будови каналу Дунай-Одра-Висла, який не могучи виплатити ся по причинї слабого загосподарованя нашого краю в области індустрії і фабричних виробів наляг би новим податковим тягарем на нашім селяньстві, котре мусїлоби поплатити відсотки від інвестованого на сю будову капіталу. Той канал мавби для хлїборобського стану Галичини ще й той наслїдок, що через довіз чужої дешевої худоби і збіжа відобрав би йому одиноке жерело його доходу. Додаймо до того визиск нашого селяньства через капіталїзм і то, що гіпотечне обдовженє селяньских посїлостий не обнижуєть ся, тїльки рік-річно збільшає ся так, що

приміром в протягу вісьмох літ від 1899—1906 р. майже подвоїло ся, то ратункова акція, являєть ся тут необхідна. Як до неї взяти ся, вказує в своїй розвідці о. Войнаровський; головно може тут помочи трівка орґанізація в напрямі перетворювання сирих матеріялів у себе дома, через що піднїс би ся свій родимий промисл, а гріш, видаваний на заграничні промислові продукти, остав би ся в кишенї — если не нашого консумента, — то певно продуцента, затим таки в кишенї нашої нації. І там еще много здорових гадок, які консеквентно переведені в житє могліб стати ся підставою нашого економічного відродженя.

Хтож, питаємо тепер, має взяти ся до тої самооборонної орґанізації? А хтож, если не наше духовеньство? Автор сего вправдї прямо не говорить, однак се очивидне з того, що сказали ми на початку; се і Автор здаєть ся зазначувати, коли долї українського духовеньства під давним польським панованєм посьвячує цїлий уступ (стор. 28 слїд.), з якого ясно виходить, що доля українського сьвященика все була така сама, як і селянина. Се впрочім зовсїм історично льоґічний прояв; преціньтак само, як селянин, і український сьвященик живе виключно або майже виключно з рілї. Проте, колиб у нас в будучности дістала, як то кажуть, в лоб рільна господарка, то так само потерпів би на тім піп, як і селянин. З того для нас духовеньства висновок ясний. Замість густо-часто нарікати на мішане ся соціялїстів і їм подібних людий в наші справи, возьмім ся до праці над нашим селянином після засад хрістіянської економії, а тоді певно наш селянин, коли буде мати запевнене житє-буте, не схоче слухати порад тих, котрі нелеґальними способами хотїли би поліпшити його долю. Уявляю собі, як би то вже за десять літ так під зглядом матеріяльним як моральним інакше чим нині виглядала наша австрійська Україна, колиб кождий сьвященик усїми засобами свого досьвіду і знаня старав ся в першій мірі о піднесене свого власного села. Ту культурну місію духовеньства мало очивидно розпоряджене нашого Вспреосьв. Митрополита минувшого року, коли нам заборонив був сьвященикови мішати ся в справи сусїда-сьвященика, за теж приказав пильнувати більше свого села. Та щож! Наші людиего не хотять часто зрозуміти; вони думають, що до збудованя сьвятинї народного щастя вистарчить нагромадити много сирого необробленого матеріялу, а вже проче само зробить ся, що на оброблене кождого хочби найменшого камінчика з осібна шкода марнувати час і тому накинули ся були на митрополиче розпоряджене як щось вороже народови. Однак чи мали слушність — се покаже найлучше будучність, коли житева конечність сама заставить наше духовеньство обмежити свою дїяльність головно для своєї громади, так, що щойно з тих поодиноких добре з'орґанізованих громад зможе повстати сьвідома своєї сьвітлїйшої будучности народня сила. — *о. М. Щепанюк.*

Ще о молитвослові для шкільних дїтий.

Менї видить ся, що в моїй статї „Молитвослов для шкільних дїтий“, в „Ниві“ ч. XII. був я так докладний в опредїлюваню моїх гадок, що навіть на гадку менї не приходило, що може хтось мене зле зрозуміти. А тимчасом о. Щепанюк в своїй статї, рецензуючій молитвослов о. Алексевича, в „Ниві“ ст. 348 і сл. зовсїм мене не зрозумів і підсуває менї чужі менї гадки, именно, що я забирав голос в справі молитвословів для мірян і що я ставив пропозицию, щоби наша церковна власть узнала якийсь один молитвослов за загально обовязуючий, а всї инші узнала якби за неістнуючі (ст, 543), — коли тимчасом анї одного анї другого в моїй статї зовсїм нема. Передовсїм я писав цїлу статю о молитвослові лише для шкільних дїтий. В кождій стрічцї як найвиразнїйше говорю о шкільнім молитвослові і в тягу розправи зазначую на сторонї 356: „для учачої ся молодїжи“ (котру я цїлий час маю на думцї), а і сам наголовок моєї статї як найвиразнїйше на се вказує. Дивує мене се тим більше, що о. Щепанюк в першій стрічцї своєї рецензиї цитує дослівно мій наголовок, а вже трету стрічку з ряду кінчить сим, що я виказую потребу одностайности в молитвослові для мірян. — А що до другого, то я зовсїм не ставив нїгде пропозициї, щоби власть духовна узнала один молитвослов за загально обовязуючий, а всї инші узнала якби за неістнуючі. Есть вправдї у мене згадка на сторонї 358, що тарнівска дієцезия признала молитвослов „Hosanna“ за загально обовязуючий і правда се, що я додав, що кождий мусить признати, що добре зробила, бо одностайність молитвословів конечна, однакож преціньь очевидним есть, що не думав я сего щоби власть наша узнала якийсь оден молитвослов за загально обовязуючий для мірян, а все мав я на гадцї одностайність молитвослова для дїтий шкільних. Під тою одностайностию розумів я між иньшим і передовсїм одностайність тексту, як се видко з цїлої моєї статї і о. Щепанюк мусить признати, що одностайність шкільних молитвословів есть конечна. Зовсїм злишним есть проте а і неправдивим дальше аргументоване о. Шепанюка на ст 543: Се здаєть ся бувби великий гріх і т. д. аж до слів: лїтератури цїлковитий застій.

Бо если би власть узнала якийсь молитвослов за загально обовязуючий в школї, то ще не була би нарушена свобода авторів і не наступив би застій нашої релїгійної лїтератури в тій галузи; бо узнаючи якийсь молитвослов за загально обовязуючий в школї, не узнала би его власть рівночасно за каноничний, то есть такий, котрого неможна вже більше змінювати, лиш узнала би его за обовязуючий на якийсь час в школї задля одностайности; а скоро якийсь автор видав би ще красший молитвослов, то тодї власть усунула би попередний а завела сей новий; а знайшов би ся за якийсь час ще ґеніяльнїйший автор і видав ще практичнїйший молитвослов, то власть

церковна дбаюча о добро молодіжи шкільної усунула би сей другий молитвослов а завела третий і так далї in infinitum. Отже думаю, що не треба би обавлятись занепаду лїтератури в тім напрямі. Так як зміняють ся і зміняти ся мусять, бо людскість кожду річ що раз то удосконалює — підручники шкільні як катехизм, біблія, лїтурґіка, історія церкви, так могли би в певних протягах часу змінятись молитвослови для шкільних дїтий. Хоч обовязують тепер підручники такі, то мимо сего автори могуть працювати і працюють над уліпшенем поодиноких підручників. От обовязувала доси лїтурґіка о. Тороньского, а мимо сего се не спинювало о. Гузара в написаню нової лїтурґіки; хоч обовязує в школї видїловій історія церковна о Лужнїцкого, мимо сего о, Гузар не чув ся звязаним в написаню своєї істориї церковної в короткім нарисї. І бачимо, що лїтература церковна не занепадає, і при узнаню якогось молитвослова за загально обовязуючий в школах, знайшли би ся з певностию такі, котрі думали би над уліпшенем даного молитвослова. Але возьмім навіть, що церковна власть узнала би якийсь молитвослов так сказатиб канонїчним, то ще і тодї не треба би боятись застою лїтературного в тім напрямі, бо і в тім случаю церковна власть могла би по якімсь часї узнати за відповідне поробити певні поправки і уліпшеня; можливість сего вказує сам о. Щепанюк на стор. 541, де говорить о текстї молитвослова. А впрочім питаюсь, чи молитвослови є на се, щоби через них наша лїтература зростала і щоби ми могли виказатись перед сьвітом богацтвом нашої лїтератури релїґійної в тім напрямі, чи на се, щоби душі людскі спасались? Думаю, що цїль молитвослова се спасеня душ людских, а не збогаченє лїтератури і если би знайшов ся який ґенїяльний автор — виразно зазначую, если би — і если би той автор уложив ідеально добрий пригожий молитвослов, котрий певно провадив би людий до спасеня, то в такім разї можна би зовсїм сьміло зречи ся розцьвіту лїтератури в тім напрямі а узнати той евентуально найлїпший молитвослов за канонїчний і заказати видавати иньший молитвослов, бо цїль молитвослова не збогаченє лїтератури, а спасеня душ людских. Длятого я ще раз підношу, що заведеня одностайности молитвословів в школї есть услівем sine qua non. О скільки зачуваю, ладять вже ОО. Василияни в Жовквї молитвослов для шкільних дїтий, коби лиш, подай Господи, випав як найкрасше. — *о. Іван Савицкий.*

ДОПИСИ.

Єще в справі клєрикальної преси у нас.

В числї XV—XVI.с.р. „Ниви“ помістав о. Ілия Кливак допись „Клєрикальна преса у нас“. Думаю, що погляди дописователя в справі потреби суспільно-християньскої преси у нас подїляє кождий съвященик, а навіть критично думаючий съвіцкий інтелїґент, який не єсть єще здеклярованим ворогом Бога, Церкви і віри. Потреби католицкої преси взагалї не треба доказувати, бо нинї преса єсть оружієм, яке завойовує съвіт, нинї ширити ідеї Христа, погляди християньскі особливо між інтелїґентними верствами можна єдино через відповідну пресу і лектуру. Иньші народи вже давно зрозуміли вагу католицкої преси, нинї збирають вже плоди своєї працї на тім поли, а ми сидимо з заложеними руками, начеби у нас в справах віри панували як найкрасші погляди. А тимчасом на нашім церковнім горизонтї збирають ся чорні хмари. Не хочу говорити о простім народї, він єще досить віруючий, але придивім ся нашій съвіцкій інтелїґенції. Вся наша съвіцка інтелїґенция з дуже малими винятками єсть в справах віри крайно індіферентна, а навіть ворожо настроєна. Інтелїґентів, які практикують свою віру, молять ся, ходять до церкви, приступають до сповіди, можна почислити на пальцях. Хто з съвящеників працював бодай якийсь час по містах, мусить в тім зглядї признати менї слушність. Инакше має ся справа хочби у наших сусїдів, Поляків. Вступім до костела, а побачимо там навіть будного дня урядників, совітників, всякого рода „циліндровцїв“, які молять ся, слухають Служби Божої, сповідають ся, а нашого пересїчного інтелїґента і в неділю в церкві не побачиш. Так само індіферентною в справах віри, а навіть ворожо настроєною єсть вся (? — Ред.) наша академічна молодїж, сей цьвіт нашого наскрізь „віруючого“ народа. Ся молодїж одноголосно без найменшого протесту ухвалює викинути з університету теольоґічний виділ, викинути релїґію зі всїх шкіл, бо після неї віра і наука не дадуть ся погодити, віра єсть тамою до правдивого поступу. Дотепер, здаєть ся, молодїж жадного народа одноголосно так страшної резолюції не ухвалила, наша молодїж має в тім зглядї першеньство. Так само сумні гороскопи насунуть ся нам, коли засядемо до сповідальниць тай послухаємо сповіди наших ґімназиястів, особливо висших кляс. Богато з поміж наших ґімназиястів се дорослаючі індіференти в справах віри, се будучі вороги церкви. Недавно говорив я з одним сегорічним матуристом і довідав ся від него, що попи хиба лишень о стілько потрібні, о скілько сего вимагає інтерес народний, бо єслиб не стало попів, то особливо по селах не булоб кому підтримувати справ народних.

Звідкиж бере ся у нашої інтеліґенциї сей індіферентизм релїґійний, сей ворожий настрій в справах віри? Богато на се складає ся причин, не без вини і наше духовеньство, бо майже вся наша теперішна інтеліґенция се сини і вихованки сьвященників,—але найважнїйшою причиною індіферентизму релїґійного се нинїшна преса, нинїшна лектура. Вся наша нинїшна впливова преса єсть в справах віри індіферентна, нераз навіть дуже ворожа. „Руслан“, який одинокий в справах віри занимає всегда коректне становиско, єсть після осуду нашої впливової преси якоюсь „клерикальною рептилькою“, якої і до рук не варто взяти. Нїчого отже дивного, що яка преса, така і суспільність. Цїль преси давати напрям суспільности, виховувати суспільність. Наша впливова преса, будучи в справах віри індіферентною, виховала і виховує нашу суспільність індіферентною. Неоден інтеліґент став мимоволї індіферентним в справах віри. Від шкільної лавки читав „Дїло“, „Свободу“, „Громадский Голос“, „Землю і Волю“, „Руслана“ навіть не брав до руки, бо се після осуду впливової преси дранте, нїчого иньшого не далисьмо єму, бо не маємо, — отже нїчо дивного, що став невіруючим або бодай індіферентним. Виходить з сего, що потреба преси христіяньско-суспільної для нашої інтеліґенциї єсть некуча, і то не лишень для інтеліґенциї сьвіцкої, але також духовної. Більша часть нашого духовеньства по селах читає лишень „Дїло“, при величезних обовязках станових і ґосподарских нема навіть часу нераз застановити ся і розібрати критично прочитане, неоден на слїпо перенимає ся прочитаним і тому можна часто стрітити сьвященика, який висказує погляди не дуже коректні в справах Церкви. Знаний єсть преціньу нас подїл на сьвящеників з „Дїла“ і сьвящеників з „Ниви“. Проектована часопись мала би ширити між нашою інтеліґенциєю християньский сьвітогляд, малаб, як слушно пише о. Кливак, всякі справи народні перепускати через християньско-католицкий призмат, впливати на біг гадок і стремлїнь одиниць і загалу, надавати напрям християньский в нашій суспільности та підготовляти ґрунт під посїв християньский. Редакцию після мене добре би було поручити сьвіцкому інтеліґентови, чоловікови випробованих поглядів в справах віри, або комітетови редакцийному з сьвіцких людий і сьвящеників. Часопись мусїлаб бути інтересна, відразу стати бодай на рівні з найбільше у нас читаним „Дїлом“, строго опозицийна, редаґована в дусї високо патріотичнім. Предплатники знайдуть ся, у нас на провінциї вже аж за часто чуєся нарікане на брак доброго суспільно-християньского дневника. Найважнїйша річ, щоби нову часопись поставити на трівких основах, тому конечно треба постаратись насамперед о фонд пресовий, но я певний, що фонд такий знайде ся легко, як лиш справу цїлу возьмуть в свої руки енергічні люди. Брак проектованого дневника відчуває кождий сьвященик, а так само кождий з нас розуміє добре вагу справи, тож, думаю, дуже мало може між сьвящениками знайти ся таких, які не зложили би на

сю ціль датку так від себе як і від брацтва церковного. Єсть у нас богато фінансових інституций, в яких сьвященики мають вплив, тож і від сих інституций можемо сподівати ся якогось датку, дальше треба би було збирати на фонд пресовий при всяких забавах, весїлях, празниках, відпустах, особливо в домах сьвящеників; єсьм певний, що і поміж сьвіцкою інтелїґенциєю найдуть ся одиниці нам прихильні, тож і на них числити можемо.

Кінчу сих кілька слів з горячим бажанєм, щоби проектований суспільно-християньский дневник як найскорше увидїв сьвітло денне в користь нашої Церкви і нашого народа. — *о. Йосиф Кравчук.*

ЗІ СЬВІТА.

Всесьвітний евхаристичний конґрес в Montreal.

XXI. міжнародний евхаристичний конґрес в Montreal відбув ся так величаво, що не уступає під тим зглядом своїм сьвітлим попередникам. Приїзд папского делеґата, кард. Ванутеллього, до Америки можна назвати триюмфальним; а витали Єго не лиш товпи народа, але й представителї властий. Взагалї, на особлившу увагу заслугує не лиш се, як то власть цивільна в Канадї приймила заступника папи, але й як відносила ся до самого конґресу. І так вже в хвили, коли папский леґат всїв в Qvebec на призначений зі сторони ряду корабель, назначено мінїстра маринарки заступником власти; а на торжественне відкрите конґресу вислали своїх заступників власти державні, провінциональні і мийскі, як також всї висші школи; в середу 7. вересня с. р. дав президент мінїстрів Сполучених Держав в честь кардинала снїданє, на котре вислано около 500 запрошень, іменно до присутних епископів (около 100), до папских шамбелянів, до конґресового комітету і до достойників народа. Кардинал Ванутеллї висказав при тій нагодї свою пошану і признанє для теперішної релїґійної свободи в Канадї і закінчив радістним многолїтствієм для анґлійского короля Юрия. Президент мінїстрів Сполучених Держав подякував леґатови за єго відвідини в Канадї і запевнив, що католицкі Канадийці все будуть підданими папи. Папство хвалив він як могуче королївство, повне житя і сили, котрого нїчо на сьвітї не в силї знищити, і закінчив тоастом в честь папи. Того самого вечера приняв торжественно леґата заряд провінцияльний, де були присутними один

кардинал (крім кард. делеґата) і велике число епископів. Власти, урядники юстіції і посли дефіліґували в довгих рядах перед заступником Сьвят. Отця і его окруженем. Британьский рядовий комісар відступив леґатови на час конґресу свій віз до розпорядимости; весь час окружала кардинала почесна варта поліції..

Участників конґресу було дуже велике число. Крім кількох кардиналів брало участь понад 150 архиепископів і епископів, около 2.000 сьвящеників і много тисяч сьвітских людий. Вже 4. вересня в неділю зібрали ся в найбільших церквах тисячі робітників і робітниць, щоби послухати хороших проповідий найзнатнійших проповідників епископів; торжественне відкрите конґресу в величавій церкві катедральній відбуло ся доперва в второк 6. вересня вечером. Імпозантний перебіг конґресу в Montreal знаменують найлутше слова, висказані кардиналом Ваннутеллї перед відпоручником медиоляньского „Unione“: „Я переходжу — казав він — з одного зачудованя в друге. Евхаристийний конґрес в Льондонї є історичною точкою розвою, який доповнила змінена присяга короля при его коронациї. Кольонія зі своїми процесиями, здавало ся, дійшла до повної вижини у вірі в Христа, утаєного в Найсьв. Тайнї Евхаристиї. В Монтреаль бачимо правдиву американьску величавість. Всї беруть участь в тій прояві віри. Католицизм стає в тих нових дївочо молодих краях еще молодшим... Новий сьвіт хоче в своїм почитаню і поклонї Христу в Найсьв. Тайнї переважити старий сьвіт“.

Серед величавих торжеств в неділю 11. вересня закінчив ся конґрес великою процесиєю. Кардинал нїс Найсьв Тайни; з участників було 150 архиепископів і епископів, кілька тисяч духовеньства сьвітского і монашого, та 25.000 представителїв церковних союзів Канади і Сполучених Держав. Близько 400.000 народа утворило по улицях шпалїр і без нїякого замішаня відбула ся манїфестация в честь Спасителя. Між участниками походу були також: президент міністрів Сір Вільфрід Ляуріе і бурмістр з Квебес Сір Льомер Гуен. Процесия вийшла о 2. год. з церкви Notre-Dame і дійшла до Флечер-Фільд, де удїлено благословеньства, а архиепископ з Ст. Люї (Сполучені Держави) Впреосьв. Гленнон проголосив проповідь. Закінчило ся все о 7. год. вечером.

В справі дальших евхаристийних конґресів постановлено відбути в р. 1911. в Севіллї, 1912. в Відни, 1813. в Лїонї, а 1914. р. в однім з міст Сполучених Держав. — *С. Г.*

Стільки про міжнародний евхаристийний конґрес в Montreal католицкі часописи. Та ми знаємо, що на сей конґрес вибрав ся і наш митрополит, Їх Ексц. Впреосьв. Андрей; не забракло на ньому певно і наших американьских сьвящеників. Гарно воно було би, якби котрий з тих Отців схотїв нам ла-

скаво про се дещо написати. Не завадило б і кілька вісток про поїздку Їх Ексцеленції по Канаді. Просимо дуже; певно, що й читачі „Ниви“ з вдячностию надіслані стрічки прочиталиб. — *Ред.*

ВСЯЧИНА.

Протест Сьвят. Отця.

20. вересня с. р., з нагоди сорокових роковин занятя Риму Ґарібальдієм і Піємонтцями, бурмістр Риму, Жид Натан, позволив собі іменем римских горожан виголосити бесїду, яка до живого діткнула увесь католицкий сьвіт, а немило вразила навіть самих лїберальів. Такі вискази, як: папство радеб удержати духову темноту, доґмат о непомильности се богохульство та гріх проти Бога і людий, папство з'нехтувало свобідну волю та весь культурний доробок людства, папа здїлав себе Богом на земли і тим подібні обиди і напасти Натана на папство і католицизм — заболять певно і кождого з нас, вірних слуг Церкви, щирих синів Апостольскої Столиці. Отсе подаємо протест, який у формі *листа до кард. Респіґі-ого заложив Сьвят. Отець проти тих* обид і напастий:

„Незвичайно прикрий випадок спонукує Нас нині до Вас заговорити, щоб висказати перед Вами тяжкий біль, який пригнїтає Нашу душу. Перед двома днями публичний урядник, за мало ще вдоволяючи ся торжественним обходом дня, в якім потоптано сьвяті права папскої влади, піднїс свій голос на се, щоб закпити та поглумити ся з кат. віри, з Намісника Христового на земли та з кат. Церкви. У своїй мові в імени Риму, який преціньо після знаних ґваранцій мав бути почестю окруженим місцем спокійного пробутку папи, звернув ся він впрост проти Нашої духовної юрисдикциї і виставив безкарно на загальне посьміховиско сповнюване Нашого апостольского уряду. А до того зухвалого виступу проти повіреної Христом Господом сьв. Петрови і его наслїдникам місиї посьмів він долучити прилюдно ще й богохульні вискази проти божої установи Церкви, проти еї доґм і проти поваги еї соборів. А що з ненавистию проти Церкви природно лучить ся й ненависть проти всякого прояву христ. житя, не здержав ся й від натяків на злочинні протисоцияльні заміри, щоб обидити вірний нарід у его релїґійних почуваних. В виду тих несправедливих, безбожних і богохульних висказів не можемо не піднести голосу слушного

обуреня й протесту та не вказати через Вас Нашим синам Риму на ті що раз тяжші обиди, які стрічають катол. реліґію навіть зі сторони властий і то на місци власного пробутку папства. Отся нова діймаюча заява не уйде певно бачности й усіх прочих вірних, бо й вони тут ображені; Ми певні, що всі вони злучать ся у своїх побожних молитвах разом з Нашими дорогими римскими синами, і що благати-муть Всемогучого, щоби станув в оборонї своєї божественної обручниці — Церкви, що в так негідний спосіб зухвалі вороги зробили з неї безкарно предмет своїх що раз їдкійших клевет і що раз тяжших напастий. Молимо Бога, щоби не допустив до повтореня таких невиносимих виступів, і в доказ Нашої особлившої прихильности уділяємо Вам з щирого серця апостольского благословеня".

Цїлком зрозуміло, що по зґаданім випадку і по отсім протестї не остала мовчки, але заговорила й уся католицка суспільність — а то у пресї і в адресах до Сьвят. Отця. Певно, що не між послїдними була й наша церков.

Нове Motu proprio п. Пія X. проти модерністів.

Оголошене з початком вересня с. р. Motu proprio п. Пія X. (гл. „Acta Apostolicae Sedis" ч. 17, з дня 9. вересня с. р.) зміряє головно до сего, щоб забезпечити духовні семинарії й заведеня від модерністичних впливів. В тій цїли приписує такі зарадчі средства:

Кождий професор згаданих інституций має предложити з початком шкільного року своєму епископови плян викладів (в тезах), зглядно підручник, якого гадає придержувати ся, і зложити на его руки присягу, в якій заявляє ся віру в можливість природного пізнаня Бога зі сьвіта видимого, в доказову силу чудес і пророцтв що до об'явленя, в посланництво Церкви беречи і предподавати об'явлені правди віри і в незмінність догм; дальше, що підчиняє ся декретови „Lamentabili sane exitu" і енцикліцї „Pascendi Dominici gregis" і що осуджує всї науки модерністів (з яких деякі й наводять ся). Таку саму присягу мають складати після декрету також всї, що 1) приступають до висших сьвячень, 2) що одержують юрисдикцию на слуханє сповідий, 3) що дістають якесь церковне beneficium — чи то з душпастирством чи й без нього, 4) що держать якийсь уряд при еписк. Ординаріятах і церк. судах, 5) всї реколектанти і місионарі, 6) всї урядники римск. конґреґаций, 7) всї ігумени і професори монаших чинів. Присяга. підписана складаючим, має переховувати ся в епарх. архіві, зглядно в архівах дотичних римск. конґреґаций.

До розвязаня „Сільону".

Папске письмо до французских епископів, розвязуюче „Sillon", (товариство франц. католиків, головно з молодшої ґенерациї, — свого часу писало ся про него в „Ниві" обширнїйше) зустріли ріжні толки. І не диво, коли зважить ся, що товариство се числило богато прихильних і оборонців не лиш між молодим клиром, але й поміж висшими ерархами франц. церкви.

Та Roma locuta — „Sillon“ розвязаний, адвокат Marc Sangnier, основатель і президент товариства, підчинив ся Римови, а франц. епископи заходять ся вже коло нової орґанізації католиків, по діецезиям під своїм патронатом, як се їм поручило папске письмо. Тому, що письмо се у розборі науки і дїяльности сільонїстів має й загальнїйше, принципіяльне значінє, перейдем вкоротцї і ми хід его гадок.

1. Передусїм звертає ся у нїм увагу на се, що сільонїсти відтягали ся від поваги Церкви і усували ся з під еї впливу — а то під покришкою, що їх дїланє не входить в церковну область, що хотяй вони й суть католиками, то у своїй працї над підвигненєм люду яко такі не виступають. На се відповідає письмо, що річ справдї так мала би ся, але тогдї, колиб вони занимали ся лише долею й дочасними справами мас народних, а не сягали вище. Тимчасом вони бють головно на піднесенє почутя людскої гідности у робітничих мас та на здвигненє нових основ суспільности, які преціньь виводять ся з фільозофії, етики і релїґії; а при тім покликують ся зчаста на евангеліє, та ще й в той спосіб, що затирають правдивий образ Христа. Релїґія-ж, евангеліє, етика — се область Церкви, тому сільонїсти не повинні були відтягати ся з під еї надзору. Що більше, навіть самі соціяльні науки й засади, голошені сільонїстами, не без закиду, бо в многих точках розходять ся з ецикл. п. Льва XIII. „Rerum novarum“ і „Graves de communi“, головнож змагаючи до затертя ріжниці вестъ суспільних.

2. Ще більш осудимим є ширене сїльонїстами поняте власти. Після них всяка власть походить від народу; релїґія-ж учить, що жерелом всякої власти є Бог, проте вибираючи управляючих, нарід не удїляє їм жадної власти, лише назначує одиниці до еї справованя. Впрочім поняте власти і права у сільонїстів за надто обкроєне в користь зле понятої свободи, а се рівнож есть хибним і у наслїдках вельми небезпечним.

3. Так само хибним і небезпечним —каже дальше письмо — є їх твердженє, що всяка нерівність, чи то що до власности чи що до полїтичних прав, є несправедливостию та кривдою.

4. А ширена сільонїстами ідея братерства всїх в жаден спосіб не може опирати ся — як се вони голосять — на спільности інтересів чи на якійсь там любови людства; вона є випливом християньства, а братня злука всїх мислима є лише на такій основі, якою є правда.

5. Ложним є також говореня сільонїстів, що підставою нашого поступованя є ясне і самостійно вироблене почутє людскої гідности у нас, бо чим-же кермувати ся тодї тим, що до такої съвідомости дійти не в силї, або в дорозї до неї блудять безрадні?

Розібравши отак ложні науки сільонїстів, витикає їм папске письмо ще раз їх сторонене від церковної власти та від борби

за справи в'ри, якій з заложеними руками приглядали ся, і заключав, що зміряли вони радше до „религії людскости (гуманности)", як до Христа та Апост. Столиці. Се й було причиною до їх розвязаня, яке наступило, бо наступити мусїло.

Реколекції для сьвящеників львівскої архієпархії відбули ся в днях 12—16 вересня с. р. під знаменитим проводом Впр. о. Ректора М. Повха Ч. С. В. В. в дух. Семинари у Львові, заходом т-ва сьв. ап. Павла. Зголосило ся до участи в реколекціях около 90 сьвящеників; тому, що непредвиджені причини здержали приїзд кількох сьвящеників, явило ся і взяло участь в реколекціях 82 сьвящеників.

Докладне число учасників реколекций подає ся з тої причини, що дописуватель „Учасник" реколекций в Станиславові подав в попереднім ч. „Ниви", як нормальне число учасників щорічних реколекций у Львові 40—50. Тимчасом се не є правда*), бо число сего року є більше два рази і напевно ,еще кілька разів поб льшило би ся, если би був назначений не один але кілька речинців реколекций. Годить ся замітити, що оо. катехити мали осібні реколекції. Если проте дописуватель мав сьміліть запитати ся, як сьвященики львівскої архиепархії горнуть ся на реколекції в порівнаню з станиславівскими сьвященіками, то можна на основі певних даних відповісти, що не менче охотно а навіть еще охотнійше від станиславівских*). Та пишучий сї стрічки не хоче розводити дискусиї над сим питанем. Звертає ся лише до Виді у т ва сьв. ап. Павла з проектом, щоби на слїдуючий рік оголос ив не один, але що найменче два речинці реколекций. Проект сей подає на основі інформаций, засягнених від сьвящеників ріжних деканатів. Сьвященики сї жалували, що мимо найлучшої волї і охоти не могли взяти участи в сегорічних реколекциях, бо речинець був виїмково для них дуже недогідний; тиждень-два пізнїйший речинець був би для них о много догіднїйший. — *Учасник.*

Ноі іменованя.

У проводї нашого львівского семинаря духовного зайшла в останнїм часї зміна. Довголїтний ректор, Всьв. о. Д-р. Йосиф Жук, виїхав — сердечно попращаний ОО. Настоятелями семинаря а й львівскими як духовними так і сьвітскими Русинами — дня 7. вересня до Босни на становище ґенерального вікария для тамошних Русинів, а на Его місце прийшов — дня 9. жовтня Всьв. о. офіциялом Білецким впровадженій, нашим читачам не від нинї знаний — Всьв. о. Д-р. Йосиф Боцян.

---

*) Непорозуміне між учасником львівских а учасником станиславівских реколекций походить з того, що учасник львівских реколекций опирає ся на даних (що до чис а сьвящеників-учасників) сего року, а учасник станиславівских опер свої виводи на даних з попередних лїт. — Ред.

Нехай Господь кріпить сили обох наших нових Достойників та щастить Їм у Їх праці для добра нашої Церкви і нашого народу. (Про становище нового вікария ґенерального та про Єго пляни орґанізації наших переселенців в Босні маємо надію подати ще ширшу нашим читачам звістку).

„Kath. Kirchenzeitung", №. 38 с. р. пише: „Впреосьв. архиепископ з St. Boniface (Канада) обговорював в Римі з римскими властями а й з самим Сьвят. Отцем так пекуче на заході руське питанє. Має бути заіменований для тих опущених католиків їх власний, руський епископ. 80.000 Русинів на заході (в Канадї — ?) мають дотепер заледви девятьох сьвящеників свого обряду". — Дай Боже, щоб радісна ся вістка як найскорше здїйснила ся!

Про посьвяченє гр. кат. катедри в Філядельфії

і про Преосьв. еп. Сотера так пише одному нашому сьвященикови, перебуваючому поза границями Галичини, чужий нам чоловік — румуньский сьвященик, о. Николай Лїхеріе:

„Filadelfia 2/10 1910. — Сл. Іс. Хр. — Впреподобний Отче Товаришу! Не можу здержатись, щоб не повідомити Вас о вельми важнім фактї, при якім я мав щастє бути присутним. — Преосьв. Ортиньский, епископ тутешнїх гр. кат. Русинів, довершив нинї торжественного посьвяченя своєї катедри. При сїм сьв. чинї дїйствували: львівский митрополит Впреосьв. ґр. Шептицкий, римо-кат. архиепископ з Філядельфії Впреосьв. Райн, апост. нунций з Вашинґтону Msgr. Фалькоїо і велике число сьвящеників обох віроісповідань. А що й я був присутний, то були заступлені три обряди: латиньский, греко-рускій і грекорумуньский. Згаданий факт становити-ме зворот у справах гр. кат. церкви в З'єдинених Державах. Росийскі схизматики, що оперують тут своїми рублями, понесли цїлковите моральне пораженє. — Преосьв. еп. Ортиньский се о нечуваній силї слова проповідник; Єго проповідь, яку при тій нагодї піднесено виголосив, викликала у слухачів цїлі потоки сліз! Одним словом, епископ Ортиньский се правдивий епископ-апостол, в якім римска курия найшла незвичайного борця за сьв. Унїю.....

Здоровлю Вас братнїм поздоровленєм і пишу ся з глубоким поважанєм — *Nicolaus Licherie*".

Так одушевляють ся Преосьв. еп. Ортиньским і Єго дїлом чужі люди, а свої Юди, ріжні Крохмальні..., замість станути при Нїм та й помочи, шкалюють та киринять... (Гл. Огляд о. К. Курилла — особливо нинїшну часть).

Страшні злочини на ченстоховскій „Ясній Горі".

Перед роком рознесла ся була відомість про небувале сьвятотатство, якого довершено на чудотворній іконї Богородиці в Ченстохові. Відомість ся заалярмовала опінїю цїлого сьвіта, викликуючи і серед руської суспільности голоси обуреня на зухвалих, на жаль не знаних авторів нечуваного злочину. Очи-

видно, найголоснїйшим відгомоном відбила ся та відомість серед польскої суспільности, бож злочину сего довершено в „sancta sanctorum“ Польщі. Та з під тягару перших пригноблюючих вражінь з'уміла польска суспільність скоро піднести ся. І ми з подивом глядїли на ті експіяції цїлого народу, на ту жертвенність, з котрою він в короткім часї покрив цїлу великаньску крадіж, на ту торжественну коронацию чудотворної ікони, в котрій сам Сьв. Отець папа Пій X. брав посередну участь. Та не лишень з подивом, але і з нетаєною радостию ми глядїли на сї докази незвичайного привязаня польского народу до чудотворної ікони Богородиці на ченстоховскій „ясній горі“, бо та ікона для нас не є зовсїм чужа. Вона була до 1382. р. нашою власностию і находила ся в княжім городї Белзї; в згаданім роцї забрав кн. Володислав Опольский белзку ікону і примістив у Ченстохові. Незвичайна еї слава серед польского народу датуєть ся головно від половини 17. віку, від хвилї замітного і в своїх наслїдках дуже важного погрому Шведів під Ченстоховою. Від тодї чудотворна ікона Богородиці стала найцїннїйшим брилянтом польскої корони а „ясна гора“ ченстоховска з монастирем Павлїнів і костелом, де найшла приміщене ся ікона, стала в пониманю Поляків „sancta sanctorum“ або „sercem Polski“.

Мимо сего память руського походженя сеї ікони не загинула у нас. Доказом сего і той пієтизм для неї у многих наших писателїв XVII. в. і та популярність копій сеї ікони по всій Украïні в XV—XVIII. в. Між нашими численними чудотворними іконами Богородиці, находять ся до нинї деякі, як Буцнївська, Далешівська, Кристинопільска, Гошівська на гошівській „ясній горі“ і инь., що є копіями колишньої нашої Белзької а нинї Ченстоховської ікони.

Тимто як свого часу відомість про сьвятотатске ограбленє сеї ікони нас вразила болючо, так знов ми справдїшньою щирою радостию зрадїли на вість про нову славу еї серед польского народу.

Тимчасом приготовляли ся нові страшні вісти про події на ченстоховскій „ясній горі“. Коли перед роком рознесла ся вість про сьвятотатску грабіж ікони, викликувала вона всюди почуване обуреня і жалю. Теперішні вісти наповняють всїх вірних дїтий кат. церкви невисказаним болем, страхом і тревогою. Досить згадати, що злочину сьвятотатства доконав один з монахів Павлїнів (к с. М а ц о х), на котрого совісти тяжить ще иньший не меньше тяжкий злочин братоубійства; про крайну розпусту, якій віддавали ся монахи, вже нема що згадувати. Мов громи з ясного неба поразили сї вісти польску суспільність, бож се страшні удари в „sancta sanctorum“ або „serce Polski“. Та на жаль на тім не конець. Злочини на „ясній горі“ ченстоховскій є болючими ударами для цїлої католицкої церкви. Як

сьвідчать голоси польскої преси, цїла польска суспільність є вповні сьвідома сеї моральної шкоди, заподіяної кат. Церкві злочинами на „ясній горі“ ченстоховскій, вона є і сего сьвідома, що богато енергії, труду і праці мусить вложити, щоби хоч в части ту шкоду направити. Ми здержуємо ся від слів всякого менторства і маємо для польского клиру і для католицкої польскої суспільности в єї теперішнім болю і нещастю лише слова правдивого, щирого співчутя. Та від одної уваги нам годї вздержати ся: ніяке зло на сьвітї не стане ся без допусту Божого, отже і ченстоховскі злочини не є без сего допусту. Правда, недоступні для нас тепер є суди і вироки Божої справедливости, але то певне, що „Господь противить ся гордим“. — *Д. Я.*

Надіслане.

В р. 1872 видав кс. А. Креховецкий, бувший vicerector collegii Polonici Romae, rector eccl. St. Ruprechti Vindobonae, parochus in Załoźce, († 5 мая 1898) своє цїнне дїло під заголовком: „Chrześcijanizm w stosunku do rodziny i kobiety“ ст. 323.

Бл. п. польский автор опер то дїло головно на французских авторах:

Gaume'a: Histoire de la société domestique;

Ventury: Les femmes de l' Evangele; L' Apostolat de la femme Catolique;

En. Doupanloup'a: Le Mariage Chrétièn, De l' Education, La femme studieuse, L' enfant;

En. Landriot'a: Conferences aux dames du monde, La femme forte, La femme pieuse; і на многих инших, котрих довгий спис наводить в довгій нотцї на 16 і 17 сторонї виданя. (Тепер вичерпане).

Автор поставив собі за задачу:

1) виказати добродїйства, які сплинули через християнїзм на родину а головно на женьщину, 2) подати апольоґію супружества католицкого, 3) відповісти на деякі питаня з квестиї жіночої і 4) заохотити женьщину до апостольства в кругї єї дїланя по приміру сьв. Женьщин народів европейских, як Кльотильди в Франциї, Дубравки в Польщі і инших.

Тими самими мислями кермував ся я перекладаючи се дїло на руску мову. Щоби мою працю приноровити до потреб Руских

Родин відступив я місцями від польского тексту, роблячи деякі зміни і доповненя, о котрих згадую в вступнім слові, і для того моя праця носить заголовок: „Кс. А. Креховецкий: Христіянїзм в відношеню до родини і женьщини, з польского свобідно переложив, місцями дещо змінив а місцями доповнив і до потреб Руских Родин приноровив съвящ. Йосиф Сабарай".

Понеже не маю готівки, потрібної на розпочинане печатаня, звертав ся я з просьбою до Видїлу Товариства съв. Павла о принятє моєї рукописи до печатаня накладом Товариства. Діставєм відповідь: „Видїл Тов. съв. ап. Павла на своїм засїданю ухвалив в справі Вашої рукописи так: „Вправдї рукопись є цїнна а випечатанє ей являєсь якраз відповідне і дуже принагідне під нинїшну хвилю, — одначе з огляду на недостачу фондів не може принятись за таке видавництво"...

Подібно відповіли менї ОО. Василияни в Жовкві.

Пукаю ту і там, но не отвирають менї „для браку фондів", тож звертаю ся до ласкавих Читачів „Ниви" з горячою просьбою:

Єсьм готов дати мою рукопись до розпорядимости кождого з П. Т. читачів „Ниви", хто зголосить ся до мене листовно з готовостю виданя моєї рукописи своїм накладом. Призвол родини бл. п. Автора получивєм *). Роблю собі тілько тоє застереженє, що евентуальний чистий дохід з видавництва має Накладчик обернути на якусь добродїйну цїль, задержуючи собі тілько 8% доходу від капіталу вложеного в видавництво. За мою рукопись не жадаю заплати. Най красні мисли, які знайдуть читачі в тій книжочцї, знайдуть приступ до серць їх, а се буде найкрасшою нагородою мого скромненького труду.

Съвящ. Йосиф Сабарай, гр. кат. парох в Коблї Старім, поч. Старий Самбір.

Вже вийшов: Словар чужих слів. 12.000 слів чужого походженя в українській мові. Зібрали Д-р. Зенон Кузеля і Микола Чайковський. Зредагував Д-р. Зенон Кузеля. Чернівцї 1910. Стор. VIII+368 в 2 стовпцї. 8°. Цїна 3 кор. 60 сот. за брошурований, а 4 кор. за оправн. примірник — на лїпшім папери о 20 сот. більше. Примірники оправлені в полотно з витисками по 4 кор. 20 сот., на лїпшім папери по 4 кор. 40 сотиків.

Замовляти можна по всїх книгарнях і у автора (Чернівцї, Університет). На пересилку слїд слати 20 сот., на реко-

*) Від п. радника Двору Адама Креховецкого, редактора „Gazety Lwowskiej", брата бл. п. Автора.

мендовану 45 сот. При 5 прим. не платить ся пересилки, хто бере 15 примірників, дістає ще 1 прим. даром. При більших замовленях 10% опусту.

Десятилїтна (1900—1910) дїяльність галицкого митрополита Андрая Шептицкого. Бібліотека „Основи“ ч. 11. Львів 1910. Накладом Редакциї „Основи“.

Житє сьв. Йосафата. Бібліотека „Основи“ ч. 12. Львові 1910. Накладом Редакциї „Основи“.

Звертаємо увагу Вп. Читачів на ошибки, які зайшли в попереднім числї „Ниви“:

стор. 507, 5. стрічка з долу місто новий має бути (повний
„ 515, 18. „ з гори „ перший „ „ (ширший
„ 530, 7. „ з долу „ для „ „ (дня.

Переписка Редакциї

Всїм Всч. Отцям, що надіслали нам свої дописи, сердечно дякуємо. Просимо не гнїватись, що не відповіли сейчас на листи, які в часї вакацій до редакциї наспіли. — Всч. о. Петро С.: Вашої дописи під заг. „Деяки рефлексіи надъ поправою вôдносинъ..“ на жаль, помістити не можемо, бо надійшла в часї, коли вже складала ся статя: „Душпастир а учитель“. Впрочім, на Ваші рефлексиї чи там Ваше становище в тій справі жадним — гадаємо — чином згодитись не можна.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцию відповідає
о. Олександер Малицкий.
З друкарнї Ставропигийскої під упр. М. Рефця.

В Адміністрації „НИВИ“ можна набути лїдую чі книжки Бібліотеки „Ниви“:

1. Г. Костельник: Шевченко з релїгійно етичного становища (критична аналіза) Львів, 1910, ст. 32 — 50 сот.
2. Др. В. Щурат: Св. Іван. Золотоустий на Руси Львів, 1908 ст. 14 — 25 с.
3. Др. Й. Жук: Пояснення до новогу декрету супружеского „Ne temere“, Львів 1908 ст. 15 — 25 с.
4. Др. В. Щурат: Поезия в пророка Ісаії, Львів, 1908 ст. 15 — 25 с.
5. Др. В. Щурат: Із студий над почаївским „Богогласником“, Львів, 1908 ст. 48 1 кор.
6. о. Є. Гузар: Розважаня о терпінях Іс. Христа, Львів, 1908, ст. 98 — 1 кор.
7. о Є. Гузар: Розважаня о терпінях І. Христа, для шкільних дітий, Львів, 1908, ст. 48 — 50 с.
8. о. О. Воляньский: Апольоґетично-соцыяльна дїяльність рускогу душпастиря в наших часах. Львів, 1908, ст. 48—50 с.
9. Др. І. Свєнціцкий: Про церковну старину, Львів 1909 ст. 16 — 25 с.

Цїни подані разом пересилкою.

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

у Львові, ул. Руска ч. 20, телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпеченя „Днїстер“ в р. 1895 на підставі закона о стоваришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної висоти удїлу.

Цїлею Товариства **є удїлюване кредиту** своїм членам-рільникам **обезпеченим в „Днїстрі“ від більше лїт.**

Процент від вкладок 4%, без потрученя податку рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекциї Товариства в годинах урядових, **від 8 до 2 год. в полудне.**

Конто в Щадниці почтової ч. 37527.

Конто жирове в Банку австро-угорскім.

Вкладни щадничї	**К 3,721.068·—**
Удїли членьскі:	К 284.195·—
Позички удїленї:	К 3,471.478·—

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

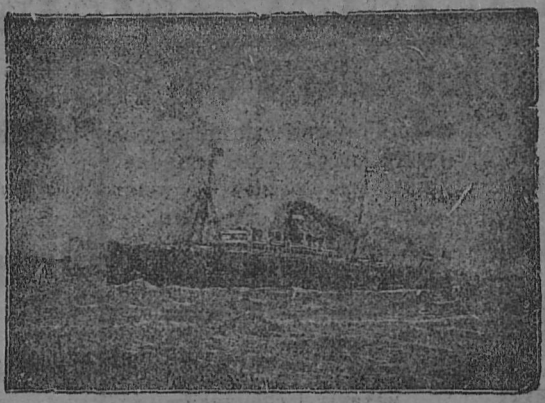

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Гальвестону, Куби, Аргентини взагалї до всїх місцевостий північної і полудневої Америки, Австралії Япану, Хін і т. д.

Білети желїзниці до кождої місцевости північно і полудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремі

В Бремі се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирскі обовязки і опікує ся емігрантами:

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіфкарту до:

Ґенеральна Аґентура Північно-Нїмецкого LLoyd'a у ЛЬВОВІ, Городецка 93.

Оповіщенє.

Знані суть нашому Всч. Духовеньству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся преціньсьвященики, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширенє християньскої ідеї лежить на серци так, що й нї труду, нї гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленями.

1.	Від атеїзму до анархізму	0.60 К.
2.	Наука о найсьвят. Тайнї Евхаристиї . . .	0·20 К.
3.	Наука о сьв. Тайнї покаяня	0·20 К.
4.	Дра Франка: Поема про сотворенє сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0·30 К.
5.	Duilhe de Saint Projet, Наукова апольоґія христ. врі ч. I—II	1·75 К.
6.	Косса-Мормайстер. Перші основи Економії . .	0·75 К.
7.	Чоловік а зьвірина	0·30 К.
8.	О Службі Божій	0·20 К.
9.	Волод. Соловєв, Росия і вселеньска церков . .	0·50 К.
10.	Боротьба Дрепера з вірою	0·40 К.
11.	Оставте дїтей приходите ко мнї Ч. I. і II. . .	0·40 К.
12.	сьвящ. Т. Лежогубский — Теория розвою а человік	0·30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1.	Хто є Христос	0·04 К.
2.	Ворог людства	0·04 К·
3.	Вільна школа	0·04 К·
4.	Про чернече житє	0·06 К·

Цїни враз з пересилкою!

Адреса: Львів, ул. Коперника ч. 36.

З друкарні Ставропигійского Інститута
під зарядом **М. Рефця.**

8767

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. XXI. і XXII. — Р. VII.

(Видає редакційний комітет).

ЛЬВІВ ⁂ З друкарні Ставропигійского Інститута під зарядом М. Рефця. ⁂ 1910.

НИВА

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця в о'бємі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го.
Предплата виносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодиноке число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адмінїтрадиї:

Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 21 і 22.

ЗМІСТ:

о. Антонїй Глодзїньский: **Социяльні відносини по селах** 633

о. Н. Будка: **Дісципліна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия** 640

о. Кость Курилло: **Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америцї** 653

о. Іван Савицкий: **Розумові засади християньства** 665

Бібліоґрафія: *Йосиф Бідерляк*: **Суспільне питанє** (*о. Д-р. Йосиф Боцян*) 675

о. Й. Ганкевич: **Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtl. Kirchen des Orients** 678

Дописи: *о. І. Савицкий*: **Перед заг. зборами тов. сьв. ап. Павла** 678

В: **Кілька гадок в справі наших видавництв** 683

Зі сьвіта: *Ом. Ґорчиньский*: **Огнище наукового руху богословского в Львованнї** 685

Всячина: (Катованє руских дїтий за руску молитву. — „Тов. Катехитів". — З Комарна. — Реколєкциї сьвящеників дек. бурштиньского. — VI. Заг. збори „Достави". — „Католицка" преса у Поляків). 689

Надіслане 694

Від Адмінїстрациї 696

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 21. і 22. Львів, в падолистї 1910. Рік VII.

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА.

о. Антонїй Глодзїньский.

Соцыяльні відносини по селах.

Причинок до роз'ясненя деяких питань сїльского душпастирства.

Загальним єсть наріканє, що в теперішних часах душпастирска праця по селах стає ся чим раз труднїйшою. Також і наші противники не без укритої радости голосять, що хлоп вже помудрів і попа не хоче слухати так як давно.

Ми не лякаєм ся ані трудности праці, ані мудрости хлопа, але все таки треба розглянути ся в пануючих між сїльским населенєм соцыяльних відносинах, щоби з того витягнути відповідні консеквенциї також і для душпастирскої праці. Фактом єсть, що житє сїльскої людности єсть тверде а материяльні відносини що раз більше комплїкують ся. Кожда зміна в економічнім житю народу відбиває ся також до певної міри і в єго житю релїгійнім; деякі з тих змін улекшують працю душпастиря, инші єї утрудняють. Розвій суспільности викликує і для душпастирів нові питаня, ставить нові задачі, які перед тим не мали так великого значеня. Так н. пр. розвій народної просьвіти може лише улекшити працю душпастиря, може єї зробити видатнїйшою в порівнаню до праці серед самих анальфабетів. Ся праця в селї просьвіченім може оперти ся на ширших підставах, отже не лише на устнім проповіданю слова Божого в церкві, але має до сего також инші средства, як школу, релїгійні книжки і часописи, брацтво, читальню і т. п.

До некористних впливів на розвій житя християньского в парохії належить безперечно з'убожінє народу Досить вказати, що всяке лихо моральне найлекше загнїздже ся в родинах найбіднїйших, подібно як хороби і бакцилї знах дять найподатнїйший ґрунт в орґанїзмах найслабших. Серед найбіднїйших і родинна карність єсть більше розлюзована, дїти не дістають відповідного вихованя, молодїж ходячи по зарібках єсть більше наражена на шкідливі впливи; лихва а навіть пяньство, — яке по части єсть наслїдком лихого відживленя — забивають всякий змисл до ощадности і господарности і віддають такі родини в неволю чинників, котрі певно з церквою не стоять в нїякій звязи.

Тому то пізнанє социяльних відносин між сїльским народом єсть для сьвященика дуже потрібне. Результат статистичних дослїдів може нам пояснити много таких появ в житю народа, на котрі доси за мало звертало ся уваги. Докладнїйший розбір таких питань, як пр. уверствованє людности що до категорії віку та аґрарний устрій між селяньством, могуть нам вказати дорогу до праці в неоднім напрямі.

Уверствованє людности що до віку.

На підставі статистичних зіставлень з року 1900 єсть в Галичинї процентово осіб:

	в Галичинї	в цїлій Австрії
дїтий до скінченого року 14-го	38_{88} %	34_{41} %
осіб від 15-го до скінченого 60-го р.	56_{31} „	58_{39} „
осіб старших понад 60 лїт, неспосібних до праці	4_{89} „	7_{20} „

Докладнїйші в сім зглядї дати суть:

Вік	Процент осіб в Галичинї	В Австрії без Галичини і Буковини
дїтий від 0—10 лїт	29_{26} %	24_{83} %
осіб „ 11—20 „	25_{67} „	19_{10} „
„ „ 21—30 „	15_{85} „	16_{15} „
„ „ 31—40 „	12_{59} „	12_{74} „
„ „ 41—50 „	9_{26} „	10_{70} „
„ „ 51—60 „	6_{85} „	8_{35} „
„ „ 61—70 „	3_{64} „	5_{38} „
„ понад 70 „	1_{19} „	2_{75} „

Fr. Bujak подає в своїй знаменитій праці п. з. „Galicya“ до сих дат такий коментар: „Галичина єсть більше обтяжена особами нездібними до заробкованя, як инші краї австрийскі, дїтий до 14-го року єсть в Галичинї о 4_{47} % більше, як в ин-

ших краях. За то осіб старших понад 60 літ єсть в Галичині о 2_{39} % менше, через що убуває много досьвідчених одиниць, що могли би в неоднім напрямі служити порадою і брати участь в організованю та управі господарского житя. Житє в Галичині єсть без порівнаня тяжше, чим в инших краях. Також що до людности в силї віку почавши від 41—60 го виказує Галичина в порівнаню з иншими краями дефіцит о $1^1/_2$ %".

До сих дат мусимо навязати деякі уваги також зі становиска душпастирского.

Пересічно кожда поодинока родина складає ся з 5 осіб, двоїх дорослих і троє дїтий та старців (40% самостійних осіб 60% молодежи і старців). В кождій парохії половина або навіть троха більша половона (около 53%) парохіян складає ся з молодежи, а то з дїтий позістаючих під опікою родин і молодежи шкільної до скінченого року 14-го (38_{88}% то є більше як $^1/_3$ всеї людности) і з молодежи доростаючої від 15—24 року (около 15% то є около $^1/_6$ всїх парохіян).

О дїти в віку передшкільнім — буде їх також около 15% — треба старати ся посередно через родини, передовсїм через піднесенє родинного житя, більшу увагу на житє і здоровлє дїтий і поправу санїтарних відносин в селах. На 1.000 осіб родить ся в Галичині 45_3 ‰ дїтий, коли в инших краях австрийских родить ся лише 38_{07}‰, за то умирає що року в Галичині 26_8‰, а в инших краях лише 25_9‰ т. є. на 1.000 осіб. Людске житє і здоровлє єсть все і всюди найбільшим капіталом в економії народів, а дїти найдорожшим скарбом родичів.

Що до дїтий в віку шкільнім, було би найпершим старанєм починити відповідні заходи, щоби всї дїти фактично ходили до школи, дальшим старанєм буде запевнити як найвидатнїйшу науку релїгії по школах.

В Галичині на кождих 1000 жителїв єсть 212 дїтий обовязаних побирати шкільну науку, але фактично ходить до школи ледво 130 дїтий то є 60%. Ті пересічні дати з цїлого краю, отже що до сїл разом з містами, перетолковані на сїльскі відносини, позволяють припустити, що по селах ходить до школи ледво половина дїтий.

До старань о видатну шкільну науку належало би також подбати, щоби в кождім селї було достаточне число учительских сил, так щоби на одного учителя припадало не більше як по 80 дїтий. В кождім селї, що числить понад 1600 душ — а власне звичайно мають наші громади таке число жителїв*), повинна бути одна школа чотироклясова або дві школи дво-

*) Всїх гр. кат. парохій в 1906 на 3,104.000 жителїв гр. кат. обряду. На одну парохію припадало би отже пересічно 1.630 душ. В тих 1905 парохіях працює 2 566 сьвящеників.

клясові, то є повинні працювати в селї чотири сили учительскі. Тимчасом подибуємо по селах, що мають по 2 а навіть 3 тисячі душ, не рідко ще школи одноклясові. Стараня о переміну шкіл одноклясових на двоклясові і двоклясових на три- і чотироклясові мусять виходити конечно від місцевих чинників.

З хвилею як по наших парохіях піднесе ся категория шкіл, то є школи одноклясові попереміновано би на дво і чотироклясові, можна би сподївати ся також і піднесеня просьвіти релїгійної, бо і число годин на науку релїгії було би значнійше і можна би навіть подумати в деяких случаях о системізованю посади катихита для всїх шкіл одної парохії, що вже десьнедесь по парохіях, навіть сїльских, фактично практикує ся. До системізованя посади катихити при школах народних чотироклясових треба, щоби катихит мав разом з екзортами на науцї щоденній разом 18 годин, хотьби навіть в кількох школах одної парохії.

Стараня о підростаючу молодїж в віку позашкільнім. Такої молодежи маємо в селї (від 15—24 року) що найменше 16—18%. Сей перйод житя узнають і педагоги— особливо що до хлопців — віком, що потребує видатної помочи і опіки що до вихованя морально-релїгійного. Праця душпастиря над молодежию в церкві (катехизация) тут може і не вистарчає. Треба отже і тут заангелювати до родин, до церковних брацтв, до брацтв молодежи і до читалень, щоби взяли на себе відповідну участь в тій працї. В селах більше просьвічених треба брати ся до закладаня товариств „Єдности“ — після взору, запровадженого в станїславівскій дієцезиї.

Врештї приходимо по черзї на обговорене долї старцїв по селах. То, що наше духовеньство від давна з як найбільшою силою вимови пятнує: непошанованє осіб старших в родинах, знаходить може аж надто сумний вираз в статистиці. Почавши вже від 50-го року в гору число старших людий є у нас значно менше, як в инших краях. Від 61—80-го року житя є в Галичині (краю на скрізь рільничім, отже головно по селах) лише 46 осіб на 1.000 жителїв, коли в прочих краях австрийских є їх 77. Наш нарід не шанує старости, родини не дають старцям належної опіки, уживають їх до тяжкої працї, навіть в зимовій порі. Значенє і повагу старців в селї і в родинах належало би підтримати ріжними способами.

Богачі і бідні.

Подібно важною справою, як перегляд населеня що до категорий віку, єсть також орієнтация що до уверстваня сїльскої людности під взглядом єї маєткового стану та єї материяльних потреб. Треба нам се пізнати не на то, щоби ми — борони Боже — довідали ся, кого можна стригчи, як радше на то, щоби ми знали, як кого треба пасти. Бо

стригчи у нас нема кого. У нас нема господарств в правдивім слова значеню, господарств 30—50 моргових, які в инших краях нпр. в північній Німеччині, в Познаньщині і на Моравії суть заразом фундаментом і осередком суспільности. В нашім краю єсть зникаюча меншість таких господарств (0·7%); на триста господарств єсть таких ледво два, а ще і з тих двох одно єсть власностию ерекції. Осередком нашої селянської суспільности суть господарства 2—5 гектарові (3½—8½ морґа),*) яких є 37₂% то є більше як третина всїх господарств в Галичині; они займають ¹/₆ часть всего простору (17%) в цїлім краю Ті господарства могуть дати родині бодай minimum екзистенції, бо можна на них випродукувати потрібну до вижившеня родини скількість хлїба і бараболь, і можна удержати 1 корову і 1 свиню. Але єсть крім того еще більше число господарств, що мають понизше 2 гектарів землї (менше як 3 морґи) і на тих не можна вже утримати корови, або коли тримає ся корову, то нема подостатком хлїба! Число таких господарств виносить в нашій части краю (так само і в західній Гал.) **42**%. Значить ся, більше як одна третина всеї сїльскої людности жиє серед найтяжших условин, переважно без молока; ⁴/₁₀ всїх родин немає на своїм ґрунтї забезпеченого найконечнїйшого minimum екзистенції. Такі господарства займають ледво 6% всеї землї цїлого краю; — чисельно єсть їх в цїлім краю 426 тисячий на кругло 1 мілїон всїх господарств. Родини на сих господарствах суть головними експортерами людскої робучої сили. До категорії найзаможнїйших селянських господарств належать господарства 5—10 гектарові (до 17₄ моргів) і господарства 10—20 гектарові (18—35 моргові). Господарств 5—10 гектарових є **14**₅% (в цїлім краю 150 тисяч) а господарств 10—16 гектарових 3₇% (29 тисяч в краю), отже разом ледво 18% то єсть менше як ¹/₆ всїх господарств.

З сего зіставленя бачимо, що ледво одна шеста (¹/₆) часть всїх жителїв села має яко тако можливі услівя екзистенції і може опирати ся цїлковито на своїм господарстві, решта мусить опирати свій бит в части також і на посторонних зарібках і то в більшій або меншій мірі. Таких „рільників", що мусять в значній мірі опирати ся на убочних зарібках, буває по громадах пересїчно около 42%. Одна особа вистарчає на обробленє 3½ морґа ораного ґрунту, а по селах маємо 42% родин (кожда родина складає ся з 5 осіб), що мають менше як по 3 морґи землї!

На вижившенє одної родини, зложеної з 2 осіб старших і 6 дїтий, які репрезентують разом 4 особи дорослі (6×⅔ = 4) потреба поля що найменше 2 морґи, а то 1½ морґа під збіже і ½ морґа під бараболї.

*) Один гектар = 1·74 морґа; один морґ = 0·38 гектара = 57½ арів.

На виживленє 1 корови треба по надто $1^1/_4$ морґа на сїно і пасовиско і около $^1/_5 - ^1/_4$ морґа під бураки; також солома з $1^1/_2$ морґа під збіже іде для корови.

На удержанє одної родини враз з прокормленєм одної корови потреба отже $2+1^1/_2 = 3^1/_2$ морґа що найменше а на лихших ґрунтах треба 4 а навіть до 5 морґів *).

Коли перейдемо по черзї поодинокі категориї господарств селяньских то знайдемо між ними такі типові господарства.

1) Господарств *понизше* 1 гектарових ($1^3/_4$ морґа) маємо по селах пересїчно 19%. Пята часть громади! Суть то правдиві бідаки, їх долею мусить парох навіть зі свого душпастирского становиска щиро заняти ся.

Не можу тут входити в подрібнїйшу аналїзу їх господарских сил, за то годить ся піднести з натиском, що харитативна дїяльність в парохії мусить бути звернена передовсїм в сю сторону. Треба тими родинами в відповідний спосіб заопікувати ся і що до моральної і що до материяльної сторони. Ся опіка мусить бути очевидно систематичною і без уйми для особистої амбіциї інтересованих. Найлїпше надають ся до такої акциї церковні брацтва.

Такі економічно найслабші родини суть на жаль часто предметом експльоатациї також зі сторони богачів. Такі родини не мають можности порядно виховувати свої дїти і в тім напрямі мусить душпастир вглядати глубше в ті відносини, особливо коли має у себе добре з'організоване церковне брацтво. Також не можна лишати тих родин без відповідної опіки материяльної. Улекшім тим бідакам оброблене ґрунту худобою (плуг і борона), его погноєнє (хотьби на відробок), даймо їм добре насїнє до засїву, даймо можність набути козу, а дуже дуже много їм поможе ся. Треба тілько про них памятати, дбати, а способи поправи їх гіркої долї найдуть ся. Як великий уморальняючий вплив на цїлу громаду мала би така харитативна дїяль-

---

*) Підставою до сих обчислень суть слїдуючі дати:

На виживленє і дорослої особи числить ся:

	звіжа	стручковах	бараболь	молока	товщу	мяса
в Галичинї	200 kg.	— kg.	500 kg.	60 л.	15—18 kg.	— kg.
в инших краях	250 „	80 „	150 „	180 „	15 „	50 „

Статистика галицкої консумциї виказує однак, що у нас на 1 голову фактично консумує ся збіжа лише 167 kg. а бараболь 300 kg.

На удержанє 1 кози потреба денно $1^1/_2$ kg. сїна, 1 kg. окопових і $^1/_2$ kg. отрубів або зерна в зимі. В лїтї пасовиско. На то вистарчить $^1/_2$ морґа рілї. Коза дає 500—600 *л. молока на рік.*

На одну свиню числить ся річно 44 q. бараболь і 2 q. зерна; треба отже на удержанє 1 свинї $^1/_2$ морґа під бараболї і $^1/_4$ морґа під збіже, разом $^3/_4$ морґа.

На одного коня потреба вівса і соломи з 1 морґа і сїна з 1 морґа, разом два морґи.

ність, про те хиба не потребуємо згадувати. Ми і так маємо проповідати Євангеліє передовсїм убогим!

2) До другої категорії дрібних селяньских господарств належать господарства 1—2 гектарів ($1^3/_4$—3 моргів). І ті господарства не дають ще конечного *minimum* екзистенції, і ту мусять родини ратувати ся посторонним зарібком, і ту ще не можна утримати корову а заразом мати подостатком збіжа на хлїб, і ту доскулює брак робучої худоби на оброблене землї. Таких господарств маємо в кождім селї пересїчно $23_5\%$ отже знова більше як $^1/_5$ часть цїлої громади!

Доля таких родин єсть троха лекша, як родин з попередної категорії. Лекше їм можна допомочи, порадити; більша їх часть зможе навіть утримати корову, бо лекше єсть докупити збіжа, як купувати молоко. Але і ся категория господарств потребує видатної опіки від своєї парохіяльної громади, між иншими треба би ту рационально з'орґанїзованої ассоцияції (насїнє, навози, оброблене землї худобою, кредит на купно кози, свинї, корови).

3) До третої категорії селяньских господарств належать ті, що мають від 2—5 гектарів (3—$7^1/_2$ морґа). Суть то, як вже висше було сказано, типові хлопскі господарства в Галичинї, бо таких єсть процентово у нас найбільше ($37_2\%$). Більша їх часть, іменно такі, що мають по 4—5 мовґів землї, могуть удержати 1 корову і 1 свиню; сили домашної челяди вистарчають аж надто на оброблене цїлого ґрунту, єсть також чим поле вигноїти. Найслабшою стороною сих господарств єсть се, що не ма худоби до обробленя ґрунту*).

Найбільше пекучою справою сих господарств єсть дешеве оброблене ґрунту худобою. З тої причини многі дрібні господарства тримають коні, хоть ті коні більшу часть року дармують. Одна пара коний вистарчила би на оброблене 6 7 таких господарств Користнїйше вже було би тримати лише 1 коня і спрягати ся до орки з другим сусїдом. Наколиб у нас удало ся розповсюднити годівлю кіз, тогди і економічні відносини між найбіднїйшим селяньством стали би лекшими; н. пр. бодай деякі господарі могли би утримувати на своїх господарствах ($4^1/_2$—5 моргових) 1 козу, 1 свиню і 1 коня, і було би в селї лекше о робучу худобу. Обдуманє відповідної форми орґанїза-

*) На оброблене $3^1/_2$ морґа землї, з чого єсть $1^1/_2$ морґа під збіжом, $^3/_4$ морґа під окоповими і $1^1/_4$ морґа під пастівними ростинами:

потреба: пішої роботи 125 днїв в лїтній порі від I/IV—I/X і 30 днїв в зимовій порі, разом 155 днїв в роцї;

кінної роботи: 15 днїв парукінних в порі лїтній від I/IV—I/X і 5 днїв парукінних в порі зимовій, разом 20 днїв.

До праці волами треба о $^1/_4$ $^1/_3$ днїв більше то є 25 днїв. Якусь часть праці можна заступити коровами (напр. воженє снопів, оборнику і т. п).

ції між найдрібнійшими господарями що до забезпеченя собі робучої сили худобою єсть справою для наших господарских відносин одною з найбільше пекучих. — Другою такою важною справою суть мащинові спілки для достарчуваня членам добрих рільничих знарядів, як то добрих плугів, плужків до оброблюваня бараболь, екстірпаторів, плугів до покладаня стерні, пружинової борони, доброго млинка до чищеня збіжа, валка а часом і рядової сівачки і т. п.

Що до поправних рільничих знарядів, які улекшували би роботу і підносили єї якість, то у нас по селах єсть ще в тім взгляді цілковите незнанє річи. Навіть сьвященики з реґули їх не мають...., бо нема за що справити.

На закінченє радбим ще раз піднести, що знанє соціяльної структури між селяньством єсть і для душпастирів справою важною. На підставі знаня відносин і потреб господарств найслабших можна би обдумати ріжні рациональні способи взаїмної помочи, яких орґанізацією заняли би ся церковні брацтва і покликані сими брацтвами до житя, економічні інституції. Натяки в сім напрямі були подані в розправі.

о. Н. Будка.

Дісциплїна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия.

(Д а л ь ш е).

2. Осьмий, вселеньский собор.[175])

А. Знищенє цілої дотеперішної дїяльности Фотия.

Коли по зсадженю папи з престола стояв Фотий на висотї, тодї нагло наступив єго упадок. А склало ся се так:

[175]) Порівн. Cedren. 44—449. Zonar, 131—132. Nicet. Vita Ign. Mansi XVI. 260—289. Також Baron. 867. n. 91—114. де цитує також Kuropalates-a. Anast. Praef. in s. VIII. 7—13. — Hergr. Ph. II. 1—28. Hefele IV. 360—262. 374—379. 384—387. Marković I. 436—4 4 Лебедевъ, Очерки 109—131. Pichler I. 188—190. Baron. 869. n. 1—13.

Македонець Василь казав убити цїсаря Михайла, а слїдуючого дня себе укоронувати. При великій урочистости в церкві сьв. Софії довершив акту коронації сам Фотий [176]); але мимо того вже на другий день (25. вересня 867 р.) стратив він своє становище. Щоби з'єднати собі прихильність народу, хотїв Василь знова привернути до власти Ігнатия, котрий через десять лїт вів пустинне житє мученика і дїйсно реституував єго, повідомляючи о тім сей час папу Николая [177]). Але ся вість не застала вже папи при житю. Коли з тої причини не надходила з Риму жадна відповідь, вислав цїсар друге посольство з листами від себе і Ігнатия враз з представителями обох партий так, як сего домагав ся папа. В своїм листї [178]) повторив Василь зміст першого свого письма і писав до папи слїдуюче: Він мусїв Фотия усунути, бо сей провинив ся супроти Риму, а привернути Ігнатия, бо сему стала ся велика кривда. Часть конечних заряджень для церкви видав він сам, а що до иньших справ чекає на розпорядженя папи. З великою пошаною [179]) просить відтак папу о потвердженє Ігнатия і о зарядженя в справі тих, що через Фотия були висьвячені. Знова Ігнатий звеличує в своїм листї примат Риму [180]), представляє трудности зі сторонниками Фотия і просить о вказівки, як з ними обходити ся.

Посольство застало в Римі вже нового папу, Адрияна II. (867—972), котрий сейчас зарядив римский синод (в червни 868 р.) і на нїм рішив справи Греків в пяти артикулах [181]). І так: Артик. 1. і 2. осуджують синоди, акти і декрети Фотия і цїсара, а всї акти мають бути спалені. Арт. 3. накладає на Фотия поновлену анатему; коли наверне ся, можна єго допустити до Найсьв. Тайн але як лаїка. Арт. 4. що до висьвячених через

---

[176]) Порівн. Ep. Phot. ad Basil. Baron. a. 871. n. 18. (impositio manuum ad imperium). Hergenr. Ph. II. 187.

[177]) Той лист пропав. Порівн. Ep. Hadr. ad Ign. in Act. III. syn. VIII. Mansi XVI. 122.

[178]) Ep. Bas. ad Nicol. Mansi XVI. (не XV. як подає Hergenr. Ph. II. 24. n. 100.) 46. 47. а по грец. 324. 325.

[179]) В тім листї називає цїсар папу: „divinum et sacrum atque instar Aaronis reverendum caput" (Mansil. c. 46), „vestra divina et apostolica fiat sententia de sanctissimo patre nostro Ignatio et miserrimo Photio" (ibid, 47).

[180]) Ign. Ep. ad Nicol. Mansi XVI. 47 40. по грец. 325—326. Він називає папу: „catholicissmus medicus, princeps summus, ordinator, curator et solus ex toto magister" (47). Оба листи в (проти Піхлєра) найлїпшим доказом, що Греки перед схизмою узнавали примат як через Бога установлений. То пересьвідчене вийшло тут на сьвітло денне так яскраво на всякий случай з конечности. Бо та віра в примат була сильно ослаблена через пануючу тодї загально і рівночасно „теорию пяти патриярхів", та через часті, самостійні, цїсарскі зарядженя в виконуваню юрисдикциї церковної.

[181]) Mansi XVI. in act. XII. syn. VIII. 128—130. Anast. Praef. in syn. VIII. 7.

Фотия мають бути примінені постанови папи Николая. Коли они перейдуть на сторону Ігнатия, то будуть звільнені від екскомуніки. Арт. 5. хто по сім осудженю задержить у себе і не спалить всіх актів Фотиєвих синодів, той має бути виклятий. Се має значінє для всіх чотирох патриярхатів Сходу. Збірку актів Фотия спалено.

Сї постанови з листами до цїсара[182]) та Ігнатия[183]) вислав Адриян до Константинополя, через лєґатів, що мали президувати на синоді. Папа хвалить цїсара за то, що направив кривду Ігнатия, пригадує, що сьвяченя довершені Фотиєм є неважні, і то з тих причин, які подав папа Николай. Але з ворохобниками треба поступати неоднаково, відповідно до їх вини. Патриярх має рішати з лєґатами, котрих він поручає цїсареви. До Ігнатия писав папа: Після рішеня папи Николая мають бути Фотий і всї через него висьвячені позбавлені гідностий, отже всї усунені. Тих що перейшли на сторону Фотия, можна реституовати, коли підпишуть „libelum satisfactionis“, ті однак, що нарочно і добровільно підписали ложний синод Фотия, не заслугують на жадне помилованє. Ігнатий не має їх рестутуовати, бо папа резервує їх реституцию собі. По звичаю дав папа послам „Commonitorium“, як мав синод відбути ся і „libellum fidei“, звичайне ісповіданє віри з долученим осудженєм Фотия, котре мали підписати всї учасники синоду[184]). Над закидами Фотия не мало ся зовсїм розправляти, бо они впали через само єго осудженє[185]). Фотия належить вкінци зовсїм усунути і привернути Схід до послуху сьв. столиці.

Лєґатів принято в Константинополи з великою почестию. Після інструкций зажадали они сейчас від зібраних єпископів підпису „libellum satisfactionis“ під загрозою виключеня від участи на синоді. Тому що цїсар і патриярх не розуміли того формуляра, переведено єго на грецку мову по можности точно, відчитано і тодї підписали. Многі не хотїли підписати, бо урґовано в нїм за сильно примат папи; звідси число учасників на синоді спершу було дуже мале[186]).

---

[182]) Ep. Hadr. ad Basil. Mansi XVI. 20—25. Jaffé I. 2211. p. 257. Baron. a. 860. n. 2.

[183]) Ep. Hadr. ad Ign. Mansi XVI. 50—53. Jaffé I. 2210. p. 257.

[184]) Головний зміст „libellus fidei“ був такий, як в звісній т. зв. „formula Hormisdae“.

[185]) Лєґати все те вірно сповнили. Кілько разів сходила мова на ту тему, то они урґували, що справа вже порішена. Хотяй Фотия на усильне домаганє цїсарского комірара Баанеса допущено на засїданє, але вперед проголошено сформульовану гадку папи. (Порів. sess. 4.).

[186]) Фотияни а також многі иньші уважали підписанє формуляра за велику образу і знеславленє константинополїтаньскої церкви. Длятого украдено на приказ цїсара по закінченю синоду лєґатам ті документи. Доперва тодї, коли лєґати не хотїли без них вертати і апелювали до цїсарскої чести,

Відтак розпочав осьмий, вселеньский собор свої засїданя 5. жовтня 869 р.[187]) Присутними були три римскі леґати, Ігнатий, леґати з Антіохиї і Єрусалиму (леґат з Александриї прийшов доперва на IX. засїданє), дванайцять єпископів, що підписали формуляр і дванайцять цїсарских комісарів [188]). Цїсар брав також участь на засїданях від 6—8.

На першім засїданю принято по прочитаню цїсарскої промови і папских листів формулу згоди прислану папою і так признано примат Риму. Відтак виклято Фотия зі всїми єго сторонниками і принято пять глав римского синоду. Зладжено по тім деклярацию, в котрій прирікають присутні послух зарядженям папи Николая і проголошують Ігнатия як правного патриярху.

Для тих, що були висьвячені через Ігнатия, а стояли по сторонї Фотия і тепер просили о прощенє, заряджено на другім засїданю, що они мають підписати формулярі і покутувати до Різдва, а доперва тодї можуть обняти свою службу [189]).

На третім і четвертім засїданю пертрактовано з тими, що не хотїли підписати формуляра папи і їх, коли остаточно відмовили, виключено від участи на синодї.

На пятім і семім засїданю був присутний також Фотий. На повторювані зазиви леґатів, Отців і цїсарского комісаря, Баанеса до покори і признаня папи, Фотий мовчав і грав ролю Спасителя перед судом. Єго відпущено яко нерозкаяного узурпатора

віддано їм їх назад. Они однак пропали, бо на повертаючих леґатів напали славяньскі розбійники і обрабували їх зі всього. Anast. Praef. l. c. 9. 1. n. Anast. in libell. 29. 30.

[187]) Текст актів синоду є двоякий. 1. Грецкий, витяг з ориґіналу (що пропав у розбійників) Mansi XVI. 307—409. 2. Латиньский перевід з актів, зладжених через Анастазия. Mansi XVI. 16—196. Грецкий текст є коротший. Він має додатки про Болгар, впрочім нема більших ріжниць крім того, що слабше висловлює місця про примат Риму і що пропускає всьо для цїсаря меньше приємне (звідси є в нїм місто 27 лише 14 глав). Анастазий запевняє (Praef. l. c. 8.), що єго латиньский перевід зовсїм відповідає ориґіналови котрий Отцї синоду підписали. Порівн. про акти: Hergenr. Ph. II. 63—75. Hefele IV. 385—417. Лебедевъ, Очерки 632-250, про засїданя: Hergenr. Ph. II. 75—119. Baron. a 869. 14—68. Hefele IV. 387-417.

[188]) Лебедевъ l. c. 137. насьмівається з малого числа Отців. „Соборъ съ такимъ ничтожнымъ количествомъ членовъ — такый странный соборъ дерзаетъ называть себя восьмымъ вселенскимъ соборомъ“. Синод підписало 102 єпископів. Мале число походило звідси, що всї виординовані Фотием були виключені, а з тих, що висьвятив Методий і Ігнатий богато вже було померло.

[189]) Покута, котру їм подиктував Ігнатий, була: повздержність від мяса і молочних страв в середу і пятницю, щоденні поклони і відмовлюване 100 разів „Господи помилуй“, 100 разів „Боже, милостивъ буди мнѣ грѣшному“, Пс. 6. 37. 50. що дня до Різдва.

патриярщого престола. На семім засїданю дальше грав ролю невинно переслїдованого і тяжко зневаженого і не піддавав ся. Єго приклонники, котрих справу обговорювано на шестім засїданю, робили те саме, протестували проти лєґатів яко своїх судиїв і всї заходи синоду і цїсаря до їх поєднаня були даремні Проте виклято їх.

По осьмім засїданю, що на нїм занимались учасники відносинами сторонників Ігнатия до сторонників Фотия та справою іконоборців, відложено синод на три місяцї. В протягу того часу виготовлено 27. канонів дісциплїнарних.

На девятім засїданю полагоджувано справу ложних сьвідків, що при усуваню Ігнатия зложили проти него фалшиві зізнаня. Тих, що жалували за свій вчинок, принято до церкви, а покуту для них назначену [190]) міг Ігнатий за згодою лєґатів після потреби або облекшати, або заострювати. Непослушних та впертих екскомуніковано.

На послїднім засїданю відчитано і принято канони зладжені в часї перерви синоду. Є їх 27 [191])

З тих більша часть є полємічної натури проти Фотия і єго приклонників: взагалї суть они дуже строго уложені [192]). Ту узгляднимо лише полємічні канони.

Другий канон наказує, щоби совісно тримати ся декретів пап. Николая і Адрияна в справах Ігнатия і Фотия і то під карою усуненя з уряду.

Четвертий канон постановляє, що Фотий анї не був нїколи єпископом, анї тепер ним не є, що ті, котрих він висьвятив, або постановив, мають стратити свої уряди, ті, що через него були промоновані на ігуменів, тратять свої місця, що церкви і вівтарі посьвячені Фотиєм, або єпископами через него ординованими, мають бути наново посьвячені [193]).

*

* *

На сїм місци хочемо розвязати питанє, як треба розуміти дефінїцию четвертого канона „Photium nunquam fuisse prius,

---

[190]) Покута ся була явною; Они стояли два роки поза церквою, через два дальші роки могли бути присутними в церквї з оглашенними, як слухаючі; через ті 4 роки мали постити з виїмком неділь і Господских сьвят. Через три дальші роки могли вже враз з вірними приймати сьв. Причастие, але лиш в сьвята і мали встримувати ся в понедїлок, середу і пятницю від мяса і вина.

[191]) Mansi XVI. 160–178. в текс. гр. є їх лише 14. l. c. 398—403. Hergenr. Ph. II. 120–124. Hefele IV. 417—422. Лебедевъ, Очерки 200. 201.

[192]) Hefele IV. 436. 437.

[193]) Hefele l. c. запримічає до 4. канону: „Не у всїх часах Церкви поступовано з такою строгостию“.

aut nunc esse episcopum". Як треба розуміти многі місця, де Фотия представляє ся лаїком? [194])

Allatius [195]) так ставить собі самому наше питанє: „quanam ratione Photius laicus fuit?" і відповідає на него в слідуючий спосіб: Не тому, що єго ординував нагло лаїк, бо в такім разї Тарас, Никифор, Амврозий і т. д. були би також лаїками; не тому, що висьвятив єго виклятий Григорий Асбестас, бо навіть виклятий може важно (valide) удїляти сьв. Тайни. Факт, що Фотий усунув Ігнатия і виступав проти папи, не ослаблює сьвященя. Длятого можна єго назвати проступником, але не лаїком. Він був отже дїйсно ординований. Тому то папа Іван VIII., узнаючи пізнїйше Фотия за патриярху, не заряджував поновного єго сьвященя, — отже уважав єго не за лаїка, но за єпископа— і через своє признанє звільнив єго від многих цензур. Ту отже не розходить ся о Тайну, тілько о „iuris qualitatem" [196]). Коротко кажучи: „Photium laicum nuncupari non defectu Sacramenti, sed irrogatione poenae". [197])

Коли до сих трафних уваг Алляция додамо, що помимо рішеня сего четвертого канону були в Римі для висьвячених Фотиєм ставлювані в виглядї діспензи (бож інакше Ігнатий бувби о се не просив), то виходить з того, що остре висловлюванє папи Николая і Отців VIII. вселеньского Собору про лаїкат

На першім Нїкейскім соборі далеко лагіднійше поступлено супроти Мелетиянів і Новатиянів, бо їх не позбавлено духовного уряду. І нині були би сьвященя Фотия лише illicitae, а не invalidae. Тимчасом четвертий канон оголошує Фотия і ним висьвячених лаїками. А коли Ігнатий хотїв строгий канон злагодити і робив через цїсаря в тім напрямі заходи в Римі, то ему дано таку відповідь: „Nil possumus ab eo, quod iam constitutum est ordinare diversum vel disponere, maxime de Photii consecratione". Від декретів папи Николая „nulla motione vel mutatione discedemus aut ad dextram vel sinistram quoquo modo declinabimus". (Порівн. Hadr. Ep. ad Basil. Mansi XVI. 207). То розсердило дуже Фотия сторонників так, що поєднанє було неможливе.

194) Папа Николай уважав Фотия лише за лаїка, коли називав єго „vir prudentissimus" Mansi XVI. 174.; не уважав єго єпископом, бо єго висьвячував Асбестас а той „nihil habuit, nihil dedit" (Ep. 9. ad Mich. XV 225.), що повторяє також Адриян (Ep. ad Ign. XVI. 50.). Осьмий вселеньский собор називає єго впрост „лаїком". Відзиває ся до него: „loquere domine (κύριε) Photi" (sess. V. Mansi XVI. 344.) або: „anathema Photio, saecular (κοσμικῷ)" (sess. VII. l. c. 382.). Що більше! Поновне миропомазанє в Болгарвї і наш четвертий канон, після котрого сьвященя удїлені Фотиєм, треба повторити, се дїла, що говорять впрост, що єго уважало ся дїйсним лаїком, а не єпископом. Порівн. Natal. Alex. §. 22. ст. 257.

195) Allat. De consens. l. II. c. VI. n. 10—19. за листом славного єзуїта Melchior-a Inchofer-a.

196) l. c. n. 15.

197) l. c. n. 19.

Фотия не дасть ся інакше пояснити, як так, що они не робили ріжниці поміж сьвяченєм (ordo) а юрисдикциєю висьвяченого і брак юрисдикциї у Фотия називали „лаїкатом".

Коли они отже називають сьвяченє Фотия неважним (irrita, ἄκυρος, ἀβέβαιος), то не треба сего брати в догматичнім, сакраментальнім значіню, тільки в правничім[198]). Сьвяченє „неважне" значить проте у них неканонїчне (недозволене), таке, що так висьвяченому не вільно сповняти чинностий єго стану. А вислів: „Фотий нїколи не був єпископом" значить, що він не був „правним" єпископом; він не мав нїколи юрисдикциї, бо від Асбести не міг єї дістати, а від Риму нїколи єї не отримав[199]).

А що в тих часах не знали т. зв. абсолютних сьвячень, а сьвячено лише на означене з гори місце, то Фотий дїйстно не міг нїкого важно сьвятити, не маючи юрисдикциї. Абсолютно були би єго сьвяченя важні, але на означені місця не міг Фотий сьвятити нїкого, бо не мав юрисдикциї.

Хотяй в мові не роблено тої ріжниці, то в практиці она істнувала. Фотий обговорює в однім малім творі, зладженім для своєї оборони, під заголовком: *Συναγωγαὶ καὶ ἀποδείξεις*[200]) питанє: „Котрі суть тими, що з висьвяченя через осуджених єпископів не понесли жадної шкоди?" і доводить на многих примірах з церковної істориї, що усунені і викляті єпископи навіть їзза єреси або схизми, по покутї, нїколи не були реординовані, а висьвячені через них нїколи не тратили своїх місць

З тої причини також обряд при поворотї до церкви так усунених не є реординациєю (*χειροθονία*[201]) тільки простим принятєм (reconciliatio, *χειροθησία*. Їм привертає ся відзнаки їх сьвяченя і удїляєсь торжественно благословленя

Оба сї факти: поновне миропомазанє в Болгариї та розпорядженє четвертого канону VIII. всел Собора про відновленє сьвяченя церков довершених Фотиєм, не стоять тим виводам на перепонї.

Бо в Болгариї, в римскій области юрисдикцийній, могли після римскої практики миропомазувати лише єпископи. Сьвященики отже не мали там до того власти, передовсїм тому, що миро походило від усуненого Фотия. А зарядженя, видані в четвертім канонї відносять ся як раз до таких случаїв, де попри сакраментальну спосібність сьвященика є конечна також повновласть зі сторони Церкви так, що до їх важности (validitas)

---

198) Hergenr. Ph. II. 353.

199) Порівн Hergenr. Ph. II. трактат „Die Reordination der alten Kirche". 321–376. спеціяльно 324 330. 353. Hefele IV. 437. Той сам: Theol. Quartalschrift, 1868 ст. 471. 2. Tomassinus P. II. l. 1. c. 65. n. 6. про понятя „illicitae" і „irritae ordinationes". Marx, KG². ст. 285. n. .

200) Migne, P. G. 104. Hergenr. Ph. II. перевід відповіди 360—362.

201) Такий обряд поєднаня (ritus reconciliationis) описує ся в актах осьмого синоду. Порівн. Act. II. Mansi XVI. 42. 264.

оба сї услівя є конечно потрібні. Посьвяченя отже церков і олтарів через Фотия, що немав юрисдикциї, були неважні, отже они не були посьвячені і тому сьвяченя треба було повторити.

*

Прямо проти Фотия є звернений пятий канон VIII. всел. Собора. Поновляючи десятий канон синоду в Сардиці проти промоций лаїків, розширяє пятий канон понятє „неофіт", „новий в вірі" на новика в звязи з клиром [202]), і постановляє, що жаден сенатор, взагалї жаден лаїк, котрий доперва маючи вигляд на якесь єпископство або патриярхат, дістає постриженє і стає клириком, не може тої гідности доступити. Він мусить перейти всї степенї з задержанєм інтерстиций; має проте через рік сповняти чин четця, два роки піддиякона, три диякона, а чотири роки бути сьвящеником. Час інтерстиций можна скоротити але лише для тих, що на низших степеня дуже добре сповняли свій уряд і надають ся на єпископів. А недбалих і таких, що сего не заховують, належить виключити від єпископства.

В шестім канонї анатемізує ся Фотия за се, що відбував синоди з фалшивими лєґатами Сходу і скинув папу з престола. Всяке фалшованє, а передовсїм ошукуванє з псевдолєґатами, строго заказує ся.

Щоби положити конець надужитям з заявами вірнопідданьства, котрих домагав ся Фотий а також иньші навіть правовірні єпископи для забезпеченя свого становища, заказано їх в осьмім канонї на будуче. Патриярх не може вимагати від свого духовеньства жадного иньшого приреченя при сьвяченю крім звичайної формули віри і послуху канонїчного.

Всякі заяви вірнопідданчі партиї Фотия, всї грамоти того рода проголошено в девятім канонї неважними [203]).

Канон десятий (грецкий 9.) забороняє під карою виклятя зглядно деградациї лаїкам, монахам і клирикам всїх степенїв відлучувати ся від свого патриярха і опускати єго імя при Службі Божій, навіть під покришкою тяжких єго провин, доки ще не видано на него канонїчного засуду.

На висші гідности має вибирати ся клириків катедральної церкви, а не чужих (як Фотий). (с. 13. в гр. тексті він бракує).

Що до сервілїзму грецкого духовеньства зазначує ся в 14. канонї, що єпископи мають бути сьвідомі свого достоїньства. Дальше не може так бути, щоби єпископи виходили на велику віддаль від своїх церков напроти сьвіцких панів і приклякуванєм їх витали; радше мусять они мати відвагу тих панів зганити і направити, коли заходить потреба,

Тих, що з цїсарем Михайлом висьмівали сьв. церемонії, що грали ролю єпископів, а Фотий нїколи не спиняв їх в тім, екскомунїкує ся в с. 16. на три роки. Єсли би таке знова мало

---

[202]) Так розширив се поняте вже папа Николай. Порівн. Ep. 12 ad Bard. Mansi XV. 266. (quid significat neophytus?)

[203]) В грец. тексті бракує сего канону.

лучити ся, то патриярх і єпископи суть зобовязані під карою зложеня з уряду, зганити оскорбників релїгії, а коли се не поможе, викляти їх (по гр. того кан. бракує).

Канон 21. (гр. 13.) постановляє: „Жаден сьвіцкий пануючий не може згірдно відноситись до пяти патриярхів, або старатись їх усунути; передовсїм папу старого Риму, відтак патриярхів: Константинополя, Александриї, Антиохиї і Єрусалиму. Нїхто також не може писати скарги або зневажливого письма проти папи старого Риму, як се недавно вчинив Фотий (енцикліка), а перед тим Діоскур". Хтоби зважив ся на се, буде, як тамті, осуджений. Така сама кара чекає тих панів, що старають ся прогнати папу або патриярхів. Колиби повстав який спір з Римом треба з належним ушануванєм справу розібрати і полагодити, а не без провіреня справи сьміло висказувати осуд на найвисшого єпископа в Римі. Як видно зі стилїзациї канона, друга ранґа (почести) патриярхи з Константинополя супонує ся, тим самим тихо признана була через собор[204]).

Що синод мимо присутности цїсаря був зовсїм свобідний, доказують канони проти вмішуваня ся сьвіцкої власти в церковні справи.

Неправдою є, говорить 17. канон (гр. 12.), бутьто би жаден синод не міг відбути ся без присутности пануючого. Канони не говорять, що лаїки мають збирати ся на синоди, але єпископи. Головно при караню духовної особи не випадає лаїкови бути присутним.

Відповідно до Апостольских канонів заряджує 12. канон (в гр. бракує), що, хто осягнув єпископство підступом або силою князя, має бути зложений. Єпископа вибирає ся канонїчно на зборах єпископів (так говорить 22. канон, в гр. бракує), а жаден сьвіцкий могутень не може вмішувати ся, коли ходить о кару анатеми, хиба тодї, як сама Церков запросить єго до того. Забороняєсь ассистенцию князїв або їх комісарів при канонїчнім актї вибору, хиба їх запросить ся для удержаня порядку, а всяке неуправнене вмішуванє ся лаїків загрожуєсь анатемою. (Порівн. висше 17. канон).

В наведених канонах бачимо цїлу дїяльність Фотия проти Риму, єго енцикліку і всї єго махінациї знищені і то так, що в них слїдно вже старанє, щоби щось подібного не повторило ся.

Церковну независимість сильно зазначено, бо ту було жерело лиха і на будуче все єще не була виключена небезпека для Церкви зі сторони византийских самодержавців. Треба було лише ті канони ввести в практику і житє.

---

[204]) Папа Николай стояв при старім порядку. Порівн. Resp. ad cons. Bulgar. Norden, Papstum und Byzanz ст. 2. 3. п. 3. порівн. ст. 10.

Еще хочемо обговорити віддїльно два питаня з осьмого Собора, що відносять ся до грецкої дісципліни, именно: т. зв. теорию „пяти патриархів“ і поновлену квестию Болгар.

Б. Теория пяти патриархів[205]).

Теория „пяти патриархів“ (пентархиї) основуєсь на пересьвідченю, що після Божої волї лише пять патриархів разом мають право рядити Церквою в справах віри і дісципліни. В так цїлком розвиненій формі була она поставлена доперва по схизмі, через канонїста XII. ст. Теодора Бальзамона, але як раз у него можна найлїпше пізнати еї неконсеквенциї[206]). А початки еї датують ся вже від IV. ст. Вже від другого вселеньского Собору практиковано еї наперед на византийский лад; з часом розвивалась она щораз яснійше; она головно причинилась до розділу церквей, по розділї вийшла на місце усуненого зі Сходу римского примату, а тепер є у схизматиків навіть догмою[207]).

Гадка, що всї патриархи суть вивіновані рівними правами, сягає часів, коли було лише трох патриархів[208]). Від халкидоньского Собору, де вже згадує ся пятьох патриархів, вкорінив ся погляд о еї конечности і придатности глубше, головно тому, що римский примат, котрий так перешкаджав Византийцям в їх стремлїню до вивисшеня Нового Риму коштом старого Риму, находив в тій теориї свою погибель. Бо коли всї патриархи суть рівні, то римский немає права приказувати, або позволяти царгородскому патриаршї; коли котрийсь з них мусить бути перший, то лише патриарх Константинополя повинен мати ті

---

[205]) Hergenr. Ph. II. 132—140.

[206]) Tomassinus P. I. l. c. 13. n. 1—9. (він зібрав ту всї місця Бальзамона відносячі ся до сеї теориї і виказав еї неконсеквенциї.) Jungmann, 398 сл. n. 90—92. Pichler I. 255—257, уважає сю теорию за управнену, ба навіть за „науку цїлої, старинної Церкви перших девяти столїть“, Після него Бог не удїлив котрому-сь одному патриаршї непогрішимости, лише цїлому епископатови. Тому то Греки все легковажили собі претенсиї пап, що собі приписували непогрішимість. — Коли би Pichler не наводив в своїм творі більше таких поглядів проти непогрішимости папи, (а має їх більше), лиш ті одні, що не суть ані історично правдиві, ані згідні з наукою католицкою, то засуджене его книжки було би вже оправдане. (Він є на індексї).

[207]) Митрополит московский Макарій, Православное догматическое богословіе II.[5] Спб. 1895. §. 175. ст. 229—231.

[207]) Порівн. вище в I. і II. ч: борбу о *πρεσβεία τῆς τιμῆς* і *οἰκουμενικὸς πατριάρχης* для византийского патриархи. Всї ті заходи опирають ся на тім, що всї патриархи рівні, а першеньство належить ся тому, що урядує там, де цїсар мешкає.

[208]) Вище I. 3. А.

права ізза політичної гідности міста. Так отже і теория перенесеня примату містила ся в сій теорії. Цілу практику Константинополя проти Риму [209]), всьо то, що зроблено від другого канону другого вселеньского Собора до Трульского і на синодах Фотия, зсадженє папи Николая з престола, зрозуміє кождий, коли буде шукати розвязки того в тій теорії. Лиш сею теорією дасть ся то всьо ґрунтовно пояснити.

Ся теория догідна для Византиї, але для Церкви так небезпечна, не перешкаджала однак Грекам узнавати в засадї примат Риму, хотяй він тою теорією був дуже притемнений, і ділане єго ограничало ся тільки на деякі случаї [210]).

На осьмім вселеньскім синодї виринула ся теория як загальне пересьвідченє Греків, а зі сторони римских леґатів не находимо анї голосу протесту.

На першім засїданю проголосив Ілия, леґат Єрусалимского патриярхи, установу пяти патриярхатів через Бога словами: „Haud, inquit, ignoratis patriarcharum vertices in orbe propterea a Spiritu Sancto esse institutos, uti pullulantia in Ecclesia mala et scandala per illos opprimerentur. Quapropter cum Romanae Ecclesiae prima sedes Photium non receperit, neque tres Orientis throni“ [211]). Ту маємо узнаний примат і рівночасно Боже установленє пяти патриярхів для полагоджуваня згіршень в церкві, і то примат теоретично, а теорию пентархиї практично.

На шестім засїданю назвав Митрофан зі Смирни пять патриярхів „пятьма головами“, великими сьвітилами, котрі Бог установив для просьвіченя цілого сьвіта і для розділеня сьвітла від темноти на небосклоні Церкви [212]). А цїсар Василь супонує навіть засаду, що бїльшість патриярхів рішає в церковних справах коли питає: „Хто зможе знова скасувати дїло і засуд чотирох патриярхів?“ [213])

Цїсарский комісар Баанес (на VII. зас.), взиваючи сторонників Фотия до підданя ся, спитав їх, чи они чули коли, щоби єретики і схизматики, котрі не згоджували ся з чотирма патриярхами, не були осуджені, або чи вратував ся коли котрий, що єго засудило чотирох або пятьох патриярхів? [214])

Найяснїйше однак виступає ся теория пентархиї в словах того самого Баанеса на осьмім засїданю. Він там сказав до сторонників Фотия: „Posuit Deus Ecclesiam suam in quinque Patriarchiis et definivit in Evangeliis suis, ut numquam aliquando

---

[209]) Вище І. 3. Б. про примат Риму на Сходї.

[210]) Act. I. Mansi XVI. 318.

[211]) Act. VI. l. c. 344.

[212]) l. c. 356.

[213]) Act. VII. l. c. 360.

[214]) Act. VIII. p. 140. 141. Яснїйше не можна висказати пересьвідченя о рівности пяти патриярхів, а говорить се той сам Баанес, що напоминав Фотияп до підданя ся папі!

penitus decidant, eo quod capita Ecclesiae sint; etenim illud quod dicitur: „Et portae inferi non praevalebunt adversus eam“ hoc denuntiat: quando duo ceciderunt, currunt ad duo; cum vero quattuor forte ceciderint, unum, quod permanet in omnium capite Christo Deo nostro revocat iterum reliquum corpus Ecclesiae“.[215])

Хотяй сих приватних поглядів не здефінїовано на Соборі, то вже сам факт, що їх висловлено перед римскими леґатами сьвідчить про великий поступ в обсягу правничих поглядів Сходу[216]). Канон 17 і 21., що вяжуть ся з сею справою, утверджують в додатку канонїчне становище патриярхів і забезпечують підтримуване достоїньства всїх патриярхів. Сїмнайцятий канон[217]) приписує именно всїм патриярхам власть потверджуваня і інвеституры митрополитів єпархий і право скликуваня їх на патриярхальні собори і там їх судити з виразним застереженем, що від тепер мусять мати першеньство синоди патриярхальні, а не партикулярні, які так був високо піднїс на Трульскім соборі кан. 8. і на семім Соборі кан. 6. Коли еще пригадаємо, що було сказано при 21. каноні про гідність пяти патриярхів, то мусимо ту ствердити зрівнане всїх пяти патриярхів без особлившого винесеня Риму. Всьо, що признано Римови в 21. кан. виходить звідси дуже проблематичне.

Тому однак, що три східні патриярхати під пановань Сараценів мали сильно підкопане становище, то в практиці лише два патриярхи стояли після теорий на чолї церковного заряду. Теория пентархиї була отже знова тільки покришкою дїйсного, небезпечного дуалїзму, котрий неміг довго оставати в спокою мимо приверненої єдности на осьмім Соборі. Стара, сильно вкорінена хороба Нового Риму, щоби не дати ся перевисшити старому Римови, запримітила на осьмім Соборі побіду папи і недовіре до Риму в Византиї знов побільшило ся[218]).

B. Поновлене Болгарске питане.

Те недовіре проявило ся в три дни по закінченю синоду, коли надійшли Болгари і зачали ся з ними переговори[219]. Болгарскі леґати пытали ся присутних еще Отцїв, до кого они властиво належать, чи до Риму, чи до Константинополя. Леґати

---

[215]) Hergenr. Ph. II, 139.

[216]) Mansi XVI. 170. 171. Сей канон сьвідчить про се, що навіть ті, що тримали з Римом, признавали примат Риму більше теоретично, чим практично.

[217]) Порівн. Hergenr. Ph. II. 142–149.

[218]) Anast. Praef. 11. 12. Vita Hadr. Mansi XV. 814—817. (Ed. Ven.) 112—123. Baron. a. 869. n. 68—76. Hergenr. Ph. II. 149—166. Hefele IV. 429—432 Markovič I. 473.

[219]) Anast Praef. 12.

папи сейчас зазначили, що Іллїрия, а заразом і Болгария, завсїгди зіставала під юрисдикциєю римского патриярхи і хотяй край полїтично належить до Константинополя, то все таки остає при Римі юрисдикция de iure і de facto і то не лише над латиньскими, але й грецкими сьвященіками. Болгария є проте, як вказує тамошна римска місия, римским юрисдикцийним округом, бо церковна юрисдикция не залежить від полїтичних змін.

Але східні єпископи, котрим Константинополь був більше симпатичний чим Рим, що стояв в приязни з Франками, рішили справу на користь Константинополя. Лєґати уръґували, що то справа папи, що Ігнатий не має вмішувати ся в юрисдикцийний заряд Болгарії; они передали при тім Ігнатиєви лист від папи, але Ігнатий єго не читав і мовчав. І так замкнено публичну конференцию.

Тимчасом дістали Болгари до рук документ з заявою, що лєґати східних патриярхів, вибрані на посередників між римскими лєґатами а патриярхою Ігнатиєм, по нарадї орекли, що Болгария належить до константинополїтаньскої диєцезиї [220]).

Але хотяй рішити се було лекше, чим рішенє в дїло перевести, то однак Ігнатий виконав рішенє. Він видалив латиньских сьвящеників з Болгарії і рядив там як патриярх; висьвятив архієпископа і висилав грецких місионарів. За таке поведенє напоминали Ігнатия і грозили єму клятвою папа Адриян [221]) і Іван VIII. [222]) але Ігнатий рядив Болгариєю до самої смерти і не був екскомунїкований.

Сей факт сьвідчить, як глубоко вкорінило ся стремлїнє Византийців проти Риму, коли навіть найлїпший з них, Ігнатий (бо Рим уважає єго за сьвятого) не був вільний від того, а з другої сторони слїдна з того тодїшна слабосильність Риму. Ігнатий находив ся на дуже прикрім становищи. Цїсар, духовеньство і нарід були дуже за прилученєм Болгарії до Константинополя. Коли би Ігнатий був стратив там юрисдикцию, повстали би напевно заворушеня в Константинополи проти него; він мусїв заряджувати Болгариєю і певно мав при тім сьвяте пересьвідченє, що виконує свої, слушні права [223]).

Хто ту був винним, довідуємо ся від папи Адрияна, котрий закидає цїсареви Василеви [224]), що за мало подбав о поворот лєґатів з синоду, через що їх цїлком обрабовано і за пізно вернули; відтак замічає, що давнїйша прихильність цїсаря для Риму щезла, бож Ігнатий бувби не відважив ся висьвятити архі-

---

[220]) Mansi XVI. 413. 414. Jaffé I. 2237, ст. 259 (фраґмент).

[221]) Mansi XVII. 67. Jaffé I. 2260. 2272. То вже по раз третий і дуже остро проти Ігнатия.

[222]) Jungmann, 408. n. 99.

[223]) Mansi XVI. 206. Jaffé I. 2236. ст. 259.

єпископа для Болгарії. Остаточно просить цїсаря, щоби встримав Ігнатия від виконуваня юрисдикциї в Болгарії. Вина замотаних і нещирих послїдних справ спадає після сего знов на цезаропапізм.

(Конець буде).

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америцї.

(Дальше).

32. Угроруска церков. громада у Філядельфії, Па.

Теперішний душпастир під юрисдикциєю Еписк. Ортиньского, церковне майно ще не записане на ім'я нїякого Епископа. В останних місяцях угроруский тамошнїй нарід, розсудливо ведений своїм духовником, починає мирно і дружно жити з галицким.

Адрес душпастиря: Rev. Michel Mitro, 1931 Passoyonk Str. Philadelphia, Pa.

33. Церква у Вільміктон, Па. (Wilmigton, Pa. [9])

Громада для Галичан заложена в 1900 р., а з 1909 р. прилучена до філядельфійскої церкви. Що дві неділї доїзджає там катедральний сьвященик з богослуженєм. Церква деревляна, під нею саля шкільна.

34. Церква в Честер, Па. (Chester, Pa.)

Під проводом о. Захара Оруна громада гарно розвиває ся, хоч ще невеличка. Громада прилучена до катедральної церкви

[9]) Независимо-православну громаду з наших Галичан основав о. Заклинский, відступник, — на якій до тепер душпастирює. Та невдовзї відай стане там нова росс. схизм. місия.

в 1909 р., обслугує її катедральний сьвященик, згаданий о. З. Орун.

35. Церква в Коцвіль (Coatesville, Pa.)

Пів години їзди з Філядельфії. В 1909 р. прилучена до філядельфійскої громади. Що дві неділї доїзджає висше згаданий сьвященик з богослуженєм. Його дійсною заслугою є нинїшнїй розвиток тієї громади та введенє брацтва тверезости між тамошнїми парохіянами.

36. Церква сьв. О. Николая в Сан-Клєр, Па. (St. Clair, Pa.)

Церковна громада основана в 1904 р. Нарід з під Лїска, Сянока і Грибова. Гарненька собі деревляна церковця царить над долиною між горами. Чудова гірска околиця нагадує наші Карпати, та „гірняки" почувають себе тут, як дома. Гарний був початок тієї громади, нині застій, а в недалекій будуччині відай і заглада парохії. Відай брак щирої руки, яка йдучи зі змаганєм церковним і национальним змоглаб іначе повести те словесне стадо, яке паде в обійми росс. прав. місиї [10]). Число душ 800., школа на папері, читальня „Качковского", проте осьвітою є: Правда, Сьвѣтъ і т. д.

Адрес душпастиря: Rev. John Fekula, St. Clair, Pa.

37. Угроруска церковна громада в Сан-Клєр, Па.

Адрес сьвященика: Rev. E. Artimovitch, P. O. Box 29. Str. Clair, Pa.

38. Угроруска церковна громада в Гавкрун, Па.

Адрес сьвященика: Rev. M. Bishaha, Hawk Run, Pa.

---

[10]) Росс правосл. місия з дня на день єднає собі нових членів межи нашим та угро-руским народом, бож для них побудовано тут росс. прав. церкву і таку зложену громаду. Росс. офіц. шематизм: Успенская церковъ, свящ. Михаилъ Фекула, Box 173. Str. Clair, Pa.

Прилучим до сього ще і те, що душпастирем при руск. кат. церкві є о. Іоаннъ Фекула, зять о. Теофана Обушкевича, твердяк, та бачить ся і кревний сусїда-батюшки. Сей „сусїд", рівнож з Лося ad Горлиці, кінчив православне богословє в Америці. Та дійсно хиба лише одно Боже Провидїнє держить ще гурток того нашого народу при правдивій церкві, бо куди гляньеш — затії, засїдки, а їх імя: леґіон ворогів!...

39. Угроруска церковна громада в Паттон, Па.[11])

Адрес сьвященика: Rev. John Danilovitch, Patton, Pa.

40. Угроруска церковна громада в Сантфорк, Па.

Перед приходом теперішнього там духовника, пастирював через шість лїт о. Н. Підгорецкий. Та його праці передовсїм мусить завдячити отся громада свій розвиток, сплату довгу на церкві, новий прегарний парохіяльний дім і т. д. Є рівнож горстка галицких Русинів, які належать до тієї церкви від її основаня.

Теперішний сьвященик є під юрисдикцією Епископа Ортиньского. Адрес його; Rev. Ilias Goydyes, P. O. Box 543, South Fork, Pa.

41. Церква сьв. Михаїла Архістр. в Дзянстон, Па.

Рік заложеня 1909.

Серед тяжких условин припало в удїлї підписаному авторови сього „Огляду“ складати церковну громаду для наших Галичан в Johnstown, Pa. Так у самім Дзянстон, як і в доокресних місцевостях, наш нарід (по більшій части Лемки) захоплений від довшого часу росс. схизмою[12]), або місцями індіпенденцією угрорусских громад, з дуже маленькими винятками, які остались при батьківскім віруваню, походжував самопас блудною вівцею. Та одначе вдалось по кількох тижнях місионарского „голоду-холоду“ приєднати кількanайцять тих овець для дїла руск. кат. церкви, яких, тієї хвилини, підписи внесено в прошеню про правний чартер для церковної нової громади. Не тут місце наводити тії пасквілї і нечувану ще нїколи мною лайку, тії напасти і погрози полїцменами і судом зі сторони

---

[11]) Росс. офіц. шематизм: Петро-Павловская церковъ, свящ. Іоаннъ Олешевскій, Box 156, Patton, Pa. Поволи ущасливляє росс. прав. місия і угрорускі громади своєю аґітациєю.

[12]) В 1907 р. цїла галицка громада в Johnstown-Conehmayth, Pa. перейшла на росс. православє, себто, causa recta, мали бути непорозумлїня з угорскими Русинами, а зглядно се є лише котара, за яку уміетно скрила ся аґітация росс. прав. місиї, та скоренько прислала свойого сьвященика. Майно церковне переписано на імя росс. прав. Еп. Плятона. Росс. офіц. шематизм: Предтеченская церковъ, свящ. Іоаннъ Кедровскій, P. O. Box, 305, Conethmayth, Pa. Се є кількanайцять хвиль їзди з Дзянстон Па. В самім-же Дзянстон є нова росс. прав. місия, до якої приналежить горстка москалїв і сербів, та і більша частина нашого народу. Росс. шемат.: Николаевская церковъ, свящ. Іоаннъ Крайновисъ, 907 Brood Str., Johnstown, Pa.

Сї виписки хай сьвідчать про важке положенє наших там Русинів-католиків!...

росс. прав. місиї, які посипались на адресу підписаного. Справдї — фактом, що не чоловіча неудольність а Божа поміч і сьвятість католицкої ідеї ставили і поставили се дїло „aere perennius“...

Перші збори нової руск кат. церков. громади відбули ся 10-го жовтня 1909 р. у хатї Івана Войтовича, де передтим відслужено сьв. Литургію в наміреню тієї же громади. До нової громади вписалось 35 родин та з дня на день більшає число нових парохіян. В кілька днїв зібрано 800 долярів, якими дано задаток під площу на будову деревляної церковцї на Maple Ave. Досьвід, який переніс наш нарід в тій околицї, під протекторатом прав. місиї, спонукав вже його раз до викиненя „твердости“ принесеної ще з краю. Осьвідомленє релїґійне і национальне є нинїшним їх змаганєм і кличем.

По цїлковитім з'орґанїзованю виїхав підписаний далї, а душпастирство нової громади обняв о. Іван Дорожиньский.

Громада числить 500 душ, школи ще нема, будова церкви на укінченю.

Адрес сьвященика: Rev. John Dorożynskyj, 11 Kriston Str., Johnstown, Pa.

42. Угроруска церковна громада в Дзянстон, Па.

Адрес душпастиря: Rev, U. Shabados, 413 Power Str. Johnstown, Pa.

43. Угроруска церков. громада в Канама, Па.

Адрес душпастиря: Rev. K. Gribowsky, P. O. Conehmayth, Pa.

44. Церква сьв. Йоана Хрестит. в Піцбург, Па.[13])

Громаду оснував о. Поляньский 1894 р., по ньому обняв її о. Николай Стефанович [14]) в 1895 р., на якій перебуває по нинїшний день.

Тяжкий був початок тієї громади та не одну, не дві важкі хвилї треба було перенести на собі, бо інсинуациї о. Т. Обушкевича і кириня „твердих“ мали тягом послух між піцбурскими Лемками, з яких передовсїм складає ся піцбурска громада. До

---

[13]) Гляди: Письма з Америки — Руслан — 1909 р.

[14]) о. Ник. Стефанович висланий бл. п. кард. Сембратовичом на місиї в Америку, приїхав тут в 1894 р. Разом з о. Н. Підгорецким і пок. о. Бончевским немало заслужив ся для тутешніх народних справ. Як основатель і довголїтний голова Р. Н. Союза в Америцї, цїлком без'інтересовно ізза *любови працював в користь того Союза*, який і йому завдячує свою теперішню позицию.

тієї славетної компанії не бракувало і агітації зі сторони российских схизматиків [15]), які одначе по невдатних пробах залишили свої радісні надії і претенсиї, хоча на сам Піцбург.

Інтензивна а повна пожертвованя праця о. Стефановича, його невтомима енергія і любов до свойого народу, чистий, як хрусталь характер, ся висока ідея церковного і народнього добра, єднали йому щораз більше людий [16]), а признанє навіть у схизматиків — Россіян. Пятнайцятьлїтна праця згаданого Отця на тім душпастирстві поорала лице і побілила йому голову, але зате здвигла великаньске дїло на чужинї, а затїї ворогів та їх апетити мусїли остатись тільки pium desiderium.

Починаймо від церкви. Гарна вона і стилева, мурована з червоної цегли, з пятьома копулами, критими мідяною бляхою, а на передї на церковнім камени писане імя жовтою краскою на синьому полї: Руск. кат. церква сьв. Йоана Хрестителя — Ruthenian greck cath. Church of the St. John Baptist; — а цїла вона пишаєть ся зручно тонованими красками вітражів до сонця та стоїть дїйсною твердинею на розї Carson Seventh Str South S., а довкола неї, у тій дїльницї міста, мешкають наші Русини. Перед церквою чистої роботи дорицкий портик і зелїзна балюстрада та високі камяні сходи. Нутро її таке якесь своє, рідненьке, миле, що у ньому забуваєть ся, що се на чужинї та бачить ся, що там десь недалеко за вікнами шумлять старії липи на цминтарі та сріблять ся до сонїчка довгі загони жита. Складний іконостас, хоч ікони у ньому лишають богато ще до бажаня, уся церковна утвар, на дзвінницї мельодийні дзвони, а у докладї весь довг сплачений — дадуть найкраще сьвідоцтво великій працї і запопадливости згаданого душпастиря. Вартість цїлого майна церковного виносить до 40.000 долярів. Біля церкви двоповерховий парохіяльний дім з елєктричним і газовим осьвітленєм та центральним огріванєм. В його сутеринах канцелярії, лазєнка і ванни для ужитку піцбурских парохіян. Перший поверх занимає парох, другий з осібним входом з другої вулиці для дяко учителя. Під церквою знова простора саля шкільна з короткими вигідними лавками для дїтий і з елєктричним осьвітленєм, в якій рівнож відбувають ся парох.

---

[15]) Росс. прав. шематизм: Михаило-Архангельская церковъ, Благочинний свящ. Петръ Коханикъ, псал. И. Кальнинъ, 43 Reed Str. Pittsburgh, Pa. А одначе кілька лемківских родин приналежить до тієї громади.

За рікою Allegheny є друга росс. місия — шемат: Александро-Невская, свящ. Василій Кувшиновъ, псал. І. Грибениченко, 50 Kerr Str. Allegheny, Pa — Piltsburgh, Pa. До тієї громади приналежить кільканайцять родин угорских Русинів та лемківских.

[16]) Довгий час угорскі Русини були без свойого сьвященика та їх gremium належало до галицкої громади; так високо цїнили працю о. Стефановича!

збори, сценічні вистави і т. д. При шкільній салї сцена закрита куртиною, на якій Батько-Тарас задуманий доторкає пальцями струн на бандурі. Шкільна дїтвора совісно ведена п. Гвоздиком, фаховим учителем зі старого краю. Три рази в тижни катехизує дїти сам душпастир.

Як дуже дбалим є о. Стефанович про своїх парохіян, се видко ізза сього, що рікрічно у зимі уладжує курси науки англїйскої мови для старших а охочих, які викладає новою а практичною методою осібний, ad hoc, американець-учитель.

Церковна громада має власний цмінтар за містом. При церкві є один з найгарнїйших хорів руских в Америцї, який зложений і вишколений таки самим о. Стефановичом. Брацтва (всї віддїлами в Р. Н. Союзї) сильно з'орґанїзовані; є там брацтво парохіяльне сьв. Йоана Хрестителя, сестрицтво сьв. Ольги, молодеча Запорозка Сїч, ситизеньский (горожаньский) клюб і другі.

Осьвідомленє релїґійне і наційональне між Лемками се справдї найбільша заслуга сього Отця, се пятьнайцятьлїтна душпастирска праця, ті точні богослуженя і обдумані проповіди, та обучанє свойого стада на кождім кроцї, се тая стежка, якою далеко йде сей Отець поза захристию до тих темних мешкань на піддашах або в пивничних сутеринах.

Нинї вже виховав собі о. Стефанович молоде поколїнє, яке зросло ся з ним та з його наукою. І не дуво, що так осьвідомленим і приготованим був той нарід, що цїлком слушно, день приїзду Владики Ортиньского на американьску землю взяв за початок нового житя для рускої церкви і народу, та пїцбурска громада була першою, яка переписала майно своє на імя Преосьвященого Сотера. Треба згадати і про се, що задля правдивого довіря, яке мають пїцбурскі Русини до о. Стефановича, від кількапайцятьох лїт є він предсїдателем і касиєром тієї громади, та якраз є там теє, чого вимагає від нас католицка орґанїзация в Америцї. Церква платить точно катедратікум.

Єслиб в дїйсности більше було таких ОО. і таких церк громад, чей з усякою певностию не булоб сього тернового вінця на голові Владики Ортиньского! Вдячні парохіяни щирою пошаною окружають свойого душпастиря, у якого особі завсїгди находять вельми доброго опікуна і провідника.

В 1908 р. Преосьвящений Сотер посьвятив церкву та мав місиї, — а нарід сплаканий з втїхи горнув ся до Архієрейских рук, яких одних бракувало йому єще тут на вашинктонській землї.

Честь кому честь! Та дїйсно нехай буде честь сьому душпастиреви, якого пятьнайцятьлїтна кервава праця між тутешнїми Лемками оставить йому і в будучих поколїнях найкраще імя.

Число душ 4.500, дїтий шкільних 100.
Адрес сьвященика: Rev. Nikolaus Stephanovitch, 109 Carson Seventh Str. South S. Pittsburgh, Pa.

45. Угроруска церков. громада в Пїцбурґ, Па.

Церква записана на імя Преосьвященого Сотера.
Адрес сьвященика: Rev. Lupis Sylo, 712, Carson Str. South S. Pittsburgh, Pa.

46. Угроруска церков. громада в Пїцбурґ — Окленд, Па.

Громада індіпендентна, сьвященик засуспендований.
Адрес його: Rev. Dr. Theodosij Vashovcsik 354, Mayron Ave, Pittsburgh — Oakland, Pa.

47. Угроруска церков. громада в Алеґени, Па.

Душпастир під юрисдикцією руск. кат. Епископа.
Адрес його: Rev. Joseph Hanulya, 8 Sterling Str. Allegheny Pa.

48. Угроруска церковна громада в Гомстед, Па.

Адрес духовника: Rev. Alexius Holosnyay [17]), 913, Dixon Str., Homestead, Pa.

49. Мадярска грек. кат. церков. громада в Гомстед, Па.

Духовник: Rev. K. Roskovitch, Homestead, Pa.

50. Угроруска церков. громада в Бредок, Па.

Духовник: Rev. Antony Kecskes, P. O. Box 344. Braddock, Pa.

51. Угроруска церков. громада в Бродерік, Па.

Духовник: Rev. Miron Volkay, Broderick, Pa.

52. Угроруска церков. громада в Никеспорт, Па.

Душпастир є під юрисдикцією Еп. С. Ортинского.
Адрес його: Rev. O. B, Gorzó, 410, Six Ave' Mc. Keesport,Pa.

---

[17]) о. А. Голоснай є рівнож директором та співредактором славно звісного „Русск. Амер. Вѣстникъ-а", голосного зі своїх статий проти руск. кат. Епископа Ортиньского, які продовжають ся і тепер.

53. Церков сьв. Йоана Хрестителя в Микеспорт, Па.

І знова повтаряєть ся подібдна історія, як в Пертамбой, Нюбритан... Коли Галичани материяльно запомогли Угорщан при будові величавої спільної церкви, та у докладї на дарунок справили ще прегарні коштовні дзвони, — тодї як раз починаєть ся викиданє „Galicmanow“ із угорскої громади. Таким поведенєм своїх собратів роздратований галицкий нарід, хоч як материяльно знесилений, складає своєрідну громаду, а у тім дїлї ангелом помочи і поради є, як звичайно, сей щирий сьвященик і народолюбець о. Н. Стефанович.

Основанє громади припадає на кінець 1901 р. Перший парохіяльний збір відбув ся у Осипа Гриника, де по залагодженю вступних формальностий приступлено до купна церкви від іновірців за 10.400 долярів (тодї вписалось лише 43 родин); 1.400 доляр. тієї хвилї зібрано між собою, а на прочих 9.000 доляр. затягнено довг в банку. Рівночасно засновано брацтво Р. Н. Союза під покровом сьв. Йоана Хрест., яке з тієї хвилї було і є дїйсною підпорою церкви.

Першим сьвящеником в тій громадї є о. Дм. Добротвір [18]), по нїм о. Мих. Нижанковский [19]). Від мая 1904 р. душпастирюють о. Гр. Кульчицкий, по нїм о. Ст. Макар, а з 1907 р. о. Р. Волинець. В падолистї т. р. приходить о. Н. Іванчук, а по нїм о. Рошко, о. О. Пап, а вкінци від вересня 1909 р. о. Стефан Ващишин, який остаєть ся до тепер.

Цїлком природно, що при таких змінах і условинах [20]) не змогла розвитись микеспортска громада. Нинї числить громада 1.200 душ, 40 дїтий шкільних. Теперішнїй розвиток завдячує виключно великій працї і пожертвованю нинїшнього душпастиря [21]); читальня „Просьвіти“, нові брацтва, відродженє цїлої громади, відновленє церкви в нутрі, впорядкованє матеряльне її дїл, се — треба було мати зелїзний капітал енергії і терпеливости та не хвилеве піклуванє, щоб до кінця привести тії початі, а в неладї остаючі дїла. Тепер тут вже на певно мож засьпівати: не вмре, не загине!

Адрес сьвященика: Rev. Stephen Waszczyszyn, 419—9-th Ave, Mekeesport, Pa.

---

[18]) Ізза самовласти тодїшнього церковного уряду змушений був уступити.

[19]) о. Михайло Нижанковский перебувши на сїм душпастирстві два місяцї, заслаб тяжко і вмер в шпитали в 1904 р.

[20]) І тут дуже сердечним опікуном являєть ся росс. прав. місия, яка що тижнево майже присилає на перевіди свойого сьвященика з Ambrigde, Па, чи недозрівають жита, щоб їх жати?!

[21]) о. Стефан Ващишин висланий на місию до Америки в 1908 р. Екск. Митрополитом А. Шептицким.

54. Угроруска церковна громада в Донорі, Па.

До тієї громади чимало належить Галичан, яких в недовзі жде „вилученє". Бачить ся, що підписаному Авторови сього „Огляду" вдасть ся мирним путем залагодити сю справу, або з'орґанїзувати самостійну громаду для галицких Русинів

Адрес духовника: Rev. A. Kossey 432 Olivia Str. Donora, Pa.

55. Угроруска церков. громада в Монесен, Па.

Громада нинї независима і душпастир рівнож независимий та обложений цензурою.

Адрес його: Rev. St. Polyansky, Second Str. Monessen, Pa.

56. Церква сьв. Петра і Павла в Монесен, Па.

Та знова подібна історія гіркої вдяки угрорусинів для галицких. Коли зісловачені Руснаки з тамтої сторони Карпат побачили, що стоїть вже величня мурована церква, спільними силами коштом 22.000 долярів поставлена, тодї як раз вельми примітивним способом подякували нашому людови за їх хлїб та сїль. І єслиб тільки не далекозоре око Преосьвященого Сотера, в неодовгім часї перейшли би були тутешні Лемки в росс. правосл. табор[18]), який вже давнїйше намагав ся загорнути лемківских Русинів. Та коли при кінци 1908 р. на з'орґанїзованє тієї місиї прислав Епископ Ортиньский о. Ст. Ващишина, застав згаданий отець сумні условини: одні інформувались у росс. прав. батюшки, яку муть складати громаду, другі заслали петицию до „русскихъ во Львовѣ", щоб їм прислали дуже твердого сьвященика, а треті, в найменьшому числї, бажалиб собі своєрідне... Перші днї йшли як з каменя. А одначе і так далось богато сподїяти. Куплено деревляну церкву при найгарнїйшій вулиці — Schoonmaker Ave, витягнено чартері хоч повільно, все таки йшли датки на затягнений довг на церкву в місцевім банку. Поміч і інформациї о. Н. Стефановича були в тім дїлї неоцїненими. По кількамісячнім побутї о. Ст. Ващишина, обняв місию о. І. Велигорский, та перебув там лише два тижнї. По ньому обняв о. К. Курилло, та з'орґанїзував місию в сильну

---

[18]) Росс. правосл. місия вельми подбала про наших Лемків, бо на свою місию прислала туди о. Ярослава Сїчиньского, галицкого Русина, який по укінчених студиях богословских у Львові приняв в Америцї сьвяченя від росс. прав. Епископа Платона.

Росс. офіц. шематизм: Предтеченская церковъ, свящ. Ярославъ Сѣчинскій, псаломщикъ Н. Грес, 500 10 th Str. Charleroi, Pa.

Чарлєрой з Монесен получене зелїзним мостом. До тієї громади належать виключно наші Галичани, передовсїм Лемки.

нинї церковну громаду. Хтось десь писав: von sich selbst kann man nicht sprechen... та так хотїв би зробити й автор сього „Огляду“.

Тепер вже всьо церковне майно, яке мож числити на 15.000 долярів, переписане на імя руск. кат. Епископа в Америцї. Церква відновлена, вся утвар потрібна, що йно поставлений двоповерховий деревляний дім парохіяльний, гарна саля шкільна, елєктричне і газове сьвітло, банк парохіяльний, сплачене половицї довгу, три віддїли Р. Н. Союза, читальня „Просьвіти“, клюб ситізенів і т. д. дають запоруку, що та церква ставлена на Петровім камени нїколи не впаде, та що та громада з кождим днем ростиме й могутнїти. Аж миленько глядїти, як ті наші молоді і старі горнуть ся до читальнї, та читаючи мов цїлують сї рідні слова, яких довго не було їм кому подати...

В 1910 р. один Лемко Малиняк купив тут склеп.

Душ 850, дїтий шкільних 45.

Адрес сьвященика: Rev. Constantine Kuryllo[19]), Schoonmaker Ave, Monessen, Pa.

57. Угроруска церков. громада в Чарлєрой, Па.

До тієї громади приналежить кілька родин Лемківских.

Адрес духовника: Rev. E. Seregelyj, Charleroi, Pa.

58. Церква сьв. апост. Петра і Павла в Карнеґи, Па.

До 1903 р. робітники — Лемки, заняті при фабриках в Carnegie, Pa, належали до піцбурскої руск. кат. громади, а в 1904 р. о. Теофан Обушкевич[20]) орґанїзує для них самостійну вже громаду. Та хоч чимало було там ріжних наук про „тверду русскость“, якою вїє цїла орґанїзацийна робота о. Теофана та й склала гарний вінок доказового матерялу про напиханє росс. схизм. вівчарнї нашими душами, — однак щира, невтомима

---

[19]) Автор дістав дволїтну відпустку з ц. к. Ради шкіль краєв. з припорученя Екс. Митрополита Андр. Шептицкого на місиї в пів. Америцї.

[20]) о. Теофан Обушкевич, в краю парох в Устю рускім, перемискої дієцезиї, широкозвісний в цїлій Америцї „дипльомата“ москвофіль. Яку вів і веде „дипльомацию“, вистарчить спімнути і зїлюструвати хочби таким приміром: в Майфілд, Па. працював „ревно“ довгий час і так скріпив свої вівцї у католицкій вірі, що дивним чудом на другий день по його відходї всї до одного перейшли на схизму (Душпастир ч. 3. стор. 6. 1910 р.). В офіц. росс. шематизмі записана ся громада: Іоанно-Предтеченская, Благочинный свящ. Мих. Скибянскій, псал. учит. М. Полтавскій P. O. Box 4. Mayfild, Pa.

праця [21]), дійсно католицка о. Гр. Кульчицкого [22]), який на прошенє о. Н. Стефановича з Піцбурга обняв се душпастирство під сю важку пору, виратувала ботато душ від схизми, до якої зміряла і орґанїзация о. Теофана і вижиданя росс. прав. місиї. Та хоч як не було на разї догідного терену, то все таки найшло ся кілька родин, які згодились на отворенє росс. прав. громади [23]), для якої росс. прав. місия вибудувала в 1908 р. церкву на тій самій вулиці, де стоїть і наша церква, та призначила для 30 душ осібного сьвященика, який має дальше вести почате дїло.

За час пробуваня на тім руск. кат. душпастирстві о. Кульчицкого (до 1909 р.) громада мурує гарну церкву коштом 24 тисяч долярів, купує парохіяльну хату на мешканє для сьвященика, складають ся два мужескі а одно жіноче брацтво та вступають трема віддїлами до Р. Н. Союза. Се справдїшня заслуга о. Кульчицкого. І так хоч поволи а осьвідомляють ся Лемки і національно. По згаданім сьвященику приходить о. Олекс. Ротко.

Під сю пору парохія числить 2.500 душ, 60 дїтии вписаних до школи.

Агітация однак росс. правосл. місиї заєдно підбурює наш нарід і вишукує собі ріжні дороги і доріжки.

Адрес сьвященика: Rev. Alex Rotko, P. O. Box 1091, Carnegie, Pa.

59. Церква сьв. Петра і Павля в Мікесрок, Па.

Громада засновала в 1900 р. Церква деревляна, біля церкви школа. Довший час душпастирював тут о. Макар, по ньому о. Ротко. З початкомъ 1908 р.[24]) обняв душпастирство о. Григорий Кульчицкий. За душпастирства сього Отця настав

---

[21]) Треба тут богато завдячити й довголїтній працї о. Н. Стефановича, який між Лемками піцбурскими несе істинні зерна Христвої науки. Чимало й)го бувших парохіян приналежить нині до громади в Carnegie, та як раз ті парохіяни тримають ся сильно своєї руск. кат. церкви і своєю любовю приєднують других.

[22]) *о. Гр. Кульчицкий кінчив сьв. богословє в Римі, був сотрудником* в Самбо,і, тепер на душпастирстві в Mekeesrock Pa. До Америки висланий в 1904 р. Ексц. Митр. А. Шептицким.

[23]) Від 1904—1908 був доїаджаючий росс. прав. сьвященик, з 1908 р. в після офіцияль. шематизму: Покровская церковъ, свящ. А. Веніаминовъ, 215, Jone Str. Carnegie, Pa. Нині число душ доходить до 250, на яке складають ся виключно Гличани-Лемки.

[24]) В жовтню 1908 р. Преосьвященний Сотер благословив церкву і школу та при тій нагоді мав чотиродневні місиї для парохіян, запрошений через недавно обнявшого се душпастирство о. Гр. Кульчицкого.

дійсний спокій в громаді[25]) і национальне пробудженє Лемків, з яких переважно складаєть ся громада. Піднести треба і се, що не часто трафляєть ся між американьскими рускими громадами, що о. Кульчицкий своєю тяжкою працею дволітною з'єднав собі всї серця громадян, які з повним довірєм віддали йому предсїдательство (president)[26]) та цїлий заряд церковно-громадяньских інтересів.

При церкві є читальня „Просьвіти", кілька віддїлів Р. Н. Союза, та „Сестрицтво". Дому парохіяльного ще нема, але є надїя, що в короткім часї при видатній працї душпастиря зрозуміють громядани конечність власної хати для сьвященника, який до сього часу мешкає в найнехарнїшній жидівскій дїльницї.

Парохіян до 3.000. Дїтий шкільних 60.

Адрес сьвященника: Rev. Gregor Cmaylo-Kulczyckyj P. O. Box 21, Mc Kees Rocks, Pa.

(*Далї буде*).

---

[25]) Були многі невзгодини в громадї задля москвофільских аґітаций, та треба було в дїйсности терпимости і сильної арґументациї, злученої з тяжким душпастирским трудом, щоб сї „нащадки российщини" викорепити, які пропагували „вірняки" о. Т. Обушкевича з „Горлицкої ґубернії" і агенти доокресних кольовїй росс. пров. місиї, до яких чимало принадежить нашого народу з Лемківщини.

Росс. прав. шематизм: Рождество Богородицкая церковь, временно завѣдуетъ свящ. В. Левканичъ, Madera, Pa.

Ibidem: Вознесенская церковь приписана къ Madera, Pa. Колишня угроруска церков. громада — ниці цїла росс. пров. місиї.

Ibidem: Георгіевская церковь, свящ. Андрей Солянка, P. O. Box 134. Brookside, Pa.

Ibidem: Николаевская церковь, свящ. Миланъ Младеновичъ 312 Air Brake Ave, Wilmerding, Pa. До сеї місиї приналежать Россіяни, Серби і горстка угрорусинів.

[26]) President — голова церковної громади, який із секретарем і касиєром репрезентують перед американьским правом церковну громаду. Ледви кілька є наших громад, де душпастир є президентом.

о. Іван Савицкий.

Розумові засади християньства.*)

Ідея Бога в природі людскій**). — Ціла природа кличе до нас: „есть особистий Бог, Творець сьвіта“. Дивним було би, колиб і найдоскональше сотворінє на земли, чоловік, не містив в собі ідеї Бога. — Загляньмо в єство нашого духа, то спостережемо в нїм щось, що дає нам внутрішне сьвідоцтво істнованя Бога. Вже від дитиньства носимо в собі понятє добра і зла і то не лише в загальности, але в тисячу поодиноких случаях уміємо самі опредїлити, що се дїланє добре, а те не добре; тих понятїй не учимо ся доперва від других, лиш самі з себе маємо їх вже в перших хвилях розвою нашого розуму, ба навіть у дитяти ті понятя суть виразнїйші і маркантнїйші. Відкиж сї понятя? Очевидна річ, що їх витворює розум, який зовсїм природно навіть у дитяти пізнає красу і нею тїшить ся, а від гидкого відвертає ся. Чоловік може остаточно помилити ся в оцїненю доброго і злого, але в сущних зарисах морального годять ся всї народи і люди, о скілько не скривили своєї природи.

Розум отже вказує нам, що істнує добро і зло, абстрагуючи зовсїм від істнованя Бога і нашої волї. Бо що єсть добре? То що достосовує ся, відповідає (convenit) нам. Відповідає щось природї фізичній, то фізично добре, відповідає природї моральній, то морально добре; а позаяк морально духова природа у всїх людий однака, то і моральне добро для всїх людий однаке, без взгляду на приказ Бога. Говорю про intrinseco bonum vel malum. Щось може бути внутрішно добрим, або злим — і те власне приказує або заказує нам Бог тому, що воно єсть вже само собою добре або зле. Що розумній натурі людскій в єї свобідних дїланях відповідає то єсть добре, а що не відповідає се недобре і о сїм кождий чоловік по єству своєї природи видає осуд.

До сего приходить єще щось; именно відзиває ся ще у внутрі голос, якого не можна почути ушима, але котрий виразно приказує: „то добре маєш робити, тамто зле занехати“. Той голос не радить, не намавляє, не заохочує, не каже: „як сего не зробиш, то зле поступиш, а як зробиш то добре“, лише виразно приказує і ми єсьмо сего приказу сьвідомі. Той категоричний приказ дістають всї народи по всїх усюдах і у всїх часах. — Звідкиж сей приказ? Кождий приказ суппонує

*) Bonifatius-Correspondenz 1908 ст. 51 і слідуючі.
**) Попередна часть гл. „Нива“ 1910 ч. 2. ст. 41.

приказуючого. Хтож ним єсть? Ми самі? Нї! бо а) приказ може виходити лише від когось иньшого і то старшого, який має право менї щось розказати, до чогось з'обовязати. Сам собі чоловік не може розказати, що найвисше може собі щось постановити. Отже той голос в нас не єсть від нас, анї не походить від нашого розуму. Розум взагалї не може приказувати, лише пізнавати. Мусить отже бути в нас хтось другий, старший, який до нас промовляє, а тим хтось то Творець нашої природи — иньшими словами: той приказ то заповідь, воля Найвисшого, що поселилась в нас вже з природи. Бо якби не се, то б) ми моглиб сей приказ без труду скасувати, а преціньне можемо сего здїлати. Можна єго по довголїтних муках ослабити, приголомшити лише а і то не цїлковито і не на все. — в) Єслиби сей приказ був від нас самих а не від когось висшого, то може не чулибисьмо єго тодї, колиб він мав не годитись з нашою волею і нашим бажанєм; а оно якраз так і єсть, що коли чоловік найменше би собі бажав, тодї голос відзиваєсь: „ти повинен, ти не сьмієш". З сего найкрасше видно, що се приказ не наш, не нашої волї, не нашої природи, котра єсть лише посередником, а се приказ когось висшого, ба навіть Найвисшого, бо се не лише приказ, але приказ абсолютний, категоричний. Се голос Найвисшого Законодателя, під котрого авторитетом чоловік остає від дитиньства аж до гробу, і той голос ми називаємо совістию.

Дальшим доказом сего, що сей внутрішний голос може походити лише від Бога, єсть се, що голос сей викликує неспокій, невдоволенє або знов невисказане щастє внутрішнього вдоволеня, що преціньзовсїм не зависить від волї чоловіка самого, лише від когось з внї. Навіть в хвили смерти, коли чоловік не може вже нїчого сподїватись від людий анї боятись людий, анї якої иньшої сили земскої, а преціньсподїваєсь нагороди або страхаєсь кари.

1. Скажуть однакож противники — таж то все то нїчо, се прямо результат вихованя. Виховуйте людий інакше і не згадуйте їм нїчого анї о Бозї анї о моральности, а не будуть мати анї слїду з совісти. — На се ми скажемо, що пр. на Полїнезиї і в центральній Африцї живуть цїлі племена, відтяті від традициї всїх народів від непамятних часів, так дикі, що о якімсь моральнім вихованю у них не може бути і мови, а преціньмають они понятє добра і зла, знають они, що одно „повинні" робити, а другого нї, може лїпше як „культуртреґери", їх кольонїзатори. Певна річ, що і вихованє має велике значінє в плеканю природних склонностий, особливо дуже легко можна знищити фалшивим вихованєм добрі природні склонности, але вихованєм самим виплекати совість се річ неможлива. Бо звідкиж дитя одержало би понятє добра і зла, єсли би не було випосажене ним вже з природи. Виучитись не моглоби, бо понятє виробляємо собі через внїшні змислові спостереженя, а понятя добра і зла зовсїм не можна змислово спостерігати, бо

се понятя чисто духові а вияснюваня родичів не придались би до нїчого. Скорше би удалось виучити слїпого розпізнавати кольори, нїж дитя пізнавати добре і зле.

2. Суть однакож люди „безсовісні“, у яких совість мовчить! Се можливе. Але чи совість мовчала у них від самого початку? З певностию що богато і довго мусїли ті люди намучитись, нїм приглушили ту совість і може навіть довгі лїта буде вона мовчати, придушена многими злочинами, але таки колись при кінци вона порушить ся. Припустім однакож, що суть деякі абсолютно „безсовісні“, то поминувши се, що були би они зникаючими виїмками, супротив яких стоїть подавляючий загал людий з голосом совісти, — не було би се зовсїм доказом проти істнованя Законодателя, який той голос совісти умістив в чоловіцї, подібно як „півголовки“ серед людскости не доказують, що здорові „отверті“ голови суть неприродними. Множество, що правда, на сьвітї єсть людий безсовісних, але то лише в тім змислї, що про голос своєї совісти не дбають, але не таких, що того голосу зовсїм би не чули. Щоби чоловік незнати як низько упав, щоби перечив істнованє Бога, духа, щоби всьо уважав материєю, то таки при якихсь промахах моральних відозвесь в нїм сей внутрішний голос. В кождім разї такий чоловік буде мати совість для других. Дасть єму хтось без нїякої причини прочуханця, або підложить єму хтось під хату огонь, то таки скаже сей чоловік, що се неслушно, нїкчемно, підло. Се буде знаком, що пізнає що добре а що зле.

3. Скаже хтось: то добре, признаю, що совість се голос Божий в чоловіцї, то в такім разї чи правдива се моральність робити задля „чужої“ волї і то з сего мотиву, що наступить нагорода або кара? Чи не була би се висша моральність робити добре з чистої любови до добра, або з самовідреченя? — Що до першого, то чи дитя не піддаєсь „чужій“ волї свого вітця, а підчинений „чужій“ волї свого настоятеля? а сего нїхто не називає морально меншевартним. А впрочім, чи Бог єсть нам чужим — між Богом а чоловіком єсть тїснїйша лучність, яко між Творцем а сотворінєм, нїж межи вітцем а дитятем, бо в Бозї „живемо, двиґаємо ся і єсьмо“. Що до нагороди або кари, то певно висша була би се моральність дїлати добро з любови до него самого а не зі взгляду на нас, але а) трохи се за високо на нашу людску природу; а впрочім ми потребуємо в сїм житю всякого усовершуваня особливо морального; ми не то що повинні, але мусимо навіть зі згляду на себе самих стреміти до совершеньства. А найвисше усовершенє лежить в „нагородї“ т. є. в посїданю Бога, найвисшого морального добра, а „кара“ в утраті сего; по друге б) той другий мотив в практицї занадто слабий. Бо щож єсть „добро“ у тих модерних моралїстів? Абстрактна ідея, істнуюча в їх головах, а нїгде в дїйсности. І така плятонїчна любов до абстрактної ідеї мала би мати на стілько сили, тримати чоловіка при

добрім в таких борбах житя? і та любов мала би силу витримати конкуренцию з любовію до найреальнїйшого з всїх єстеств, що перевисшає найвисші добра?

4. Совість єсть наконець нїчо иньшого, як неозначене, невияснене чувство зависимости від Бога. А чувства преціньо могуть милити. І в кождім разї суть они за слабим фундаментом, щоби на них будувати доказ істнованя Бога. — Совість єсть також чувство, але не лише. Совість се передовсїм осуд розуму, а чувство то лише вислїд останнього. Чувствовати змислово можна лише змисловий стан, як біль, сильне круженє крови, фантазийні образи, а Бога відчувати не можемо, бо Він найвисший дух. Вправдї і спостереженя наших гадок називаємо „чувствованє“ пр. кажемо: „чувствую в собі пересьвідченє“ — однакож тут розуміє ся не відчуванє змислове, лише знанє. Чувства суть у ріжних темпераментів найріжнороднїйші, а голос совісти сущно у всїх народів на земли однакий і серед всїх обставин, пр. почутє вини відчуває винний і натще і по добрім снїданю. Коли отже невірний говорить о совісти і сьвідомість вини називає „невиясненим чувством“, то при тім всїм то одно невияснене для думаючих людий, то ся балаканина, се недорічне вияснюванє тої страшної сьвідомости вини, під котрою стогнали і стогнуть всї народи землї, а котру погани назвали „найбільшим нещастєм“.

Впрочім само з себе виходить, що єсли Бог хотїв, щоби чоловік був єством моральним, то мусїв дати єму такий голос, бож не міг таку важну річ як пізнанє добра і зла лишити непевному вихованю. Бог мусїв дати той внутрішний голос, щоби не лишити чоловіка безрадним супротив впливів зла. Совість єсть отже свого рода моральним імпульсом в цїлім житю людскім. Совість єсть конечною природною складовою частию чоловіка і має таке значінє для духового житя, як фізичні закони і сили, що суть заразом єму законом і силою.

Внутрішний отже голос вказує людскости, що в дїйсности єсть над нею судия, невидимий вправдї, але дїйсно єсть, котрий зглубив найтайнїйші мисли. Де наступить заплата і якою она буде, на се голос сей остає нїмим і мовчанє се не рідко страшне. Голос совісти доказує нам неоспоримо істнованє всевідучого, всемогучого, найсправедливійшого особистого Бога, бо лише особисте Єство може бути судиєю, а нїяке пантеїстичне єство, анї природа анї єї сили. Бо сї не знають нїчого анї о моральности, анї не могуть над нами вести контролї, анї нас завзивати перед свій престол. — Як проте нерозумним мусить бути сей чоловік, що хоче вмовити в себе, що Бога нема, підчас коли єго внутрішний голос тисяч разів кождого дня в єго житю вказує: „преціньо єсть Бог“.

Сей доказ існованя Бога має дві добрі сторони: 1) Кождий чоловік носить єго в собі. Нїхто не може єго позбути ся раз на все і „природничо-наукові“ закиди тут були би нї при чім.

2) Кождий чоловік, навіть найменше учений легко зрозуміє сей доказ, бо потребує лише прислухатись до сего внутрішнього сьвідка.

Держава без Бога. — Єсли кождий поодинокий чоловік потребує віри в Бога, щоби бути правим, то так само потребує єї він і яко член товариства, а тим самим і товариство, єсли хоче бути правим товариством, яким повинна бути кожда держава, мусить мати віру в Бога. Длятого ставимо твердженє таке: Віра в Бога єсть конечною основою кождої держави, котра хоче мати треванє. Вправдї і без віри в Бога може держава якийсь час істнувати пр. жорстокостию, брутальною силою, тираньством, але буде тревати лише дуже коротко. І в такім разї не буде такою державою, якою повинна би бути; така держава булаб радше проклятєм нїж благословеньством для членів. Кождий член такої держави уважав би розвязанє такої держави своїм спасенєм, і в такім случаю було би чоловікови о много лїпше жити одинцем, нїж в державі безбожній. Житє одинцем вправдї неприродне для чоловіка, бо чоловік се animal sociale, але було би оно много лїпшим. Атеїстична держава істнувала би отже de facto і то лише коротко, але de iure нї. І, як сказано висше, така держава мусить розпастись, бо публичний атеїзм се розкладовий елємент, се зародок смерти для держави — і то не лише позитивний атеїзм, але навіть негативний.

Бо щож єсть цїлию держави? Очевидно спільне добро, добре поводженє і правна охорона горожан. Горожани знов мусять дїлати разом для спільної користи, до чого очевидно конечна добра воля. А щоби сю добру волю викликати і єї завсїгди підтримувати, мусять бути сильні до сего мотиви. А без віри в істнованє Бога таких мотивів скуточних нема. Суть такі, котрі кажуть, що богато иньших єсть мотивів до підтриманя держави. Одні кажуть, що таким мотивом то добре зрозумілий еґоїзм, другі що любов вітчини, природна правість, иньші що одушевленє для культурного поступу людскости, або загальна просьвіта, або принцип законного авторитету, або вкінци теория сили. —

1. Пригляньмо ся поодиноко тим „ідеям підтримуючим державу". Возьмім еґоїзм. З природи вже єсьмо на него засуджені і кождий мусить передовсїм дбати за себе. Лиш що тут має розуміти ся добре зрозумілий еґоїзм т. зн. що кождий повинен дїлати для спільної користи а зиск припаде опісля кождому, чи скорше чи пізнїйше, але припаде. В теорії оно красно, але в практиці не так. Зиск прийде колись, скорше або пізнїйше, але жертву треба понести зараз. Приватне добро і спільне стоять до себе прямо в діяметральнім віддаленю і то тим більше, чим гірша управа держави. Пригадаймо приміром податки; чи богато таких, що платять їх радо „ з еґоїзму"? А переконувати, що з спільного добра буде можна мати більші зиски, то се не дуже зрушить еґоїста. Ignota non movent. Лїп-

ший воробець в руці, як десять на плоті. Еґоїзм занадто думає о „собі“ і о „своїм“. Еґоїзм се принцип не утримуючий товариство, а противно розриваючий. Як Бог не єсть центром всего, тодї льоґічно ним єсть „дороге я“. На еґоїзмі виросла нинїшня „борба о існованє“, а не стремленє до спільного добра; бо еґоїзм нїколи не наситить ся; єму завсїгди мало; єму все бракує сего, що мають другі; людске щастє уважає своїм нещастєм.

2. З тих самих причин неможе і любов вітчини заступити релїгії. Щож властиво маю у вітчинї любити? чи землю, край? Певно, привязанє до землї, до сторін-околиць дуже велике, але передовсїм до своєї землї. Она мусить бути для мене дорожшою, як земля в Боснії, Дальмациї. — А може маю любити співгорожан? Як ми мало журимо ся о наших свояків особливо дальших, як они від нас чого хочуть, а як мало дбаємо о тисячу сусїдів, котрих навіть і не знаємо. — А може треба любити інституциї, закони? Єсли они лїпші як де инде, то буду їх любити, але длятого, що менї з ними добре, а впрочім: ibi patria, ubi bene. Мілїони покидають рік-річно свою землю і еміґрують з важних причин, а кілько би ще еміґрувало, якби лише могли. — А може любимо величавости, славу, вітчини? Та звичайно стоїть коштом податків і маси з того нїчого не мають. І що кому зі слави, як нема що їсти?

3. А чи не вистарчить місто віри в Бога „природна“ правість і ретельність горожан, походячі з самоповажаня і амбіциї і з бажаня уходити за чесного „гонорового“ чоловіка? Такий клич „независимої етики“, моральної автономії. Так розумують модерні: „Єсли кождий буде жити розумно і прилично і свої обовязки совісно виповняти, тодї людскість і кожда держава зовсїм добре обійде ся без Бога“. Без сумнїву що так, але якби не було сего „єсли“. Бо і тут відграє еґоїзм і пристрасть велику ролю. Правість і ретельність наказують дїйсно виповняти совісно обовязки, але еґоїзм серед тої „борби о житє“ не вмовкає а кличе: як не хочеш бідити, як не хочеш згинути в тій борбі, як не хочеш, щоби твої дїти голодували й виросли на нуждарів, то мусиш як лише і де лише можеш ошукувати всїх, навіть державу — розумієсь осторожно. І котрий мотив сильнїйший? Єсли хтось має до вибору 1000 корон нечесно набутих, без небезпеченьства зловленя і утрати чести, а з другої сторони честь з голодом, бідою хто вибрав би се друге — без Бога? Ледви чи один на 100. Хто нинї будучи без віри провадив би, не боячись контролї, інтерес заміни, торговлю чесно? Які тисячні невластивости дїялибись? Чи суди і закони зарадили би сему? При кождім виставовім вікнї, при кождім куснику поля засадженім бульбами треба би поставити вартового, а єсли би і сей був атеїст, то щоби се помогло? Питав раз при іспитї еґзамінатор: „що дїє ся з золотом, як виставимо его на вільний воздух?“ Ученик відповів: „оно зникає“. Так було би з всякою власностию. А чи лїпше було би з безпеченьством

житя? Коли раз два приятелї хотїли закпити собі з існованя Бога, присутний Вольтер перервав їм нагло словами: „Виждїть, аж вийдуть мої служащі, бо не хочу, щоби мене ще тої ночи удусили". А як виглядав би вимір справедливости? Скоро який горожанин позбавлений права, а держава не в станї єму сего права вернути, то тим самим держава тратить рацию істнованя. Iustitia не дурно має очи завязані, много може не бачити, єсли в додатку богато річий бачити не хоче.

Мораль без Бога єсть так змінчива, як людский гумор. Бо коли хто перечить існованє Бога, то консеквентно мусить перечити безсмертність душі і єї існованє, далї свободу волї а з тим всяку відвічальність. В такім разї мусимо з Геклем чоловіка узнати за найвисшу породу зьвірячу,— і деж тодї може бути мова о правах, обовязках і т. д. В такім разї сила то право і тодї повиннібисьмо з Нїцшим кричати: „смерть слабому", бо „найлїпшим чоловіком, надчоловіком єсть сей чоловік, що є найбільше жорстоким, найстрашнїйшим, найхитрійшим і найбільше безвзглядним". Така се мораль модерна.

До сего всього приходить ще щось, без чого люди і кілька днїв не могли би жити разом навіть при найскрупулятнїйшім виповнюваню права, справедливости. Бо summum ius, summa iniuria. Крім справедливости і скрупулятности треба ще чеснот милосердия, любови, доброти, співчутя, лагідности, вирозумілости, терпеливости і т. д. Єсли забракне сего, то устане всяка можливість спільного пожитя, всяке щастє, сердечність. Конечність чесноти признає навіть такий модерний вільнодумець як Anton Menger*). А чим виповнить атеїзм евентуальний брак чесноти? Таж ми зьвірята, а деж зьвірята уміють милосердитись, співчути, бути терпеливим, взглядним. На модернїм ґрунтї атеїстичнім виросли нинїшні страшні відносини, між наємником а робітником, так що нинька сьвіт подїлений на два ворожі табори; виросла така страшна безвзглядна борба о житє. А єсли який атеїст має в собі любов ближнього, то походить се не з єго атеїзму, а з єго добродушного успособленя.

4. Одушевленє для культурного поступу людства єсть дуже ідеальним мотивом для співгорожан, щоби працювати для спільного добра, для удержаня держави, але в практиці ледви чи зможе оно мати яке значінє. Близша тїлу сорочка, як кожух; кождий буде більше дбати про своє добро, як про загальний поступ. Одушевленє для загального поступу людства єсть так ідеальним мотивом, що в часах нинїшнього брудного материялїзму не може нїяким чином побуджувати горожан до спільного дїланя.

5. Многі оптимісти богато надіють ся в тім напрямі від загальної просьвіти. Думають собі, що скоро лише всї

*) Anton Menger, Volkspolitik, Jena 1906, ст. 4.

стани співгорожан зістануть просьвічені, тодї самі з себе всї будуть з найлїпшими інтенциями працювати для спільного добра, без жадних мотивів. — Свого часу піднїс ся клич: більше сьвітла під стріху. І дїйсно, незлїчимі чинники старали ся через школу, пресу, товариства піднести просьвіту в народї. І щож? З того часу повстала лиш загальна ферментация, невдоволенє. Нинька „проста“ дївчина як начитаєсь „романсів“, то і мітли опісля в руку не возьме. Вчений недовчений то гірший дурня. Звідси незадоволенє і низших кляс: „чому ми маємо більше бідувати, нїж ті в горі, коли ми так само „вчені“ як і тамті?“.

6. Принцип авторитету, який многі підносять, не має найменшого увзглядненя, бо з природи річи всї люди суть однаково рівні, а держава не має права накидатись другому за пана. Бо єсли менї один чоловік не має найменшого права розказувати, то і двох разом не мають того права, єсли 2 нї то і 20 нї і 20 мілїонів нї. Також і дбанє держави о загальне добро не дає державі права до існованя, бо єсли хтось не потребує того дбаня, то держава тратить услівє до існованя. Право авторитету держави основуєсь на засадї do ut des. Але ся угода дуже непевна, бо без висшого „маєш“, без висшої санкциї котрабудь сторона може сю угоду зірвати. А по друге о дїйснім авторитетї без Бога, то і бесїди не може буги. Бо в разї угоди держава не єсть авторитетом, она єсть лише стороною контрагуючою, а яко така не має права розказувати, лише допоминатись дотриманя угоди, котрої друга сторона може не дотримати. В практицї оно було би ще гірше, бо атеїзм з природи річи єсть дуже негативний, супроти него не устоїть ся нїчо, він заперечує всяке понятє обовязку і права. Сила перед правом; сила то право. Принцип авторитету і атеїзм се понятя дияметрально противні. — Від коли настав опір молодїжи від авторитету? Від часу безрелїгійного вихованя. Щоб отже державу ратувати, провадить атеїзм до:

7. Теориї сили, до оружия, в чім многі бачуть одиноке нинька спасенє держави. Без Бога нема „ти повинен“, єсть лише „ти мусиш“, „und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt“. Але і то насильство не ратує держави, лише власне викликує борбу всїх проти всїх, споводовує до чогось прямо противного, а не до пваці для спільного добра. Бо єсли сила єсть вже раз титулом права, то в такім разї не лише для князїв, пануючих і тих що „в горі“, але тодї для всїх і для кождого і для тих що „в долї“. І будуть висші тиснути низших, але і низші стануть елїтя відплачуватись, і тодї не там право де справедливість, а там де сила. Тодї нема вже і „державного війска“, тодї жовнїри яко горожани добувають і для себе „права“. В Римі то елїта військова, преторияни, робили обрахунки з цїсарями; кілько королїв в Англії згинуло з рук жовнїрів? Довкола шафоту Людвика XVI. стояло військо для оборони... шафоту.

Атеїзм провадить в льогічній консеквенциї до анархії, до розвязаня товариского ладу. Лїпше отже жити людям осібня-

ком, ніж в безбожній державі. Держава без Бога не має de iure права до існованя, а як довго de facto — се квестия короткого часу.

Держава з Богом. Зовсім противно виглядає держава, коли людскість вірить в Бога.

1. Передовсім єсть тоді в державі дійсний авторитет. Бог єсть Творцем всеї природи і роду людского; єсли Бог сотворив чоловіка сотворінєм социяльним, то тим самим хотів, щоби чоловік закладав товариство; а позаяк товариство єсть немислиме без управляючої позаги, котрої мали би другі слухати, то Творець бажав і єї. Державний авторитет єсть через се суверенний, не з себе, ані через се, що репрезентує маси, лише що репрезентує волю Творця; єсть проте з ласки Божої — „Божою милостию". — Державний авторитет єсть не лиш сильнїйший від одиниці, але і висший, бо нѣтъ власть, аще не отъ Бога (Рим. 13. 1) і розуміесь тут не власть фізична, якогось провідника розбишаків, лиш право до власти. Отже авторитет єсть не лише контрагентом, але єсть і настоятелем, має ius imperii, право розказувати. — Сила не єсть то саме, що право. З угратою сили і средств змушуючих не тратить авторитет права. Длятого революция супротив найнемічнїйшого авторитету єсть недозволеною, бо єсть проти волї Творця: Тѣмже противлѧйѧй кла́сти, божїю повелѣнїю противлѧе́тсѧ (Рим. 13. 2).

Але чи може підданий через се упадає до стану невільника? Противно. Авторитет має не лише права але і обовязки, так само підданий має не лише обовязки, але і права. Бож авторитет єсть задля підданих. Скоро авторитет не сповняє довший час своїх обовязків, тратить право управи, стає незаконним і сила оружна не зможе єго знов зробити законним, бо сила то не право.

2. Іеґоїзм стає через релїґію розумним і добре піймленим. Вже з природи чує чоловік, що не має в собі моральної досконалости, ані задоволеня і бачить, що не усовершить ся сам, лише через Бога. Длятого мусить Єго лїпше любити ніж себе, а ближнього як себе задля Бога, після засади: „чого не хочеш, щоб тобі люди робили, не чини сего другим", ба що більше, кожда жертва, яку понесе чоловік з християньскої любови ближнього, навіть шклянка зимної води буде сторицею винагороджена, вправдї в будучности, але не „може", лише напевно. Так отже релїґія робить з еґоїзму сильну підпору держави, бо кождий буде заохочений до спільної любови, один другому стає „ближним", єго добро моїм добром. В теперішних часах материялїзм ослабив сю любов, але інакше то всьо виглядало в середних віках, коли всюди панував дух християньский. Повно було корпораций, цехів, ріжних товариств для попираня добра ближнього.

3. Рівнож і патриотизм підносить релїґія до „чесноти" любови вітчини. Любов ся не полягає на любови землї, звичаїв, институций, лиш на любови співгорожан, що не єсть нїчим

иньшим, лиш любовю ближнього. Такий патриот не буде і другими народностями погорджувати; неузасаднені війни для „звеличеня“ своєї вітчини буде уважати за масове убиване братів. — Як мирно могли би жити всї народи землї, для доброго поводженя всїх держав, колиб були они перенятї правдивою любовію вітчини.

4. На місце „независимої моралї“ подає віра в Бога „зависиму“. Тамта оперта на волї і на особистій амбіциї чоловіка а ся на Бозї. Тамта змінчива, бо під впливом людских блудів і самоволї, ся незмінна як Бог. Она учить перш всего обовязок в взглядом Бога, а через се implicite і обовязків взглядом ближних. Она ставить принцип внутрішної вірности і ретельности, без неї внїшна вірність і ретельність не мають найменшої вартости. Після „зависимої“ моралї се „ти повинен“ не лише викликує почутє обовязку, але єсть заразом найсильнїйним мотивом в дїланю, навіть супроти пристрастий людских і притім скуточнїйшим нїж амбіция і ідея уходити за „гонорового“. Нїякий полїцийник не єсть так певний і всюдиприсутний і всемогучий як релїгійна совість. А що до теміди, то еслиби була перенята страхом Божим, то могла би певно очи мати ясні, відкриті, а принайменше певно схотїла би се бачити, що видїти може і повинна. — Якого судию вибрав би собі кождий, чи такого, що переконаний, що всї его засуди стануть колись перед найвисшим Судиєю, чи такого, що не боїть ся „анї Бога анї людий“. А чи присяга уживана в судї, що єсть одиноким средством до викритя правди і оборони права і справедливости, не єсть наглядним доказом повисшого? — А ті олїйки і бальзами, які служать до лагодженя людских уломностий і пристрастий, як любов, милосердиє, лагідність, доброта, терпеливість і т. д., ростуть лише на грунтї релїгійнім і з него тягнуть поживу. Возьмім приклад з релїгійних часів. В середних віках повстало в цїлій Европі стільки харитативних закладів, що трудно представити докладно собі і число і величавість і якість їх, як шпиталї, доми для бідних, добродїйні товариства, фондациї etc. навіть по найглубших закутинах. І все то повстало виключно приватними фондами, без помочи держав і повстало сего більше, якби се могла зробити модерна „велика“ держава. І щож було мотивом тих добродїйних акций? Для Бога і релїгії! так звучать листи фондациїні. Так широко розповлюджені були сї фондациї, що навіть така жорстока трийцятьлїтна війна не змогла знищити і спалити того всего. Таке то було в тих „темних зацофаних середних віках“! А нинька? — о тім низше.

5. Нїякий ідеалїзм не єсть так правдивий і узасаднений як релїгійний. Він бачить найвисше усовершенє людий не на сїй планетї, а на тамтім сьвітї. Сей релїгійний ідеалїзм піднесе чоловіка до можливого усовершеня морального і зробить его щасливим. І тодї працювати для других не буде прикро, але буде сьвятим обовязком кождого, бо тут розходить ся о велике

будуче царство Боже. В середних віках шукали люди раю не на земли, але там де він дійсно буде, і хоть не чулись ту на сьвітї щасливими дочасно, а мимо сего були задоволені.

6. Загальна просьвіта, овіяна релїгією, не накопичує цїлу масу незрозумілих ідей до голови, лише учить правди, що ми від Бога і для Бога. Така наука дїлає красше на серце і характер, як вся „учена“ наука: фізика, література і т. д. Она вистарчає, бо єсть найкрасшим сьвітлом у всїх хвилях житя, она може кождого, хто би лиш хотїв, здїлати добрим і щасливим. Она і упосліджених робить задоволеними з своєї долї, бо „перші будуть послїдними, а послїдні першими“.

7. Теория сили єсть при релїгії зовсїм злишна, бо дїланє для спільного добра єсть при релїгії споводоване з внутр. Боже „ти повинен“ усуває всяке людске „ти мусиш“. Нїчо не було би більше злишним як мілїони вийск, єсли би в державах і між державами було заховане Боже „ти повинен“.

(Конець буде).

БІБЛЇОГРАФІЯ.

Йосиф Бідерляк, професор університету в Інсбруцї. **Суспільне питанє** Причинок до зрозуміня єго сути і єго розвязаня. Зі семого нїмецкого видання перевів за дозволом автора „Богословский суспільно-економічний кружок“ під проводом *о. Амврозия Редкевича*. Чистий дохід призначений на „Стипендийний фонд ім. Маркіяна Шашкевича“. Львів 1910. Накладом суспільно-економічного кружка. ст. VIII, 224 вел. 8⁰. — 3 кор.

Про велику вагу, потребу і перші підручники социяльного образованя було вже в „Ниві“ минувших лїт (IV, 1907 ст. 244—7; V, 1908 ст. 121—123). Там ми звертали на се увагу, що в послїдних часах суспільний рух прибрав характер руху культурного, який рїжними дорогами викликує фермент в щораз то ширших кругах. Отже не лишень є річию образованого чоловіка здавати собі справу із всего того, що в житю кипить кругом него; образовані і посїдаючі верстви суспільности мають єще обовязок зглядом прочих кляс, приложити руки до їхнього змаганя, щоби вмілим проводом повести єго на здорові тори, щоби висьвітлити згубні погляди і відняти силу злобним кличам з невдоволених кругів. Коли до сего діла є покликаний кождий

образований стан в суспільности, то тим більше духовеньство, якого зване є емінентно суспільно-доброчинне. Так як першою рекомендациєю для християньства в очах поган була єго суспільна доброчинність, так і нині перші съвященики в імя християньскої віри і любови є покликані до злагодженя житевої борби, до облегчень недостатків тих, яких житє матеріяльно упослїдило. Та туть не йде лишень о матеріяльну екзістенцию, о гідну чоловіка — ближнього участь в дочасних добрах. Нині, яко житєве питанє взагалї, суспільне питанє є рівночасно в певній мірі і релїґійним питанєм. Воно в свому ідейному съвітогляді доторкує найважнїйших питань про етику, фільософію, право, та науку о державі. „Знова фільософію, право, та науку о державі можна належно поняти і виложити лишень на основі правдивої релїґії. Бо вони як найтїснїйше лучать ся з наукою про походженє, єство та послїдний кінець чоловіка і сотворінь взагалї. А як раз лишень обявлена релїґія може нам дати певне і докладне вияснене тих правд. І лише таку суспільну будову можна назвати доброю і така лиш може мати вигляд на остоянє ся, яка опирає ся, як на непохитній основі, на науцї правдивої релїґії про початок і кінець чоловіка, єго природні прикмети і спосібности. Сї науки релїґії є для суспільного ладу тим, чим для будівлї підвалини, чим для дерева корінь. Суспільне питанє лучить ся з релїґією також тому, що вона познакомлює нас з поодинокими суспільними обовязками, які на нас тяжать. Релїґія і церков учать нас, які поодинокі права має кождий чоловік, отже які обовязки мають всї люди разом і кождий з окрема супроти прав ближнього. Суспільний лад лиш тодї може бути удержаний, а суспільний мир лиш тодї панувати, коли права одиниць остануть ненарушені і коли всї будуть совісно сповняти свої взаїмні обовязки. Релїґія подає чоловікови і найсильнїйші мотиви до виповнюваня всїх суспільних з'обовязань. Не треба вкінцї і згадувати, що релїґію і церков еще о стільки обходить суспільне питанє, о скільки так лїберальїзм як і соціяльна демократия ненавидять і переслїдують церков і раді би вирвати релїґію із людских сердець“ (ст. 8 і 9).

Ось тут то і бачим пекучу потребу санациї ідейного съвітогляду суспільного руху, єго духовий занепад. Ота єго ворожнеча зглядом християньских інституций і віри взагалї, се вже не хвилева похибка, частинне скривленє съвітогляду, се брак в самому єго фундаментї, се недуга в самому єго зародку. Із сеї духової неволї може і повинна визволити єго акция духовеньства. А до сего воно потребує попри здвоєну суспільну доброчинність еще і річевого соціяльного образованя.

Свого часу ми вказували на соціольоґічний підручник о. Бідерляка, професора передше Ґреґориянського університету в Римі, а тепер в Іномостї — книжку, яка в католицких кругах соціольоґів тїшить ся великою повагою і популярністю, та є

переведена на много европейских язиків. Нині ми є в тім щасливім положеню, що можем нашому Духовеньству і народови поручити сю книгу переодіту в нашу питому одежу, переложену на нашу рідну мову. Се для нас дуже цінний набуток і на нашім книжнім торзї одна з важнійших поява. А се з двох зглядів. По перше, яко фаховий підручник до загальної і першої орієнтації у сьогочаснім суспільнім питаню. У введеню ся книжка виясняє поняте і розвиває ґенезу суспільного питаня, та розбирає дві головні теорії, які силкують ся его розвязати, як теорию свобідної господарки або економічний лїбералїзм, теорию спільности продукційних середників або соціялїзм. Супроти них ставить християньску науку про суспільність та господарність. Друга подрібна часть викладає рільниче, робітниче, ремісниче, торговельне і жіноче питанє. В рівній мірі увзгляднена теоретична, практична і етична сторона сих питань.

Наше духовеньство, яке, правду сказати, на суспільнім поли так богато працює, має у сій книжці інтересного і пожиточного провідника, який вітворає ему очи на внутрішну сторону житевої борби і крізь суперечні филї думок і перехресні стежки демаґоґів веде прямою дорогою християньскої доброчинности до розвязки суспільних невзгодин, до християньскої свободи. Наша суспільна акция, за мало съвідома себе і не зовсїм правильно з'орґанізована, найде у сїм підручнику справного реґулятора, який є в силї дати одноцїльний напрям нашій працї і довести до результатів, які і в собі і зглядом нас могли би остояти ся.

Знова з другої сторони, коли нездорова публїцистика в імя суспільних кличів вдирає ся в наш нарід і баламутить та скривлює его съвітогляд, прямим обовязком нас, съвящеників, є станути на сторожі Божого закона і бути все готовими справити хибний чи ложний погляд, клич, чи напрям житевої течії. А то не все дасть ся осягнути здоровим домашним розумом; таки треба до сего фахового знаня, таки нам треба студіювати соціольоґію, коли хочем дїйсно раду давати на суспільне лихо. Правдива вдячність належить ся о. Редкевичови, префектови і учителеви соціольоґії в львівскій духовній семинарії, і богословам-питомцям, що дали нам до рук солїдну поміч. Переклад давав богато трудностий, передовсїм зі сторони технічної фразеольоґії, однак всї вони переможені, загально кажучи, щасливо. Завдяки сему, що перевід дословнїйший, як прим. польский, він може не є всюди гладкий, але всюди слїдно змаганє до стилїстики, відповідаючої духови нашої мови. Відай лишень через недогляд нумерациї точок значені латиньскими буквами, місто руских. Та се дрібниця. Книжка, поручена вже через Впреосьв. Митрополичий Ординарият, не лишень заслугує, але повинна находити ся в руках кождого нашого съвященика, коли вже не кождого нашого інтелїґента. Се дуже замітна проява, що доси за нею попитували більше народні учителї, чим съвященики. — *о. Д-р. Йосиф Боцян.*

Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, книжка видана через професорів унїверс. в Монахіюм (Silbernagel і Schnitzer) обговорює докладно справи церквей восточних і є розділена на дві части.

Перша часть трактує церкви несоєдиненіз кат. церквою в 17 розділах. І. розділ трактує грецкі патриярхати в Царгородї, Александриї, Антіохії і Єрусалимі, II. за церков в Боснї і Герцоґовинї, III. за церков в Грецкій державі, IV. за болгарску церков, V. за церков в Росії, VI. за церков в Румунії, VII. за церков в Сербії, VIII. за церков в Чорногорі, IX. за церков сербску на Угорщинї, X. за церков румуньску на Угорщинї, XI. за церков в Буковинї і Дальмациї, XII. за вірменьску церков, XIII. за несторияньску, XIV. за коптийску, XV. за абісиньску, XVI. за яковитску і XVII. за малябарску.

Друга часть тої книжки трактує за соєдиненуцерков і має 7 розділів. І-ий розділ трактує за Італьогреків, Русинів і Румунів, як також коротенько згадує за Болгарів і Греків. За Русинів (ст 327—333) єсть вправдї пару малих ошибок, однак мимо того добре досить написано. На жаль, не покликує ся автор нїгле на працю Пелеша Geschichte der Union; якби був автор з того користав, була би праця докладнїйша і вірнїйша. II. розділ трактує за мельхитску церков, III. за Коптів і Абісиньців, IV. за вірменьску церков в Азиї (патриярхат килїкийский). Описує також вірмен в Австриї і в Росиї, як також чин Мехітаристів. V. за халдейску церков, VI. за сирійску, VII. за маронїтску. При кождім розділї подана історія описаної церкви, описана ціла єрархія, право церковне і прочі обставини. Декотрі справи описані не тілько докладно, але навіть педантерийно. — *о. Йосиф Іванкевич*, з Красного на Поділю.

ДОПИСИ.

Перед загальними зборами товариства сьв. Павла*).

При кінци місяця жовтня розіслав Виділ товариства сьв. Павла відозву взиваючу до громадного приступленя в члени

*) З отсею дописию відносили ся ми до заряду тов. сьв. ап. Павла. Запевнено нас, що неодна з увар Вп Дописувателя нинї вже безпредметова, бо в останних часах ведуть ся справи тов-а цїлком инакше, не подавному. Докладнїйше довідають ся о тім Всч. Отцї на недалеких заг. зборах. — З отсим застереженем містимо допись в цїлости. — Ред.

того товариства. Відозва ся, стилїзована дуже красно, мимоволї викликує незвичайно прикрі чувства, що таке важне і потрібне товариство, як съв. Павла, не може нїяким чином розжитись якимсь житєм здоровим, лише от так веґетує від одних загальних зборів до других. Вже були голошені горячі заклики і відозви, щоби як найбільше одиниць вступало в члени сього товариства і заінтересовались ним, а все якось трудно дійти з тим усїм до чогось путнього. Загальні збори відбувають ся кождим разом при дуже слабій участи членів, звичайно все тих самих, на яких вибирає ся видїл, і нововибраний видїл старає ся дотягнути провід в товаристві до нових загальних зборів — і так вже кілька лїт вся акция розбиваєсь, а все через брак заінтересованя ширших кругів духовеньства. І дїйсно стид і сором, що наше духовеньство, яке має час і енерґію і інтерес заниматись ріжними иньшими справами, полїтичними, економічними і взагалї суспільними — і певно що то велика заслуга нашого духовеньства, — а не має часу чи змоги чи охоти заінтересуватись так важним товариством як тов. съв. Павла. А єсть оно з точки християньско-суспільної найважнїйше і хиба тої не узнасть товариство съв. Павла за конечне, хто не доцїнює грози часу, де кождезволїкане з зарадчою акциєю буде мститись і вже мстить ся. На жаль, єсть оно однакож так, що на 3.000 съвящеників в 1908 роцї було 464 членів, з чого платячих 165, — не знаю як тепер. Загал той поносить безперечно найбільшу вину, коли мимо заходів кождочасного видїлу не хоче дати втягнутись до товариства, а що товариство мимо сего холоду зі сторони духовеньства істнує і яко тако виповняє свою задачу, то се заслуга виключно кождочасного видїлу товариства, тим більша заслуга, що в видїлї працюють одиниці, що суть рівночасно членами видїлів иньших товариств, де також суть заанґажовані до працї.

Але власне в сїм лежить друга причина, що товариство се не просперує як слїд і видїлові м и мовол ї стають винними злого розцьвіту товариства, бо позаяк суть членами многих иньших видїлів, не могуть посьвятити тільки часу товариству съв. Павла, кілько би сего потреба вимагала. А маю тут на гадцї сю шкідливу скромність кождого видїлу, іменно, що товариство за мало себе анонсує, за мало дає о собі знати, за мало пукає до загалу. Що за мало пукає, се видимо зі статї о. Щепанюка під заг. „Чи товариство съв. Павла ще істнує?“ в „Ниві“ 1909. ст. 785, іменно що видїл вислав до загалу змінений статут і реєстр виданих товариством книжок з п о ч а т к о м р о к у 1908, доперва знов з п о ч а т к о м 1909 р о к у вислано перше число релїґійно-просьвітної бібльотеки і відозву в справі сеї бібліотеки і д о п е р в а а ж з н о в з к і н ц е м р о к у 1910 трету відозву. Се видаєть ся менї абсолютно за мало — а еще треба взяти під увагу, що ті відозви може і не дійшли всї до рук поодиноких осіб і если така відозва появила ся одна на цїлий рік, то вийде, що могли бути одиниці, що через два і три роки не одержали нїякої відозви і нїким не були загріті — бо і сего часом треба — до приступленя в члени товариства.

Що воно як раз так могло статись, щоб далеко не шукати, поставлю себе на примір. Дуже інтересую ся товариством сьв. Павла і всякими нашими виданями, однакож не дістав я анї в роцї 1907, анї 1908, анї 1909 нїякої відозви і нїякого першого числа релїґійно-просьвітної бібльотеки, доперва зі статї о. Щепанюка дізнав ся я о такій бібльотецї. А сподіюсь, що таких случаїв мусїло бути більше. Длячого се так склалось, в се не входжу. За мало отже відозв розсилає товариство, а властиво не розходить ся менї так о ті шумні, торжественні відозви — хотяй і сї конечні — але радше сказатиб, товариство за мало оголошує ся, за мало *систематично* дає о собі знати. А се важна річ і на се треба звернути увагу, щоби всюди і завсїгди при кождій спосібности згадати о товаристві, анонси товариства поміщати де лише можна. Погляньмо на товариство педаґоґічне, котре розвиває ся чи не найкраще з наших усїх товариств, обертає великими сумами, має великі маєтки, аґенди товариства взросли дуже, заінтересованє товариством взмагаєсь—а погляньмо, що нема руськоі часописи, чу журнала, де не був би поміщений анонс товариства педаґоґічного — і в Дїлї, і Русланї, і Ниві, Громадскім Голосї, Землї і Волї, Учителю, Звінку.

Отже як відомість о товаристві педаґоґічнім не дійде до когось одною дорогою, то дійде другою, як не через Дїло то через Руслан, як не через Руслан то через Громадский Голос, так що товариство педаґоґічне єсть попри „Просьвіту“ у нас найбільше спопуляризоване. Те саме думаю о товаристві сьв. Павла, очевидно, що на сю цїль треба заофірувати певну квоту — буде се видаток, але він вернесь сторицею і треба не лише в Ниві, але і в Русланї і Дїлї поміщати анонси і то систематично. Се дотепер зовсїм не було практиковане, бо навіть в „Ниві“ бувають вісти з товариства сьв Павла дуже скупі, от приміром: дня 8-го грудня 1909 р. відбулись загальні збори товариства сьв. Павла, певно щось на них говорилось путнього, але в Ниві з 15. грудня 1909 нема о зборах анї згадки, доперва в сїчни 1910 коротенька замітка, що новий виділ вибрано такий а такий, а о перебігу зборів анї слова — чи може перебіг зборів був такий марний? — Після мене вже в 24. числї з дня 15 грудня 1909 повинна бути коротенька згадка о виборі нового виділу, а в 1. числї 1910 р повинно бути обширне справозданє з загальних зборів, бо може би дехто хотїв довідатись о товаристві, — а тут поїхати не міг, а перечитати нема з чого. Єсли впрочім виділ не мав часу чи не міг виготовити справозданя з загальних зборів, тож преціньредакция „Ниви“ сама повинна була зредаґувати прямо з репортерского обовязку, а через се і „Нива“ була би сим разом „актуальна“*). А так нїгде і до нинїшнього

*) Повисший докір, зроблений редакції, може й слушний, та лише в части. Для поясненя скажемо слїдуюче. В числї 24. з дня 15. грудня трудно було подати звістку із заг. зборів, бо материял того числа передано було до складання — як звичайно — значно скорше, єще перед 8. гру-

дня нема анї словечка о загальних зборах з минувшого року. Чи може — знов приходить менї гадка — не було нїчого цїкавого на тих зборах, бою ся вірити в се. А погляньмо знов на „Просьвіту“ або тов. педаґоґічне, то вони поміщають в часописях справозданя навіть з засїдань виділу, не то з загальних зборів.

Зовсїм подібно має ся річ з анонсами релїґійно-просьвітної бібльотеки. Виділ товариства вислав свого часу перше число сеї бібльотеки, а о других числах довідалисьмо ся що іно зі статї о. Щепанюка. Кождий купець, що хоче продати свій товар, мусить добре єго вихвалювати і розповідати за него людям. Добре се розуміють книгарники, от хочби нїмецкі, так що як замовити з якої книгарнї якусь книжку — хочби за кількадесять сотиків, то вже потім фірма не щадить накладу, лише раз у раз насилає найріжнороднїйші анонси, проспекти, бо знає психольоґію чоловіка, що таки вкінци чоловік щось рішить ся спровадити, бо gutta cavat lapidem. Се признає о. Щепанюк, коли в „Ниві“ 1909. на стор. 787. каже: „Відозва не була без успіху. Заінтересованє духовеньства о певний процент зросло, книжковий рух був далеко більший, ніж попередними роками!“ — додає однакож: „шкода лишень, що заінтересованє було хвилеве, се був вогонь, який, як скоро спалахнув, так скоро і погас“. От тут наглядно виходить, що анонсувати треба частїйше, треба се хвилеве заінтересованє, сей хвилевий огонь підтримати, значить, за коротший розмірно час як за рік знов пустити в сьвіт відозву а взглядно анонс, котрий знов підтримає той огонь на якийсь час, а потім знов те саме, аж вкінци з тих хвилевих огників розгорить ся великий огонь, тревале заінтересованє товариством і тодї вже житє в товаристві буде плисти широким руслом.

Для доповненя своїх уваг наведу факт такий. Знов щоб далеко не шукати, беру себе на примір. Дня 26. л ю т о г о 1909 р. післав я до товариства сьв. Павла 2 корони з просьбою о приняте в члени і о присланє зміненого статута. Не діставши нїякої відповіди, післав я в ц ь в і т н и 1909 картку з пригадкою, чекав я 9 (девять) місяців і не діждавшись нїчого, в г р у д н и 1909 р. посилаю знов картку з пригадкою і з просьбою о якусь відповідь. Ждав я дальше чотири місацї і 20 цьвітня 1910 р. посилаю 2 корони яко вкладку на рік 1910 і поновляю свою просьбу о приняте в члени товариства. Жду дальних 5 (пять) місяців на відповідь, аж 7. вересня 1910 р. особисто представляю

дня т. в. перед днем зборів; в числї ж 1. з дня 1. сїчня не було обширного звіту тому, бо від виділу взагалї нїякого не діждав ся, а сам не зладив, бо просто н е м і г: мав „на голові“ — кромі моїх обовязків в дух. семинари — нове число „Нивы“ враз з усїма змінами, які саме тодї перепроваджувано, брошурку Вп. Костельника „Шевченко з рел. ет. ст.“ і зміст з попереднього річника — усе по части й з коректою. — Р е д.

справу о. предсїдателеви товариства, який відповідає менї, що найдальше 12 вересня будете мати в хатї усе і статут і книжочки релїґійно-просьвітної бібльотеки; жду дальше і несповна в два місяцї по нашій розмові дістаю відозву найновійшу і статут. Але чи єсьм принятий в члени товариства, сего і досї не знаю, бо не дістав книжочок релїґійно-просьвітної бібльотеки, а після ухвали Виділу сї книжочки дістає кождий член. — Здавалось менї, що се може такий мій пех, бо подібний факт стрінув мене з товариством сьв. Андрея, де по висланю виписового і вкладки в квоті 7 корон, ледви по півтора року дістав яку-таку відповідь, — але довідую ся о кількох иньших таких фактах, де приміром один сьвященик зголосив ся в члени товариства сьв. Павла в роцї 1907, а зістав принятий доперва в роцї 1909. —

Факти сї навів я не в тій цїли, щоби робити якісь докори, закиди поодиноким одиницям, бо се преціньь сталось не зі злої волї виділу, але в кождім разї такі евентуальности не сьміють заходити, особливо в перших початках молодого товариства, де кожда одиниця має велику вартість, і не вільно Виділови казати комусь терпеливо ждати 2 роки, бо се не доведе до цїли.

Причиною таких фактів як сказано єсть не зла воля Виділу, як радше брак сил, брак спромоги виконати як слїд приняті на себе обовязки; а піднимають ся поодинокі одиниці бути членами кількох виділів, бо брак людий охочих до праці, а що важнїйше маючих спроможність до праці, і тут лежить причина чи не найважнїйша ненормального розвою поодиноких товариств. Ситуация така мусїла витворитись, бо всяка акция у нас централїзована у Львові і вся провінция глядить і очікує все чогось зі Львова, в кождім напрямі від тих самих людий і дальше централїзоване товариств у Львові доведе до сего, що один чоловік буде членом десятьох виділів; а се преціньь не причинить ся до оживленя товариств, не беручи на взгляд і сего, що кождий чоловік має обовязки, станові, або таки чисто особисті. Вслїд за сим випадалоб всяку акцию здецентралїзувати і як вже не центр товариства перенести на провінцию, то принайменше львину часть сеї праці перенести в наші другі міста, що суть також осередками нашого житя релїґійного. Нїм ще однакож до сего прийде, нїм ще будуть основані філії товариства сьв. Павла в Перемишли — котра вже робить ся — і в Станиславові, треба ужити всякої енергії, щоби конечно центральне товариство сьв. Павла рушити з сеї мертвої точки і надати ему розмаху, а зробить се вже лише новий виділ, який зістане вибраний на найближших Загальних Зборах. Нехайже-ж кандидати на виділових добре розчислять ся зі своїми силами і нехай покинуть на якийсь час всї иньші патриотичні обовязки, і нехай не дадуть ся вибрати на се лише, щоби щасливо перебути до грудня 1911 року, але нехай ужиють всяких способів, нехай спробують способу мною пропонованого, а з певностию воскре-

сять товариство сьв. Павла і сповнять найбільше патріотичне дїло, бо взглядом Христа і Церкви. — *о. Іван Салицкий.*

Кілька гадок в справі наших видавництв.

Сими днями дістав я календар Місионара на р. 1911. Докладної рецензиї не беру ся писати, бо не чую ся на силах і думаю, що невдовзї хто другий подасть таку в „Ниві“ *). А гадаю, що рецензия така є і потрібна, бо взагалї мало читаю рецензий на виданя наших ОО. Василиян, і конечна, бо ті виданя розширені найбільше між народом, тому на їх уліпшеню повинно кождому, кому добро народа лежить на серци, залежати.

Наші ОО. Василияни — думаю — радо приняли би таку критику і уваги що до хиб і браків, від яких не вільні і їх видавництва, і певно до них застосувалиб ся, щоби заслужити пр. на таку теплу рецензию, як удостоїв ся сего молитвослов „Бог радость моя“ (гл. „Нива“, стор. 538). Признаю ся, що згадана рецензия мене здивувала не мало: я боюсь в руки брати видавництва фірм нїмецких і остерігаю перед ними моїх парохіян, а ту знаходжу і для їх видань таку прекрасну похвалу! Єсьм тепер в клопотї і то не аби якім...

Роздумую над тим, якби то погодити одно з другим: мати красний з красними молитвами молитвослов, але рівночасно і не Штайнбренерівский, але таки наш! Чи не дало би воно якось погодити ся? Чи припадком ОО. Василияни не могли би видати по при свої молитвослови і молитвослов о. Алексевича? То само можнаб сказати й о збірниках коляд, побожних пісень і т. п., які в чужих виданях і то не найлїпших тисячами між нашим народом розходять ся. Словом, чи не дало би ся з видавництва ОО. Василиян зробити такий заклад видавничий, як і заграничні, котрі видають рїжні виданя, не конче тільки вибраних авторів?

Але вертаю до Календаря. Перегляджу его і приходжу на оголошеня.

1. Видавництво чина сьв. Василия В. — молитвенники, богослужебні книжки, книжки до побожного читаня і пр.

2. Видавництво „Руского товар. Педаґоґічного“... славно! має християнин знов для відміни вказівку, де собі купити гарну книжку.

3. Проповіди о. Білиньского.

4. Єврейский провідник духовний і ще Правотар д-ра Евина і на тім конець що до книжок та видавництв. — Но, а деж видавництва товариства сьв. ап. Павла, „Нива“, „Осова“, а й

*) Буде у слїдуючім числї, в статї о. М. Щепанюка під заголовком: Ширім християнські календарі. — Ред.

вони самі?! А де важні і цїкаві брошурки о. Дзеровича, де кілька видань д-ра Щурата, о. Штокалка і другі? Чому сего нема?!

Виданя товар. сьв. Павла — кажуть — лежать спокійно на складї, „Основа“ має мало предплатників, — а чомуж не старають ся вони о рекляму? Щож може бути тут лїпшим, як оголошеня а ще й з якою теплою заохотою в календари Місионара, котрий розходить ся в 15.000 примірниках!

З другої сторони дивую ся й Видавцям календаря, що не постарали ся — чи за оплату чи і за дармо — о тое, щоби в календари мали читачі спис всїх видавництв, які суть можливі до зложеня бібліотеки в дусї християньскім, релїґійно-моральнім для нашого народу.

Ба що більше, я рад би ще бачити і виказ книжок сьвіцких: „Просьвіти“, „Спілки видавничої“ і других, котрі суть гідні порученя, а й виказ тих книжок, яких не належить між народом ширити.

Взагалї, я бачу, що між провідниками чи редакторами наших видавництв нема жадного контакту. А ту пр. „Основа“ не піде ширше, доки її редактор не запізнає ся з редакторами і видавцями Місионара, доки вони не порозуміють ся щиро і не підопруть себе взаїмно. „Місионар“ неоцїнений, повинен іти в народ не в 10.000, але в 100.000 примірниках і о тое повинні ми всї сьвященики як найревнїйше старати ся, — але і подбати, щоби редактор задоволяв нас по можности.

То само розуміє ся і о иньших видавництвах ОО. Василіян, тов. сьв. Павла, Основи і других; всї вони повинні як найширше розходити ся, а все те повинно іти за спільним порозумінем — а тодї доперва наші змаганя до утриманя нашого народу при вірі і церкві будуть успішними. Але до того треба передовсїм, щоби редактори знали ся, переняли ся одною ідейною гадкою, порозуміли ся щиро і підпирали ся — і до того я їх щиро заохочую.

А вище згаданій хибі можнаб еще — гадаю — зарадити і тепер — бодай в части. Треба лише, щоби всї вказані видавництва порозуміли ся і віднесли ся до Жовкви, щоби на одній чи двох картках додано до Календаря Місионаря всї їх виданя. Будуть бодай у тих примірниках, які ще доси не розійшли ся. Думаю, що то воно есть конечно потрібне — так зі згляду на нарід, як і на ті видавництва. Тілько не отягайте ся, бо час то гроші! — *В.*

ЗІ СЬВІТА.

Огнище наукового руху богословского в Льованнї.

(Конець).

III. Метода научаня в Льованнї.

Як бачили ми висше, льованьска школа обрала собі за задачу вибудувати міст поєднаня між добою середновіча і новітною. Ту програму голосить она не лиш теоретично, але переводить консеквентно в практику через відповідне унормоване научаня. І так: а) на першім місци проголосила она основну независимість фільозофії зі взгляду на теольоґію. По словам бо самого Сьвятїйшого Отця повинна та дісципліна руководити ся не чим иньшим, як власними принципами і методою. б) Дальше школа в Льованні завела лучність між ріжними науками новітними а фільозофією схоластичною в той спосіб, що користує ся ними, як науками помічничими і дорогою синтетичною доходить з поодиноких просліджених явищ до загальних фільозофічних принципів. На підставі отже новітних наук виказує стійність принципів минувшої доби, а зірвала зовсім з методою подаваня тих принципів вже готових a priori, в такій формі, в якій лишила нам їх минувшина. в) Вкінци звернула она більшу увагу на студиї історії фільозофії. Три ті знамена школи в Льованнї суть заразом критериями неосхоластицизму.

А. — Великою перешкодою до погодженя християньскої фільозофії середновіча зі здоровими системами новітними була обставина, що традиційно придержувано ся методи управлюваня фільозофії, як науки підрядної, помічничої, що уважано еї за приготоване до студиїв теольоґічних, що попросту знижено вагу фільозофії до другорядної дісципліни, яка має лиш о стілько вартість, о скілько може бути средством апольоґетичним. Се бачили добре противники схоластики і се було мечем в їх руках, яким нищили всяку згоду, всяке порозуміне між середними а новими віками. В ситуації з'ориентував ся добре папа Лев XIII. і тому то в енцикліці „Aeterni Patris“ б'є на то, щоби фільозофію плекати незалежно після еї власної методи. Так само зрозумів то Dr. Mercier і тому першою точкою його програми стало: закинути фалшиве понимане фільозофії, як науки підрядної, а розпочати нову еру — плекати еї зовсім незалежно від теольоґії. Він бачив аномалію в тім, що неотомісти затерли ріжницю між фільозофією а теольоґією еще більше чим самі схоластики середновіча. Правда, схоластики давні уживали до-

схоластики від зіткненя з новими системами. Се було би поступоване невлучне, се було би поступоване евангельского слуги, який місто користати з одержаного таланту, закопав його в городї, щоби віддати його в цїлости, в незміненій формі властителеви. Послухаймо впрочім, як задивляє ся на се президент „Görresgesellschat“ von Hertling: „Die Metaphysik des Aristoteles, an welche sich Albert und Thomas anschlossen, fusst . auf griechischer Naturauffassung! Wo diese letztere vor unserer erweiterten und berichtigten Naturerkenntnis nicht standhält, ergibt sich die Nothwendigkeit einer Revision der von dort her bedingten ontologischen Bestimmungen“. *) І цїлком слушно! З фалшивого заложеня не може вийти правдиве заключене, тому нїчо дивного, що дещо, що вперед уходило за певну правду, нинї є проблематичним. Тому-то цїлком нефортунно поступають ті, що „en bloc“ викладають тепер старинну схоластику, а з другої сторони зовсїм рацональне заняла становище школа Dra Mercier-a

Перше, що пало жертвою реформи Dra Mercier-a, се язик латиньский; він мусїв уступити на користь мови родинної. Не можна з того заключати зараз, що Dr. Mercier не рахував ся з тим, що латиньска мова має вже готові терміни фільозофічні, що є загально звісною мовою, тому і найвідповіднїйшою, але все таки обставина, що без запровадженя живучої мови не можливе вникнене в духа часу, а дальше сумний досьвід, що власно нїчо иньшого, як латиньска мова відстрашує сьвітских від схоластики **), склонила D-ra Mercier-a до тої реформи. Впрочім за нею промовляє ще і то, що вислїдів найновійших не можподати докладно в латиньскій мові. — Щоби однак мати також знане мови латиньскої, конечної до пізнаня схоластики, уряджує Інститут виклади з обсягу фільольоґії.

Друге средство змодернїзованя середновічної фільозофії се застосоване нових наук експериментальних до фільозофічних студиїв. В який спосіб се переводить ся в Інституті, була вже мова при представленю його орґанїзациї.

В. — Третим знаменем неосхоластицизму се управлюване істориї фільозофії, як особної науки

На сьвітї не повстає майже нїчо в станї совершенім, все підлягає еволюциї Передовсїм має она місце в системах фільозофічних. Сего явища і розвою постепенного не знали середновічні фільозофи, тому не дивно, що єсли приходили коли в контакт з яким иньшим системом, тодї занимали ся ним лиш о стілько, о скілько треба було, щоби його збити, щоби виказати його хиби. Однак тепер неможливе трактоване їх з тої

*) Kölnische Volkszeitung 1909, Nr. 845. (6 Oktober, полудневе число).

**) До р. 1895 була в Інститутї викладна мова французка. З причини заказу уживаня мови французкої викладно від 1895—1898 по латині. Показало ся, що всї сьвітскі слухачі перестали що до одного учащати на виклади, так, що доперва знесене заказу заховало Інститут від руїни.

казів фільозофічних і теольоґічних переплїтано, но все таки звертали они увагу на ріжницю між фільозофією, де средством пізнаня природний розум, а теольоґією, де ним є розум просьвічений вірою; тимчасом схоластики новітні залишили ту ріжницю зовсїм — „они жиють між старими схоластиками, але духом до них не належуть“ *).

Неосхоластика виступила рішучо проти того і сьвідома ціли заявила ся за независимостию фільозофії; лиш таку фільозофію уважає она актуальною, на часї, здатною уздоровити теперішний заколот на поли научнім. Послухаймо, який погляд на фільозофію має оден з керманичів руху неосхоластичного **): „Неосхоластична фільозофія має характер автономної дісциплїни і то наскрізь автономної. В середних віках мала фільозофія крім своїх независимих функций, також задачу бути вступом до теольоґії. Нині означає дипльом доктора фільозофії щось більше, як передвступну гідність перед одержанєм гідностий богословских; фільозофія є нині сама для себе і вистарчить сама для себе. Она запрошує до себе в гостину не лиш тих, що хочуть посьвятити ся службі церковній.., але всїх, що спрагнені правди і знаня в здоровім і ширшім того слова значіню, передовсїм же звертає ся до тих, котрі хочуть єї плекати задля неї самої, без нїяких цїлий апольоґетичних або релїґійних“... В заплату за то „обіцяє она тим, що приходять до неї, певні заключеня о Бозї, чоловіцї, сьвітї і о вартости (змислї) житя“.

Ті слова суть золотї, они суть вказівкою, як повести реформу студиїв християньскої фільозофії, они виясняють загадку, длячого протестантский фільозоф Rudolf Eucken висказує ся похвально о Інституциї в Льованні. Після него Інститут сей се: „das wissenschaftliche Zentrum des heutigen Thomismus“, котрий знова є: „ein mit weitem Blick und grossem Scharfsinn durgeführtes System“. ***) Спосіб поданий в словах Вульфа се одинокий, через який схоластика з систему доступного і здатного лиш теольоґам, може стати загальним системом фільозофічним сьвіта.

Б. — Другим услівєм актуальности схоластицизму се получене двох сьвітів: середновіча з новою добою, погодженє орґанїчне поодиноких галузий досьвідчальних наук з фільозофією загальною, получене аналїзи з синтезою, або як сказав папа Лев XIII. „vetera novis augere et perficere“.

До переведеня тої думки забрав ся Dr. Mercier з тим більшим жаром, бо кермувало ним пересьвідчене, що дві правди, яких жерелом вспільним — Бог, не можуть нїколи виключати ся. Поважаня для старини не позбув ся Dr. Mercier, коли переводив реформу, однак не ідентифікував він його з хороненєм

*) De Wulf: Introduction... etc. стор 264.

**) De Wulf. Introduction... etc. 247 ст.

***) Friedr. Paulsen: Philosophia militans 2 (1901) 65 ст.

самої точки: „Ігнорувати інтензивну форму“ — пише de Wulf*) „історичного поступу і хотїти увіковічнити браки, які суть цїлком зрозумілі в середних віках, а яких нині не можна би толерувати без провини, значило би випроваджувати на сьвітло денне ограничене духа...“ Длятого звертає ся до неосхоластиків з пересторогою, щоби хоронили ся перед збиванем противника кільк ома коротенькими сильоґізмами, бо се ознака „браку знаня таких псевдосудиїв.“

Студиї істориї фільозиїї можуть власно охоронити від такого похопного пораня ся з чужими системами. Они бо мають на цїли відріжнити правду від неправди, а специяльно служать на то, щоби відріжнити зерно правди від проблематичних принципів схоластики, щоби показати, що схоластика попри добрі сторони має і слабші, яких не належить тримати ся.

Так само конечною річею є в нинїшних часах запізнати ся з найновійшими напрямами, з їх заступниками. В тих примірах суть самі корифеї схоластики. Загляньмо до істориї їх віків, а они поучать нас, що мужі ті, если бороли ся з якими ворогами, напрямами, то лиш з противниками біжучої хвилї. І так пр. сьв. Августин поборював Манїхейців, сьв. Тома полемізував з теориями арабского ученого Averrhoes-a, або Жида Avicebron-a, з напрямами собі сучасними і певно якби тепер котрий з них станув з гробу, то залишив би ворогів своїх віків, а станув би до борби з ворогами Церкви нової доби: пантеїстами пр. монїстами і и. Вагу сего моменту зрозумів Інститут і тому не дивно, що що тиждня відбувають ся виклади, яких власно цїлию є впровадити студентів в найновійші стремлїня і напрями фільозофічні.

Се є дорога, по котрій попровадив Dr. Mercier відновлене фільозофічних студиїв в Льованні; она, розуміє ся, може стати взором для загальної реформи тих наук. Если би дїйсно перевело ся в той спосіб реформу схоластичної фільозофії, тоді доперва можна би бути певним, що она передре ся через темряву, яка панує тепер в фільозофічних системах, тоді би мож о ній сказати, що она власно є тим „Wunderdoktor“, що може дати окружаючим товпам, спрагненим правди — то, чого собі бажають. Так поведені фільозофічні студиї — здорова схоластична фільозофія в новітній одежі — можуть одиноко рахувати на то, що відведуть заслїплених людий від цистерн, закаламучених фалшом і облудою, а спровадять їх знова над беріг жерела з чистою, живою водою правди. — *Ом. Горчиньский.*

*) Introduction... etc. стор. 239 сл.

ВСЯЧИНА.

Катованє дїтий за руську молитву.

Село Жулин стрийского повіта се одно з найсьвідомійших руських сїл. Належало сподївати ся, що шкільні власти призначать для руського села, для руських дїтий учителя Русина, який з любовію відносив би ся до руської дїтвори.

Любов учителя до дїтий вважає ся на цїлім сьвітї найосновнїйшим прінціпом педаґоґічним і методичним — і цілком справедливо; бо лише той педаґоґ і учитель поборе всї трудности свого званя і завданя, лише той може виховувати і чогось научити, котрий справдї любить дїтвору. Проте постулятом педаґоґічної науки є се, щоби лише таких учителїв давати до шкіл, що є переняті любовію для дїтий а недопускати таких, що виказують наглядно недостачу сеї любови.

З тим катеґоричним домаганєм педаґоґічної науки повинні конечно числити ся шкільні власти. Взгляд з одної сторони на се домаганє, а з другої сторони взгляд на шовінїзм у більшої части польскої суспільности в Галичинї а спеціяльно у молодшої ґенерациї серед польского учительства, взгляд на сей шовінїзм національний, що виключає любов а пропаґує нетерпимість і ненависть до руської народности, до руської суспільности а в конечній консеквенциї і до руської дїтвори — сей взгляд повинен був вже давно подати Радї шкільній краєвій норму, щоби для руських шкіл, для руської дїтвори не призначувати учителїв Поляків. На жаль з комплетним злегковажененєм педаґоґічних зглядів витворив ся систем призначуваня польських учителїв і учительок в руські села для руської школи і дїтвори. Сей систем має вже від давна свою сумну славу і сумні наслїдки. Знане є загально невдоволенє нашого селяньства зі школи і знані є жалї, що дїти мало що зі школи виносять.

Сконфіскованo.

Сконфісковано.

— *Д. Я.*

„Товариство катехитів“ *).

Під сею назвою основано у Львові нове сьвящениче товариство, яке має гуртувати всіх руско католицких катехитів Га-

*) На просьбу Редакції „Ниви“ записую з памяти в послїдній хвили отсих кілька слів про зборп „Товариства Катехитів“, зазначуючи, що се

личини і Буковини. Перші конститууючі збори сего товариства відбулись дня 1/XI. с. р. в сали засїдань Консисторії. На збори прибуло пятьдесять кількох сьвящеників. Предсїдателем зборів вибрано о. Кмітя. На дневнім порядку були два реферати; один про середне шкільництво відчитав о. Лежогубский, другий про народне шкільництво відчитав о. Щепанюк. Після обох рефератів переведено живу дискусію і принято кілька резолюцій. Вкінци вибрано виділ, якого головою став о. Евген Гузар, професор учит. семинарії. — Перший референт, о. Лежогубский, обговорював пекуче тепер питанє переходу руских учеників на латиньский обряд та ріжні причини сеї сумної прояви. В звязку з сим рефератом поставив о. Стефанович внесенє, щоби вислати до Риму на руки наших Ординаріятів острий протест проти практики латиньских Епископів в справі переходу з одного обряду на другий. — Другий референт, о. Щепанюк, виказав в своїм основно обробленім рефератї причини невідраного стану науки катехізму по народних школах та критикував уживані тамже підручники. Поставлені о. Щепанюком резолюції відносять ся до покликаня до житя сталої комісії, якої ціль була би старати ся о добрі шкільні підручники, до виданя молитвослова *для шкільної молодїжи з апробованим через Ординаріяти* перекладом щоденних молитов на народну мову та до видаваня осібної катехитичної часописи. — Всї резолюції принято одноголосно, кромі тої, що говорить про переклад щоденних молитов на народну мову. Проти сеї резолюції заявилось трех сьвящеників. За введенєм молитов в народній мові промовляв між иншими горячо і переконуючо о. Лопатиньский. — *О. С.*

З Комарна.

Перед 5-ма роками кинено гадку будови нової церкви в Комарні добровільними жертвами. Гроший було кілька тисяч корон. Коли побачили ми плян, та кошторис норої церкви (зроблений через арх. Нагірного), який сягав звиж 100.000 к., перелякались ми не мало, бо здавалось, що без конкуренциї не дамо ради. Але привязане до свого обряду міщаньство комарняньске не дало за програму: добровільно наложило на себе субскрипциї, так само добровільно з'обовязав ся приступити до будови церкви з своєю належною частию й колятор гр. Лянцкороньский. По таких заявах приступили ми до будови. Дня 16 червня 1908 посьвятив о. декан А. Ковальский підвалини під ново-строївшу

було о б о в я з к о м секретарів загальних зборів подати обширний звіт про ті збори до о д и н о к о ї у нас с ь в я щ е н и ч о ї часописи. Рівнож не можу поминути мовчки небувалого деинде ігнорованя своєї преси з боку комітету, що скликував повисші загальні збори. Сьміх згадати: Редакція „Ниви“, еще раз підносимо: о д и н о к о ї у нас сьвященичої часописи, яка все дуже радо давала місце катехитичним статям, — н е д і с т а л а з а п р о ш е н я на п е р ш і з б о р и „Т о в а р и с т в а К а т и х и т і в“! — *О. С.*

ся церков, дня 22 серпня 1909 відбуло ся посьвячене крестів копульних, а вже дня 21 листопада 1910 довершить Ексцеленция Епископ Чехович посьвяченя новопобудованої церкви. В протягу так короткого часу бо $2^1/_2$ року зложило міщаньство комарняньске звиж 50 000 к., колятор дав 15.000 к., Товариство задаткове в Комарні 4.000 к., читальня „Просьвіти“ в Комарні 4.000 к., брацтво сьв. Тройцї в Комарні 14.000 к., і ми не простягаючи руки до чужих, за затягненем невеликої позички довершили дїла. Величава церков пишаєсь серед громади, — та буде заборолом для теперішних і будучих поколїнь віри, привязаня до обряду та народности. — Будував підприємець будівничий Комарнїцкий з Лежайска. Неутомима посьвята для доброго дїла місцевого сьвящ. Володимира Петрика та міщаньства увінчалась прегарними успіхами. Церков коштує 140.000 к, — *Обзнакомлений.*

Реколєкциї сьвященків дек. Бурштиньского.

В Журові відбули ся реколєкциї сьвящеників дек. Бурштиньского. Участників було всїх 19, з того 16 дек. Бурштиньского а 3 з иньших деканатів. Реколєкциї тревали 3 дни а именно 17, 18 і 19 жовтня с. р. а преподавав їх Вс. о. Александер Дикий, завідатель Мартинова. Представлене правд словами ядерними, виклад простий а ясний, глубока і сильна аргументация глубоко врили ся в серця присутних, котрі розходячи ся домів жалко зітхали: шкода, що так скоро проминули хвилї сего солодкого покарму душевного. — Велику заслугу ококо сих вправ положив Вс. о. Володимир Давидяк, парох Журова, котрий своїм трудом і заходом удержав всїх присутних в своїм домі, що на селї представляє не аби яку трудність. — *о. Ю. Гаврисевич*, декан і парох в Чагрові.

VI. Звичайні заг. збори „Достави“,

відбули ся в четвер дня 17. падолиста с. р. о год. 3. по пол. в комнатах тов. „Львівска Русь“ у Львові. Збори отворив голова надзорної Ради о. шамбелян Д-р. Ст. Юрик. По виборі президиї, до якої увійшли: о. кан. Ал. Зубрицкий як предсїдатель, о. шамб. Юрик як заступник, о. Будка і о. Дилиньский як секретарі, приступлено до дневного порядку.

З огляду, що звіт з дїяльности стоваришеня мали учасники зборів в руках видрукований, директор о. кан. Стефанович сказав в тій точцї лише дещо для поясненя справи. Згадав про перенесене централї зі Станиславова до Львова, про закупно склепу п. Спожарского, про великі вимоги купуючої публики і просив о вибачене „Доставі“, коли може одного або другого сего року не вдоволила. Тяжко було всьо нараз уладнати, но лад вже є і „Достава“ розвиває ся дуже добре. То само можна сказати і о робітнї стоваришеня. Всьо йде красно і що раз красше, — лише два бажаня від „Достави“ до загалу: 1. щоби наші брацтва церк. і сьвященики брали всьо, чого потребують,

в „Доставі“, бо — на жаль — за багато беруть ще у чужих людий; 2. щоби приступали більше в члени з удїлами, бо „Достава“ має за мало гроший, щоб розвинутись як слїд. Дотепер без помочи „Союза кредитового“ годї було би станути так добре, як стоїть ся, — а „Достава“ повинна стояти вже своїми грішми. Членів є 332, значить 90 більше чим минувшого року.

П. Захариясевич констатує, що хотяй „Достава“ є емінентно сьвященичим товариством, то число сьвящеників є дуже мале (168). Думає, що вина сего в тім, що стоваришене за мало реклямує себе.

По поясненю деяких точок (головно що до рахунків), які дала дирекция інтерпелюючим, о. Д-р. Боцян поставив внесене, щоби з чистого зиску 1.698 К. 90 сот. по заплаченю дівіденди 7%, передано $^1/_3$ на фонд резервовий, а $^2/_3$ на утворене спеціяльної резерви зисків і страт на довжниках. По дискусиї внесене принято.

Відтак *принято без дискусиї відчитані звіти і удїлено* управі абсолюторию.

По сїм приступлено до вибору управи. По 5-мінутній павзї принято через аклямацию запропонованих Радою: о. Стефановича, п. Петрушевича і о. Лициняка на директорів. Доповняючий вибір надзорної Ради відбув ся картками. Голосуючих було 34, абсолютна більшість 18. Вийшли: о. Кульчицкий (32), о. Юрик (30), п. Студиньский (27), о. Рудович (21) — до Ради, а о. Ів. Туркевич (33) на заступника. Підчас скрутинії полагоджено 8. точку: підвисшено презенцийну марку для членів Ради з двох на пять корон.

Вкінци п. Захариясевич поставив домагане, щоби основано як найскорше в Перемишли філїю та змінено назву „Достава“ на якусь принадніїшу. По дискусиї передано оба дезідерати Радї надзорній.

По вичерпаню дневного порядку внїс о. Стефанович, щоби висказати письменну подяку п. Д-р. Яновичови (б. член ради) за заслуги для товариства, та щоби для порядку, з мотиву чисто купецкого, впровадити для більших кредитів векслї. Принято.

По сїм замкнув о. кан. Зубрицкий збори желанем, щоби наша „Достава“ як найкрасше розвивалась для добра церкви і нациї. — *б.*

„Католицка“ преса у Поляків.

Образцем зґанґренованя польскої преси і то передовсїм, на жаль, так званої преси „католицкої“, може послужити слїдуючий примір: Дня 1. листопада с. р. відбулись у Львові перші збори руского Товариства Катехитів. Докладний, хоч короткий звіт з сих зборів містимо на иншім місци, тут лише підносимо еще раз, що предсїдателем зборів був о. радник Гузар, а реферати мали оо. Лежогубский і Щепанюк, сей послїдний на тему народного шкільництва. Обговорюючи слабі сторони катехитичної дїяльности по сих школах, піднїс о. Щепанюк між иншим також немалу трудність, яку справляє докладне вичуе-

не шкільної молодіжи щоденних молитов на так званій церковній мові. В тій цїли поставив резолюцію з жаданєм видання молитвослова для шкільних дїтий з авторизованим перекладом щоденних молитов на народну мову. Отся резолюція дала польскій пресї, головно „Przegląd'ови“, притоку до ось яких ельокубрацій: „Предсїдателем строго довірочних (!) зборів руских катехитів був о. радник Федусевич (!). Збори ухвалили жадати (!) від своїх властий переведеня всїх церковних богослужебних книг (!) на народну мову і заведеня народної мови в церковнім богослуженю взагалї (!). Сим жаданєм намагають ся рускі катехити, які і так не грішать привязанєм до Риму (!!), дати почин до руского маріявітизму (!!)“. — Ось що зробив katolicki орґан з резолюції руских катехитів! За одним почерком пера скільки вилляв він на папір злоби, брехнї, клевети і перфідії! Відповідати сему „католицкому“ орґанови уважаємо нижше нашої чести. Ми записуємо єго голос тільки на те, щоби увіковічнити новий образець зґанґренованя — тим разом польскої „католицкої“ преси. — *О. С.*

Надіслане.

Руский народе!

В цїлім нашім краю лунає клич: дбаймо о нашу молодіж, засновуймо свої рідні школи!

Вся праця, все напруженє і всї сили звернені однакож в сю хвилю в однім лиш напрямі а то: до отвираня мужеских шкіл, ґімназий і т. и. Полишено на боцї, занедбано а бодай не звернено належитої уваги на вихованє дївчат, для яких свої рідні школи є лиш у Львові, Перемишли і Яворові. А річ звісна: чия школа, того будучність; яке вихованє дївчат, такі будуть матери; які матери, такі поколїня, така суспільність, такий народ...

Почин до такої працї, яка має на метї тим нашим недостачам в вихованю жіноцтва в сїй сторонї нашого краю бодай в части зарадити, дали СС. Василиянки в Станиславові. Попри інститут виховуючий для дївчат отворили вони в послїдних роках за дозволом ц. к. Мінїстерства віроісповідань і просьвіти і ц. к. Ради шкільної краєвої приватну руску жіночу семинарию учительску і прив. народну школу для дївчат, яка постепенно перетворює ся в повну виділову школу і зі зближаючим ся 1911. роком — роком памятним для Руси галицкої, бо в нїм

сьвяткуватимемо 100-лїтнї роковини народженя великого нашого поета і ґенїя народного відродженя Маркіяна, для звеличаня його памяти — прийме назву ім. Маркіяна Шашкевича.

Дальший розвій тих інституций і їх судьба залежить тепер виключно від суспільности рускої, від єї морального і материяльного попертя. Щоби ті школи могли істнувати та розвивати ся і позискати право прилюдности, потреба конечно для них відповідного поміщеня, відповідного будинку, якого на жаль СС. Василиянки не мають, містячи ся враз зі школою в старій, знищеній і вже тепер за тїсній хатї.

Та довершен є сего дїла — се не є річ монахинь сьв. Василия В., або льокальна справа міста Станиславова — се справа загально-народна, подвиг цїлого народа!

Руский Народе! Тобі потреба збудувати свою хату на поміщенє інституту, семинарнї учительскої і шкіл, народної та видїлової ім. Маркияна Шашкевича в Станиславові! Тобі потреба здвигнути разом з будинком шкільним і в злуцї з ним також церков монастирску, звідки би спливало благословенїє Боже на вірних Твоїх дїтий, на їх наміри, почини і працю в тім осередку наукового і культурного житя Твого жіноцтва, — деби могли заспокоювати свої душевні потреби і молодїж шкільна і черниці а по при них і вірні станиславівскої парохії, які в тій части міста (вул. Заболотівска) не мають своєї церкви...

А потреби сї — се потреби загально відчуті, пекучі, наглі!

Обовязок прийти в поміч тій справі лежить на рускій суспільности.

До неї цїлої ми і звертаємось: до Вас Інтелїґенциє сьвітска і духовна, Братя міщани і Селяни, Робітники і Зарібники, руске Жіноцтво і руска Молодїжи! Просимо щиро і горячо: не відмовте своєї помочи в сїм преважнім дїлї, скиньте ся по лептї, займіть ся збиранєм жертв, бо се жертва для себе, для свого народу, своєї будучности, своєї красшої долї!

Для довершеня сего дїла вибрано підписаний комітет. Ласкаві жертви упрашає ся складати і присилати до грек-кат. катедрального Уряду парохіяльного в Станиславові.

Станиславів в жовтни 1910.

о. Йоан Гордїєвский, архипресвит. Еп. Конс., парох катедр. і голова комітету. *Йосиф Соневицкий*, емерит. ц. к. староста, містоголова ком. *Др. Володимир Янович*, лїкар. *о. Василь Навроцкий*, інспектор шкільний окруж. *Др. Ярослав Грушкевич* лїкар. *о. Евстахий Шмериковский*, парох в Угринові. *Стефан Мішкевич*, ст. рев. желїзн. *о. Ярослав Бородайкевич*, катехит гімн. *о. Яків Тарнавский*, катедр. сотрудник.

Загальні Збори Товариства сьв. ап. Павла відбудуть ся дня 8. грудня с. р. в духовній семинариї у Львові ул. Коперника ч. 36.

Порядок Зборів такий:

О 8. год. рано Служба Божа в семин. церкві.

О 9. год. початок Зборів а то:

Протест проти клевет Натана на папство і католицизм.
I. Отворенє Зборів і вибір президиї.
II. Звіти: а) секретара, б) касиєра, в) бібїотекара.
III. Вибір голови і виділу і контрольної комісиї.
IV. а) Реферат: „Проблєм з'єдиненя сил нашого клира". — о. Д-р. Йосиф Боцян
б) реферат: „Про способи розповсюднюваня наших видавництв". — о. Н. Будка.
V. Внесеня членів.

Єрейский Провідник Духовный з молитвословом. Зібрав і уложив Михайло Баричко, сьвященик. Жовква. Печатня ОО. Василиян. 1910. Накладом Автора. стр. 556.

Набути можна поки що у ОО. Василиян в Жовкві по цїні: а) за примірник в полотно оправлений з рекоменд. пересилкою — 6 кор. 55 сот. б) оправл. в найлїпшу скірку — 8 кор. 55 сот. (Рецензию на се дїло помістимо в слїдуючім числї). — Ред.

Управа Национального Музея ім. Митроп. Андрея ґр. Шептицкого (давнїйше Церковн. Музей) остерігає перед повновластями, виставленими на імя Антона Вишиньского, які пропали, а яких уживають тепер вкісь обманцї.

На прошенє „Краєвого Шкільного Союза" звертаємо увагу Всч. Братиї на „рідну школу". Просимо ласкаво доглянути справи при ухвалюваню (як раз тепер!) буджетів. Нехай не буде нї одної громади, з якоїб не вислано якогось датку на наші приватні школи та бурси. Датки просить ся слати до тов. „Днїстер" у Львові, на книжочку вкл. ч. 6.800.

Бібліотека наукового товариства імени ШЕВЧЕНКА

Від Адмінїтрациї.

Просимо дуже о надсиланє предплати і вирівнуванє залеглостий. На опасках значимо квоту, з якою хто залягає — чи то з сего року, чи з лїт попередних.

Видає „Редакцийний Комітет". — За редакцию відповідає
о. Олександер Малицкий.
З друкарнї Ставропигійскої під упр. М. Рефця.

В Адмінїстрації „НИВИ“ можна набути лїдуючі книжки Бібліотеки „Ниви“:

1. Г. Костельник: Шевченко з реліґійно етичного станоща (критична аналїза) Львів, 1910, ст. 32 — 50 сот.
2. Др. В. Щурат: Св. Іван. Золотоустий на Руси Львів, 1908 ст. 14 — 25 с.
3. Др. Й. Жук: Поясненя до новогу декрету супружеского „Ne temere“, Львів 1908 ст. 15 — 25 с.
4. Др. В. Щурат: Поезия в пророка Ісаії, Львів, 1908 ст. 15 — 25 с.
5. Др. В. Щурат: Із студий над почаївским „Богогласником“, Львів, 1908 ст. 48 1 кор.
6. о. Є. Гузар: Розважаня о терпінях Іс. Христа, Львів, 1908, ст. 98 — 1 кор.
7. о Є. Гузар: Розважаня о терпінях І. Христа, для шкільних дїтий, Львів, 1908, ст. 48 — 50 с.
8. о. О. Воляньский: Апольоґетично-соцыяльна дїяльність руского душпастиря в наших часах. Львів, 1908, ст. 48—50 с.
9. Др. І. Свенцїцкий: Про церковну старину, Львів 1909 ст. 16 — 25 с.
10. Франц Герцоґ: Сїм голосів взиваючих грішника до покаяня, — переклад о. Пл. Карпиньского. Львів 1909 ст. 80 — 1 кор.
11. о. Мих. Дороцкий: О християньскій родині, Львів, 1909 ст. 66. — 80 с.

Цїни подані разом пересилкою.

Читайте Важне на зиму!

Футра — зарукавки — шапки

М. А. АВГУСТИНА

ул. Театральна ч. 7.

Супротив лат. катедри

Жадайте богато ілюстрованих цїнників, пОкликуючись на „Ниву“.

Найбільший склад в каю

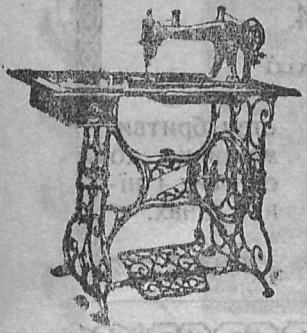

ориґінальних машин до шитя, гафту, до кравеччини і шитя шкір, також панчошкових машин.

АҐЕНТАМИ НЕ ПОСЛУГУЮ СЯ,

КУРС ГАФТУ БЕЗПЛАТНО

Цінники дармо і оплатно.

Йосиф Іваницкий

механік і спеціяліст

Львів, Готель Жоржа.

ОДИНОКА РУСЬКА РОБІТНЯ

різьбярсько-столярська і позолотнича

Дмитра Стащишина

у Львові

ул. Шептицьких ч. 15

поручає ся Всч. Духовеньству.

Товариство взаїмних обезпечень

Телефон 788. **„ДНІСТЕР“** Конто Щадниці почтової 25.261.

у Львові, ул. Руска ч. 20 (власний дім)

приймає обезпеченя будинків, збіжа і знарядів господарских від шкід огневих під користними услівями,

числить умірковані премії за обезпеченя,

ліквідує шкоди **безпроволочно** по пожарі,

уділяє обезпеченим членам з річної надвижки **звороти.**

За р. 1909 припадає на користь членів зворот 10%.

Полїси „Днїстра приймає при позичках **Банк краєвий** у Львові і в Чернівцях, Галицка Каса Ощадности, Руска Щадниця і иньші каси ощадности.

Через „Днїстер“ можна асекурувати ся **на житє** в Товаристві взаїмних обезпечень в Кракові. Інформації до обезпечень уділяють аґенції „Днїстра“.

Зголошеня письменних господарів о аґенцию приймають ся тілько з таких громад, где ще не робить иньший аґент „Днїстра“.

Фонди „Днїстра“ $^{31}/_{12}$ 1909 виносять:

Фонд резервовий і резерва премій К 2,146.977, иньші фонди К 594.687, разом **К 2,741.624.**

Канцелярії Товариства отворені для сторін **від год. 8 — 2.**

Оповіщенє.

Знані суть нашому Всч. Духовеньству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся преціньсьвященики, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширенє християньскої ідеї лежить на серци так, що й нї труду, нї гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленями.

1.	Від атеїзму до анархізму	0.60 К.
2.	Наука о найсьвят. Тайнї Евхаристиї . . .	0·20 К.
3.	Наука о сьв. Тайнї покаяня	0·20 К.
4.	Дра Франка: Поема про сотворенє сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0·30 К.
5.	Duilhe de Saint Projet, Наукова апольоґія христ. ври ч. I—II	1·75 К.
6.	Косса-Мормайстер. Перші основи Економії . .	0·75 К.
7.	Чоловік а зьвірина	0·30 К.
8.	О Службі Божій	0·20 К.
9.	Волод. Соловєв, Росия і вселеньска церков . .	0·50 К.
10.	Боротьба Дрепера з вірою	0·40 К.
11.	Оставте дїтей приходите ко мнї Ч. I. і II. . .	0·40 К.
12.	сьвящ. Т. Лежогубский — Теория розвою а человік	0·30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1.	Хто є Христос	0·04 К.
2.	Ворог людства	0·04 К.
3.	Вільна школа	0·04 К.
4.	Про чернече житє	0·06 К.

Ціни враз з пересилкою!

Адреса: Львів, ул. Коперника ч. 36.

З друкарні Ставропигійского Інститута
під зарядом **М. Рефця.**

8767

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. XXIII. і XXIV. — Р. VII.

(Видає редакційний комітет).

ЛЬВІВ ⁂ З друкарні Ставропигійского Інститута під зарядом М. Рефця. ⁂ 1910.

НИВА

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця в о'бємі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го.
Предплата виносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодиноке число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адмінїтрадиї:

Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 23 і 24.

ЗМІСТ:

о. М. Щепанюк: **Душпастирські поміченя, уваги і десідерати** 697
о. Н. Будка: **Дісципліна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия** 706
о. Кость Курилло: **Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америцї** 719
о. Іван Савицкий: **Розумові засади християньства** 730
Рецензиї: *о. М. Щ.*: **Єрейский Провідник духовний** 734
о. Ів. Савицкий: **Молитвенник християньскої родини.** 737
Дописи: *Ів. Ющишин*: **In hoc!... зближенє.** Голос з кругів учительства в справі відносин між духовеньством а нар. учительством. 740
Зі сьвіта: *Евст. Цурковский*: **Французка** „Action populaire". 746
Всячина: (Поворот Ексц. Митрополита з Америки. — Про загальні збори тов. ім. сьв. Павла. — Інтерпеляция п. о. Т. Войнаровского і товаришів в справі конфіскати „Ниви".) 754
Надіслане 750
Від Редакциї 752

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 23. і 24. Львів, в грудни 1910. Рік VII.

Бібліотека наукового товариства

о. М. Щепанюк.

Душпастирські поміченя, уваги і десідерати*).

Ширім християнські календарі серед народу.

Кождий ревний душпастир, що дорожить дочасним і вічним щастєм душ повірених собі людий, повинен звернути бачну увагу не лишень на то, що дієть ся серед його парохіян, яке їх житє-бутє, їх релїгійне і моральне положенє, аби відповідно тому будь то злому зарадити будь то істнуюче вже добро далї розвинути, але не в меньшій мірі мусить інтересувати ся тим, які в парохії посторонні впливи, що парохіяни читають, що мають нагоду від других почути. Ся бачність є тим потрібнїйша, що нераз одно навіть слово, кинене — здаєть ся — отак на вітер, одно на позір маловажне письмо, яке случайно заблукало в село, є в силї знищити плоди нераз десятилїтної душпастирської праці, а вже по крайній мірі утруднити ту працю на будуче.

Силу живого і писаного слова розуміють дуже добре ті, що хотїли би підкопати повагу католицької церкви в

*) Пор. „Нива“ том. VI. стор. 319.

Ч. спр. Рг. 228/2/10.

В Імени Єго Величества Цїсаря!

І. Ц. к. Суд краєвий карний яко Трибунал прасовий у Львові рішив на внесок ц. к. Прокураторії Державної, що зміст часописи „Нива“ число 21—22 з листопада 1910 р. в артикулї „Катованє дїтий за руську молитву“ в уступі від „І если би“ до кінця містить в собі єство злочину з §§. 209 зк. і провини з §§. 300 і 302 зк. і узнав доконану в дню 26 листопада 1910 конфіскату за оправдану і зарядив знищенє цїлого накладу і видав по мисли §. 493 п. к. заказ дальшого розширюваня того друкового письма.

II. Заразом видав наказ отвічальному редакторови тої часописи, щоби тото рішенє помістив безплатно в найближшім числї і то на першій сторонї.

Невиконанє того наказу потягає за собою наслїдки предвиджені в § 21 зак. друк. з 17-го грудня 1862 Дид. № 6 ех. 1863. а именно засудженє за переступство на гривну до 400 Корон.

Львів дня 30 падолиста 1910.

(Підпис нечитний.)

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И (

народї. Тому не щадять нї труду нї гроша на устну аґітацию за своїми поглядами і на піддержанє своєї преси в видї часописий, брошур, листків, калєндарів, сонників і т. п. Та коли часопись не так небезпечна, бо не кождий є в силї ї передплачувати, а навіть, хочби і запренумерував, то пересьвідчивши ся скоро про плохий ї зміст перестане ї читати, то не то можемо сказати про калєндар і йому подібні книжки. Той рід лїтератури зможе втиснути ся навіть там, де взагалї книжка чи часопись не має покупу чи то задля убожества населеня чи задля його темноти. Сей прояв дасть ся легко пояснити: по перше кождий потребує якихсь інформаций в щоденнім житю, а ті інформації подає калєндар, хочби навіть найлихше зредаґований, бо на те-ж він калєндар; по друге ціна його звичайно мінїмальна, проте кождий може собі його купити; по трете — простий люд не радо бере ся до читаня поважних статей на текучі теми дня, затеж охотно читає легкі оповіданя, розвеселюючі анеґдоти і жарти, яких повно в калєндари, а навіть якби і не вмів читати, то купить його задля одних в нїм ілюстраций. Проте не диво, що навіть в найтемнїйших закутках нашого краю, де в хатї селянина не знайдеш і на лїк книжки, там не рідко стрінеш калєндар, який він собі купив на ярмарку чи на празнику в своїм або сусїднім селї.

Сю велику популярність калєндаря з'уміли використати на некористь Церкви ї вороги. Нинї нема у нас партії, нема хочби найменьшої фракції людий, збираючої ся в імя якоїсь ідеї, якаб своїх засад не ширила при помочи калєндаря. Рікрічно появляєть ся на книгарській лавці цїлий легіон ріжних більших і меньших і найменьших калєндарів, які нераз не то, що не підносять просьвіти в народї, але навряд своїм пустим, гнилим змістом ту просьвіту густо-часто поборюють або утруднюють ї поступ. Досить переглянути для приміру калєндар радикальної партиї „Запорожець“, або соціял-демократичний „Робітничий калєндар“, щоби пересьвідчити ся, що видавцям тих калєндарів не тільки ходило о правдиву просьвіту народу, як о те, щоби підорвати його віру. Однак коли того рода калєндарі в чисто українській мові хоч мають ту вартість, що серед полови є і здорові зерна заохоти і поклику до любови і працї для свого народу, то калєндарі москвофільської партії не мають навіть тої прикмети. Калєндарі того рода як „Временникъ“, „Иллюстрованный Русскій Календарь“, „Иллюстрованный календарь общества им. Мих. Качковского“ і т. и. всїм нам занадто звісні своїм змістом і тенденцією, а їх шкідливости для народної просьвіти не треба аж виказувати. Вони хоч не підривають віри прямо, то дїлають се непрямо підкопуючи довірє до католицької церкви, а притім також в нерелїґійній области народної культури наносять їй велику шкоду викорінюючи любов для свого народу, при чім без сорому послугують ся клеветою, неправдою, а навіть перекручуванєм історичних фактів.

В виду того кождий душпастир не може глядїти через пальцї, єслн в його парохії розширюєть ся і читаєть ся того рода лїтература. Калєндарям деструктивного змісту треба противставити калєндарі, які своїм змістом змоглиб виперти перші. — Сей обовязок тяжить на нас не тільки титулом любови і дбалости для дочасного блага свого народу, але іще в більшій мірі титулом нашого душпастирського званя, нашої відвічальности перед Богом; се обовязок не тільки нашого розуму і серця, але нашої сьвященичої совісти, а навіть, в тім случаю дозволеного і нешкідливого еґоїзму. Сеж ясно, що з підкопанєм віри в красше, загробне житє, віри в вічний поступ людства до недосяжного ідеалу Бога-Творця, захитанєм виключно християнської чесноти любови того, що своє, рідне, любови вітчини, булаб раз на все знищена повага духовенства, яке є природним речником і оборонцем усїх християнських чеснот. Проте калєндарям з антінародними тенденциями треба противставити калєндарі, яких цїль піднести любов для народу і його просьвіти, приміром гарний калєндар „Просьвіти“ і йому подібні. Для спараліжованя калєндарів антірелїгійного змісту наш обовязок постарати ся о розповсюдненє калєндарів, щосвоїм змістом підносять і ублагороднюють релїгійно-моральне житє.

Вправдї деяким нашим „просьвітителям“ дуже не понутру була би така наша робота, однак памятаймо, що їм вже наше істнованє не понутру. Ми дали би тільки доказ крайного нашого убожества, колиб собі що небудь робили з голосів всякого рода приятелїв „правдивої просьвіти“. А що наша праця в тім напрямі на дїлї стрінула би ся з всякими перепонами, кпинами, лайками, і цїлим арсеналом, яким воює „поступова“ преса, сего дав доказ в минулім роцї „Лїт.-науковий Вістник“ в статї „Українська популярна лїтература в 1909 р.“ (гл. том L. стор. 93 слїд.) Автор тої „научної“ розвідки д. Микола Залїзняк згадуючи між иньшими василиянський „Християнський калєндар Місионара“, зачислює його до таких, „що мають українського саму тільки форму“, до „типових лубочних виробів“, а переповідаючи зміст калєндаря, іронїзує над релїгійними чувствами віруючих людий. Ну, ми не думаємо спорити з д. М. Залїзняком, бо з людьми, що всю суть українства добачують тільки в материяльній наживі, а всю українську культуру хотїлиб уняти в шкаралущу земного повзуна, котрий сховавши голову під себе чує ся щасливий, що його не разить сьвітло сонця, нема що спорити: їх нїяк не переконаєш — як людий, що в своїх поглядах на цїлість народної культури є, що так скажу, умово звихнені. Тон, в якім д. Залїзняк говорить про „Християнський калєндар Місионаря“ вказує нам тільки, що темні духи того рода видань боять ся, проте тим більший наш обовязок їх попирати і розповсюднювати.

Для інформації, які калєндарі нам розповсюднювати серед народу, аби в той спосіб обезсилити вплив злих калєндарів на нарід, приглянемо ся декільком найважнїйшим. Се буде тим корисннїйше, що як раз зближаєть ся новий 1911 рік, коли цїла тьма

ріжних „Запорожців“ і „Русскихъ календаровъ“ посуне під селянські стріхи, щоби в серцях їх жителів защепити нову отруту на цілий рік. На 1911 рік вийшло з печатні вже кілька добрих щиро християнських релігійних календарів в українській мові, які можуть послужити для усуненя календарів ширячих безбожність.

Перше місце займає безперечно „Календар Місионаря“, виданя ОО. Василиян в Жовкві. Специяльного порученя він не потребує, бо найліпша оцінка для него є то, що нарід його радо читає; щорічно він розходить ся тисячами примірників. Календар Місионаря є на сей рік дуже гарно так що до зовнішної форми як що до змісту зредагований. Визначає ся від инших того рода календарів тим, що зміст його ведений в поважнім тоні отак, як релігійні теми повинні бути обговорювані. Провідна його ідея — се привязанє і любов для св. католицької церкви і почитанє для найсв. Серця Христового, затим теми, які під сучасну хвилю у нас є найбільше пекучі і найактуальнійші. Після календарної части є тут поміщений устав богослужень на цілий церковний рік, уложений звісним нашим ритуалістом о. пралатом Із. Дольницким. Із статий є слідуючі: Із да самотоком — (гарне зіставленє небезпеченьств тої карколомної їзди з током нашого туземного житя); Небувале сьвято, перший ювилей пресв. Серця Христового на Руси; Утеча до Єгипту (з ілюстрациєю); Розлука і злука (з ілюстрациєю); Тернина грушки не родить (грізне упімненє для родичів, що зле виховують свої дїти); Небувалий губитель диких звірюк; Вічний Свитальник (з оригінально обдуманою ілюстрациєю); Іван Риндя; Лїк для скупаря; Лїта житя; Дивне тай предивне диво; Обмовникам і клеветникам; Добрі ради для господарів і газдинь; Вовк посеред стада ягнят; Слуга Херувим; Перед судом. Із стихів гарні є: Мій Отче і Хвала Тобі д-ра В. Щурата та анонїмний Ангели. Цїнним здобутком для наших церковних хорів є пісня „Пречистая Дїво, Мати Руського краю“, уложена під ноти для мішаного хору славнозвісним нашим композитором М. Лисенком у Київі.

Ярким діссонансом з цїлостию календаря є віршоване оповіданє „Як в стадї сьв. Петра збунтували ся цапи, або як повстала схизма“. Кпинами, лайкою і осьмішенєм противника, нїкого до католицької церкви не навернемо, овшім в той спосіб можемо св. справі тільки пошкодити, а з другої сторони пропагованє культу найсв. Серця Ісс. Христа є хиба тілько насьмішкою з тих св. річий, проте в той спосіб їх трактувати не годить ся.

При кінци календаря поданий спис молитвенників і побожних книжок видавництва чина св. Василия В. в Жовкві, що читачеви дає спромогу з'орієнтувати ся в добрій християнській лектурі.

Коли календар Місионаря має більше загальний характер і є призначений піднести релїгійність народа взагалї, то маємо на 1911 рік кілька календарів, яких видавцї взяли собі за ціль піднести якусь чесноту або якийсь певний релїгійний культ, практикований в католицькій церкві. Сюди зачислюю календарі „Пресьвята родина“ і „Ілюстрований календар мариньский на рік 1911“, оба видані звісною католицькою накладнею добрих християнських книжок І. Штайнбренера в Вінтерберґу в Чехах.

Возьмім насамперед календар „Пресьвята родина“. Родинне житє серед нашого народу потребує великої направи. Зле, неуміле обходженє ся родичів з нелїтними дїтьми і навідворіт доростаючих або дорослих дїтий з старенькими родичами — отсе предмет сповідий усїх майже наших каянників. Родичі зазвичайно дїтий кленуть тоді, коли повинні їх лагідно упімнути або поучити, побивають їх нераз навіть до крови тоді, коли вони на то зовсїм не заслужили. Сей спосіб вихованя має *такий наслїдок, що дитина дуже скоро затрачує природне по*чутє почитаня для своїх родичів і при найближшій нагодї старає ся їм відплатити в десятеро. Тим дасть ся пояснити той специяльно у нас щоденний прояв, що дїти вигонять своїх немічних родичів з торбами на жебри, — або їх так зневажають, що вони вважають за відповіднїйше їм з очий уступити ся. Сей спосіб обходженя ся дїтий з родичами практикує ся у нас так часто і так широко, що у людий у тім непричасних се не збуджує навіть подиву і обуреня. А що се так дїєть ся, найлїпший доказ на те, що наш Впреосв. Митрополичий Ординаріят бачив ся спонуканим зачислити побитє вітця або матери між задержані гріхи. Тай не диво! Зневажливе обходженє ся дїтий з родичами стаєть ся на жаль специяльностю нашого народу. Ми гордимо ся тим, що наша прекрасна українська мова дала польській лїричній поезії масу гарних поетичних слів через поетів так званої української школи, однак сором лупає наше лице, коли погадаємо, що наш сусїд Поляк, коли хоче зневажити комусь матїр, послугує ся певним неестетичним терміном в українській мові.

В виду тих сумних родинних відносин серед нашого народу очивидний наш обовязок злому старати ся якось запобічи. А обовязок той тим більший, що зневажанє четвертої божої заповіди не тільки запропащує тисячі християнських душ в вічній загибели, але *не меньше спричинює нещастя, убожество* і злиднї в тім житю; сего учить нас Ісус Христос, коли переступникам четвертої заповіди виразно грозить дочасними карами, сего учить щоденний досьвід. І я навіть на хвильку вагав би ся сумнївати, що головною причиною злиднїв і неповоджень нашого народу — се легковажанє четвертої божої заповіди. Як нам того рака, що точить народний орґанїзм, поборювати, вказує нам в Своїх посланях Вспреосв. Митрополит, котрий і на ту язву звернув особлившу свою увагу. Точнїйше обговорюванє четвертої божої заповіди при катехизациї дїтий в школї

а дорослих в церкві, спільна молитва в християнських родинах, часте приниманє Найсв. Тайн, культ Найсв. Серця Ісуса Христа і Пресв. Родини — безнастанні упімненя християнських родичів на їх високе післанництво зглядом дїтий і на те, що їх благословеньства чи проклони дїтий сповнять ся напевно на дїтях — отсе средства, які поручують нам душпастирські послання. Свою науку може душпастир поперти реальними примірами з житя тих-же своїх парохіян, яких так много доводить ся йому бачити або про них довідати ся.

Християнське житє в родині скріплює і підносить не мало преса. Се зрозуміли як слїд другі народи і тому не щадять гроша на перйодичні видавництва, посьвячені виключно тій области людського житя. У нас здаєть ся не скоро прийде до того; крім ОО. Василиян, котрі своїм Місионарем дїлають в тім напрямі дуже много, мало хто тою справою інтересуєть ся. А годило би ся тою справою більше заняти, бо від добре з'організованої родини залежить гаразд цїлого народу. Длятого появу кождої, хочби найменьшої, книжочки уморальнюючої родинне житє мусимо вважати великим добродїйством для нашого народу. Тим більша належить ся подяка накладнї І. Штайнбренера за виданє гарного калєндаря „Пресьвята Родина“ і в українській мові. Все живий, а нїколи недосяжний взір родини складаючої ся з найсьвятїйших осіб в християнстві Ісуса, Марії і Йосифа є в силї кожду християнську родину побудити до іще більших чеснот і сьвятого житя, а неодну упавшу родину піднести наново до сьвятости. Там знайде кождий член родини примір до наслїдуваня: отець примір вітцївської дбалости о родину, мати найвисший взір материнської любови і саможертви для дитини, а також навчить ся геройства пожертвованя своєї дитини для висших, загально-людських справ, що нашим матерям приходить так дуже трудно, вкінци дитина буде мати на дитятку Ісусї живий взір усїх дитинячих чеснот, головно любови, почитаня і послуху для своїх родичів, а й муж і жінка в обопільних відносинах до себе навчуть ся не мало від Пресв. Дїви Марії і св. Йосифа, навчуть ся, що „Ісус, Мария і Иосиф наші провідники в житю, наша охорона в годинї смерти, наша нагорода в вічнім житю“.

Калєндар „Пресьвята Родина“ відповідає вповнї тій високій цїли. Так з самого початку стрічаємо після двох вступних стишків „З новим роком“ і „Покайте ся“ вісїм гарних картин з житя Пресв. Родини, вибитих на грубшім картонї. Особливо поучаючий, навіть для неграмотних, є перший образок: в горі на облаках бачимо небесну Родину, Марію і св. Йосифа а між ними маленького Ісуса із з'ображенєм найсв. Серця, в низу в звичайній міщанській комнатї клячить земна родина, отець, мати і купочка дїточок, всї розмолені, всї вдивляючі ся з чувством любови в висячий на стїнї хрест з розпятим Ісусом. Когож той образок не порушить, кого не побудить до правдивого християнського житя, до наслїдуваня небесної Родини!

Під образком випечатяна така молитва, наділена св. Отцем Львом XIII. відпустом 200 днів: „О Господи, Ісусе Христе, дай нам ту ласку, щобисьмо в годині нашої смерти за посередництвом найсв. Діви, Твоєї Матери і св. Йосифа могли увійти в царство Твого вічного житя“ — яка є моттом для цілого календаря. Сім иньших образків представляють найважнійші події з житя Божої Родини, її хвилі радости, смутку, щоденних занять, а кінчать ся представленєм зворушуючої хвилі смерти св. Йосифа на лоні свого прибраного Сина, Ісуса Христа. Цінні є напечатані під кождим образком коротенькі поясненя враз з пристосованєм даної події з житя Пресв. Родини до туземної людської родини.

По сім може найцінніймим вступі слідує календарна часть цілого року, яку попереджує „Календар історичний і Календар астрономічний“. В історичнім календари дуже обильна „літопись руска“. На сторінках призначених на „домові записки“ знаходимо ілюстрації з житя Ісуса Христа, а також коротенькі оповіданя з житя дітий під загальним заголовком „Про що християнська матір (sic!) має розказувати своїй дитині в неділю“. Оповідання ті є: Довірє дитини до Бога; Нагорода за любов родичів; Благословенє доброго діла; Будь чесним; Лож стоїть на коротких ногах; Котюзі по заслузі. Всї вони на примірах иньших дітий, добрих або злих, учать дітий чесноти, а з'огиджують їм гріх. Дальша часть календаря складаєть ся по части з уморальнюючих оповідань як: Гостина пресьвятой (sic) Родини, Не бери карт до рук, На розвалинах Манявского Скита. Тілько Господь Бог оден є великий, Господь Бог не хоче смерти грішника, Через молитву уратований від смерти, Каючим ся Господь Бог прощає вину, Дарунок для Матери Божої, Щаслива дитина, котра правдиво християнську матір має, Пращайте ворогам вашим, Камінне серце, Любов дитини уратовала житє вітцеви (гарне оповіданє з житя наших робітників в Прусах); по части з научно-релїгійних статий як: Місіонарі в снїгових і ледових полях Канади і Аляшки в Америці, Добрий поганин лїпший від ледачого християнина (з житя Цїцерона), Св. Йосиф яко опікун, Не бороніть дітям прийти до Мене, бо їх єсть царство небесне; вкінци виключно научних як: Генеальогія найвисшого австр.-угор. дому пануючого, Практична кухня, Що нового люди продумали, Хоронїть свої зуби, Хто здоровий той богатий (статя про домашну аптику), Як то в Бразилії росте вовна по деревах, Лїжко на багнетах (з житя факірів), Що у сьвітї чувати (більше місця займає тут оповістка про пятьдесятьлїтні роковини Тараса Шевченка з трома ілюстраціями). Як бачимо, календар „Пресьв. Родина“ своїм змістом дуже обильний і ріжнородний, а задля своєї провідної ідеї, вказаної нами на початку, заслугує на як найбільше розповсюдненє. Много вартости додають йому численні ілюстрації, якими прикрашена кожда статя, а „веселий кутик“ дає читачеви дозволене розвеселенє. Вкінци виказ ярмарків в Галичинї і Буковинї і численні

анонси дають добрий орієнтацийний показчик для тих, що того потребують.

Подібно добре і красно є зредаґований другий калєндар виданя Штайнбренера „Іллюстрований калєндар мариянський на рік 1911". Провідна ідея калєндаря є культ Матери руського краю, прсьв. Дїви Богородиці. Інформацийні части тут ті самі, що в иньших калєдарях виданя тої фірми. З оповідань заслугують на особлившу згадку: Звук золота і серце чоловіка і Село Чернихів, в якім оповідаєть ся про одно чудо здїлане за посередництвом чудотворної місцевої ікони Богородиці, а також про деякі дані з її історії. Гарні оповіданя „Богородице Дїво" і „Сила молитви", в яких показана могучість Божої Матери в навертаню грішників до Бога, як також успішність молитви невинних дитинячих душ. Гарно читає ся оповіданє „Найсьвятїйший Ісусе, потїхо умираючих! Змилуй ся над нами!", а слези зворушеня викликує коротеньке оповіданє: „Сьвященик з Божої волї". З статий научного змісту заслугують на увагу: Гетман Петро Конашевич — Сагайдачний, Лїрники, Чим заступити алькоголїчні напої та Здоровий, вкусний і дешевий домашний напій.

Почитанє Богородиці є серед нашого народу в особливший спосіб розвинене. В виду того калєндарі того рода є дуже пожадані, побажатиб тільки, щоби при новім його виданю були більше узгляднені родимі оповіданя і народні переданя про Її чуда і опіку над нами, якими овіяна майже кожда її ікона в нашім краю.

Згадуючи про штайнбреннерівські калєндарі виключно релїгійного змісту, хочемо для заокругленя іще сказати пару слів про два иньші калєндарі в українській мові того самого видання, а се: „Хлїбороб", ілюстрований калєндар для руских селян, і „Приятель жовнїра, калєндар на рік 1911 для всїх, що належать до оружної сили держави а то: для жовнїрів в чинній служби, для резервістів, для належачих до австрийскої і угорскої оборони краєвої і ополченя як також для ветеранів і для всїх приятелїв військового стану".

Перший з них можемо з спокійною совістю поручити, а се тому, що крім добрих, розумних всесторонних господарських порад калєндар узгляднює релїгійно-моральні потреби рільника. Дуже поучаюча є вступна картина складаюча ся з пятьох образків маючих з собою логічну і аналогічну звязь. Перша представляє сївача, що засїває поле, а під нею напись: „Сїйба для хлїба тїла"; друга побіч неї матїр, яка учить дїтий правд св. віри з написом: „Сїйба для хлїба душі"; третя представляє цїлу родину зібрану вколо стола при молитві перед обідом з таким написом: „Всї они чекають на Тебе, о Господи, і Ти даєш їм поживу в своїм часї, і благословиш все, що ту жиє"; четвертий образок представляє добрих дїтий, як вони

відплачують своїм стареньким родичам за їх дбалість о „хліб тїла“ для дітий, а в пятім вдячність дітий за „хліб душі“, в виді найсв. Тайн на смертній постели. Під обома уміщена відповідна моральна наука. Образок, як кажу, дуже поучаючий, бо учить, що дбалість о дочасне щастє повинно йти рівнобіжно і в гармонії з печаливостю о вічне щастє. Оповіданя уморальнюючого змісту, яких тут є кілька, стремлять головно до того, щоби викорінити налоги, які шкодять нашому хліборобови, приміром велику склонність нашого селянина продавати свою батьківщину і шукати щастя за морем (В очах смерти) або піянство, котре знищило сотки наших господарств (Пригода Марка Наливийка) і т. п.

Словом календар „Хліборób“ міг-би принести нашому хліборобови великі духові і матеріяльні користи.

Затеж календар „Приятель жовнїра“ не заслугує нїчим на ту похвалу, як попередні календарі виданя Штайнбреннера. З винятком кількох статей поучаючого і інформацийного змісту, які дають жовнїрови спромогу з'орієнтувати ся в військових справах, нема тут нїчого, заслугуючого на увагу. Календар, як вказує довгий його титул, призначений не лишень для жовнїрів в чинній служби, але також для резервістів і т, п., затим для більшости населеня нашого краю. А з всякого рода завадияцтвом, і більше як вояцькою бундючностию молодих людий кождий наш душпастир і так не мало має клопоту, проте ширенє того рода лїтератури, що пособлює тим вояцким „чеснотам“, було би великим гріхом против християнської моралї. Не перечу, що оповіданя з авантурничого вояцького житя читають ся цїкаво і розбуджують фантазию та зроджують бажанє слави, але правдивого морального хісна вони не дають. Вкінци жарти і огидні карикатури на тему польської „гвардиї народової“ збуджують прямо з'огидженє і ображують благороднїйші чувства людини. Формованнє „гвардиї народової“ було будь що будь благородним поривом польського народа до відзисканя втраченої свободи і независимости, а з таких поривів не годить ся кпити. При тім ті жарти не згідні з історичною правдою, бо звісно, що польський нарід в послїдних роках своєї історичної слави дав на всїх полях битв Европи, Африки а навіть Америки докази великої воєнної хоробрости і карности. І ми помимо великої ненависти для всїх знущань і кривд Поляків над нашим народом, помимо повної прихильности для австрийської великодержавної ідеї мусимо в них пошанувати то, що на пошану вповнї заслугує; тим більше не можемо позволити, щоби серед нашого народу ширено погорду для найсьвятїйших, найблагороднїйших людських почувань.

Календар „Приятель Жовнїра“ міг би ним справдї бути, коли би більше узгляднював ріжні пороки, які потягає за собою військовий стан, а учив жовнїра чесноти. Оповіданя того рода як пр. „Гостина Пресьвятої Родини“ з житя капітана

Н. Козакевича, поміщена в календари „Пресьвята Родина“, або „Благородне серце посеред бурі і нужди“ в „Іллюстрованім календари мариянськім“ і їм подібні повинні бути поміщені в першій мірі в „Приятелю Жовнїра“. Тодї календар був би справдї приятелем і порадником жовнїра в дуже трудних нераз хвилях для його душі.

о. Н. Будка.

Дісциплїна грецкої церкви в сьвітлї полеміки за часів Фотия.

(Конець).

3. Другий патриярхат Фотия.

А. Фотий знова патриярхом і то за згодою Риму.

Осьмий собор знищив Фотия морально зовсїм. В яму, що єї копав Фотий папі Николаєви, упав він сам. Та хотяй єго вже пять разів виклято [224]) (послїдним разом на вселеньскім синодї, що найбільше єго болїло) і хотяй все було проти него, мимо того він не відступав від своєї справи. Ві всїм великий, навіть в злочинах, використовував по майстерски свою ситуацию переслїдуваного. З огляду, що не хотїв піддати ся рішеням синоду, зістав прогнаний на Стенос [225]). Але на прогнаню працював він дальше невтомимо і майже без перешкоди над своєю справою. Численними листами до всїх приклонників [226]) скріпляв в послуху свою партию, своїх приятелїв називав одинокою, правдивою церквою, що заступає справу Христа [227]), а Ігнатия з єго сторонниками і осьмий синод називав брехунами, зрадни-

[224]) Metrophan. Ep. ad Manuel. Mansi XVI. 420. Baron. a. 870. n. 51.

[225]) Styliani Ep. ad P. Steph. Mansi XVI. 431.

[226]) Hergenr. Ph. II. 185—228. Baron. a. 870. n. 53—60. a. 871. 18—50.

[227]) Photii Epist. 14. Migne P. G. t. 102. col. 742—764. Pichler I. 188 називає їх слушно: „безхарактерними“ рабами Василя і Фотия.

ками і розбишаками і виключав всяку гадку зближеня до них[228]). Потайки справував він уряд єпископа[229]) і в особливий спосіб старав ся з'єднати собі знова ласку цїсара. Вкінци се удало ся єму і він стає учителем цїсарских синів. Цїсар Василь, немаючи сподїваного спокою, знова склонював ся щораз більше до Фотия, а вкінци покликав єго з прогнаня і поручив єму вихованє своїх синів. На цїсарскім дворі мав Фотий повну свободу, богато прихильників і обожателїв і в дїйсности більше рядив византийскою церквою, чим старий Ігнатий[230]).

Між тим помер Ігнатий дня 23. жовтня 877 р. В три дни опісля засів Фотий за призволом цїсаря знова на патрияршім престолї[231]). І сейчас забрав ся до своєї роботи. Обіцянками та погрозами побільшив він в короткім часї свою партию. Він посьвячував омофори (палії), орари і всякі иньші сьвященичі відзнаки та ризи і роздїляв їх поміж сторонників Ігнатия яко подарунки[232]). Ті, що хотїли висьвячувати ся, мусїли під присягою і на письмі впевнити свою зависимість від Фотия; всї, навіть ті, що їх перед тим Фотий називав розбишаками, були тепер єго найлїпшими приятелями, скоро лише до него приставали. Він попирав своє сторонництво, як лише міг.

Але єго вступленє на престол не могло стати ся без згоди Риму.[233]) Осьмий синод був ще сьвіжий в памяти народу, треба було єго якось усторонити і позискати папу. В противнім разї бувби цїсар Василь, що підписав синод, напятнований як насиловач канонів. Тепер треба було погодити „ius", осьмий синод з „factum", себто з неканонічним вступленєм Фотия на престол. Фотий хотїв конечно легітимувати свій повновний вступ на престол патриярший, та се могло стати ся лише через Рим. Но в бідї і потребі умів Фотий бути покірним, ба навіть узнати папу за папу.

Серед того прийшли до Константинополя від папи Івана VIII. (872—882) два посли з просьбою о поміч проти Сараценів в полудневій Італії[234]) та з листом до цїсаря і Ігнатия. Але патриярхом застали они вже Фотия. Без нїякої інструкциї, були они вправдї в неприємнім положеню, але з Фотиєм не приставали[235]). Фотий, котрому треба було сих легатів до свого си-

---

[228]) Ep. 14. l. c. col. 762—763.

[229]) Порівн. Ep. 30. Migne P. G. t. 102. l. II. col. 841 - 846.

[230]) Порівн. Hergenr. Ph. II. 241—278.

[231]) Nicet. Vita Ign. Mansi XVI. 285. Styliani Ep. ad P. Stephan. ibidem 433. Cedren. 446. Pichler I. 213.

[232]) Nicet. l. c. 286. Порівн. additio ibid. 446. де говорить ся, що Фотий бувби усунув сторонників Ігнатия, а тих, щоби хотїли, вдруге ординував, але цїсар на те не згодив ся і тому Фотий посьвячував лише відзнаки.

[233]) Лебедевъ, Исторія 221—230.

[234]) Hergenr. Ph. II. 297—298.

[235]) Joan. Ep. 201. l. ad Ph. Mansi XVII. 148.

ноду, не позволив їм відійти, але висилаючи своє посольство до Риму, впевняв легатів, що папа буде вдоволений і що вони повинні тут чекати на відповідь папи. Поволи тимчасом з'єднав собі легатів цілком для своєї справи так, що ті навіть явно з ним приставали [236]).

В р. 879. прибуло посольство Фотия до Риму з листами від него і цісаря [237]). Цісар о смерти Ігнатия в листі від себе нічого не писав, просив лише о легатів в цілі приверненя ладу, котрого ще не було. А Фотий доносив, що він по смерти попередника на загальне жаданє мусів вдруге приняти уряд патриярхи; папа, котрого з глубокою покорою хвалить, на певно не відкаже єму свого признаня.

Зручний легат Фотия, Теодор Сантабарен осягнув то, чого бажав Фотий. Папа Іван VIII. дав дійстно на римскім синоді 879 р. [238]) розрішенє від декретів своїх попередників і осьмого вселеньского собора, і повідомив о сім в листах цісаря, Фотия і клир. З огляду на змінені обставини приймає він Фотия як патриярху до Церкви однак під услівями: що на синоді під проводом римских легатів буде просити Фотий о прощенє, при чім всї мають згодити ся однодушно на єго вступленє на престол і що віддасть римскій церкві Болгарию.

Сторонників Ігнатия належить лагідно візвати до єдности. Єслиби однак збороняли ся прилучитись до Фотия, треба їх два або три рази до того візвати, а на случай дальшого опору мають папскі легати їх викляти [239]). До сторонників Ігнатия, на котрих чолї стояв Стиліян і Метрофан, написав папа також лист, але їм грозив клятвою, як не перейдуть на сторону Фотия. Папа звільняє їх від давнїйших, торжественно зложених заяв, що нїколи не підуть за Фотиєм [240]).

Історики почавши від Баронія [241]) аж до Гергенретера видять в такім поступованю папи єго слабість і тому не щадять для него своїх закидів [242]). Однак Гергенретер оправдує Івана VIII., такими аргументами:

---

[236]) Stylian l. c. 432.

[237]) Оба листи пропали; про зміст довідуємо ся з відповідий папи. Порівн. Baron. a. 879 n. 3. Hergenr. Ph. II. 315.

[238]) Concil. Rom. Mansi XVII. 359—364. і additio, 473. Baron. a. 879. n. 52.

[239]) Порівн. Ep. ad Basil. l. c. 199. Mansi XVII. 136—140. Jaffé I. 2491. p. 282. Ep. ad. Phot. 201. l. c. 148—140. Jaffé I. 2496. Ad clerum CP. 200. l. c. 146—148. Jaffé 2493. Hergenr. Ph. II. 383—390.

[240]) Ad Constantinopolitanos 202. l. c. 153. 154. Jaffé 2492.

[241]) Baron. a. 879. n. 5. називає Івана VIII „valde culpabilem", закидає єму „ignaviam", що з него говорить „non vir sed femina potius" і лучить з ним переказ про папіссу Іванну.

[242]) Порівн. про него Hergenr. Ph. II. 394. Лебедевъ l. c. 233. закидає знова папі, що він згодив ся на Фотия не з пересьвідченя о канонїчности єго приверненя, тільки з вирахованя.

Рішенє було для папи крайно тяжке. Ігнатий вже помер, Фотий отже не був вже узурпатором „чужоложником“. Він був чоловіком славним і вченим, мав дуже велику партию за собою, східні патриярхи на него згодили ся (так Фотий доніс папі), цїсар стояв за ним; мир був мислимий лише через затвердженє Фотия, а єго відкиненє могло потягнути за собою поважні наслїдки. До того були канони осьмого синоду за остро стилїзовані, а виконуванє їх в такім тяжкім положеню було по просту неможливе, тимбільше, що в тім часї також на Западї богато полїтиковано (се початок сумного X. в.), а папа все єще надїяв ся на поміч проти Сараценів і на зворот Болгарії. Обставини часу приневолювали отже папу поступати з диспензами лїберально і щедро [243]).

З тими дуже важними і для Фотия радісними рішенями папи прибув папский лєґат до Константинополя, долучив ся до двох вже там присутних і тепер міг вже синод відбути ся. Призначене для лєґатів папске „commonitorium“ [244]), котрого після першого параґрафу тогож неможна було нїкому передати, лєґати передали Фотиєви враз з листами. Фотий мусїв вправдї перекласти листи призначені для синоду на грецку мову, але змісту „commonitorium“ Отцї не потребували знати; то мимо сего передали нерозважні лєґати також „commonitorium“ Фотиєви і оно було навіть відчитане на синодї змінене в формі, яку єму надав Фотий при перерібцї на грецку мову.

Грецкий переклад папских листів зладив Фотий так, як єму було потреба. О скілько він сї листи позмінював, можна цїлком ясно пізнати, бо істнують первотвори та їх переклад [245]).

---

[243]) Hergenr. Ph. II. 381. 382.

[244]) Оріґіналу не находимо. Mansi XVII. 361. 362. подає перевід з грецкого тексту Фотия і сам грецкий текст ibid. 467—473. при третім засїданю Фотиєвого синоду.

[245]) Правдиві листи цитовано висше п. 239. А інтерпольовані суть: 1. Ad Basilium Mansi XVI. 487—500. XVII. 141—146. 395—411 (act. II.). 2. Ad Phot. Mansi XVI. 506—510 (се хибно цитує Jaffé I. 2496. ст. 282.). XVII. 150—152 і 411—427. (act. II.). 3. Ad clerum. XVI. 510—516. XVII. 450—459. (act. II.). Порівн. Hergenr. Ph. II. 396—414. Hefele IV. 454—464. — Лебедевъ. Исторія 240—242. боронить Фотия проти підроблюваня, коли каже: „Очень. возможно, что въ этомъ пунктѣ (а можетъ быть и въ нѣкоторыхъ другихъ) греческій текстъ писемъ не совсѣмъ точно передаетъ латиньскій текстъ, Но это не можетъ бросать тѣни на Фотія. Ибо, во первыхъ, дѣло не безпримѣрное, что папскія посланія предлагались для чтенія на восточнихъ соборахъ не въ полномъ видѣ. (Востокъ позволялъ себѣ критически относиться къ возрѣніямъ и требованіямъ папи)“ На жаль! але таке поступованє то звичайне ошуканьство! Сего не відчуває видко Лебедевъ як схизматик, але повинен се очевидне ошукуванє Сходу доглянути як історик. Neander IV. 433. поясняє сей часто у Византийців практикований маневр так: „...es scheint fast, dass dies unter den Griechen eine zur stehenden Form gehörende Lüge bei der Versammlung der allgemeinen Konzilien wurde“.

Всьо Фотиєм пофалшоване дасть ся звести до слїдуючих точок[246]): 1. Осьмий вселеньский собор, від котрого канонів Іван VIII. дав диспензу, представив Фотий в такім сьвітлї, немов би той собор сам папа взагалї осудив. 2. Пятий канон осьмого собора „de non promovendis laicis“ навів Фотий як канон семого собора за папи Адрияна I. і Тарасия, хотяй там не постановлено такого канону. 3. Услівє, що Фотий мав перед синодом просити о прощенє, пропущено. 4. Услівне потвердженє Фотия через папу замінено на абсолютне. 5. Старанно пропущено погрози папи проти Ігнатия ізза виконуваня юрисдикції в Болгарії як також всї місця про Ігнатия. 6. Пропущено також ті самі погрози проти Фотия і кожду нагану єго дїланя; Фотия всюди лише хвалить ся. 7. Місця про примат Риму ослаблено. 8. Згода і потвердженє Фотия на патриярха зі сторони трох східних патриярхів, на чім опирав ся папа при своїм рішеню, суть пропущені. Правдоподібно Фотий того немав і писав неправду до папи Івана VIII.

Так оброблені письма можна було вже відчитати перед синодом. Рівнож подбав Фотий о заступників східних патриярхів і о документи для них. Звичайних апокризияриїв (делєґатів) від патриярхів до Константинополя без жадної міссиї ad hoc ужив як лєґатів до синоду[247]) і так розпочав Фотий своє послїдне дїло проти Риму, свій третий синод в р. 879.

Б. Третий синод Фотия 879 р.

Анї оден синод в Константинополи немав так много учасників, що сей послїдний Фотия. Крім трох лєґатів папи і відпоручників східних патриярхів подають акти[248]) 383 присутних пралатів, отже три рази тілько, що на осьмім, вселеньскім соборі проти Фотия. Цїсарскі комісарі не брали участи[249]). Провід обняв сам „вселеньский патриярх“ Фотий[250]), римскі лєґати сидїли там мов „нїма худоба“[251]) на встид Римови, а для звеличеня „божеского Фотия“, як називали єго Отцї в промовах.

---

[246]) Mansi XVII. 374—524. Акти (πράκτικά) редаґував сам Фотий. Лебедевъ каже (l. c. 242.), що він лише впорядкував гадки і поправив стиль. Однак Hergenr. II. 532. твердить, що він кромі сфалшованя папских листів інтерполював і украсив на свою користь бесїди римских лєґатів і допустив ся ще много иньших сфалшовань та шахрайств. Порівн. Hergenr. Ph. II. 463—528. Hefele IV. 461—484.

[247]) Лебедевъ підносить сей факт сильно головно проти синоду 869 р. (l. c. ст. 242—302.).

[248]) Acta l. c. 374.

[249]) Baron. a. 879. n. 62. „muta pecora“.

[250]) Mansi XVII. 383.

[251]) l. c. 383. 384.

Більша часть промов і розправ є висказом похвал Фотиєви, котрого всї апотеозували і в єго власних промовах не находимо нїчо крім похвал своєї особи. Підхлїбства проти Фотия, понижене Риму, велике ошуканьство Церкви Божої зі сторони гордого та егоістичного Фотия — се зміст актів того синоду.

В майстерній, вступній промові на першім засїданю хвалив Фотий себе, своє дїло і папу, о котрім сконстатував, що остаточно зрозумів правду і справедливість єго дїла і до него прихилив ся. Коли Отцї висказали свою радість, що знова мають Фотия „unum verum pastorem, sanctum ac probum Photium sanctissimum dominum nostrum et oecumenicum patriarcham“ [252]), забрав слово Захарий єп. з Халкидону. По похвалах „божеского жениха“ Фотия вказував на корінь цїлого лиха. Именно зависть і ненависть проти славного Фотия, як против Христа, є винна всему. Однак тепер, коли Церков відзискала свого жениха, є всьо, що проти него зроблено, пуста балачка (falsa commenta), цїсар все направив. Схизматики (Ігнатияни) вправдї заколочують ще спокій; а коли їх поспитати о причину розділу, то оправдують ся тим, що так хоче римска церков. Але се подібне до того, як коли би розбійник тим уневинняв ся, що він поповнив злочин з припорученя Римлян. Тому то отже римска церков винною є і відповідає за всї неспокої, соблазни, і всї лиха в Константинопольитаньскій церкві. Лєґати з Риму є тут тепер на те, щоби боронили чести своєї церкви, бо лиш задля того відбуваєсь сей синод [253]).

„Безличнїйше не можна було перекрутити справ, як се ту зроблено“ [254]). Видимо, що зіпсовані, грецкі пралати — бо так само говорив Фотий і другі [255]) — зовсїм не мали почутя дісципліни в Церкві, коли все зводили до зависти та ненависти. Мотиви, що піпхали їх самих до дїланя, приписують папам Николаєви та Адриянови, послугуючи ся при тім найбезсоромнїйшою брехнею. Дїйсно се образ найнизшого упадку церковної дісципліни!

Коли синод перервав ту бесїду оплесками, звернув ся бесїдник до папских лєґатів і поясняв, що они з засуду схизматиків (Ігнатиян) на сїм синодї будуть мати найбільший хосен, бо тим звільнять свою церкву від варварскої і тяжкої неволї. Коли сторонники Ігнатия приймають заряджења пап Николая і Адрияна, а заряджень папи Івана нї і при тім заявляють: „Тому, що тамті оба папи пішли цїлком за нашою волею,

---

[252]) Hergenr. Ph. II. 468.

[253]) Захарий сам то висказує (l. c.), що єго бесїда є загальним голосом цїлого так численного синоду, на що всї потакували.

[254]) l. c. 384. 385. Всьо сказане як раз влучне для і на Фотия з єго сторонниками.

[255]) Actio IV. l. c. 488—492.

а сей не хоче того, чого ми хочемо“ — то се сором для римської церкви, бо ту очевидно піддані накидують свою волю верховному пастирови. Леґати повинні отже скоро засудити сих тиранів папи і так виратувати честь своєї церкви[256]). Відповідаючи, подякував папский леґат Петро синодови за се, а дальші промови Отців були лише висказом великої утїхи, що Фотий став знова патриярхом, що спокій церкви запевнений.

Друге засїданє і два слїдуючі перейшли головно на читаню сфабрикованих через Фотия листів папи, східних патриярхів і „commonitorium“.

Одиноким, в чім поступали леґати після інструкциї, було те, що виволїкли жаданя папи перед синод. На другім засїданю однак не полагоджено сеї справи і леґати виступили з ними ще раз на четвертім засїданю[257]). Ходило ту о пять точок: 1. Юрисдикция в Болгариї, 2. Лаїка не можна ординувати на єпископа, 3. духовеньство дотичної церкви має вибирати патриярха, 4. синоди проти Фотия мають бути скасовані і 5. тих, що не злучили ся з Фотиєм, має ся обложити клятвою[258]). Сї домаганя відчитано, але полагоджено лише два послїдні. В справі юрисдикциї в Болгариї синод не хотїв нїчо рішати, бо се було річию цїсара. Цїсар після своєї гадки означить докладно границї диєцезий і сповнить бажанє римского єпископа. Фотий сам заявляв свою готовість, як і передше, відступити Болгарию, але цїсар! Домаганє леґатів, що Фотий не має довершувати жадних сьвячень для Болгариї і висилати туди жадних омофорів, полагоджено мовчанєм.

Другої точки, що жаден лаїк більше не може бути промований до гідности патриярха константинополитаньского, і на тім засїданю не полагоджено[259]) Мотиви, що їх піднесли отцї синоду проти сего, вказують, як дуже був синод відданий Фотиєви, а як дуже не любив Риму, відки взагалї нїчого не хотїв приняти[259a]). Они оправдували східну практику сьвяченя лаїків на єпископів тим, що Христос нелиш задля клириків прийшов з неба; чесноти мають не лише клирики, але й цїлий християнський нарід. Коли би приняла ся така засада, що лаїків не можна промовувати на патриярхів, мусїли би всї патриярші престоли опорожнити ся, а знамениті патриярхи зі сьвіцкого стану були би через те осуджені. Коли Римляни нїколи не сьвя-

---

[256]) Порівн. Hergenr. Ph. II. 497. n. 32.

[257]) Але на своїм першім синодї (861. с. 17) сам Фотий приняв був той канон. Порівн. Лебедевъ, Исторія 281. де говорить, що не можна понятн, для чого Фотий тепер того канона не узнав.

[258]) Влучно схарактеризував се Neander IV. 434 словами: „in den Worten, die man nicht genau nahm, liess man Rom seine Ehre, aber im Wesentlichen gab man ihm nichts nach“.

[259]) Порівн. Actio IV. l. c. 488. 489.

[260]) l. c. 489. 490.

тили сьвітского чоловіка на єпископа, то таку практику можуть собі у себе задержати, але другим не можуть єї накидувати. Тим самим відкинули вже і трету точку. Було би вправдї пожаданим, кажуть они до третої точки, щоби клирики з Константинополя були достойними статись єпископами, коли би однак забракло між ними визначних, треба шукати достойнїйших з поза них і тих висьвячувати[260]). Ізза великих отже зглядів на Фотия обі точки перепали.

За те з великими оплесками принято дві послїдні[261]). З великим одушевленєм і радостию серед похвал для папи осуджено синоди проти Фотия: римский і осьмий вселеньский і виклято тих, що не хотїли пристати до Фотия, як апостатів після пятого артикулу папских домагань. При тім синод викликував: „Се подобає ся нам всїм, ви справедливо осудили".

На пятім засїданю[262]) дискутовано над материялом трох канонів, котрі відтак сформуловано і принято. До проводирів сторонників Ігнатия; Митрофана і Стилїяна вислано посольство, щоби їх візвати перед синод. Сї однак відмовили сему. Леґати, котрі після інструкциї мали їх викляти, відступили се Фотиєви і дали тим ініциятиву до першого канона, що постановляє повну рівноправність Нового Риму зі Старим. Бо запропоновано таке: Кого Фотий осуджує, то єго і папа Іван буде уважати за осудженого і навідворіть. Се відтак сформуловано в канон.

При сїм заприметив єп. Василь з Мартирополю: Фотий може з тими схизматиками робити, що єму подобає ся, бо він дістав повну власть до того від східних патриярхів і з Риму, а передовсїм, що він як найвисший архієрей (ἀρχιερεὺς μέγιστος) має першеньство після Божого приказу. Тим проголошено византийский примат, а леґати не найшли на се жадного слова протесту. Другий канон спричинив сам Фотий. Він піддав до принятя: Єпископ, що став монахом, не може вже більше повернути на єпископский престол[263]). Ініциятиву до третого канону дали знов єпископи. Они жадали: Коли лаїк ударить єпископа, має бути обложений клятвою.

По сформуловаю витворили сї три внесеня слїдуючі три канони:

Канон 1. „Сьвятий і вселеньский синод постановляє, що тих, котрі би з клириків, або сьвіцких, або єпископів перебуваючих в Азиї, Европі, або в Лївії були через сьвятїйшого папу Івана обложені чи цензурою, чи анатемою, чи зложені з уряду, то тих також Фотий, сьвятїйший патриярх Константинополя

[261]) Mansi XVII. 493—512.

[262]) Сего домагав ся Фотий проти сторонників Ігнатия, з котрих ми го прогнаних єпископів найшло захист в монастирах.

[263]) Mansi XVII. 497. Hergenr. Ph. II. 504. 505.

буде уважав за зложених або виклятих і як з такими буде відповідно поступати". Так само і на відворот з додатком для папи вправдї, але без значіня: „зазначуєсь при тім, що права прислугуючі сьв. столиці Римскій і єї предсїдателиви не мають бути зменчені анї тепер анї на будуче" [264]). Що вже можна зменчити, котре в цїлости занеговано? Византийска гра словами!

В стилїзациї сего канона впадає в очи, що синод не брав на увагу столиць патриярших, але тих, що на них сидїли і то поіменно: Іван, Фотий. Також замітне і се, що синод називає себе вселеньским, хотяй пізнїйше рідко коли навіть у православних згадує ся під такою назвою [265]).

Канон 2. Доси вільно було єпископови, що постриг ся в черцї, вернути на єпископа поновно. Тепер однак заказує ся се. Бо монахи се становище послуху і ученя ся, а не научуваня і приказуваня. Від тепер отже, коли який єпископ зійде в ряди овець, котрих треба пасти, то він через те саме тратить єпископске достоїньство [266]).

Канон 3. „Коли хто зі сьвіцких попаде в жадобу панованя і легковажить Божі та цїсарскі прикази і кпить собі зі страшних санкций і церковних законів так, що важить ся вдарити, або увязнити єпископа, чи робить се без підстави, чи засланяє ся якою будь, такий нехай буде виклятий" [267]).

Хотяй переслїдуваня Ігнатия були безпосередно причиною сего канону, і хотяй виглядає з канону, що єпископ другого єпископа може переслїдувати, говорить канон лише о переслїдуваню духовних через сьвіцких. Сьмішно, дрібничково і страшно сервілїстично стилїзували сторонники Хотия сей канон, щоби лише, борони Боже, не впала яка тїнь на їх божеского Фотия.

Всї три канони знова доказують, що канонічна дісципліна IX. в. служила лише партийним інтересам, що „право" мало на згляді не інтереси церкви, але „factum". Все стояло тодї на услугах чоловіка часу, Фотия, навіть ошуканий ним папа; еґоїзм Фотия рядив всїм, звідси загальне зіпсуте і безнастанні крутійства, як також власний самообман є цїхою і пятном цїлого канонічного житя того часу.

---

[264]) Лебедевъ, Очерки 292. п. 1. каже, що собор міг називати ся вселеньским, бо мав представителїв цїлої Церкви. Порівн. Hergenr. Ph. II. 539. Бальзамон піднесить в схолїонї до того канону, (ст. 584), що канон положив конець аномалїям, котрі випливали звідси, що покарані церквою переходили з Нового Риму до Старого і на відворіт. З того самого мотиву хвалить він і другий канон.

[265]) Mansi XVII. 503.

[266]) Ibid. Hergenr. Ph. II. 510.

[267]) Mansi XVII. 512—524. Перше засїданє було тільки приготованєм слїдуючого. На другім дебатовано над формулою проти „filioque".

Хотяй синод ухвалював лише то, що для Фотия було приємним і чого він бажав, не бачимо з єго сторони жадних виступів проти Риму. Можна подивляти покірність Фотия для „сьвятої і божескої“ римскої церкви, котру він недавно обвиняв в своїй енцикліцї о єресь. Але полемїка проти Риму в тім згляді не цїлковито була усунена з синоду. Акти звіщають ще про два пів'офіцияльні засїданя під проводом цїсаря, в присутности лєґатів і многих єпископів [268]), де Фотий викував для себе сильне оружіє на зненавиджене „filioque“ Латинян. Цїлком замовчати сеї справи не хотїв, а проскрибованє науки Латинян ізза присутности лєґатів було неможливе, отже знайшов середну дорогу, заказуючи додавати що-будь до символа віри [269]). Формула, що містила сю заборону, приймає нїкейско-царгородский символ додаючи, що „неможна нїчого звідси відняти, нїчого до него додати, змінити, підробити“. Формула мотивує ще сей додаток тим, що доданє або віднятє потягає за собою підозрінє о єресь, або що найменьше наражає додаючого на закид невиповнюваня установ Отцїв. Хтоби ся відважив на таке, той най буде виклятий. В той спосіб осуджено латиньске „filioque“ як самовільний додаток до символу.

В звязи з актами того синоду наводять єще оден лист папи до Фотия [270]), де папа впевняє Фотия, що в символї римскої церкви не стоїть „filioque“ і тому він осудив тих, що се додали. Лист кінчить ся покірною просьбою папи, щоби Фотий не гіршив ся римскою церквою, але помагав папі привернути заблуканих до правди. Коли би сей лист був автентичний, то мусїло би ся відказати Іванови VIII. всякого почутя папскої гідности; *але єсли би справдї він був написаний до Фотия*, то Фотий був би єго певно на синодї відчитав; історик Герґенретер доказує, що Іван VIII. не писав сего листа, що лист є лише звичайним фальзифікатом [271]).

Коли переглянемо той цїлий синод Фотия, бо бачимо, що Фотий дїйсно все осягнув, чого лише бажав. Він знїс осьмий загальний собор [272]), папу цїлком понижив, а своє власне зна-

---

[268]) Порівн. Hergenr. Ph. II. 516—520.

[269]) Mansi XVII. 523—526. Baron. 870. n. 54—58. Jaffé I. 2597. p. 290.

[270]) Hergenröther Ph. II. 541—551. де також збиває ґрунтовно Пїхлєра, котрий твердо обстоював при автентичности листа (I. 200. n. 1). Порівнай Hefele IV. 482—484.

[271]) Канони осьмого синоду не приходять в жадній правничій збірцї грецкій і нїхто з Греків не узглядняв їх. Порівн. Hergenr. Ph. II. 540.

[272]) Allatius, De VIII. Synodo Photiana (Romae 1662.) c. 3. ст. 59. і De consens. l. II. c. 6. n. 9. ст. 591. подібно як Baron. a. 879. n. 73. і много иньших старають ся доказати, що синод взагалї не відбув ся, але се фактъ поза всякими сумнївами. Порівн. Hergenr. Ph. II. 528—551. Hefele IV. 465. Лебедевъ, Очерки 240—242.

чінє так піднїс, що єго майже апотеозовано [273]). Византийска церков осягнула свою повну самостійність і славу першої церкви. Натомість церковна дісципліна зовсїм щезла; без жадного, церковного змислу всї і всьо служать тілько самоволи потентатів, піднесеню національної церкви в Византиї „per fas et nefas“, а тим самим всьо стреміло до відреченя від Риму.

В. Послїдна борба в IX. ст.

Коли папа перечитав акти синоду, відразу завважав, що синод в многих річах не так відбув ся, як він приписав. Зате тїшив ся, що вкінци привернено унїю. Однак мимо того, що числив дуже на поміч цїсара, як також на відзисканє Болгарії, не занедбав, в листах до Василя і Фотия [274]) побіч висказу радости з причини з'єдиненя, зробити закид з приводу допущеня лєґатами того, що противило ся інструкції. В обох листах повторяє, що він лише з милосердия (misereri volentes) згодив ся на привернене Фотия до уряду, і заявляє, що всьо, що стало ся проти інструкції „nos nec recipimus. nec iudicamus alicuius existere firmitatis“. Фотия ганить ізза єго гордости і напоминає єго до покори. Для прослїдженя того, що стало ся, вислав Іван VIII. посольство до Константинополя. Певний лєґат Марин, коли не міг склонити Фотия до уступки, проголосив уневажненє всього того, що ухвалено на синоді проти волї папи [275]). За то мусїв пійти до вязниці, а коли по місячнім вязненю повернув до Риму і представив папі справу, папа Іван VIII. кинув в р. 881. урочисто клятву на Фотия з амвона церкви сьв. Петра [276]). В той спосіб повернула схизма. Фотий не допустив, щоби єго нарід довідав ся про сю клятву, а покликуючись завсїгди на узнанє „свого“ Івана, дїлав дальше без перешкоди [277]). Тому однак, що не зміняв тактики проти Риму, наслїдники Івана VIII. все поновляли клятву на него і дійшло до того, що Фотия викляли аж девять пап [278])! І такий архипастир рядив византийскою церквою!

---

[273]) Ad imperat. Mansi XVII. 186. 187. Jaffé I. 2543. p. 286. ad Phot. ibid 184. 185. Jaffé I. 2544.

[274]) Baron 880. n. 10 Epist. Steph. V. (IV). ad Basil. Mansi XVI. 424. 425. XVIII. 18. Jaffé 1. 2639. p. 296.

[275]) Append. Conc. VIII. Mansi XVI. 449. 452. 456. XVII. 537. XVIII. 101. 201. Baron. a. 880. n. 11. 12. Hergenr. Ph. II. 578. Hefele IV. 485. n. 1. 2. Факт сей зовсїм певний, а мимо того Pichler I. 200. завзято боронить думки, що Фотий був в згоді з Іваном аж до єго смерти. Порівн. Nat. Alex. §. 28. 271—273.

[276]) Порівн. Hergenr. Ph. II. 581—604. Писемна полеміка Фотия проти „filioque“ ibid. 633—650.

[277]) Breviar. Synodi VIII. Mansi XVI. 452. вичислює їх.

[278]) Hergenr. Ph. II. 669—674.

Але й для него прийшов конець. В р. 886. помер цїсар Василь. По нїм засїв на престолї єго син, Лев Фільософ, що був учеником Фотия. Він завсїгди ненавидїв Фотия[279]) і тепер вже на початку свого панованя замкнув єго в монастири, а єго товариша, Сантабарена казав тїлесно покарати, прогнати і позбавити зору. На місце Фотия покликав Лев свого сїмнайцятьлїтного брата Стефана[280]). Сего вже в дитиньстві призначив Василь на патриярха, Фотий висьвятив єго на диякона а тепер був він вже syncellus-ом[281]). По єго висьвяченю на патриярха повстало богато сумнївів. Нарушено канони о віцї ординованого[282]); висьвячене на диякона через Фотия, а на патриярха через сторонника Фотия приневолили Льва старати ся в Римі о потрібні дїспензи для свого брата. Цїсар вийшов в зносини зі сторонниками Ігнатия, прирік церкві свободу і просив їх, щоби в Римі вставили ся за єго братом і тим способом помогли привернути єдність церкви[283]). Стиліян написав лист до папи[284]), справа проволїкла ся і між тим помер Стефан в р. 893. Розрішеня, котрі вислав доперва папа Формоз з острим напімненєм „ne disciplina relaxetur“[285]), були вже злишні. За наслїдника Антона Кавлєя († 895) привернено вже унїю, що тревала до 1054. р.

Фотия з часом всї забули і він помер не знати де і коли[286]); однак зерно незгоди кинене ним між обі церкви не згинуло. Єго видвигнув на ново Керулярий і спричинив роздїл церкви, що й доси треває.

Кінцеві замітки.

Є річию неможливою осьвітлити яке-будь питанє з істориї византийскої церкви девятого столїтя, щоби не писати істориї чоловіка, котрий нею рядив, Фотия; подібно, як неможливо є зрозуміти єї без істориї вікув попереджаючих IX. ст. А передовсїм наше дісципліпарне питанє тїсно вяже ся з істориєю Фотия. Непроглядний обсяг церковної дісципліни обнимає властиво цїле церковно-канонїчне житє Церкви, передовсїм однак відносини між властями церковними, а підчиненими їм і відносини всїх, цїлої Церкви, до жерела всякої дісципліни в Церкві

---

[279]) Cedren. 465., Baron. a. 886. n. 15. Hergenr. Ph. II. 683. Pichler I. 201.

[280]) Високий урядник патриярхи, єго приятель, що мешкав у патриярхи, звідси syncellus. Поріви. Goar Euchol. 98.

[281]) Trull. c. 15. вимагає до самого субдияконату 20 лїт. Порівнай Pitra II. 32.

[282]) Appendix ad syn. VIII. Mansi XVI. 425.

[283]) Styl. Ep. Mansi XVI. 425—437. Baron. a. 886. n. 17—25.

[284]) Mansi XVI. 440. 441. XVIII. 101. (ту є лиш витяг з листа, котрий пропав). Jaffé I. 2671. ст. 299. Baron. a. 891. n. 4. 5.

[285]) Hergenr. Ph. II. 713.

т. є. до голови Церкви. На сю точку ми особливо звертали увагу; она є ту головним питанєм, довкола котрого все обертає ся в IX. ст. Письменна полєміка Фотия з причини поодиноких точок дісциплїнарних була лише византийским маневром, була покришкою в борбі о примат в Церкві. Примат мав папа, в византийскій однак церкві в дійсности виконував єго цїсар, котрому служила цїла нация враз з своєю Церквою. А хитрий та еґоістичний Фотий своїм великим духом опанував властиво обидвох. Все стремить до своїх личних цїлий раз в злуцї з цїсаром проти папи, другий раз з ошуканим через него папою проти цїсаря, коли той був проти него. А цїла ся борба вела ся все коштом дісциплїни церковної. Чисто по византийски вела ся вона все на канонїчнім ґрунті; з початку на тім, що приготовив Трульский собор, відтак на тім, що собі витворив Фотий на своїх синодах, або вициганив від Риму.

„Вееленьский патриярх", „вселенський синод", зсадженє папи з престола, юрисдикция в Болгарії, знесенє апеляций до Риму, нехтованє і ігнорованє анатеми киненої з Риму, византийский примат, крайне підкопанє папскої поваги на Сході, а передовсїм збудженє загальної, фанатичної ненависти до Риму на цїлім Сході — то всьо суть здобутки Фотия.

В першій мірі здобував він то всьо для себе самого, бо в тім находив сатисфакцию за те, що єго не узнано патриярхою, але рівночасно були се здобутки для самостійности та піднесеня византийскої церкви. Того, що при тім пропадала церковна свобода, що з причини іграшки з канонами в церкві не було жадної дісциплїни, що самоволя потентатів дїлала крайно деморалїзуючо і потягала за собою роздїл Церкви — того всего не бачили Византийці; а коли проти такого стану виступав керманич церковної дісциплїни, папа, то се уважали на Сході за образу византийскої, самостійної церкви, все ударемнювати папскі заходи коло поправи стану річий і то в такий безоглядний спосіб, з такою ненавистию проти Риму, що кожде зближенє до Риму побільшало лише пропасть між обома церквами. Схід в IX. ст. знав папу лише тоді, коли єго потребував, а все працював лише над своєю национальною і автокефальною церквою.

Час церковного розламу в IX. ст. є проте часом, коли в Византиї не було властиво жадної церковної дісциплїни, а лиш самоволя. Длятого не можна інакше єї представити, як лиш через історию чоловіка, що ту дісциплїну і свободу своєї церкви знищив і через се і саму церкву довів до упадку.

*

* *

Так виросла „православна" церква.

З такого жерела приняли Русини християньство. З християньством перещіпились на Русь всї слабі сторони офіцияльної

византийскої церкви і они головно спричинили можливість заведеня і так довгого істнованя такої институції, як „сьвятїйший синод“ Петра Великого. Додати до сеї історії, історию заложеня і дїяльности Петербурского Синоду, то всї слабі сторони урядової церкви в Росиї стануть ясно перед очима і рівночасно дадуть ся витягнути деякі дані до праці над з'єдиненєм найблизшої нам урядової церкви в Росиї.

З того мотиву вибр[illegible] раз сю тему на розправу.

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америци.

(Дальше).

60. Угроруска церков. громада в Мікесрок, Па.

Адрес духовника: Rev. John Kurotnoky,[27]) Mckees Rock, Pa.

61. Угроруска церков. громада в Клертон, Па.

Душпастир приналежить від першої хвилї прибутя Епископа Ортиньского під Його власть, та за те нераз удостоїв ся ріжних калюмнїй на ламах всяких тутешнїх Правд, Вістників і т. д.

Адрес духовника: Rev. Ireneus Matyaczko, Clairton, Pa.

62. Угроруска церков. громада в Газлетон, Па.

Церква Преч. Дїви Марії. Адрес духовника: Rev. Victor Suba, Hazleton, Pa, Nr. 6.

---

[27]) Бувший секретар Преосьв. Сотера, якого вибрали і предложили угрорускі сьвященники Єпископови, а який побираючи від мадярского правленя 2800 річного жалуваня за сповнюване сеї функції, своїм собратям усьо доносив, та клеветав Преосьв. Сотера, а рівночасно заявляв себе ульра мадяром перед своїм правлїнєм.

63. Угроруска церков. громада в Газлетон, Па.

Церква сьв. Йоана Крестителя. Адрес духовника: Rev. V. Martyak, P. O. Box 362, Hazleton, Pa, Nr. 3.

64. Угроруска церков. громада у Вількесбери, Па.

Адрес духовника: Rev. N. Csopey[28]), 670 N. Nain Str. Wilkes-Barry, Pa.

65. Церква Архістр. Михаїла у Вількесбери, Па.

Майже до 1909 р. Галичани приналежали до угроруської громади. Вельми нетактовні проповіди о. Чопея, звернені проти особи Епископа Ортиньского, безнастанні з'їзди угроруских духовників — „Kampfträger-ів" у Wilkes-Barry страшенно вразили наш нарід, який хоча в меньшости, складаючи власну громаду в листопаді 1908 р., цілковито віддїлив ся від Угорщан, порозумівши, що своєвільним буде лише у своїй хаті. В сїчни 1909 р. післав Епископ Ортиньский на сю місию о. Ілию Кузева, який остаєть ся там до тепер. Ся громада на початку орґанїзациї числила 63 родин і 180 самотних. О. І. Кузів з'умів скоро з'орєнтувати ся серед тяжких условин, та бачне око звернув рівнож на давно вкоренену росс. прав. місию [29]). Його за-

---

[28]) о. Николай Чопей, кузин Ексцеленциї Фірцака, один з тих трех, які оферували редакторови (жидови) „Magyar Nepszawa" в Нюйорку 500 долярів за поміщуване клевет на Преосьв. Сотера, — який рівночасно заявляє айриському Епископови слїпу преданність а громаду свою веде в дусї індіпендентно-росс. православнім.

[29]) В 1895 р. за ініціятивою о. Алексея Товта († 1909), угроруско о сьвященика, бувшого настоятеля гр. кат. руск. семинара на Угорщинї, повстала схизма у Вількесбери, а зглядно росс. прав. місия з'єднала собі сього Отця, який сам перейшов на схизму та повів тамтуди і своє стадо. Тодїшню парохію становили грек. кат. Галицкі і Угорскі. Більша часть перейшла цілковито на схизму, а часть внесла процес о церкву, який тривав сїм лїт. Католики-Русини виграли процес і затримали церкву, а о. А. Товт виставив нову. Греко-католицка церква була спільна для Галичан і Угорщан — католиків, але о. А. Товт, побираючи тоді товсту місячну платню від российского правлїня (180 долярів), усїми способами н. пр. даром хрещенє і т. д. єднав і притягав галицкий нарід до схизматицкої парохії, в чім йому помагали „сердешні москвофіли", мотивуючи, що віра „сьвята православна одиноко правдива і конечно потрібна до спасеня" (звичайний висказ на проповідях о. Т. Обушкевича). На сей лад схизматицка парохія зросла о звиж 300 родин, кромі самотних. Дальше, о. А. Товт на спілку зі славним зрадником Репою береть ся до аґітациї по сусїдних місцевостях, як Edwardsville, Pa., Kingstown, Pa., і т. д. Як виглядала господарка о. А. Товта, видко із замішаня у його громадї по його смерти (1909) та по дов-

слузї треба приписати поворот 60 родин і до 500 самотних із росс православя до нашої церкви.

Основанє руск. кат. парохії у Wilkes-Barry та нинїшний зріст її дає гарну надію на будуччину — именно, що всї, дасть Бог, зблукані вівцї вернуть ся до матерного стада, з якого вийшли. Але „causa prima“ повороту тих овець се руск. кат. Епископ в Америцї, Преосьвященний Ортиньский, який чи в день чи у ночи іде там, де кличе потреба, до „хорих дїтий“. При церкві є два брацтва Р. Н. Союза, читальня „Просьвіти“ і школа, заложена вже в 1910 р.

Адрес сьвященика: Rev. Elias Kuziw, P. O. Box 129. Wilkes-Barry (Coalbridge) Pa.

66. Угроруска церков. громада в Третер, Па.

Сьвященик признає власть руск. кат. Епископа.
Адрес духовника: Rev. Julius Pasztelyj, Trauger, Pa.

67. Угроруска церкови. громада в Рендгем, Па.[30])

На разї остає без духовника. (Oldforge-Rendham, Pa).

68. Угроруска церкови. громада в Ранкин, Па.

Адрес духовника: Rev. John Szabo, Rankin. Pa.

69. Угроруска церкови. громада в Вінбер, Па.

Адрес духовника: Rev. V. Voloszin, Windber, Pa.

жних скриптах, яких начислено на 48.000 долярів, — отже 48.000 долярів згинуло в православній його рясї! Нинї починає прозрївати нарід та бачити правду, — але се коштує его багато його власного гроша і тяжких заводів. Наведу ще за „Душпастирем“ ч. 5. 1910 слїдуючу допись о. І. Кузева про Wilkesbary, Pa. Схизма рекрутувала ся і рекрутуєть ся переважно зі слїдуючих місцевостий перемискої епархії: Лютовиска, пов. Лїско; Лїмна, пов. Турка; Турянске, пов. Сянік; Розтоки ad Балигород; Радожичі, пов. Сянік, Ославиця, пов. Сянік; Суковата, пов. Лїско. Люди з сього послїдного говорять, що їх сьвященик в Суковатій хвалить православну т. в. россійску віру і каже їм держати ся її та навіть листами до тутешнїх еміґрантів удержує їх в „православію“. Правдивими аґентами схизми в: Гнат Хортик, Юрко Кацяк з Суковатої і Семен Русин, який носив лист від свойого сьвященика з краю і читав у ньому, що православна схизма — се наша віра, віра наших батьків одиного догідна і правдива для Галицких Русинів!....

Росс. прав. шематизм: Воскресенская церковь, свящ. Григорій Шупакъ. псалом. Θ. Милясевичъ, 591. N. Main Str. Wilkes-Barry, Pa.

[30]) Ся парохія майже цїла в руках росс. правосл. місиї. Росс. прав шематизм: Михайловская церковь, свящ. Василій Мартышъ, Box 249, Oldforge-Rendham, Pa.

70. Церква Успеня Пр. Дїв. Марії в Ню-Александрії, Па.

Брацтво Р. Н Союза в Ню-Александрії (віддїл 82) було в дїйсности основателем сеї церковної громади. Урядники сього брацтва стали збирати в 1906 р. добровільні датки на купно площи під церкву. Їх труди так гарненько обвінчались усьпіхом, що того самого ще року на празник Успеня посьвячено угольний камінь та таки в тім самім-же роцї побудовано деревяну церковцю. Місию сю обняв о. Мирон Данилович. Під єго сер дешним проводом злучились усї Галичани [31]) та більшими своїми датками так запомогли церкву, що вже в 1909 р. була благословлена Епископом С. С. Ортиньским, який при тій нагоді держав тридневні місиї для народу.

Не брак одначе і в тій громадї ріжних затїй росс. прав. місиї [32]), яка відай по всїх наших громадах має свої аґентури; та висше спімнене брацтво, йдучи щиро за покликом свойого душпастиря, хоронить стадо на кождім кроцї, осьвідомлюючи меньчого брата.

Душ 1.000, дїтий шкільних 40.

По відходї о. М. Даниловича душпастирство обняв часово о. Іван Остап,

Адрес сьвященика: Rev. John Ostap, Box 41, New-Alexandria, Pa.

71. Церква сьв. Петра і Павла в Реймі, Па.

Церковна громада основана в 1901 р., церкву виставлено в 1902 р, вартість церковного майна 10.000 долярів. Розвій і скріпленє належить виключно приписати о. И. Понятишинови, який чотиролїтною працею положив моцні підвалини на довгі лїта тієї громади. Його тиха а муравельна там душпастирска дїяльність [33]) з'орґанїзувала Русинів і в самім Реймі і в доокресних місцевостях в кілька віддїлів Р. Н. Союза та піднесла уровень моралї і национальної сьвідомости. По о. П. Понятишинї обняв душпастирство о. А. Пеленьский, а по ньому о. В. Гривнак, при якім громада далї розвиваєть ся.

В 1909 р. 16 мая благословив церкву Преосьвящений Сотер, а врадуваний нарід зі слезами в очах клонив ся і дякував

---

[31]) До Галичан прилучила ся навіть горстка Угрорусинів.

[32]) Кілька анґлїйских миль від New Alexandria, Pa є Jolliet, Pa. Росс. прав. шематизм: Николаевская церковъ, свящ. Милаилъ Поточный, 520 N. Eastern Ave, Jolliet, Pa.

[33]) Терневі були перші місяцї душпастирскої працї о. П. Понятишина, якому тягом протиставлялись наші „рянїйші". Чимало треба було вкладати труду, щоб навчаючи осьвідомити той нарід в річах віри і нації. — Та лишень задля злоби і видатної а тяжкої працї народовецкого клиру стільки писали наші домородні вороги в тутешній і старокраєвій пресї.

Батькови Архиєрейови за прибуте до них та слова потїхи. І ся хвиля довго-довго ще останеть ся записана в простих серцях нашого люду на чужій землї золотими буквами щирости. При церкві є читальня „Просьвіти“ і школа.

Душ в парохиї до 2.000, дїтий шкільних 80.

Адрес сьвященика: Rev. Basilius Hrywnak, P. O. Box 182, Ramey, Pa.

72 Церква Сошествія сьв Духа в Ембрідж, Па.

При кінци 1902 р. основано церковну громаду, а в слїдуючім роцї вибудовано деревляну церковцю коштом 7.000 долярів. Громадї тяжко як слїд розвити ся, бо росс. схизм. місия[34]) і гурток відступників стоїть гнилою колодою на кождім кроцї. Та справдї тамошнїй душпастир має тяжкий хрест на своїх раменах,[35]) одначе є надїя, що бодай з часом прозріють тії, які нині є слїпим орудиєм росс. прав. місиї.

При церкві є вже школа і читальня та брацтво Р. Н. Союза; не брак одначе всяких православних і півправославних Обществ..

Адрес сьвященника: Rev. Alexius Pelenskyj P. O. Ambridge, Pa.

73. Церква Покрови Пр. Богородиці в Мікаду, Па.

В 1890 р оснувалось місточко Plesant-Hill, яке в три лїта змінило названє на Mc Adoo. Від самого початку основаня сеї місцевости було тут невеличке число Русинів, які в духовних потребах удавали ся до церкви в Hazleton, Pa. N. 6. За душпастирюваня о. Волкая в згаданій парохії часть Русинів відірвала ся від тамошньої церковної громади задля шикан зі сторони Угрорусинів. В 1891 р більше сьвідомі люди, як Андрей Шквір, Лука Качмар, Данило Майкрич, Петро Дворівчак, Дмитро Капітула і др. скликавши митинґ, вибрали на ньому тїснїйший комітет, який їздив до о. К. Гуловича, тодїшнього душпастиря у Freeland, Pa. прохати о поміч і пораду. О. К. Гулович, не маючи під той час свобідної хвилини, відіслав їх до о. Андруховича, який душпастирював в Shenandoah, Pa. Згаданий сьвященик заняв ся радо їх дїлом, дав їм потрібні інформациї та вони тієїж хвилї вислали колєкторів, щоб зби-

---

[34]) Росс. прав. шематизм: Св. Духовская церковь, Іеромонахъ Антоній (Дорошукь) P. O. Ambridge, Pa.

[35]) Деякі півправославні з „Общества“ уладжують собі тепер такий спорт, що до канцелярії Епископа Ортиньского присилають під чужими іменами ріжні клевети на душпастиря, бачить ся длятого, щоб виважити з рівноваги одну або другу сторону.

рати жертви на свою церкву. Перша колекта виносила 75 дол. і з сею сумою забрались Русини з Mc Adoo, Pa. до будови церкви. З контрактором зроблено угоду та в серпни 1891 р. розпочалась будова, а в жовтни того самого року відбуло ся посьвяченє угольного каменя, якого довершив о. К. Гулович. З початком сїчня 1892 р. церква була вже готова, а в лютім т. р. обняв се душпастирство о. Андрухович. 30 мая 1892 р. чину благословеня церкви довершили оо. Андрухович і Гулович. Від марта 1893 р. до вересня т. р. був о. Гулович, а від вересня о. Н. Молчанїй через три роки. По відходї о. Молчанїя душпастирює о. Злоцкий, по ньому о. Галько через 3 лїта а по ньому аж до 1902 р. о. Попович. В 1902 р. обняв парохію о. В. Мирошай і дїйствував у нїй до студня 1904 р. По о. Мирошаю слїдує о. А. Медвецкий [36]). Та з того часу парохія підносить ся, органїзуєть ся хор і товариство театральне, уладжують ся вечерниці і театральні вистави та молодїж до тепер сьпіває ще тїї пісні, які вивчив їх тодїшний дякоучитель Бабій. Із зростом числа Русинів в Мікаду показалось, що церква є за мала та на парохіяльнім зборі 1906 р. ухвалено одноголосно приступити до будови нової церкви на тій самій площі, де стояла деревляна церковця. Докуплено лише одну парцелю за 1.100 долярів і перенесено на неї стару церкву, де ще відбували ся богослуженя аж до построєня нової церкви. В 1907 р. приступлено до будови нової церкви за 15.000 дол., а в маю т. р. посьвячено угольний камінь при участи сїмох сьвящеників. У вересни 1907 р. обняв душпастирство о. Н. Мартяк а в три місяцї по ньому о. А Пристай. Та від тепер починає ся дїйсне скріпленє громади, хоч не брак затїй росс. прав. місиї [37]), яка під боком наших деяких перевертнїв найшла собі прибіжище. 4 липня 1908 р. відбулось торжественне благословенє сього храму, яке довершив Преосьв. С. С. Ортиньский при участи 9 сьвящеників і 23 брацтв з околиці. Рівночасно віддано весь парохіяльний маєток під правну опіку руск. кат. Епископа.

Церква мурована з цегли у видї базилїки з гарною візантийскою копулою. Шіснайцять вікон-вітразїв, прегарний іконостас, кивот, уся церковна утвар, хори, які зможуть помістити звиж 200 людий, та три гарно гармонїзовані дзвони дають найлїпше сьвідоцтво, що у тій громадї мир сьвятий та Божий

---

[36]) До приходу о. Алексїя Медвецкого не могла розвити ся тая громада, позаяк довший час душпастирювали там Отцї з угорскої „странки", яким розвиток „галїцменскої" громади цїлком не лежав на церцю. О. Медвецкий хоч Угорщанин (з Мункачівскої епархії), виняткова відай подбав щиро про громаду і спровадив спосібного дякоучителя Галичанина, пана Бабія, який національно осьвідомив громадян.

[37]) Росс. прав. офіц. шематизм: Троицкая церковъ, свящ. Іосифъ Жолткевичъ, Р. О. Box 138, Mc Adoo, Pa. До сеї громади приналежить часть наших людий та угорских Русинів.

гаразд, якої розвиток посуваєть ся тягом на перід. Церква має дві захристії, а під нею величава галя на збори і школу. Усе осьвітлене єлєктрикою а огріване парою. Побіч церкви приходский дім, виставлений за 5.000 дол.

Найбільше заходу при будові церкви і приходского дому положив Дмитро Капітула, теперішній голова Р. Н. Союза в Америці, Конст. Поступак і Андрей Янкович. Честь їм хай буде за Боже дїло! — тим більше, що не раз, не два діткнула їх неодна прикрість від своїх та від чужих ворогів.

З кінцем 1908 р. опустив парохію о. Пристай, а обняв її о. Яницкий, а по ньому о. Юліян Левиньский.

З прикрими споминами звязане є там імя якого то бувшого там дякоучителя Ferync Sztorch'a[38]), а яким нині починають страшити Русинки-матери своїх дїточок, коли они нечемні.

Громада числить 2.000 душ, 100 дїтий шкільних.

Адрес сьвященика: Rev. Julian Lewinskyj, O. P. Mc. Adoo, Pa.

74. Церква Преображеня Госп. в Шамокін, Па.

В 1880 р. першими Русинами, що поселились в Shamokin, Pa. були: Іван Мандзеляк, Мойсей Демчко, Стефан Мурдза, Іван Глова і Антін Лучковець. Згодом число галицких Русинів побільшило ся, але все таки було їх за мало, щоб змогли ся на построєнє своєї власної церкви. Під ту пору ходили вони до польского костела і там спішили зі своїми духовними потребами та платили місячну колекту. Так минали ся роки, доки не призбирала ся більша горстка Русинів. В 1887 р. на своїм зборі порішили купити більший кусок землї на розї двох вулиць (Pearl і Pein Str.) і тут в 1888 р. побудували невеличку, деревляну церковцю, поблагословлену о. Іваном Воляньским, першим галицким сьвящеником в Америці, що був під той час душпастирем в Shenandoah, Pa. Сей сьвященик адмінїстрував ново основаною парохією до 1890 р.

---

[38]) В 1908 р. кілька місяцїв дякоучителював при тій громадї Ферииц Шторх, Угрорусин, який своєю кертичною роботою з'умів збаламутити деяких парохіян Угрорусинів так, що кількападять родин відступило від тої парохії і задумало будувати якусь самостійну — незави имму — угроруску-протестанцку церкву. Пастором тієї церков. громади є суспендований сьвященик, Угрорусин Акакій Каміньский, який свої богослуженя відправляє в лютераньскій церкві, а яку люди називають „під когутом", длятого бачить ся, бо на вежі замість хреста є когут. — На кождий случай ізза сього видно, що тут і там проявляєть ся в деяких Угрорусинів нахил і до протестантизму. Звичайна дорога — виступивши тут з правдивої церкви йдуть щораз дальше в блуд. Прв. „Нива" (Причинки до становища руск. кат. Церкви в пів. Америці, IV, стор. 335.).

Із зростом парохії оказала ся шамокіньска церковця за мала та не могла вже помістити всїх своїх руских громадян. Треба було погадати о будові нової, обширнїйшої, позаяк старої церкви неможе було анї розширити анї на її місци здвигнути більшої будови. Проте в 1897 р. куплено дві парцелї при Нортшамокін вулиці (North Shamokin Str.) за ціну 8.000 долярів, а в чотири роки пізнїйше докуплено ще до того одну парцелю з деревляною хатою, яку громада винаймала аж до 1905 р. За сю нарожню парцелю із хатою заплачено 4.500 долярів.

Дня 11 марта 1905 р. заключила шамокіньска громада формальний контракт із будівляною формою „Tte East Lomber Co of Shamokin, Pa.“. Після сього контракту з'обовязала ся згадана фірма побудувати величаву церкву за 46.000 долярів. Пляни компонували архітекти: E. E. Kweif і Hoff з Jersey-City, N. Y. Мрамор і граніт на будову достарчила фірма „Rylstown, Co.“, а мідяну бляху на копули „Allentown, Co.“ Церква будована в спокійнім, преціознім візантийскім стилю з пятьма копулами — найгарнїйша руск. кат. церква, яка є в цїлій Америці. Віконвітразів є 18, а всї вони дари [39]) місцевих руских брацтв або

---

[39]) Вікно запрестольне — се храмовий образ Преображеня, на якім є шість осіб, чудове тоноване красок — дар шамокіньских громадян. Всї написи на вікнах друковані чистою рускою мовою.

По правій руцї від престола:

I. сьв. Кирил і Методий — дар брацтва сьв. Кирила і Методия,

II. Матїр Божа з Дитятком — дар Михайла Стельми,

III. Ісус Добрий Пастир — дар гром. повіт. Сяніцкого,

IV. сьв. Володимір — дар Димитрія Карпяка,

V. сьв. Алексїй — дар Алексїя Шаршоня,

VI. сьв. Апостол Андрей — дар юнїйного тов. руских майстрів,

VII. сьв. Юрий — дар парохіян із села Лабова.

По лївій руцї:

I. сьв. Ап. Петро і Павло — дар брацтва Петра і Павла,

II. сьв. Димитрій — дар Брацтва сьв. Димитрія,

III. сьв. Арх. Гавриїл — дар Гавриїла Малиняка,

IV. сьв. Анна — дар Сестрицтва сьв. Анни,

V. сьв. Арх. Михаїл — дар брацтва сьв. Михаїла Арх.

VI. сьв. Йан — дар Івана Глови,

XII. сьв. Єлена — дар. гром. повіту Грибівского.

Велике фронтове вікно у видї розети з чотирома Євангелистами — дар товариства ім. Т. Шевченка; два другі фронтові вікна: 1) сьв. Теодозий — дар Теодозия Талпаша, 2) сьв. Антоний — дар Антония Лучківця.

Вікно запрестольне коштує 300 долярів, вікна з подвійними особами сьвятих по 175 дол., з поодинокими по 150 долярів. Фронтове вікно у видї розети коштує 200 дол. Всї вікна разом 3.200 долярів.

Заведене електричного сьвітла і центральне огріване 900 дол. Лавки коштують 1.100 доляр.

Церква зможе помістити до 2.800 людий — цїлком догідно.

поодиноких людий. Три прегарно згармонїзовані дзвони в moll стоять 1.415 долярів. Прегарної роботи елєктричні жірандолї, центральне огріванє, стилеві лавки на 500 осіб, тимчасовий вівтар і утвар доповняють зміст церковного нутра. За кілька лїт треба буде брати ся до внутрішнього окрашеня церкви. Відповідний іконостас, мальованє і иньші річи будуть стояти кільканайцять тисяч і так цїла церква представляти ме вартість 80 000 долярів.

Під церквою находить ся велика саля з трема кімнатами осібними та гарно зладженою сценою. У тій сали відбуваєть ся шкільна наука, хоральні проби, концерти, сценічні вистави та всї брацкі і парохіяльні збори.

В 1908 р. купила церковна громада великий мурований дім враз з цїлим урядженєм і обставою за 14.000 долярів, який стоїть біля самої церкви, а який є тепер резиденциєю приходника. Старий парохіяльний дім перетягнено на другу парцелю від сторони другої вулиці (Franklin Str.), та по відновленю винаймаєть ся за добрі гроші. На місци, де стояв старий приходский дім, заведено прегарний цьвітник, який від весни аж до зими пишаєть ся живими красками та вінчає церкву і приходство.

Шамокіньска громада має рівнож просторе кладбище, подальше за містом. Перший кусень землї на місце вічного спочинку купило найстарше руске брацтво сьв. Кирила і Методия, що було дїйсним основателєм тієї громади, за 900 долярів. В 1905 р. докуплено майже цїлий акер [40]) за 500 долярів. В 1906 р. побудувала парохія недалеко за містом між розлогими деревами гарненький собі павільон до танцїв за 500 дол., та се місце назвала управа міста „Ruthenian Garde" (руський парк). Тут серед лїта на спокою мами природи бавить ся руска молодїж а старі — споминають при них свої молодії лїта.

Від 1890—1891 р. душпастирював о. Т. Обушкевич, а відтак доїзджали сусїдні сьвященики. З першим мая 1893 р. сповняє душпастирскі обовязки о. Іван Констанкевич [41]) аж до тепер.

Що може здїлати розумна і дбала господарка, що значить муравлина, невсипуща праця, що значить народна сьвідомість

---

[40]) Акер — американьска міра площини землї — трохи меньче від морґа.

[41]) о. Іван Констанкевич прибув до Америки перед вісїмнацятьма роками. Був предсїдателєм тодїшньої духовної Ради народовецкого клиру, між яким є нинї найстаршим сьвящеником. Брав живу участь при заснованю Р. Н. Союза, та всюди і на кождім кроцї єднав спокоєм і тишив не раз не два ріжні рани, завдані нашій Церкві з ріжних сторін. Що праця його була і є чесна і розумна, як і його житє чисте, нехай сьвідоцтвом буде се, що 17 лїт є на тім самім душпастирстві, що в Америцї тяжко — дуже тяжко. Ріжні клевети, інспіровані москалями і пів москалями, се лише один доказ ще більше на висше сказане.

і як вона дїлає на наш люд, яке має значінє любов до свого, чим є мир, згода і однодушність в парохії — на се доказом очевидним руск. кат. церковна громада в Shamokin, Pa. І з натиском мушу піднести, що згадана громада зовсїм не така знов дуже велика числом душ, а добро церковне здвигнене лише лептами тутешніх людий. Завдяки вис ше спімненим прикметам вибили ся шамокіньскі Русини-католики на перше місце з поміж усїх руск. кат. церковних громад, які є лише на американьскій землї.

А кому належить ся дїйсна честь і найщирійше признанє за сї прикмети високо-хвальні в шамокіньскій громадї, за построєнє так величнього Божого храму, як загалом за піднесенє тієї громади на так високий уровень, не тяжко мабуть догадатись. Тії дїла довершені усильними старанями і батьківскими забігами одного чоловіка, який трудить ся тут вже вісїмнацятий рік — се о Іван Констанкевич. Ревною, хоча тихою працею так подбав про добро своєї пастви та такий овоч зродила його праця. В історії розвитку руск. кат. церкви в півн. Америці імя його мусить бути злучене з дїйсним признанєм. Кількалїтна праця тамошнього дякоучителя п. Осипа Стеткевича [42]) при церкві і школї — се рівнож гарний вінок примірів найкращих для кождого дякоучителя в Америцї.

Число душ в парохії до 2.800. Дїтий шкільних 110.

Адрес сьвященика: Rev. John Konstankevitch, 227. North Shamokin Str., Shamokin, Pa.

Адрес учителя: Mr. J. Stetkevitch, teatcher, Shamokin Str. Shamokin Pa.

75. Церква сьв. Арх. Михаїла в Шенандоа, Па.

Минуло 25 лїт, як в Америцї зачали органїзувати ся рускі парохії. Початок дав Shenandoah, Pa. В короткім часї по основаню церковної громади вибудовано церкву. Першим сьвящеником при нїй був о. Іван Воляньский аж до часу свойого відїзду в край, се до 1890 р. По ньому обняв душпастирство о. Андрухович — та так кілька лїт змінялись сьвященики, яких в попередних громадах споминано. Від 1907 р. є душпастирем о Лев Левицкий І по довшім застою починає ся знова зворот до лїпшого. Стара церква віддавна вже є за мала та не може помістити своїх парохіян, — проте в 1908 р. приступлено до будови нової церкви коштом 20.000 долярів. Між парохіянами чути новий живчик, бо і уровень национального розвитку посунув ся в перед. Є читальня, школа, курс для неграмотних і т. д. Щаслива є гадка о. Л. Левицкого, що при церкві зало-

[42]) П. Осип Стеткевич, старокраєвий учитель задля любови меньшого брата переніс ся до Америки.

жено „Ризницю“ під покровом сьв. Арх. Михаїла се є склад церковної утвари і робітню. Бо до сього часу всї річи церковні або спроваджувано з краю, чекаючи на них часом цїлими місяцями, або куповано невідповідні нашому обрядови, або, що найчастїйше лучало ся, задля того обходжено ся нераз без конечно потрібних річий. Товариство се навязало зносини з першорядними тутешнїми фірмами та із львівскою „Доставою“. Товариство се оперте на шерах (удїлах), 2% чистого доходу жертвує на бідні американьскі церкви і просьвітні цїли. Хиба належить додати ще се, що те товариство витаємо щиро, бажаючи йому від серца дїйсного розвитку, як і цїлій громадї, яка кріпко злучена нинї з'уміла поняти, що громада „великий чоловік“!

Адрес сьвященика: Rev. Leo Lewickyj, P. O. Shenandoah, Pa.

76. Угроруска церковна громада в Ню-Салем, Па.

Адрес духовника: Rev. Nik. Stecsowics, P. O. Box 17, New-Salem, Pa.

77. Угроруска церков. громада в Монткпер, Па.[43])

Адрес духовника: Rev. John Szosztek, P. O. Box 4, Mont Clare, Pa.

78 Угроруска церковн. громада в Фенїксвил, Па.

На тепер без духовника. Адр.: P. O. Gr. cath. Hungarian Congregation, Phoenixville, Pa.

79. Угроруска церковн. громада у Фріленд, Па.

Адрес духовника: Rev. Bartholomeus Tutkovics, P. O. Box 664, Freeland, Pa.

80. Угроруска церковн. громада в Barnesbore, Pa.

Адрес духовника: Rev. Wictor Kowalcsky, P. O. Box 355, Barnesbore, Pa.

(Далї буде)

[43]) Недалеко Mont Clare була з'орґанїзована угроруска гром. в Black-lick, Pa, яка опинила ся в руках росс. прав. місиї. Росс. прав. шематизм: Предтеченская церковъ, Іеромонахъ Арсеній (Гавула) P. O. Box 22, Black-lick, Pa.

о. Іван Савицкий.

Розумові засади християньства.

(Конець).

Пригляньмо ся тепер найпотрібнїйшому і найреальнїйшому фундаментови кождого людского товариства і родинї. Родина достарчає всїх членів державі; жаден з них, почавши від пануючого суверена, не був без вітця і матери. Родина зла не виховає добрих членів, а як не вартують нїчого поодинокі одиниці, то не вартує нїчого цїла держава. — Чим єсть отже родина без Бога, а чим з Богом?

Без Бога єсть она нїчим, бо лекше можна єї зірвати, як всяку иньшу угоду; о якімсь „примусовім супружестві“ атеїзм не хоче чути; найменша дрібничка вистарчає до зірваня супружества, навіть така неозначена причина, як „брак прихильности“. Легко приходить розвязанє супружества, а вслїд за сим „вільна любов“, яка не каже вязатись навіть на пів години, бо після атеїзму чоловік се єство природне, чисто материяльне як і кожде зьвіря, і єго нахили природні, так як у зьвірят, отже і склонність полова — се звичайна склонність природна, котру повинен чоловік заспокоїти, коли і як хоче, а виступати проти неї — се несправедливо. Отже примусова мораль релїгії єсть неприродна, ба навіть протиприродна.

Ся теория — поминаючи Бога і релїгію — означає цїлковиту фізичну руїну людского товариства—родини, бо пристрасть ставить ся на місци материньства, яка єсть цїлию склонности полової; она з женьщини робить річ, ще гірше — предмет похоти, она льогічно приводить до припиненя породів; она нищить фізичну силу родженя у женьщин і мущин, так що по кількох генерациях „вільної любови“ прийде генерация неспосібна до дальшого твореня. — Ся теория означає і цїлковиту моральну руїну родини. Дитина не буде знала хто єї батько, а отець котра єго дитина, устане житє, дух фамілїйний. О тїлеснім, духовім і моральнім вихованю дїтий через родичей не може бути і бесїди, бо в такім разї женьщина така не буде мала, анї не буде хотїла ними занятись. І чи се, що спроваджує знищенє руїну підстав суспільности, може бути природним і добрим? Що у зьвірят єсть добре і не спричинює злих наслїдків, се у чоловіка фалшиве і недобре, бо чоловік єсть не чисто материяльне єство, лише духово-материяльне. Дух чоловіка має панувати над тїлом.

Чоловік має над пристрастию панувати, то значить також проти неї виступати. Се єсть ся „вільно-примусова мораль“. Єї

учить нас сама природа — она дає ясне сьвідоцтво проти „вільної любови“ а за „примусовим супружеством“. Але що з того, що так учить природа, чи атеїст дбас про яку науку? Пристрасть легко збаламутить розум, особливо похіть тїлесна. А тодї і держава не може тут нїчого зарадити, бо розходить ся в такім разї о обставини так особистої і дискретної натури, що 1) не знати як далеко може сягнути держава, 2) рідко котрий чоловік стерпів би безнастанне постороннє вмішуванє, 3) держава не має впрочім і средств до сего, 4) не має і охоти. І деж тут ратунок для людскости? Нїгде, лише в вірі і релїгії. Релїгія не терпить „вільної любови“ і відкидає розводи легкодушні; она каже: „Ти несьмієш розвязувати супружества, анї єго ломити, анї жити в розпустї“. Така воля Бога-Творця, обявлена в законї природнім. Лише віра в Бога ратує родину а з нею товариство людске. Впрочім самі атеїсти дають найкрасше сьвідоцтво конечности релїгії в родинї. Єсли приміром запрагне який богохульний батько пожартувати собі з Бога і релїгії, або подиспутовати о вільнім супружестві і вільній любови, тодї присутні діти виганяє на двір бавити ся. Що більше?! Власне між першими атеїстами єсть звичай посилати свої доньки до пансионатів до монахинь; а от і наш своєрідний атеїст Д-р. Трильовский умістив свою доньку в „клєрикальнім“ інститутї для дївчат в Перемишли, котрий остає під покровительством Ексцелєнциї Преосьвященого Чеховича. — Бо знають ті людцї добре, що женщина безбожна се гидкість, в супружестві непевна, а як мати в родинї єсть она без вартости.

Зіставилисьмо отже два погляди: р е л ї г і й н и й і а н т и р е л ї г і й н и й і переконалисьмо ся, що анї принцип авторитету, анї утилїтаризму, анї любов вітчини, анї ідеалїзм, анї сила оружна не може уратувати держави, одинокою силою, що єї може удержати, єсть лише р е л ї г і я. Всї социяльні і державні квестиї розвязує она і теоретично і практично цїлковито і з легкостию.

Скаже може дехто: „приятелю, grau ist alle Theorie“. В теориї оно всьо виглядає красно, але в практицї нї. Сьвіт обертаєсь не після принципів теоретичних, а впрочім „побожні“ не суть лїпші від нас, як много „побожних“ жиє страшно зле, а релїгії уживають лише яко плащика до покритя своїх блудів.

Ми скажемо на се, що неправда, що що в теориї єсть добре не все в практицї так мусить бути, бо правда єсть однака не лиш заєдно але і всюди. Хиба що в теориї пропущений якийсь момент, який має в практицї значінє, бо противно, теория з практикою годять ся на волос. А що до сего, що „побожні“ жиють гірше як атеїсти, то чи се єсть доказом проти доброти релїгії, єсли зле жиє той, що вправдї має релїгію, але о єї засади не дбає, ба навіть жиє проти єї засад. Єсли пр. хтось знає всї засади купецкі, але поступає впрост противно і через се банкротує, то чи з сего виходить, що єго засади були фалшиві? Так само має ся річ з релїгією, а що м н о г о „побож-

них“ жиє дуже зле — се тому, бо на них показуємо сейчас пальцем і они впадають в око, а на атеїстів зле жиючих пальцем не показуємо, навіть не звертаємо уваги, бо до того ми привикли. Безвірний єсть злий в своїй консеквенції, а віруючий єсть неконсеквентний в своїм злім житю. І о много тяжше і труднїйше єсть жити після віри, ніж мати віру, длятого многі суть в теориї віруючі, а в практиці безвірні. А єсли би навіть більшість віруючих зле жила, гірше від безвірних, то се зовсїм не було би доказом проти доброти релїгії, лише доказувало би єї трудність в практиці; віра вимагає тяжких жертв, а безвірє нїяких. І хто дїйсно жиє після засад релїгійних — лише такий єсть дїйсно „побожний“ — то з певностию жиє о много лїпше ніж єсли би не жив після них і се єсть рішаюча точка.

Що до сего, що „побожні“ уживають релїгії яко плащика до укритя своїх блудів, то з сего видко, що таки релїгія єсть чимсь лїпшим, бож нїхто шовку не накриває брудами, ані доброго злим, лише противно; отже видко, що релїгія єсть щось лїпшого, а нам о то і ходить.

Практика показує нам у властивім сьвітлї взнесліть і доброту релїгії. Запитаймо судиїв, що показує ся при обманьствах, спроневіренях, крадежах, рабунках, мордах, злочинах проти суспільного ладу, скажуть нам, що значну скількість злочинів поповняють люди виховані без релїгії, або такі, котрі давно вже, в практиці або і в теориї вирекли ся єї. Рідко суть се люди, котрі молились. Далї порівнаймо віруючих людий на селї, як они молять ся в своїх церквах, — з социяльно-демократичним промисловим містом з великим множеством безвірних. Яка ріжниця між ними у правости, чесноті, вірности, взаїмній любови. Або великі капіталїсти, властителї фабрик, пересяклі жадобою гроша, брудним егоїзмом, — у них не найдеш нї крихітки релїгії. — Цїхою нинїшнього антірелїгійного материялїзму суть безнастанні кольосальні мальверзациї які не переводять ся від одного краю землї до другого. Згадатиб лише кольосальні мальверзациї у Франциї свого часу з каналом Суезким, в котрих сотки тисяч людий стратило на звиж 2 мілїярди; мальверзациї при каналї Панамскім, а от і сего року при лїквідациї дібр церковних. Комісар лїквідуючий здефравдував сотки тисячів зовсїм безкарно, гроші які через довгі лїта побожні люди складали на церкви і доми Божі. В Італії знов в роках 90-тих минувшого столїтя заряд міста Неаполю спроневірив 12 мілїонів лїрів з 15 мілїонів призначених на харитативні цїли. І таких случаїв можна би навести ще тисячі. Так виглядає ретельність без Бога, такий устрій суспільности без релїгії.

А зріст сего безвіря і неморальности зняв ся з сїмдесятими роками минувшого столїтя з хвилею зросту преси жидівскої, почались безнастанні щоденні висьміваня всего, що звано релїгією, запанував материялїзм і атеїзм, а з тим безстидна, бру-

дна лїтература, повне затроєнє публичного житя, цїлковите знищенє понять моральности і достоїньства людского.

Але знов може сказати атеїст: „Qui nimium probat, nihil probat“. Кілько то поганьских держав тисячами лїт стояли, неоперті на релїгії, а і тепер стоять держави мимо атеїзму і так зле не чують ся. Отже видко, що держави могуть стояти без Бога і релїгії“.

Відповідаємо на се: 1) Погани не були зовсїм атеїстами, лише чимсь о много лїпшим Всї они вірили в єство висше, узнавали категоричний приказ голосу совісти і природний закон моральний і через се висше стояли нїж атеїсти і доки трималися своєї віри, доти стояли їх держави, з упадком віри в Бога розпались і держави, що посьвідчають Аристотель і Плятон, що у всїх народів з упадком релїгії держаприйшов занепад моральности і упадок держави. 2) Безвірні держави тримають ся мимо їх атеїзму, бо а) велике число горожан ще не є атеїсти — б) бо наші держави з своїми законами несьвідомо по части опирають ся на християньскім законї, на християньскій традициї — в) бо так звані атеїсти може навіть і не перечуваючи жиють християньскими ідеалами і принципами — г) бо навіть між найзагорільшими атеїстами мало єсть таких, які відважилиби ся потягнути найдальші консеквенциї. Говорять приміром о правах, обовязках, о братній любови і иньших красних річах — а яким правом? Хиба подібні річи суть у породї звірячій? — Від двох тисяч лїт нагромадженого капіталу християньского не можна так легко розтратити. Поволи однакож до того іде і з хвилею вичерпаня сего капіталу мусить прийти або — або. Або конець сьвіта і занепад в неморальности і анархії — або конець атеїзму і поворот до Бога. Tertium non datur.

Історія людскости учить, що кожде людске товариство, не оперте на Бозї, призначене єсть на загладу. Нїяка держава не може стояти без „публичної“ совісти і без приватної совісти поодиноких співгорожан. Найважнїйшим і остатним фундаментом, на якім має бути збудована держава, мусить бути отже віра в Бога.

Єсли держава не збудована на вірі, то стоїть на мілинї людскої волї, людского гумору, настрою і прийде дощ і прийдуть ріки і „возкѣашa кѣтри и опрошасѧ храминѣ той и падесѧ и вѣ разрѣшенїе ем келїе“ (Мат. 7. 27).

Закінченє. „Нема Бога“ коротке слово, але повне змісту. Тиран голосить: „я найвисший пан, мій гумор се закон“; пануючі кажуть: „сила то право“; підданий кричить: „нема нїякого авторитету“; супруг каже: „нема сьвятости в родинї“; злодїй заключає: „власність се крадїж“; убійник: „нїхто немає права до житя“; капіталїст гадає собі: „моїм богом єсть мій капітал“ і т. д. Так виглядала би суспільність без віри і Бога. Се було би товариство не двоножних бестий, але щось гіршого, — Чим були би сотки тисяч кровожадних волоцюгів у Франциї

в р. 1789 без Бога? Навіть такий Робеспієр узнав за конечне вигадати якогось Бога. Єсли отже ціла людскість ґравітує з своїм моральним добром до одного Найвисшого Єства, то здоровий розум — без змислів — заключає, що Найвисше Єство моральне істнує і єсть осередком усего морального ладу.

РЕЦЕНЗИЇ.

Єрейский **Провідник духовний** з молитвословом зібрав і уложив Михайло Баричко, сьвященик. — Жовква, печатня ОО. Василиян. 1910.

Вже від довшого часу давав ся відчувати нашому духовеньству брак книжки, яка би коротко, ясно, ядерно давала вказівки, як стреміти і других вести до правдиво-християньского, духового житя. Коли духовеньство сусїдних народів, в першім зглядї Нїмцї, мають обильну, всесторонно обдуману аскетичну лїтературу, то наше духовеньство не мало найконечнїйших вказівок, які його провадили би не то до висшого духового житя, але бодаї до уровеня пересїчно доброго сьвященика. Проби зарадити тому бракови були, однак вони зазвичайно узгляднювали той або иньший бік духового житя сьвященика, а поминали його цїлість. Так для приміру можна тут згадати лїтоґрафовану працю о. пралата Із. Дольницького „Асцетика, содержаща двѣ росправы т. є. єдну о обрахунку совѣсти и другу, о розмишленю“, яка однак помимо добрих своїх сторін не була призначена для ширшого загалу духовеньства, тільки для малого кружка питомцїв духовного семинара. Цїль усовершуючу званє сьвященика мав очивидно о. д-р. Д. Дорожинський, перекладаючи прекрасний твір сьв. Ів. Золотоустого „О священствѣ“ на українську мову, або даючи образ доброго сьвященика на підставі місць сьв. Письма, відносячих ся безпосередно до сьвященичого стану. Туж саму цїль, однак в иньшім напрямі, мав на зглядї о. А. Слюсарчук уложенєм своєї „Псалтири розширеноѣ въ дусѣ християньскои молитви и церковного богослуженя“, виданої в Жовквї 1904 р. Великою підмогою в стремлїню до совершеннїйшого житя давали сьвященикови цїнні виданя ОО. Василиян, примїром Правди вічні о. Кароля Росінньолього т. І. або Фільотея сьв. Францїшка Салезія. Вкінци много вказівок і для себе

може знайти кождий наш сьвященик в виданях, присьвячених виключно монашому станови, приміром „О званю до досконалого житя на основі науки сьв. учителїв церкви Томи і Альфонса з додатком молитов для осіб, що мають покликанє до монашого житя“, за волею своїх Наставників для більшої слави Божої і Пр. Дїви Марії на руску мову переложила С. Олена Софія ч. с. В. В., Жовква 1904, або „Якъ уладженє має бути житє доброи законницѣ“, пôсля Кароля Андрея Бассо, пароха вь Тровізо написавъ и видавъ о. К. Селецкій, Жовква 1908.

От і вся відома менї лїтература в нашій мові, що безпосередно або по крайній мірї посередно узгляднює потреби душі сьвященика. Ми бачимо, що одна книжка узгляднює ту, друга иньшу потребу, а щойно всї разом взяті дають який-такий, в дечім неповний, образ духового житя. Якоїсь книжки, котраб рівночасно вказувала на достоїньство сьвященичого стану і познакомлювала з духом молитви чи радше учила контемплятивного житя, котраб пригадувала сьвященикови на його обовязки не тілько тодї, коли він строїть чи удїляє сьв. Тайни, але також тодї, коли він сам яко каянник приклякає у стіп Божого милосердя, або приймає иньші тайни, словом книжки, котра всесторонно ублагороднювала би і осьвячувала душу сьвященика у нас досї не було. Такою першою книжкою є зграданий „Провідник духовний“ о. М. Баричка.

Запитаний про її вартість Вссв. о. пралат Ізидор Дольницкий, духовник гр. кат. семинара у Львові, так про ню висловив ся: „Се перша аскетична книжка наших часів, видана в малоруській мові, обіймаюча всякого рода поученя і молитви на всякі потреби до приватного ужитку клира. Можна її назвати красною китицею, зложеною з ріжнородних цьвітів сьв. Письма, сьвятих Отцїв і письменників сьв. Церкви, які можуть придати ся і до проповіди. Є вона плодом довгих і совістних трудів, придатним до удержаня і помноженя побожности душі. Душеполезній працї мого духовного Сина Господи благослови!“

Висказуючи таку похвалу книжцї о. Баричка Впр. о. пралат не переборщив; книжка добором свого змісту і совістним обдуманєм духових потреб нашого духовеньства на ту похвалу вповнї заслугує. Автор ідучи слїдом найчільнїйших учителїв западної церкви, приміром сьв. Альфонса Лїґорі в його творі „De dignitate sacerdotis“, зіставляє нам з поодиноких цитатів сьв. Письма, Отцїв і Учителїв церкви ряд прегарних наук, які разом взяті є для сьвященика дороговказом в його духовім житю особистім і в відношеню до своєї пастви. Таких наук є тут 23, з яких декотрі обіймають по більше уступів, творячих кождий для себе осібну цїлість. Для приміру возьмім другу науку під наголовком Сьвященик, в якій є такі уступи: Достоїньство сьвященика; Задача сьвященика; Дорога до сеї цїли — Христос; Взір Христа Спаса; Іди і ти твори також же; Сьвятість сьвя-

щеника; Щасте доброго сьвященика. Найцінніїшими спеціяльно для нас видають ся мені бути оті уступи: VIII. Розмишленє; IX. Частинний іспит совісти; X. Церковне правило; XII. Почитанє Пресьв. Серця Христового; XXI. Загальний або вечірний іспит совісти; XXII. Духовні вправи, — бо вони пригадують нам на ті духовні практики, які мають незвичайний вплив на ублагороднене і осьвящене людської душі, а які на жаль серед нашого духовеньства є майже цілковито занедбані.

Перша часть цінна для нас щей тим, що не тільки поучує, як робити духовні розважаня чи вправи, але дає незвичайно богатий материял до того; кождий цитат сьв. Письма чи писань Отців сьв. Церкви може бути темою для відповідного розважаня на самоті, або проповіди в церкві. Пожиточности праці о. Баричка до проповіди в церкві пособлює ще й то, що кождий важнїйший уступ попереджує відповідна глава сьв. Письма, в якій говорить ся про дану чесноту, що є темою уступа, а також гарна ілюстрация, якої пильне оглянене підсуне не одну гадку для популярного представленя предмету в проповіди. Приміром перед уступом Молитва представляє ілюстрация сьв. Ізидора плугатора в часї молитви; кілько тут гадок насуває ся на вид того сьвятого робітника схиленого при молитві, пригідних до проповіди на ту тему.

Друга часть обіймає 186 молитов, узгляднюючих всї духові потреби сьвященика. Молитви сї — се практичне примінене того, чого Автор навчив нас в першій части. Молитви ті є: Ранїшні числом 15; Розмишленє; Іспит совісти; Церковне правило; Приготовленє до Служби Божої, числом 21; По Службі Божій 3; Подяка по Службі Божій 12; Побожні зітхненя; Молитви перед слуханєм сповідий; По совершених сповідях; Справованє сьв. Тайни покути; Перед дух. наукою 3; Слюбованє повздержности від напоїв; Перед і по обіді; Посїщенє Пресьв. Евхаристиї 5; Почитанє Христового Серця 8; Почитанє сьв. Хреста і Христ. Серця 6; Почитанє Прч. Дїви 7; До сьв. Йосифа; Почитанє пресьв. Родини 6; До Ангела Хоронителя; до сьв. Іменника, до сьв. Николая, за померших 2; За Церков, за Папу і Владику, за сьвященьство, о добрих сьвящеників, за вітчину, о навернене грішників, схізматиків і т. п.; О щасливу смерть 6; Віночок в честь сьв. Духа; Вечірні молитви 12; Сьв. Тайна Покути 18.

Коли зважимо актуальність і пожиточність тем, обговорених Автором в першій части Дух. провідника, коли зрозуміємо значіне молитви для нашого поступу в духовім житю і на обильність та всесторонність молитов в нашій книжці, не може бути двох гадок що до вартости тої цінної праці. Справдї ми можемо нашому духовеньству лиш порадити, щоби як найскорше заосмотрило ся в так цінну і пожиточну книжку. В ній кождий провідник духовного житя знайде у всїх своїх хвилях житя, у всїх своїх духовних, а навіть недуховних занятях, по-

раду, розраду, потїху і поучене, як нераз в труднім положеню собі поступити.

Ми нині з жахом і болем серця глядимо на ті прикрости і кривди, яких дізнає Обручниця Христова, сьв. Церков від Своїх ворогів, а навіть не рідко Своїх рідних дїтий, вигрітих і виплеканих під її любячим серцем. Глядимо з тим більшим острахом, що та ненависть до католицької Церкви і Її науки починає запускати коріне і серед нашого народу і, хоч Церкви як такої вона не в силї повалити, бо Вона після пророцтва її Основателя непоборима, всеж таки наносить велику шкоду, а тисячам душ, повіреним нашій опіцї, відбирає вічне щасте. І коли вдумуємо ся в причини тої ненависти до кат. Церкви, коли схочемо віднайти корінь тих Її хвилевих невдач, то доходимо до пересьвідченя, що тому майже все винуваті несовісні слуги Христової винницї, на котрих Спаситель вказує в притчі про слуг, що убили сина свого пана, аби посісти його майно. В виду того велику заслугу перед Богом, народом, цїлим людством мають ті одиницї, що духовеньству не тільки вказують, але учать, як воно має жити і сповняти свої високі обовязки, аби не стати тими несовісними слугами, що для марної хвилевої сьвітової користи або красного слова могучих сего міра готові зречи ся а навіть запродати сьвяту справу, якої є речниками.

Нехай-же Провідник духовний о. Баричка не стріне ся серед нашого духовеньства із звісною у нас апатиєю до всякої духовної книжки, а будьмо певні, що усуне зпосеред нас не одно зло, яке вже тепер так болесно відчуваємо, а головно причинить ся до здїйсненя побожного бажаня Автора „сьвітлої будівлї небесного царства на землї“ (Передне слово). — *о. М. Щ.*

Молитвенник християньскої родини. Накладом Видавництва Чина сьв. Василия Великого в Жовкві 1910.

Одиноке у нас а при тім незвичайно дїяльне видавництво ОО. Василиян не спочиває і раз у раз видає нові і щораз красші книжочки, якими заливає цїлу нашу Русь-Україну. По ріжних молитвословах, призначених для ріжних станів, видали ОО. Василияни сего року молитвенник християньскої родини, який і маємо перед собою Єсть він неначе завершенєм усего, що до сих пор в сїм взглядї у нас появилось. Сейчас на перший погляд ударяє молитвослов своїм об'ємом незвичайно великим, бо числить 768 сторін, що і сьвідчить про незвичайно богатий зміст. Молитвослов поділений на чотири части. По молитвах повседневих уміщена часть катехизмова, опісля слїдують найріжнороднїйші молитви — числом 180, а то: 11 молитов райних, 25 молитов підчас Служби Божої, 9 вечірних, 4 до Пресьв. Серця Ісусового, 17 молитов до Пресьв. Богородиці, 19 до сьв. Угодників Божих, 20 молитов супругів, 22 на всякі

потреби, 5 перед сповідию, 3 по сповіди, 5 перед, 7 по сьв. Причастию, 6 о щасливу смерть, 13 при недужих, 8 за душі в чистилищи. Такої скількости молитов нема в нїякім молитвослові. Новостию в сїй части суть: набоженьство девятьдневне до Серця Ісусового, сїм посїщень Пресьв. Евхаристиї, набоженьство до Пресьв. Дїви Мариї і Хрестна дорога. Суть се новости, які у нас ще може і не заклїматизувались добре, які однак є конечні і дуже важні при оживленю нашого релиґійного житя, бо если Євангеліе — як говорить один писатель — есть голосом з неба, то читане або розмишлене аскетичне суть найкрасшою відповідию землї на Євангеліе. Християнин віруючий і бажаючий усовершувати себе і других в житю Христовім, найде дорогу до сего в творах аскетичних. Сего роду твори не суть науками катехизму, ані наукою о обовязках і чеснотах, лиш суть радше вилятем сьвятих чувств і гадок. І якраз сим плїняють они ум і серце читача, що не мучачи его сухими формулками катехизмовими, загрівають до молитви і викликують чувства сердечного жалю за гріхи і ріжні добрі постановленя. Тими мотивами руководив ся видко автор нашого молитвослова, коли помістив в нїм читаня і розмишленя аскетичні в великій скількости. Вичисляти красу кождої молитви з осібна, або розважаня, на се не стало би місця, але годить ся піднести тут молитви супругів, молитви родичів за дїтий і многі-многі иньші молитви на всякі потреби, з котрих на особливу увагу заслугують молитва за руський нарід, наділена Митрополичим Ординариятом у Львові стодневним відпустом, молитва за вітчину, молитви в часї посухи, зливи, в часї сїйби, збору плодів пільних, за худобу, є навіть молитва за пчоли. По молитвах слїдують акафісти найбільше у нас уживані: до Ісуса Христа, до Пресьв. Дїви Мариї, до сьв. о. Николая. Шкода, що автор пропаґуючи культ Серця Ісусового, не умістив акафісту до Серця Ісусового, уложеного о. Дольнїцким, якого латиньский переклад, зладжений самим о. Дольнїцким, умістив взуіт о. Нїллес в своїм дїлї: Varia pietatis exercitia erga sacratissimum Cor Jesu, Інсбрук 1893 і назвав сей акафіст: opus egregium. А акафіст сей се окраса нашої лїтератури церковної, а далї — пропаґуючи культ Пречистої повинен був автор помістити молебень до Пресьвятої Богородиці, який нинї вже всюди, навіть і по селах відправляє тя. — Часть друга, так сказатиб чисто дидактична, виповнена науками для супругів, з котрих перші висьвітлюють історичне установленє супружества Богом, а дальші обовязки супругів взглядом себе і своїх дїтий. Науки сї переплїтані многими цитатами сьв. Письма, цитованими в народній мові, що богато причиняєсь до зрозумілого користаня з молитвослова. — Трета часть лїтурґічна містить богослуженя, чин вечірнї, утренї, Службу Божу, тропарі воскресні, дневні, на ріжні потреби, чотиродесятниці, пятьдесятниці, і на всї сьвята в роцї. — Четверта часть обнимає пісни церковні.

В молитвослові сім знайде християнин усе потрібне в его християньскім житю. — Молитвослов наїхований великою любовію і дбалостию о спасене душ людских, особливо наших селян, длятого і має він місцями характер дидактичний — на що вказує щасливий помисл автора, що помістив богато ріжних поучень: о слуханю Служби Божої, о сьв. сповіди, о сьв. Причастию, о чистилищи і о душах в чистилищи, о набоженьстві до Пресьв. Дїви Мариї. Дуже важні є поученя, уміщені при тропарах чотиродесятниці, пятьдесятниці, при тропарях наших річних сьвят, які то поученя поясняють чи то доґматичну підставу, чи то історичну ґенезу поодиноких сьвят, а то все незвичайно причинить ся до реліґійного образованя нашого народу. Атракційною стороною молитвослова суть многі ілюстрациї, з котрих 15 менші, 42 більші суть артистично викінчені і старанно уложен. Зверхна форма, як взагалї усїх виданьОО. Василиян, незвичайно старанна і симпатична; подивляти хиба технїчну рутину, що потрафила так обємистий зміст уложити в розмірно невеликий формат.

Кінчаючи свої уваги, хотїв би я — зовсїм не унимаючи молитвословови — вказати на деякі недоладности. Чужих гріхів вичислено лиш вісїм; пісень „Вси Тя хори, неба двори“ названо тут піснию на Вознесене Христове, підчас коли она уложена в честь Пресьв. Тройцї; або занадто довільно — і не всюди удачно перенициьовано деякі пісни на живу мову — що впрочім не всюди потрібне, пр. пісень „Христе Царю справедливий“ на стор. 733, або пісень на Воскресене Христове ст. 735 і другі; ілюстрация на 76 сторонї, з'ображаюча Марґарету Алякок є занадто у великій дісгармонії з духом нашого обряду і ударяє — так сказатиб — своїм західним стилем. Поминаючи однакож сї немногі впрочім недоладности, яких в другім виданю можна легко устеречись, треба признати, що молитвенник християньскої родини, виданий осібно для мущин, осібно для женьщин, есть цїнним вкладом в нашу все ще убогу церковну лїтературу і з певностию піднесе уровень реліґійного житя нашого народу, — коби лише Впр. Отцї духовні як найбільше розширили его між народом. Коштуе всего 2 кор. 40 сот. — *о. Ів. Савицкий.*

Голос з кругів учительства в справі відносин між духовеньством а нар. учительством.

In hoc!... зближенє *).

З боку Вп. Духовеньства зроблено отсе вже в друге серіозний крок з наміром зближеня духовеньства до народнього учительства Зачав симпатичний дїяч о Д-р Яремко, поміщуючи в IX числї сегорічної „Ниви“ коротеньку, ядерну, але богату змістом і почуваними статю „Про відносини духовеньства до народного учительства“. Статя ся викликала в міродатних кругах народнього учительства живий відгомін, а єго висловом була відповідь „Прапора“, независимого учительського журнала, де з правдивим вдоволенєм принято простягнену руку і виложено основно „прінціпи згоди“. Переповідати їх тут не стану: вони-ж майже такі самі як і „прінціпи“ Вп. Духовеньства. Не важко нам знати, що говорить собі, які „компліменти“ виписує одна або друга сторона: ми констатуємо тільки з вдоволенєм факт, що вистріл був даний в дуже відповідний момент а відгук не промине безслїдно.

Вп. о. Ю. Твардиєвич, переповідаючи рефлєксиї „Correspondenzblatt-а“, намагаєть ся виказати дорогою історично-аналїтичною, звідки взяло ся недовіре, чи назвім таки річ по імени, ненависть між духовеньством а народнїм учительством. Не думаю на сїм місци вдавати ся з Вп. Автором в полєміку, справджувати, чи його погляди й докази стійні або хибні, се неважко. Не гадаю також в друге переповідати того, що вже вичерпали досить основно Вп. згадані що-йно автори, бо непо-

*) Автор отсих стрічок знаний вже по трохи деяким кругам нашого Вп. Духовеньства: одним може з громадянської дїяльности, другим з „пера“. Отсей факт готов викликати в декім можливий несмак при читаню єго статейки. „Фарисей! безхарактерник“. Всюда вже витарав кутки а тепер пробує, чи неможнаб регабілїтувати ся. Той, що недавно йшов спільно з соціяльними демократами, радикалами і т. д. нараз „спобожнїв“. Отже позвольте, Дорогий Читачу: Я безпрінціпний з осьтаким прінціпом: Роблю там, де треба рук, чого вимагає від мене хвиля! Був час, що я працював спільно з соціяльними-демократами, а коли нинїшня филя тягне мене в иньший бік, то сему є також важна причина: я в своїй роботї все даю перед серцю, а розум і „прінціпи“ ховаю на кращі часи. При тім все маю намірь чисті, почуваня високі а на людські докори і кпини мушу і повинен бути глухий. Знаю, що й тепер „сяду маком“ під тягаром критики й притиків деяких кругів, потїшаю ся однак тим, що в мене совість чиста. — Автор.

трібно забиравбим місце в цїннім журналї а й Вп. Читача обкрадавбим неповинно з дорогого часу. Тут знов констатую тільки з щирою радостю другий факт: Недовіре й ненависть між духовеньством а народнїм учительством справдї була, однак всї знаки „на землї й на небі“ вказують на те, що й її досягла вже справедлива історична Немезіда: безповоротність і забуте! Найлїпшою заторукою мойого „пророцтва“ буде мабуть обопільне вирозуміне і добра воля.

Тут я повинен вже поставити.... punctum! Однак дві важні причини змушують мене конче скористати еще з ласкавої ввічливости Сьвітлої Редакції і певної терпеливости Вп. Читачів. Именно: 1) Вп. Духовеньство знає вже своє становище в цїкавлячій нас отсе квестиї зближеня народнього учительства до духовеньства. Не обовязане однак і не маючи по просто змоги читати учительських часописий, не може знати credo народнього учительства і тому справедливо моглоб займати вижидаюче становище 2) В згаданій що-йно статї Вп. о. Твардиевича*) запримітив я деякі місця, що готові навіяти не одному з Вп. Читачів деякі недуже веселі рефлексиї з тої простої причини, що так Вп. Автор як і Читач мабуть не ві всьо (прошу ласкаво вибачити, коли що нескладно скажу!) добре „втаємничені“. Так отже ради „істини сьвятої“ позволю собі і я докинути своїх „dwa grosze“.

*

* *

„Pflege der Religion, Seelsorge, Unterricht, Erziehung, dies alles gehört zu den Hülfsmitteln*) der Hygiene der Seele; Kirche, Schule, Familie hängen ursächlich zusammen und können ohne einander nicht gedacht werden. (Я підчеркнув). Von Allem, was Confession heisst, ganz absehend, muss man aussprechen, es sei eine Schule, eine Familie ohne Religion etwas Unmögliches, weil die Gesammtheit der höchsten Interessen die Religion ausmacht und ohne solche Bedürfnisse der Bau verfällt, welcher die Elemente der Civilisation zusammenhält.

„In den Staaten der Gegenwart tritt das Bestreben immer deutlicher hervor, das Gemeinwesen und die Schule von der Kirche zu trennen. Diese Erscheinung kennzeichnet im Ganzen genommen nicht den Wunsch, Staat und Schule von der Religion zu trennen, sondern nur von den Ausartungen des Priesterthums und der Confession, von der Versteinerung jener Kirchen, welche veräusserlichte Religionen ausüben. Wirkliche Absonderung des Gemeinwesens und der Schule von einer lebendigen Religion kann nur gegen die Hygiene der Seele

*) „Нива“ ч. XIX. і XX, 1910. о. Юлїян Твардиевич: „Душпастир а учитель“ ст. 595—601.

sich kehren, (я підчеркнув) eine solche mit Nothwendigkeit unmöglich machen.

„Wenn heutzutage auch ein forschreitender Staat von einer rückschreitenden Kirche sich trennt, so muss morgen der naturgemäss sich entwickelnde Staat mit einer lebendigen, Heil bringenden, normal sich entwickelnden Kirche wieder zusammen gehen".**)

Нім приступлю до дальших пояснень наведеного отсе уступа, позволю собі еще звернути увагу на маленьку на позір дрібничку. Отсей твір підписує автор, який під своїм іменем кладе: „.... Von Edward Reich, Doctor der Medicin, legalem Director und Vicepräsidenten der K. L. — C. Akademie, Mitgliede der Französischen Gesellschaft der Hygiene zu Paris, der Gesellschaft für öffentliche Medicin zu Paris, der medicinisch-aetiologischen Getellschaft zu Berlin, des hygienischen Vereins zu Berlin etc., ehedem Proffesseur agrégé der medicinischen Facultät der Universität zu Bern. Я розважно звернув увагу на отсю дрібничку, щоб бути сяк-так забезпеченим, колиб хто сказав, що я не покликаю ся на автора з авторітетом і ерудицією. Принагідно тільки завважу еще, що Dr. Edward Reich, крім наведеної мною книги і много дрібнійших розвідок, лишив нам еще два капітальні твори: 1) Beiträge zur Anthropologie und Psychologie, mit Anwendung auf das Leben der Gesellschaft і 2) Das Leben des Menschen als Individuum і тому вповні заслугує на те, щоб в деяких важних квестіях покладати ся на його авторітет. Колиб однак хто сказав, що вінже і його книги вже перестаріли, то ми на те скажемо коротко: „Правда не старіє ся ніколи!"

Цитуючи отсе некоротенький уступ зі звісної книги поважаного німецького ученого, хотів я його словами висловити ось таку велику й невмирущу правду: „Наука, цивілїзація, поступ й релїґія нетільки, що себе взаїмно не виключають, але противно, вони рівнорядно прямують до осягнення чоловікови як найширше понятого вдоволення і щастя, вони — як каже наш учений — елементи „die ursächlich zusammen hängen". Люди, що напрасно, безмисльно, без причини і цїли атакують релїґію, забувають на одну дуже важну правду в природї. Іменно: Не було на сьвітї, нема, й не буде мабуть до кінця сьвіта людини, суспільної ґрупи, народа, чи як хочете, щоб немав своєї релїґії, віри. Не входимо тут в ідеї і форми. Віру має Ескімос, Неґр, віру має культурний Европеєць. Віру має набожний католик, має й її скрайний атеїст. Перший вірить в найвисший ідеал людської правди, добра й краси — в Бога, другий в людський поступ, науку, рівність, свободу, розум. Перший покланяєсь Богу, Сьвятим і символам, другий своїм великим предкам, под-

*) Всюди задержую правопись автора.

**) Dr. Edward Reich: Die Geschichte der Seele, die Hygiene des Geisteslebens und die Civilisation. Minden i W 1884.

вижникам людської культури, поетам, борцям за свободу волі, думки, слова і т. д. І знов повторяю: не входжу в зміст і форму їх віри, релігії, констатую тільки істноване природної правди: оден і другий має віру, релігію. Значить — спільна їм доля! Один і другий зріс ся духово з „чимсь“, що каже ставляти собі жертвенники — все одно, в сьвятині чи в своїм серці. Так один як і другий леліє й голубить зміст своєї душі і мабуть волів би житє цїле віддати, як одну одиноку ниточку, що вплітаєть ся в ту золоту ткань його душевного житя. Ось така сила віри, релігії! Значить: Вона мусить бути щось дуже великого, могучого, сьвятого, коли чоловік волить житє стратити як її понехати.

Деж жерело і причина тієї могучости? Постараю ся й на се відповісти, прошу тільки Вп. Читачів ласкаво вибачити, як що буде недуже до ладу по теольогічному; я сьвітска людина, отже думаю й пишу по „сьвітськи“. Вашим обовязком буде, Вп. Чатачі, справити мої похибки. Так справити, але не ганьбити.

Хочу вірити в те, що атеїст — очевидно людина високоосьвічена й культурна, бо годі ж тут мати на думці наших доморослих „атеїстів“ по селах — глубоко вірить в те, чого боронить. Бо навіть факт, що він завзято поборює ідею й істноване Бога, се його найглибша віра просто тому, що на поперте свойого сьвітогляду він не наведе вам ані одного раціонального й розумового доказу. Йому треба просто вірити, а не перечити. І він сю свою „віру“ береже як своє найвисше sanctuarium; він нею жиє, для неї працює, її посьвячує всї свої духові й інтелектуальні сили, або скажім пластичнїйше, робить все те, що робить перший-ліпший добряга селянин, що припавши перед престолом Найвисшого посилає до него свої жалї, просьби, мольби, благання, жаданя. Тільки в формі тут ріжниця: той покланяєть ся Богови, а тамтой „своїм богам“. Чи ж важив би ся хто сягати по його „сьвятости“, в котрих містить ся всьо його житє, його душа, мозок, знане, праця? Сумнїваю ся! Він назвав би се.... найменше сьвятотатством.

Придивім-же ся тепер до питаня: Що се таке віра, релігія? але знов з чистого „сьвітського“ становища, щоб мати за собою „чистїйші й раціональнїйші“ докази. Все, що людство пережило від початку сьвіта до нинї, все горе, щастє, радість, надію, боротьбу; правда, знане, мораль, добро, краса, уся людська мудрість, найвисша фільософія житя — все се зложене в нетикальнім sanctuarium, в вірі, релігії. До него невільно нїкому входити; збурити його негоден, бо його будували мілїони людських ґенерацій на протягу соток тисяч лїт, а Бог дав йому свою санкцію, свій авторітет. І питаємо: чи мудро, не кажемо вже справедливо, робить той, хто стараєть ся людинї видерти з душі скарб, на який зложило ся усе людство а Бог його береже своїм авторітетом? Дивні бувають собі часом люди

на сьвітї. Найординарнїйшу пісоньку, побрехеньку, байочку, нераз порноґрафічну нїсенїтницю або крайну таки безглуздність записують, друкують, коментують, критикують і бережуть мов одинокого ока в голові, бо се „витвір народньої душі, се народня фільософія, одним словом народнїй скарб“. Неодин учений стратить цїле житє, пересиджуючи між запорошеними книгами, на те, щоб зібрати кілька марних поезіок якогось старинного народа, або кілька якихсь мізерних сентенцій, що немають зі собою нїчого спільного, формою і змістом та ще й походженем годять ся з собою діяметрально. А яку радість має сьвіт ученних, коли вже та „праця“ появить ся на полицях книгарських? Най-би так хто важив ся сказати, що се нїсенїтниця, пережиток, річ неужиточна, бо її вже з лїт вийшло, а люди потребують все чогось „нового“, „молодих правд“. Можна уявити собі скільки злости й обуреня посипалоб ся зі сьвіта ученних й неученних на такого чоловіка! А тут нераз люди, навіть з високою й незапереченою культурою, з авторітетом, перед яким усї клонять ся, кидають ся з правдивою скаженостю й злобою, яку годї в природний і науковий спосіб пояснити, на те, в що вложило свою душу, ідеали, бажаня, правду, красу, добро і цїлу житеву фільософію усе людство. Кидають ся слїпо, без раціональних причин і старають ся в один мент вирвати з серця людини те, що творили мілїони ґенерацій сотки тисяч лїт а Бог завершив. І се роблять люди, котрі, закривши ся тоґою науки, учать про атавізм, закон природного добору, спадщини чи пак дїдичности; вони навіть вповняють, що розуміють закони, про котрі навчають молоді ґенерації.

Досить! Я вже мабуть сказав те, що хотїв конче сказати. Але на що? Чи може на те, щоб Вп. Читача переконувати, доказувати? Тут я некомпетентний! Я не сказав нї одного цїкавійшого слова, нї одної нової правди, нїчого ориґінального. За те хотїв я щось иншого сказати: я хотїв звернути увагу Вп. Читача на те, що до таких поглядів доходить тільки людина зрівноважена морально й інтелектуально, котрій пощастить ся здобути справдїшну вищу осьвіту і перетравити її на свій моральний сьвітогляд. Але до таких поглядів не дійде нїяк молодий 20 лїтний чоловік, якого торкнула ся легонько крильцем ширша однак не вповна! осьвіта, чоловік, яким звичайно буває молодий учитель, що що-йно покінчив свої студиї. Він якраз буде і мусить мати вирост противні погляди і ми се повинні тай також мусимо йому простити! Чому? Річ природна і дуже проста! Молода душа, жива кров і буйна уява бажає все чогось „нового“, цїкавого, що виходилоб поза її дотеперішний сьвітогляд моральний і інтелектуальний. А молодому учителеви власне се все само пхаєть ся в руки, лїзе перед очи. І він, немаючи змоги оперти ся на вищім, ще й до того фільософічнім образованю, дорогою індукций і звичайненьких символів будуе собі зовсїм новий від дотеперішного моральний сьві-

тогляд, котрий вже самою силою своєї природи робить його ділетантом-ворогом віри, церкви, духовеньства! І чи можна за се обурювати ся на него, обвинувачувати його? Робити йому докори за те, що він не мав змоги здобути вищої культури, котра мусїлаб надати зовсїм відмінний напрям його думкам, ідеям і ідеалам? Ні, се булоб нерозумно а навіть не по людськи! Треба знати, що його інтелектуальний сьвітогляд, моральний обрій таксамо йому дорогі як і наші переконання. А памятаймо також, — о чім я вже передше згадував — що в таких справах ріпає крім розуму також і . . . . . серце! До розуму можете йому промовити, переконати, але серце — „nie sługa“. Найлїпше оставити такого молодого чоловіка з його поглядами в сьвятім спокою, най він сам себе „поборе“. В диспути неварто з ним заходити, бо хоть якби ви розумно арґументували, він все таки вийде побідником а ви пошиєтесь в дурні, з тої простої причини, що за вами будуть стояти іно розумові докази і арґументи, а за ним . . . . в і р а! в те, що так має бути, як він гадає!

В отсих кількох реченях хотїв я вказати на о с н о в н у, п р і н ц і п і я л ь н у й о д и н о к у поважну причину ворожнечі між м о л о д ш и м! учительством а духовеньством. З якими поглядами приходить на першу посаду молодий учитель, вже знаємо і мабуть всї розуміємо, чому вони такі а неінакші. Не без того, що такий адепт „поступу“ буде старав ся згідно жити з своїми „принціпами“ і познакомлювати з ними секретно своє окруженє, котре знов — також нїде правди дїти — на такі „новости“ моральні дуже ласе і цїкаве. І тут-то власне зроджуєть ся перший конфлікт межи учителем а сьвящеником. А його так легко вминути. Зі сторони сьвященика треба тільки дрібку вирозумілости, такту і любови до всього молодечого, а все буде в ладї і мирі. Передовсїм таких „новаторів“ і борців за нові „вартости“ треба окружати власне спеціяльною опікою, прихильностю і любовію. Чому? Се звичайно молоді степові розбрикані стрибунчики, котрі, або скоренько підтопчують ся і будуть смирненько заїдати при своїм жолобі смачненький оброчок, або се будучі народні дїячі і справдїшні творцї національних нових дібр. А такі чей мають право, щоб ми їх хоронили і шанували!

Повторяю отже еще раз з притиском: для молодих людий треба вирозумілости і прихильности, спеціяльнож вирозумілости! Робім все ласкою, тактом і прихильностю. Коли-ж хто на стільки нерозважний, що вибере репресиї, тому з гори скажемо, що вибрав невідповідне оруже і побідником — бодай моральним! — певно не вийде!

Отже: In hoc — до згоди!

*

* *

О тім, як повинен улаштувати своє житє товариське, громадянське й „урядове“ сьвященик з учителем, говорити вже не стану, бо се вже доволї основно було обговорено в „Ниві“ перед мною. Скажу тільки коротко, що з поглядами Вп. Авторів я вповнї згоджуюсь і вірю в те, що обі сторони возьмуть собі їх до серця і будуть прямувати на тій дорозї до згідного пожитя, порозуміня, пошани, довіря і громадського співробітництва.

Тепер доторкну ся ещє коротко статї Вп. о. Твардієвича в двох місцях. Роблю се не тому, немовби я не згоджував ся з поглядами Вп. Автора, а длятого, що Він деякі річи подав в неповнім сьвітлї, або не був добре поінформований о квестіях, які обговорював.

1) Вп. Автор, обговорюючи образованє народнього учительства, на однім місци сказав таке: „ . . . . . укінчений кандидат учительський може хвалити ся великим числом таких предметів; а єго круг видженя, не виходячий поза межі курсів семинарицьких, за тїсний, щоби подібно висше образованому — сягнув в глуб знання а не лише в многість поверховних відомостий“. Отже тим висловом готов Вп. Автор переконати Вп. Духовеньсто, що народне учительство справдї доволї низько образоване, а найважнїйше, може болюче діткнути деякі одиниці з серед кругів народнього учительства, до котрих такий категоричний імператив нїяк не дасть ся приложити. Іменно: Народне учительство видало вже з помежи себе спору пайку товаришів, котрі своєю працею над самообразованєм довели до того, що сьміло можуть стати в рядах людий з університетським образованєм; ба що більше: є між ними одиниці, котрі мають навіть за собою й заслуги на полї наукової літератури, удостоїли ся публичних признань від наших виднїйших учених, беруть визначну участь в роботї над відродженєм рідного народа і тим одиницям повинно мабуть належати ся признанє. За те з щирою радостю витаю голос Вп. Автора, котрий домагаєть ся висшого образованя для народнього учительства, коли пише: „Природна річ, що до глубшого образованя потреба би і довшого часу як чотири роки семінарських курсів Питанє отже велике, чи не належало би виступати за продовженєм часу науки для учителїв народних, і то раз вже в інтересї поглубленя самої науки -- quo quis doctior, eo modestior, а по друге також для того, понеже учитель вступав би в свій стан, не так як тепер, нераз дуже замолоду, але як зрівноважений характер“. Автор трошки необзнакомлений з постулятами народнього учительства. Нетільки, що випадалоб „виступати за продовженєм часу науки для учителїв народних“, але противно, народне учительство взиває всї круги нашої суспільности, щоб той проблєм, як sine qua non успішного розвою нашого національного шкільництва, вставили як найважнїйшу точку в програму національної боротьби за нашу емансіпасію. Тільки треба

памятати, що народне учутельство ставить сю преважну справу на далеко ширших основах: народне учительство бореть ся за університетське образованє! а борби сеї скорше не скінчить, аж вийде побідником! До сего потребує воно однак щирої й дїяльної помочи цїлої суспільности. Якою дорогою хотїлоб учительство осягнути сей постулят, про се зволить ласкаво поінформувати ся Вп. Читач в моїй статї „Які реформи потрібні в народнім шкільництві в Галичинї“ в уступі VIII. „Образованє народнього учительства“, друкованій в сегорічнім жовтневім „Дїлї“.

2) Вп. о. Твардиевич, обговорюючи орґанїзацію народнього учительства і його стремлїня до еманципациї в кождім напрямі, пише на ст. 601. так: „Вкінци не можу не звернути уваги на проявляючий ся в послїдних лїтах рух орґанїзациїний межи учительством, стремлїня до еманципациї в кождім напрямі. В тім еманципациїнім стремлїню нашого краєвого учительства нема — славити Бога — поки що ворожих проявів церкві і духовеньству; не треба бути однак пророком, щоби предсказати, що може вже в недовгім часї наступить цїлком не бажана зміна тактики учительства в борбі о осягненє ним намірених цїлий. Коли бо наше учительство пересьвідчить ся, що власна, краєва орґанїзація, хочби і як взірцева і карна, при неприхильнім успособленю безпосередних властий краєвого учительства, не доведе єго до бажаної цїли, приступить до найтїснїйшої злуки з загально-австрийським союзом учительським. Та злука мусить силою неумолим і консеквенциї фактів і їх наслїдків довести до того, що і наше учительство зсолїдаризує ся з своїми чеськими і нїмецькими товаришами і прийме до ствоєї програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовеньства. Та еволюция в успособленю учительства являє ся тим правдоподібнїйшою для кождого, хто видить загальний майже індеферентизм релїґійний і зависть о хлїб насущний у нашого учительства“. В дальшій части своєї статї взиває Вп. Автор все наше духовеньство, послів і цїлу суспільність, щоб підперли народне учительство в боротьбі: за се складає цїле учительство Вп. Авторови моїм пером велике й сердечне „Спаси-Біг“!

До того уступа позволю собі додати ось таких кілька слів пояснення: Народне учительство дїйсно вже належить до загально-австрийского союза учительського посередно через „Союз славяньського учительства в Австриї“ *). Отже факт, який предвиджує Вп. Автор, вже безповоротно доконаний і над його причинами шкода вже навіть розводити ся. Розходить ся тільки

*) Не можу на сїм місци розводити ся обширнїйше над тим, що то таке „Союз славянського учительства в Австриї“. Зробивбим се радо колинебудь, якби Вп. Редакція зволила ласкаво еще коли отворити менї свої гостинні рамцї. — Автор.

о те, чи справдять ся колинебудь побоюваня Вп. Автора, що „наше учительство зсолїдаризує ся з своїми чеськими і нїмецькими товаришами і прийме до своєї програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовеньства“? На те дам вже дуже коротеньку відповідь: Учительство стоїть тільки в дуже тїсній злуцї з „Союзом славянського учительства в Австриї“, а з загальноавстрийским союзом учительським о стільки і то посередно, скільки того може вимагати якась хвиля. Значить — нас може обходити тільки програма „Союза славянського учительства в Австриї“. А та програма в нїчім не вказує на те, щоб могла колинебудь витворити ворожнечу між учительством зглядом церкви і духовеньства: противно, є там богато де чого такого, що вказує, що взаємини між учительством а духовеньством повинні еще де-далї кріпшати. Маю власне перед собою реферат чеського учителя тов. Наупу'ого, відчитаний на сегорічнім з'їздї славянського учительства в Лугачовицях на Моравії. Автор старав ся спрецізувати цїль і способи дїяльности „Союза славянського учительства в Австриї“, бо навіть заголовок самого реферата вже на те вказує: „O ukolech a cilech „Svazu slovanského učitelstva v Rakousku“ v národě“. На однім місци референт говорить: „Proto třeba šeřiti celý komplex mezislovanských vztahů zàroveň, třeba pracovati na sbliženi současně i na poli školskem, osvětovem, i na poli narodohospodàřském, v průmyslu, obchodu. Uvědomovani, osvěta musi jiti ruku v ruce se vzrůstem naši hospodàřske síly“. Хтож мав би працювати на полї того зближеня. Автор говорить дуже ясно: „Je třeba, by se do služeb té veliké myšlenky postavil apoštol, který dovede ji uvésti do národa, který dovede ji zanésti i do nejzapadlejši chatrče, který dovede ji živiti stàle. To poslani apoštolske může vykonati jen ten, kdo denně se s lidem stýkà, kdo znà jeho potřeby a užby, kdo proživa s nim život jeden: tim apoštolem by mohl býti nàrodni učitel a nàrodni kněz“. Се значить, що автор видить осягненє цїлий „Союза славянського учительства в Австриї“ тільки в спільнім дїланю учителя і сьвященика. Особливо надїєть ся він сего по духовеньстві українськім, котре з правдивим пїетизмом вихвалює перед своїми земляками. Він говорить: „ . . . . . u kněži uniatských jsem našel vice nàrodního cítěni, než u kněžstva římsko-katolického. Viděl jsem v zastrčené dědince haličské Ukrajiny kněze, jak dojemnými slovy vybízel ke sbirce na školsky fond pani Olenky Sičinské, a sam první svým příspevkem sbírku zahajil“. Можемо отже сьміло пророкувати, що по такім спрецизованю дїяльности „Союза“ взаємини між нашим духовеньством а учительством не попсують ся і побоюваня Вп. Автора не сповнять ся.

Читаю пильно чеські учительські часописї, що надають напрям дїяльности чеських учителїв, як: Věstnik, Česky Učitel, Učitelska Beseda, Učitelske Noviny, Česka Škola, Pedagogicke Rozhledy, Měst'anska Škola, Komenský, однак нїгде не находжу ворожого настрою до церкви і духовенства. Журнали „Volna Škola“ і „Volna Myslenka“ не можуть нас обходити, бо-ж їх не редаґує учительство і не бере в їх працях нїякої участи.

Отже — глядїм спокійно в будучність!!

Іван Ющишин, учитель.

ЗІ СЬВІТА.

Французька „Action populaire“. *)

В часописях читаємо звичайно невеселі вісти про положенє католиків в Франциї. Майже що дня одержуємо нові вісти про замахи ряду на католицку Церков. А противно не чуємо нїчого о сильній та енерґічній оборонї прав Церкви католицкої. А однак не брак нам веселих обявів, котрі кажуть сподївати ся кращої будучности католиків у Франциї.

З великого числа ріжнородних товариств і институций, котрі на поли релїґійнім і суспільнім цвитучо розвивають ся, звертає на себе увагу одно з особливших і найвизначнїйших товариств, так звана „Action populaire“, котра початок і свій розвій завдячує неутомимій праци кількох католицких сьвящеників в спілцї з невеликим гуртком ідейних одиниць з поміж сьвітскої інтелїґенциї в французкім містї Раймс.

Орґанїзация сего товариства відповідає передовсїм французким відносинам. Масоньский ряд, усуваючи словом, а передовсїм уружем і терроpом віру католицку з сердець своїх горожан, заповідав як найідеальнїйший уклад відносин, тимчасом, як факти сьвідчать, осягнув впрост противний результат: дехристиянїзация широких кругів суспільних спричинила загальний упадок обичаїв, здвоїла число злочинів, так що найвизначнїйші мужі науки і стану надармо висилюють ся, щоби знайти якісь способи, котрі би сему могли запобічи. Суспільне положенє широких мас робітничих не полїпшило ся, лиш противно ще більше погіршило ся, як то бачимо з численних страйків, які майже неустають в републицї Французкій. Сьміло отже можна назвати теперішний стан — станом незадоволеня на цїлій лїнії.

Якжеж відносять ся круги французких католиків до щораз більше ширяючого безвірства свого народу і до его злих наслїдків? Не можна сказати, щоби в Франції не було вже добрих і сьвідомих католиків, котрих би не болїв сей стан свого народу, однак, на жаль, межи ними нема сильної орґанїзації, нема єдности що до пляну дїяльности. Одні відносять ся апатично до сего стану, твердячи, що такий стан довго тревати не може, що скорше чи пізнїйше мусить прийти иньший ряд до керми держави, а від сего сподївають ся они зміни відносин на лучше. Однак се становиско зовсїм неоправдане, а навіть дуже шкідливе. Бо хотяй і настав би новий ряд, котрий, прицустїм, може би змінив своє становиско взглядом католицизму, то чи через так довгий час можна дивити ся бездїльно на чимраз збільшаючу ся дехристиянїзацию широких мас. Другі знова думають змінити відносини на лучше через полїтичну аґітацию. Однак і се средство не вистарчає для санації істнуючих відносин. Через полїтичну аґітацию можна вправдї осягнути заміну одних мужів державних на иньших, але се не може вистарчити християньскому народови. „Великі потреби его душі і тїла вимагають чогось більше як зміни полїтичних провідників. В парляментї і в сенатї суть тільки ознаки зла, в самім нутрі краю, там, де рільник плугом виорює скиби рілї, там, де комини фабрик сягають зір, там се зло гнїздить ся і там мусять бути викорінені ті глубокі причини, котрі розкладають і нищать наш орґанїзм“**). — Иньші знова яко средство подають інтензивну, безпосередну пропаґанду католицку. Однак чи безпосередна пропаґанда католицка сама зможе обняти широкі круги народу, так вже відчуженого від християньства? Одиноким средством, котре би мало успіхи в широких масах народу — се праця на поли суспільнім в звязи з інтензивною пропаґандою релїґійною зі сторони сфер католицких. „Чоловік з народу — говорить теперішний директор „Action populaire“ о Desbucquois — не може скорше дбати о своє інтелектуальне, моральне і релїґійне житє, доки вперед не розвяже проблему своєї еґзистенції. Се питанє висуває ся у него на верх всїх иньших питань, в сїм значінню есть оно его першою гадкою, він не може его забути. Длятого то вимагає він від тих, котрі в який небудь спосіб хотять на него мати вплив, щоби з его питанєм числили ся, щоби они ним переймали ся, щоби они его розвязали. Вимагає він сего тепер більше чим коли, позаяк тепер і тяжше стало удержати свою еґзистенцию. Се есть так природне і усправедливлене, що само через себе заслугує на увзгляднене“.

Цїла отже акция „Action populaire“ есть тільки зреалїзованєм сих гуманних, наскрізь християньских поглядів. Товари-

*) Реферат, відчитаний в „Гомілетичнім кружку руських богословів в Інсбруцї“.

**) „Etudes“ з 20 цьвітня 1903: L'action populaire par l'abbé Leroy.

ство се хоче передовсїм нести поміч справедливим, природним вимогам душі народу, хоче робітника ратувати, позаяк він сего яко чоловік есть гідний і що він, маючи забезпечений бит, буде в стані думати і про висші цїли свого житя. Длятого то цїлию „Action populaire“ есть полїпшити долю економічно слабших, передовсїм працюючих мас, дати їм можність відповідного удержаня, здоровий приют, уможливити їм щасливе житє родинне. Одним словом „Action populaire“ хоче положити нові тори на суспільнім поли, щоби через се приготовити ґрунт до розвязаня релїґійно-морального питаня, хоче витворити цїлі ряди християньскої демократиї. Основателї сего товариства знали, що тільки християньска демократия може бути певною довіря широких мас народу, они були глубоко переконані, „що дух Спасителя також і в нинїшних часах потрафить се здїлати, що перед тим здїлав, що Він змінить ідеї і обичаї, суспільні кляси оживить наново теплом християньскої любови і що Він нашу модерну суспільність збудить до нового житя“. *)

Коли отже праця для саспокоїня дочасних потреб має бути підвалиною релїґійного відредженя, то мусить она стояти в згоді з християньскими засадами. І якраз се знаходимо у „Action populaire“. Она стоїть отверто і сьміло на католицких основах, а засади Церкви і Апостольского престола, котрого теперішний представитель видав також клич: „Omnia renovare in Christo“ суть для неї директивою.

„Action populaire“ не хоче однак вводити в житє нові орґанїзациї і через се робити конкуренцию другим, уже істнуючим, она хоче тілько всесторонно заохочувати до суспільної дїяльности і нести поміч радою і дїлом істнуючим або новоосновуючим ся орґанїзациям. Єсть она отже неначе школою суспільної дїяльности, есть осередком, з котрого на всї сторони краю виходить заохота до суспільного дїла. Заступає она також місце бюра інформацийного: з рїжних сторін краю приходять там численні запити, котрі зістають через виправних фахових людий як найсовістнїйше полагоджувані.

Відповідно отже до своєї цїли головна дїяльність „Action populaire“ лежить на полї літературнім. Що місяця видає она більшу скількість брошур по цїні 25 сантимів, в котрих обговорювані суть справи суспільні, як справа взаїмної помочи, справа орґанїзациї хлїборобів, справа синдикалїзмів і т. и. Під заголовком „Galerie sociale“ приносять брошури також біоґрафії визначнїйших дїячів суспільних.

Щоби бути в тїснім контакті зі своїми абонентами, видає „Action populaire“ місячник „Revue d' Action populaire“, котрий окрім статей поучаючих містить також безперервну хроніку дїяльности товариства, як також відповідає на прибувші до

*) „Etudes“ з 5 цьвітня 1905.

централї найважнїйші питаня, котрі можуть взбудитя загальне заінтересованє. Товариство се видало також „Підручник суспільної практики“ (Manuel social practique), котрий уложили люди фахові, а котрий в короткім часї діждав ся кількох видань. Підручник сей подає докладно цїль поодиноких суспільних їнституцій як також вказівки, в який спосіб закладати подібні орґанїзациї і як їх вести, щоби ся добре розвивали. Окрім сего видає що року летні листки, котрі суть призначені для широких кругів, численні календарі, суспільно-економічний словар, як також „Quide social“, підручник о більших розмірах, котрий виходить і доповняє ся що року і інформує докладно о загальнім станї і розмірах французького суспільно-політичного житя. В 1909 роцї видала „Action populaire“ окрім „Quide social“ підручник о 966 сторонах „Anné sociale internationale“, котрий подає докладні інформациї і перегляд житя суспільно-економічного за границею. Знаменитий сей твір може віддати займаючому ся квестиєю суспільною неоцїнені услуги.

Не забуває також „Action populaire“ о релїґійній пропаґанді. Доказом сего численні летні листки о змістї релїґійнім, котрі що року тисячами розходять ся по цїлім краю. Видає також часопись „Reuve catolique internationale“ о добірних, першорядного значіня наукового статях. В 1909 роцї видала також підручник „Quide d' action religieuse“, книжку о 582 сторонах, котра подає точний і богатий огляд, що до року 1909 зроблено на користь оборони Церкви католицкої і для відродженя релїґійного житя. Сам факт, що в часї кількох місяцїв розпродано звиж 5.000 примірників сеї книжки, сьвідчить, як конечною і на часї була ся книжка.

Окрім сего видає брошури і оповіданя, котрі суть призначені для релїґійного поучуваня широких кругів народних. В брошурах тих збиває минаючі ся з правдою закиди ворогів Церкви католицкої, влучними арґументами доказує конечність правдивої релїґії і морали, як також перестерігає католицкі родини перед небезпеками безвірної школи, гарними і многими оповіданями старає ся заступити народови, а передовсїм учачій ся молодежи лектуру небезпечних і шкідливих душі і тїлови книжок.

Також удержує се товариство більше число вандрівних бесїдників, котрі обходячи вздовж і впоперек цїлий край, дають відчити і реферати, щоби людий осьвідомити і заохотити до суспільної працї, в більших містах уряджує рік-річно більші або меньші суспільні курси і конференциї.

Коли отже поглянемо на працю „Action populaire“, то дїйсно мусимо з подивом глядїти на так величаві дїла в протягу семи лїт (1903—1910). В як скорім темпі розвиває ся дїяльність товариства сьвідчить се, що в 1908 роцї розпродано 180.000 брошур, 13.000 книжок і 30.000 календарів. Число абонентів з року на рік подвоює ся, люди науки і працї як також публичні бі-

бліотеки домагають ся видань товариства. Також персонал адміністрацийний товариства збогачує ся що року о кілька знаменитих, фахових сил. Окрім персоналу в Раймс, котрого головну часть творять люди з університетским образованєм, має товариство вспівробітників у всіх частях краю і за границею, так мужчин як женщин, так духовних як сьвітских, так з міста як з села. Товариство жадає від своїх приятелів, „котрі там суть, де его нема, щоби они доносили ему, що они бачуть, що чують“ *).

Не дивно отже, що зі всіх сторін одержує „Action populaire“ обяви симпатиї і заохоти до дальшої праці. Більше чим 70 французких і заграничних епископів прислало товариству обяви своєї симпатиї і апробували їх видавництва. Провідник політичний французких католиків, граф де Мін, в письмі до товариства заявив, що він мав зразу тільки дуже мало довіря до сего нового товариства. „Нині єсьм о стілько щасливший — пише він — що можу величавим, через се огнище невгомимої праці, студий і рухливого суспільного житя, осягненим висліґам висказати як найбільше своє признанє“. Обяви признаня і симпатиї одержало товариство також від Сьвятїйшого Отця Пія X. Ось що читаємо з листу кардинала секретаря Меррі дель Валя до товариства: „Ваш правдиво католицкий дух, що держить ся з далека від всіх борб партийних, Ваше вірне привязанє до науки католицкої Церкви, від котрої Ви — після Вашого власного висказу — черпаєте всю Вашу силу і провід, вкінци Ваше благородне старанє працювати для правдивого добра так співчутя гідної робучої кляси — есть Єму запорукою, що она видасть знамениті і тривкі овочі. „Action populaire“ причинить ся в великій мірі через розширюванє правдивої суспільної науки християньскої і через пропаґанду чину до морального і материального піднесеня народу. Се есть причиною пошани і симпатиї, котрі більша часть французкого епископату як також члени заграничного епископату оказують „Action populaire“. Також і Сьвятїйший Отець чує ся щасливим Вам і всім Вашим вспівробітникам пожелати щастя в так благороднім дїлї“.

Бачимо отже, що французкі католики вийшли вже з сего заколоту, який був запанував між ними по розділї Церкви від держави, що они розвіяли надії ворогів Церкви, котрі думали, що вже завдали смертоносну рану Церкві католицкій у Франциї. Французкі католики прийшли до сего досьвіду, до якого приходить кождий, що гне ся перед правом побідника, що на нїчо не здали ся голословні протести і наріканя, що одна тільки праця і то праця невтомима провадить до цїли. Длятого то взяли ся они до рухливої праці і пропаґанди. Франция покрила ся густою сїтию католицких орґанїзаций, котрих оживляючим живчиком „Action populaire“. На звалищах повстає нове житє, молоде

*) „Etudes“ з 5. цьвітня 1909.

ще і слабе, однак повне молодечого запалу і сьміло дивляче ся в будучність, як молодечий Давид проти Ґоліята. І якраз се житє всказує на животність і сьвятість Церкви католицкої, всказує на слова Спасителя: „І врата адова не одоліють ей“.— *Евст. Цурковский.*

ВСЯЧИНА.

Поворот Є. Е. Митрополита з Америки.

По майже чотиромісячнім побуті в американьскій Руси, по інтензивній місіонарскій дїяльности серед Русинів в Спол. Державах і Канадї вернув Є. Е. Митрополит вдоволений з усьпіхів своєї працї до Львова.

Є. Е. Митрополит вернув дня 13. грудня в ночи о 2. годинї. Хоч лишень кілька годин перед сим часом рознеслась вість про приїзд, зібралось доволї значне число львівских сьвященників і сьвіцкої інтелїґенциї на жел. двірци і вже від півночи очікували приїзду Є. Е. Митрополита, даючи тим способом вираз почуваню туги і ожиданю цїлого архїепархіяльного сьвященьства.

Привитанє Є. Е. Митрополита через цїле львівске сьвященьство відбуло ся слїдуючого дня 14. грудня в Митрополичій Палатї. В імени зібраних говорили привітні слова Впр. о. офіциял А. Білецкий і Всв. о. професор Д-р. Бартошевский, висказуючи радість з щасливого повороту Є. Е. Митрополита.

Слїдуючого дня 15. грудня повитали Є. Е. Митрополита ОО. катихити через Видїл свого Товариства, яке недавно засновано.

Того самого дня уладили питомцї дух. Семинаря концерт в честь Є. Е. Митрополита з нагоди Єго щасливого повороту і десятилїтної митрополичої дїяльности. З одушевленєм витали питомцї Є. Е. Митрополита, що прибув на се гарне семинарицке сьвято.

Тим самим способом т. є гарним концертом витали Є. Е Митрополита інститутки СС. Василіянок дня 17. грудня.

Слїдуючого дня 18. грудня явила ся з привітом в честь Є. Е. Митрополита цїла руска ґімназияньна молодіж всїх львівских середних шкіл на сьвятоюрскій горі.

Манїфестативно і гідно повитало Є. Е. Митрополита цїле архїепархіяльне сьвященьство з'орґанізоване в найстаршім і найповажнїйшім Т-ві сьв. ап. Павла. На послїдних Загальних Зборах дня 8. грудня порішено, щоби цїле сьвященьство повитало Є. Е. Митрополита через своїх деканальних делеґатів. В назна-

ченім дни 20. грудня зібрали ся відпоручники кождого деканату в Митрополичій Палаті, привізши з собою письменні привіти з кождої парохії з підписами ОО. парохів і з тисячними підписами парохіян. В сей спосіб в дни 20 грудня витали Є. Е. Митрополита устами Впр. о. Евгена Гузара, голови т-ва сьв. ап. Павла, не лишень сотки нашого архіепархіяльного сьвященьства, але також сотки тисяч вірних. Дякуючи за привіт Є. Е. Митрополит в коротких словах представив ідеал солїдарности Епископа з сьвященьством, та Епископа і сьвященьства з цїлим народом. — Д. Я.

Про заг. збори тов. ім. сьв. Павла,

які відбули ся дня 8 грудня с. р. в Духовній Семинарії у Львові, одержуємо:

Збори відбули ся зовсїм так, як се було оголошено в програмі, поміщеній в попереднім числї „Ниви“. Службу Божу за померших членів товариства відчитав Всесв. о. пралат Ізидор Дольницкий, а рівночасно станули до парастасу так львівскі як і позальвівскі члени товариства в супроводї пречарного співу питомцїв Духовної Семинарії. Точно о 9 годинї привитав Всесв. Отець Офіциял А. Білецкий іменем Митрополичого Ординарияту Всесьвітлїйших відпоручників Перемискої і Станиславівскої Епархії, *як також* 137 *участників з самої* Львівскої Архіепархії теплим словом, загріваючи їх до дальшої працї, за що дотеперішний отець Голова Товариства зложив щиру подяку. — Точний звіт помістимо в першім числї слїдуючого року; тут подамо лиш склад нововибраного виділу як також важнїйші резолюції, ухвалені на сих Зборах, та зазначимо, що так поважних зборів нашого духовеньства так що до числа учасників, як і справ преважної стійности обговорюваних на них, не бачили ми ще нїколи у Львові

До Виділу увійшли: о. Евген Гузар голова, о. Д-р. Йосиф Боцян заступник голови, о. Н. Будка, о. Т. Лежогубский, о. Д. Лопатиньский, о. Л. Лужницкий, о. М. Щепанюк, о. Д р. Яремко, а заступниками: о. В. Лиско, о. І. Новосад, о. Н. Янович.

Загальні Збори тов. сьв. ап. Павла, які відбулись дня 8. грудня 1910 р. у Львові:

1) Протестують з цїлим обуренєм проти обиди нанесеної бурмістром Риму — Натаном — Сьвятїйшому Апостольскому Престолови, рішучо відпирають сю нечувану зухвалість і висказують Сьвятїйшому Отцю Папі Римскому свою синівску любов і переданість.

2) Протестують проти загарбаня Совітом Народного Дому у Львові Церкви і Інститута С. С. Василиянок, здвижених складками і датками цїлого народу.

3) З огляду на се що латиньске Духовеньство зівсїм ігнорує „Конкордію“ з 1863 року і аґґресивно нечуваними у иньших католицких суспільностий способами принимає до латиньского обряду визнавців греко-католицького обряду і то лиш на підставі сьвітских законів, а не на підставі рішень Апостольскої

Столиці, яка одна управнена видавати рішеня в тій справі, обовязуючі строго загал католицьких Вірних, а особенно католицьке Духовеньство усіх католицьких обрядів в Галичині, — Загальні Збори тов сьв. ап. Павла пятнують з жалем але і з обуренєм таку прямо антикатолицьку роботу і взивають загал нашого Духовеньства, щоби о кождім такім фактї душехватства подавала звістку нашим тром Преосьвященим Ординариятам, Сьвятій Конґреґациї для Розширеня віри а також і пресї.

4) Уважають пекучою потребою: з'єдинене в тов. сьв. ап. Павла і одноцїльне з'орґанїзоване рускоґо Духовеньства цїлої галицкої провінциї в деканальні кружки по мисли статутів а се для оборони рускоґо народу перед атеїзмом, схизмою і нагінкою на руский обряд.

5) Уважають конечним вести пляново і на христіяньских основах просьвітну, економічну і суспільну працю між руским народом.

6) Уважаючи пресу і видавництво книжок і брошур одним з дуже важних середників до поглубленя христіяньско-католицькоґо духа в нашім народї, — заявляють конечним оснувати видавничу спілку на підставі закону з 1873 року і поручають Видїлови як найскорше сю спілку покликати до житя.

7) Уважають конечною потребою з'орґанїзоване постійної кольпортажї видавництв товариства і других добрих книжок для народа; а щоби ту цїль осягнути, поручають Видїлови вишукати і вишколити відповідних кольпортерів і перевести їх орґанїзацию під проводом кондеканальних відпоручників товариства та покликати в житє кольпортерску комісию.

8) Подбати о постійних репортерів до заграничної пресы, які подавали би в ній звіти про рух нашоґо житя.

9) Зладити спис добрих книжок для народа.

10) Поручають Видїлови, щоби в порозуминю з товариством катехитів віднїс ся до наших трох Преосьвящених Ординариятів з прошенєм о дозвіл на авторизований переклад щоденних молитов на народну мову і на уживане їх при науцї релїґії у всїх катеґориях шкіл.

11) Постаратись у духовних властий, щоби празник сьв. Сьвященномученика Йосафата був днем, у якому має ся збирати складки і добровільні датки на цїли товариства сьв. ап. Павла — і поручають членам, в однім з найближших днїв сего празника відправити приписану статутом товариства Службу Божу за живих і померших членів товариства.

12) Поручають членам товариства, щоби в інтересї людности рускоґо обряду, припильнували справу конскрипциї.

Інтерпеляция посла Т. Войнаровского і товаришів до Єго Ексцеленциї Міністра судівництва в справі конфіскати часописи „Нива“.

В часописи „Нива“ ч. XXI і XXII. з датою Львів, в падолистї 1910 зі статї під заголовком: „Катованє дїтий за руску молитву“ сконфісковала ц. к. прокуратория у Львіві протизаконно слїдуючі уступи:

„І если би хто слїдив за причинами сеї малої користи зі школи, то неперечно мусїв би головно задержати ся при скон-

статованю сеї непедаґоґічної засади, якою руководить ся шкільна рада і на якій она основала систему призначуваня польских учителїв і учительок до руских сіль і шкіл. Учитель і учителька, що не мають любови до рускої дїтвори, а нераз еще перенятї ненавистию до неї, мало що вдїють для рускої дїтвори, мало що сї навчать.

Та на сїм не конець. Як доказують жулиньскі подїї, отся система призначуваня польских сил до руских шкіл потягає за собою катастрофальні наслїдки. В селї Жулинї від якогось часу учителював Бронїслав Ґрайс. Ґрайс дістав ся до Жулина проти волї цїлої громади, яка вже чула про него від мешканців недалекої Лукавиці. В тій справі їздила навіть депутация до шкільної краєвої ради, та надармо, Ґрайс таки остав в Жулинї. Зараз в початках свого учительованя знущав ся він над дїтьми і мав із сеї причини кілька судових процесів

Передовсїм знущав ся Ґрайс над рускими дїтьми за те, що они не хотїли по польски молити ся. Від него потерпіли: Василь Мельник, Василь Коваль, Василь Чабан і Микола Лаврів. Сих хлопців вішав Ґрайс на ремінї за шию, перетягав ремінь через таблицю а прочим дїтям казав відвертати ся і замикати очи, щоби не бачили сеї операциї, а відтак грозив дїтям, щоби в хатї нїкому про се не сказали.

Крім сего мав Ґрайс инший спосіб катованя руских дїтий. Він справив собі боксер і бив ним дїти навіть по голові.

Жертвою сих „перстенїв з кульочками“, як се називали бідні дїти, упав семилїтний хлопчик Михась Коханчик, що не хотїв по польски молити ся. Ґрайс хопив хлопчину і кинув об землю, копнув кілька разів і опісля ударив боксером по голові. Доперва тодї, коли дитина зімлїла і залила ся кровію, підвів еї Ґрайс, пообтирав і наказав, нїкому про се не говорити, бо инакше такого забє. Від тодї Михась вже не приходив до школи і запав на тяжку недугу, на запаленє мозку. Дня 10. жовтня помер Михась Коханчик.

В наслїдок побитя боксером мало що не осліпла на праве око сестра Михася, Рузя Коханчик. Також потерпіли за руску молитву від Ґрайса хлопцї Івась і Дмитро Дармопуки.

Ґрайса тепер засуспендовано в учительованю, а жандармерия зробила карний донос до суду. Сею справою заняла ся цїла галицка преса, передовсїм українська незалежна преса, а за еї посередою і загранична. Доперва тодї, коли заалярмовано опінїю цїлого культурного сьвіта, виступив в галицкім соймі представник шкільництва з поясненєм в тій цїли, щоби змити з галицкого шкільництва чорну пляму: він заперечив причинову звязь, яка заходить між катованєм Михася Коханчика в школї, а его смертию. Та легко заперечити, але тяжше переконати, хиба вдало би ся доказати, що лїкарска наука абсолютно виключає можливість запаленя мозку внаслїдок побитя в голову. Впрочім сам представник шкільництва не міг просто заперечити катованя рускої дїтвори Ґрайсом.

Чорна пляма на галицкім шкільництві лишає ся проте не змита, та не о се розходить ся. Тому що нема надії, щоби дотеперішна система змінила ся на лучше, мусимо думати про охоронні середники для рускої шкільної дітвори. До таких средників в першій мірі належить точне і совісне повненє обовязків через наших шкільних комісарів, делеґатів і душпастирів-катехитів. При совіснім повненю своїх обовязків они все будуть мати змогу пізнати зло, яке діє ся в школі рускій дітворі і ему скоро запобігати".

Підписані з а п и т у ю т ь Его Ексцеленцию Міністра судівництва:

„Як він оправдає се незаконне поступованє ц. к. прокураторії у Львові?

Які міри задумує предприняти, щоби правно неузасаднением конфіскатам українських часописий на будуче запобічи?"

Відень, 2. грудня 1910.

Надіслане.

А л ь к о г о л і з м. Написав *о. Йосиф Нижанковский*, парох в Дідушицях великих. Чистий дохід призначив автор для тов. „Відродженє" на ціль заснованя при „Народній Лічниці" відділу для алькогольно хорих. Жовква. Печатня ОО. Василиян 1910.

Н і ч с ь в. Н и к о л а я. Образок сценічний з прольоґом. Написав о. Т. Л. Накладом Р. Т. Педаґоґічного. Ціна 40 сотиків. У Львові 1910.

№. 1. Хто есть главою Церкви у католиків, а хто у „православних"? (вид. 2).

№. 2. Чи правда се, що Папу видумали католики? (вид. 2).

№. 3. Кому вірити: чи почаївскому монахови, чи ліпше сьвятим Вітцям Церкви? (вид. 2).

№. 4. Без Пап нема вселеньских Соборів. (вид. 2).

№. 5. О відлученю ся Церкви східної від Церкви католицкої. (вид. 2).

№. 6. Яку віру приняла Русь за князя Володимира? (вид. 2).

№. 7. О непорочнім Зачатю Божої Матери.

№. 8. Розмова Григория з Іваном о католицких відпустах.

№. 9. Чи правда се, що сьв. Причастіе совершає ся у католиків неправильно?

№. 10. Хліб прісний (оплатки), латина і орґани.

№. 11. О походженю Духа Сьвятого.

№. 12. Хто туманьством і ґвалтом розширяє свою віру?

№. 13. О женатих попах і безженних ксьондзах.

№. 14. Віддавай честь Серцю Ісусовому.

Се поодинокі числа летних листків (кожде по 4 стор.), виданих в Кракові під збірним заг.: „Католицкі відповіди". Хоч писані і призначені вони до ширення передовсїм у Холмщинї, можуть — з виключенем деяких (чч. 9, 10, 13), що до наших відносин не надають ся — віддати немалу прислугу для кат. справи й у нас, в сторонах, де ширить ся православна пропаґанда. Можна їх набути в „Apostolstw-i Modlitw-u", Kraków, ul. Kopernika 26, по цїнї 1 кор. за 100 аркушів — без пересилки. В разї більшого запотребованя Видавництво готове постарати ся о декілька нових чисел і о друге виданє вичерпаних (ч. 7). „Католицкі відповіди" друкують ся в трох накладах: в мові українській, польскій і росийскій.

З товариства катехитів:

Видїл товариства катехитів оповіщує отсим загал своїх дотеперішних членів, що вислав 23 запрошень до кружкової орґанізациї, на якій повинна бути оперта головна дїяльність сего поки що молоденького товариства, і запрошує прочих О. О. Катехитів до вступленя в члени, як також оповіщує, що з новим роком буде правильно що місяця видавати враз з „Нивою" — „Листок катехитичний". Всякі письма до товариства просить ся слати на адресу Видїлу: Львів, ул. Коперника 36.

Дуже дешево, бо меньше як за половину цїни, можна набути цїлком новий Wetzer und Welte's Kirchenlexicon, друге то є останне виданє, в 13 великих томах. Книгарска цїна 171·80 марок = 206 корон, без пересилки. Близша відомість в редакциї „Ниви".

Другий курс молочарско-сироварский уряджує молочарско-сироварский союз у Вижници в місцевости Старі Кути при тамошній молочарни. Провід курсу обійме п. Василь Павлюк, інструктор молочарства при згаданім Союзї. Бажаючі взяти участь в курсї, зволят зголоситись на адресу: „Дирекциї молочарско-сироварского союза у Вижници", з залученем марки на відповідь. Всїх тих, хто вже зголосив ся до участи в названім курсї, сею дорогою повідомляєть ся, що назвиска їх затягнено в реєстр

учеників курсу; то і в своїм часі вони будуть повідомлені писемно про початок науки на курсї. Наука удїляєсь безплатно, лише треба постаратись о двомісячне утриманє, на що цїлком вистарчить 50—60 кор. а хто не вибагливий то і меньше. На курс приймають ся особи без ріжниці пола. До сього часу зголосилось з Галичини 27 осіб, з Буковини 5 осіб. Слїдуючий курс відбуде ся на Буковині. Бажано, аби на курс зголосилось як найбільше осіб і по можности обзнайомлених в веденю склепових книг хотяйби початково.

Заряд молочарско-сироварского курсу (Старі-Кути Галичина).

Від Редакциї.

І знов один рік поза нами, один рік служби нашій церкві, нашому духовеньству, нашому народови. Щира, по силам була ся служба, — тому й спокійно, з чистою совістю рік сей замикаємо. Слава Богу; всїм же, що дарували нам своє довіре, що своїми працями нас запомогали, що до нашої справи прихильно відносили ся, сердечне спаси-Біг.

З слїдуючим числом переходить „Нива“ в иньші руки, в руки свого основателя і першого редактора. Не нам просити о довіре для тих знаних, випробованих рук; нам хиба жалїти, що дитя вертає по розлуцї до свого батька може не таке, як він того собі бажав би. Адреса нової Редакциї: Львів, Піскова 3. А.

Зміст семого річника одержуть Вп. Предплатники зі слїдуючим числом „Ниви“. У тім числї найдуть вони й докінченє Огляду Впр. о. К. Курилла, якого в сім річнику не могли ми докінчити. Перепрошуючи Їх за се, як і за всї хиби „Ниви“ у сїм роцї, пращаємо Їх і желаєм Їм веселих та щасливих сьвят Різдва Христового.

Слава въ вышнихъ Богѣ, а на земли миръ, въ человѣцѣхъ благоволенїе.

Видає „Редакцийний Комітет“. — За редакцию відповідає
о. Олександер Малицкий.
З друкарнї Ставропигійской під упр. М. Рефця.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ ИП 50828

ПРИЗНАНЄ.

Позволю собі висказати на тім місци нашому

Хв. Товариству

для розвою руской штуки у Львові

прилюдне, горяче признанє за дуже хороше, солїдне а дешеве виконанє престола для церкви поманастирської в Білинї великій, що зроблений в робітнї п. Д. Стащишина, так своєю формою як і різьбою а іменно прекрасним золоченєм єсть правдивою окрасою того храму Божого. Тож сьміло всїм поручити можу то наше товариство яко своє найлучше жерело всяких робіт з обсягу церковної штуки, о котрого солїдности кождий при своїм замовленю переконатись може.

о. Петро Погорецький.

Читайте Важне на зиму!

Футра — зарукавки — шапки

М. А. АВГУСТИНА

ул. Театральна ч. 7.

Супротив лат. катедри

Жадайте богато ілюстрованих цїнників, покликуючись на „Ниву".

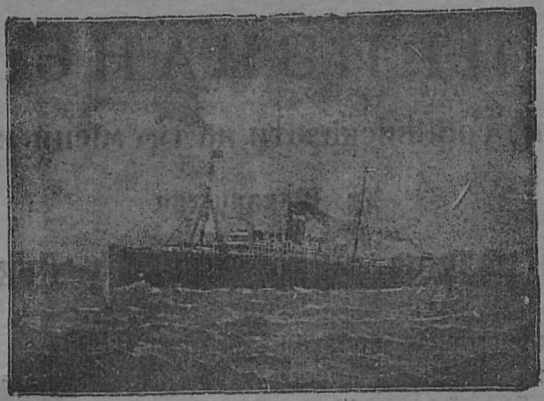

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Ґальвестону, Куби, Арґентини взагалі до всіх місцевостий північної і полудневої Америки, Австралії Япану, Хін і т. д.

Білети желїзниці до кождої місцевости північно і полудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремі

В Бремі се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирскі обовязки і опікує ся еміґрантами:

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіфкарту до:

Ґенеральна Аґентура Північно-Нїмецкого LLoyd'a у ЛЬВОВІ, Городецка 93.

Юліян Трепчиньский,

Львів, ул. Триаунальска № 14,

доставець „Народної Лїчниці“,

поручає Вс. Духовенству бритви, сцизорики, ножички, машинки до волося та принимає остренє і нїкльованє по уміркованих цїнах.

Церковна Торговля

„ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх робітню, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, лїхтарі, крести і др.) і о ріжні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різбярів

для виготовленя іконостасів і престолів, — і приймає замовленя на образи.

Позолоченя чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкладкові книжки, дає 6%,

уважаючи вкладчиків спільниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станїславові, ул. Смольки 1.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домінїканьска 4.

Найбільший склад в каю

оригінальних машин до шитя, гафту, до кравеччини і шитя шкір, також панчошкових машин.

АҐЕНТАМИ НЕ ПОСЛУГУЮ СЯ,

КУРС ГАФТУ БЕЗПЛАТНО

Цінники дармо і оплатно.

Йосиф Іваницкий

механїк і спеціялїст

Львів, Готель Жоржа.

ОДИНОКА РУСЬКА РОБІТНЯ

різьбярсько-столярська і позолотнича

Дмитра Стащишина

у Львові

ул. Шептицьких ч. 19

поручає ся Всч. Духовеньству.

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

у Львові, ул. Руска ч. 20, телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечення „Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стоваришенях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної висоти уділу.

Цїлею Товариства **є удїлюване кредиту** своїм членам-рільникам **обезпеченим в „Дністрі“ від більше пїт.**

Процент від вкладок 4%, без потрученя податку рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекциї Товариства в годинах урядових, **від 8 до 2 год. в полудне.**

Конто в Щадниці почтової ч 37527.

Конто жирове в Банку австро-угорскім.

Вкладки щадничі	**К 3,721.068·—**
Удїли членьскі:	К 284.195·—
Позички удїлені:	К 3,471.478·

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

Оповіщенє.

Знані суть нашому Всч. Духовеньству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся преціньсьвященики, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширенє християньскої ідеї лежить на серци так, що й нї труду, нї гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленями.

1.	Від атеїзму до анархізму	0·60 К.
2.	Наука о найсьвят. Тайнї Евхаристиї . . .	0·20 К.
3.	Наука о сьв. Тайнї покаяня	0·20 К.
4.	Дра Франка: Поема про сотворенє сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0·30 К.
5.	Duilhe de Saint Projet, Наукова апольоґія христ. ври ч. I—II	1·75 К.
6.	Косса-Мормайстер. Перші основи Економії . .	0·75 К.
7.	Чоловік а зьвірина	0·30 К.
8.	О Службі Божій	0·20 К.
9.	Волод. Соловєв, Росия і вселеньска церков . .	0·50 К.
10.	Боротьба Дрепера з вірою	0·40 К.
11.	Оставте дїтей приходите ко мнї Ч. I. і II. . .	0·40 К.
12.	сьвящ. Т. Лежогубский — Теория розвою а человік	0·30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1.	Хто є Христос	0·04 К.
2.	Ворог людства	0·04 К.
3.	Вільна школа	0·04 К.
4.	Про чернече житє	0·06 К.

Ціни враз з пересилкою!

Адреса: Львів, ул. Коперника ч. 36.

З друкарні Ставропигійского Інститута
під зарядом М. Рефця.